

SILVIU BRUCAN

GENERAȚIA IROSITĂ

Memorii

Editura TEȘU
București, 2007



Capitolul IV

CREDINȚĂ ÎN STALIN 49

1. Un ziar făcut ca "sarcină de partid" 54
2. Coloana a Cincea Sovietică în Partid 58
3. Stalin decide între Ana Pauker și Dej 62
4. Vîșinski și Guvernul Petru Groza 66
5. „Războiul Rece” și Democrațiile Populare 69
6. Epurarea Agenturii Sovietice..... 72
7. „Sentimentalnîi Celovek” 74

Capitolul V

REVIRIMENTUL NAȚIONAL 77

1. Totul a început la Budapesta 77
2. Când ursul lasă să-i scape prada..... 80
3. Desatelitizarea Stalinistă 82
4. Balansoarul între Ideologie de Clasă,
și Național-Strategie 83
5. Jos cu integrarea Economică și Militară! 87
6. Nichita Hrușciov: Deștept, dar Bădăran 91
7. Big Brother la ananghie 93
8. În intimitate cu Dej..... 94
9. Momentul meu de cotitură 100

Capitolul VI

CELE DOUĂ FEȚE ALE SOCIETĂȚII COMUNISTE 105

1. Fața cea bună și frumoasă 106
2. Segregația politică 111
3. Stilul activistului de partid..... 114
4. Cealaltă față 116

Capitolul VII

DIPLOMAT ROȘU LA WASHINGTON 119

1. Numit de un fermier american 119
2. A doua descoperire a Americii 121
3. Scurtă întâlnire cu senatorul McCarthy 127
4. Catalizatorul de platină prin curier diplomatic 130

Capitolul VIII

CUPLUL AGRAMAT: CEAUȘESCU 135

1. Pe el l-am cunoscut bine 136
2. Am cunoscut-o și pe ea 140
3. A crește copiii cu ajutorul Securității 142
4. „Prima doamnă” în blană de nură 143
5. Lovitura de Partid 146
6. Cele patru faze ale lui Ceaușescu 149
7. Revoluția mini-culturală 151
8. Datoria externă mai întâi de toate 154
9. Eu decid ce este științific! 157
10. Cultul orchestrat 159
11. Relațiile mele cu Ceaușescu 160
12. De ce a durat atât de mult? 165
13. Cum și de ce s-a prăbușit comunismul? 170

Capitolul IX

REVOLUȚIA ROMÂNĂ DIN INTERIOR 174

1. Preludiul din Brașov 175
2. Complotul militar eşuat 183
3. Disidența în partid 187
4. Călătoria la Washington, Londra și Moscova 191
5. Întâlnirea cu Gorbaciov 195
6. "Scrisoarea celor 6" 200

7. Securitatea: Garda Pretoriană a lui Ceaușescu.....	206
8. Adevăratul spion american.....	215
9. Timișoara - scânteia care a aprins vâlvătaia	218
10. Revoluția <i>la și prin</i> Televiziune.....	221
11. Frontul Salvării Naționale	227
12. Războiul de guerilă urbană.....	229
13. Noaptea Generalilor	232
14. Procesul de Crăciun. Moartea Ceaușeștilor.....	236
15. Cine au fost teroriștii și de ce nu mai sunt?	238
16. Sarcina nerezolvată a Revoluției	241

Capitolul X

CAZNA LUI SISIF	247
-----------------------	-----

1. „Stupid people“. Cei 20 de ani până la democrație	249
2. Alegerile din 20 mai 1990 și Frontul	251
3. Dacă nu, va cădea un cap!	253
4. Teroștii – enigma cea mare.....	254
5. Terapia de șoc n-are șanse în România	257
6. De ce centru-dreapta?	259
7. Dar ce înseamnă în România de azi noțiuni ca stânga și dreapta?	261

EPILOG	263
--------------	-----

Muncitorii – marii perdanți ai Revoluției	266
---	-----





SILVIU BRUCAN

GENERAȚIA IROSITĂ

Memorii

Prefață de Teșu Solomovici

Editura TEȘU
București, 2007

Editor: Teșu SOLOMOVICI

Redactor de carte: Marta SOLON

Culegere și tehnoredactare : Violeta MIHULIN

Copertă. Carmen OLARU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
BRUCAN, SILVIU

Generația irosită : Memorii / Silviu Brucan ; pref.
de Teșu Solomovici. – București : Editura Teșu, 2007
ISBN 978-973-1765-07-5

I. Solomovici, Teșu (pref.)

94(498)"1944/1989"(0:82-94)
821.135.1-94

MEMORIILE LUI SILVIU BRUCAN

Politologul, profesorul, ziaristul, omul de stat Silviu Brucan, s-a născut la 18 ianuarie 1916, în București, cu numele adevărat de evreu Saul Bruckner. El a încetat din viață, în urma unui stop cardio-vascular, joi 14 septembrie 2006. Era în vârstă de 90 de ani.

Incinerarea sa a avut loc la Crematoriul Vitan Bârzești, ceremonialul desfășurându-se în prezența celor apropiați, fără niciun ritual religios.

Silviu Brucan fusese operat la 3 septembrie 2006, după ce a fost diagnosticat cu un anevrism al aortei abdominale infra-renale. Post-operator, Silviu Brucan și-a revenit într-o măsură, și a fost conștient câteva zile.

Ultima profeție pe care a făcut-o pentru jurnaliști, pe patul de spital, a fost că "după integrarea în Uniunea Europeană, România va intra într-o perioadă mult mai grea decât acum."

Ziaristica practică în primii ani ai regimului comunist, directoratul la televiziunea română, diplomația practică la Washington și ONU, viața universita-

ră, "Scrisoarea celor șase" împotriva dictatorului Nicolae Ceaușescu, acțiune nespus de îndrâzneată inițiată de Silviu Brucan în condiții care i-au primejduit viața, prezența sa în vârful Revoluției din decembrie 1989 și "profețiile" politice enunțate pe micul ecran al televiziunii sau în cotidienele țării l-au făcut foarte cunoscut și i-au adus în timpul vieții o imensă celebritate.

Brucan are curajul să se confrunte cu trecutul său stalinist. El scrie despre aceea vreme, destul de lungă, în care idealul comunist a avut puterea să-i pună "în mișcare mintea", să-i "înfierbânteze sângele" și să-l facă să înfrunte primejdia până la riscul de a-și pierde viața.

Brucan a simțit că-i dator cu o explicație sie însuși, lumii de azi, posterității: cum a fost posibilă drama trăită de generația sa, "generația irosită" cum o numește el, prinsă în mijlocul a două revoluții, cea comunistă (din 1944-1948) și cea decembristă (1989). Ce s-a întâmplat cu atâția oameni cu capul pe umeri care au devenit fanatici slujitori ai totalitarismului comunist și cum si-au dat seama, unii dintre ei, că "au apucat-o pe o cale greșită". Drama acestei "Generații irosite" al cărui reprezentant de frunte a fost Silviu Brucan, este tema acestor "Memorii". Confesiunile sunt ale unuia care a fost ACOLO, "unde se petreceau evenimentele și unde se luau deciziile majore", ale unui martor al Istoriei, dar și al unui făuritor de Istorie.

Convertirea fostului militant și ideolog comunist la democrație a fost un fenomen cu gestație lentă, de un mare interes public românesc și internațional. Poate că memorialistul trece prea repede peste propria-i culpă.

Colaborarea cu dictatorii comuniști Gh. Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu, și, în genere, cu regimul totalitarist, este relatată uneori insistent anecdotic, acolo unde era așteptată incisivitatea. Brucan era conștient de acest lucru și căuta un timp care să-i permită să amplifice cartea sa de memorii.

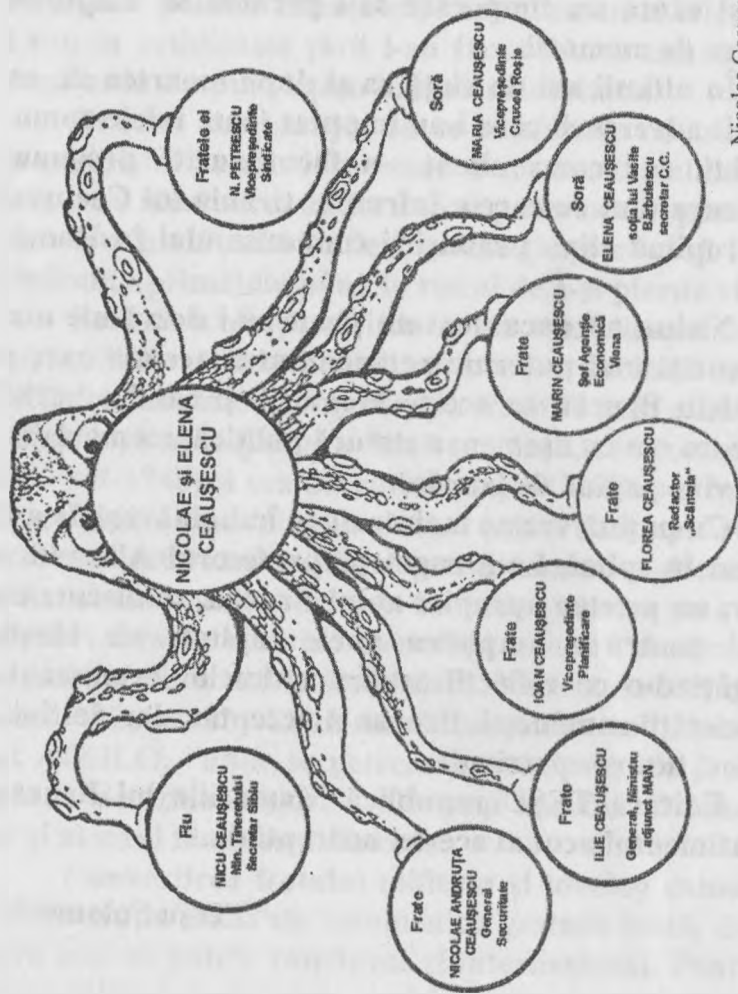
În ultimii ani de viață ca și după moartea sa, nu au lipsit adversarii care i-au imputat toate relele comunismului, dar concomitent s-a făcut auzită pregnant lauda curajului cu care a înfruntat tirania lui Ceaușescu, apropiind clipa prăbușirii comunismului în România.

Niciun alt document nu poate să-i dezvăluie mai pregnant și mai puternic personalitatea aceluia care a fost Silviu Brucan ca aceste Memorii, și când e vorba despre un om cu asemenea statură politică, memorialistica devine pagină de Istorie.

Cu puțină vreme înainte de se îmbolnăvi și de a fi internat în spital, l-am rugat pe profesorul Alexandru Singer, un prieten apropiat al lui Brucan, să discute cu dânsul pentru a amplifica unele capitole ale cărții, îmbogățind-o cu reflecții asupra ultimelor evenimente ale societății românești. Brucan a acceptat, dar destinul ne-a fost tuturor potrivnic.

Editura TEȘU republică Memoriile lui Brucan cu sentimentul acut al acestei nedreptăți.

Teșu Solomovici



Nicolae Ceaușescu a avut 6 frați
(unul a murit copil) și 3 surori.
Elena Ceaușescu a avut un singur
frate

Familia Ceaușescu la putere

INTRODUCERE

Generația mea, în Europa de Est, a fost prinsă în mijlocul a două revoluții (1944-1948 și 1989) care, în loc să împingă istoria înainte, au silit-o să se întoarcă înapoi. Am parcurs deci o cale întortochiată de la un tip de capitalism subdezvoltat la un tip de socialism subdezvoltat și, cum socialismul și subdezvoltarea se dovedesc antinomice, ne-am dat seama că am apucat-o pe o cale greșită și acum ne întoarcem de unde am pornit. Drama acestei generații este tema principală a cărții de față.

În ce privește prima revoluție, care a produs toată încurcătura, scenariul ei fusese scris de către Churchill și Stalin în Kremlin la 9 octombrie 1944. Cu cinismul său neegalat, Churchill relatează în Memoriile sale cum cei doi au discutat despre „afacerile noastre în Balcani”, tocmindu-se până la procentaje de influență pe țări, ca și cum ar fi fost vorba de capitalul social al unei întreprinderi sau bănci, Uniunea Sovietică dobândind până la urmă 90% din România, iar Marea Britanie 90% din Grecia. Târguiala trebuie să se fi petrecut cam așa: Mai lasă tu ceva din România, că îți dau eu ceva în plus din Grecia. E șocant, dar nu pentru cei familiarizați cu istoria diplomatică a marilor puteri.

Odată încheiat, „târgul procentajelor” a fost respectat în linii mari de către ambii șefi de imperii, chiar dacă de ochii lumii ei protestau cu indignare la fiecare act consumat al dramei. Marea

Britanie a acceptat desființarea partidelor de opoziție din România și chiar sacrificarea regelui Mihai, iar Uniunea Sovietică l-a lăsat pe generalul Marcos și trupele sale revoluționare să se sfârșească, din lipsă de hrană și muniții, în munții Greciei.

Iar noi, aici, în România, încrezători naivi în noblețea politicii externe a primului stat socialist, proclamam cu mândrie „Am făcut revoluția”, admițând cel mult că ne-a sprijinit câte puțin Armata Roșie.

În realitate, noi n-am făcut altceva decât să jucăm cât mai bine rolurile ce ne reveneau în scenariul scris la Moscova pentru România.

În această carte, este relatată pentru prima dată scena în care Stalin a decis ca Gheorghiu-Dej, și nu Ana Pauker, să fie liderul Partidului Comunist din România și cum tot Stalin regla de la Moscova tirul prefacerilor economice și politice din țara noastră.

Cu cea de a doua revoluție din decembrie 1989, lucrurile s-au petrecut altfel. Cei Doi Mari - Bush și Gorbaciov - erau atât de absorbiți de acordul nuclear încheiat la Malta, încât ne-au lăsat în voie și atunci am fost nevoiți să facem revoluția noi înșine. Poate, tocmai de aceea, revolta populară a avut un caracter *spontan*, punându-l pe fugă pe dictatorul Ceaușescu. Revoluția a fost caracterizată ca *anti-comunistă*, ceea ce apare perfect justificat, deoarece Ceaușismul a constituit o excrescență aproape inevitabilă a sistemului politico-ideologic comunist, chiar dacă într-o formă mai brutală și mai aberantă decât în alte țări est-europene. Dar anticomunism este doar negația vechiului regim și, ca atare, nu definește conținutul socio-economic al schimbărilor ce au loc în Europa de Est.

În această carte, eu formulez ipoteza că, într-o perspectivă istorică, revoluția din 1989 se află în fața unor sarcini întârziate ale *modernizării*, concept folosit în literatura de specialitate pentru schimbările politice și economice care au urmat *revoluțiilor burghezo-democratice* desfășurate în Europa occidentală, în a doua jumătate a secolului XIX. Într-adevăr, în Răsăritul Europei are loc un fenomen fără precedent și anume o cădere înapoi în istorie în

trei variante: cea mai lungă – în sânul națiunilor apărute pe ruinele imperiului sovietic; urmează națiunile din Balcani și apoi cea mai scurtă, în ceea ce se numea Mittel Europa. Locul fiecărei națiuni este determinat de gradul în care apucase să realizeze sarcinile modernizării înainte de instaurarea regimului comunist. Dacă, într-o țară ca Cehoslovacia, regimul antebelic cunoștea un nivel de dezvoltare aproape egal cu țările vest-europene atât ca libertăți democratice, cât și ca evoluție capitalist-industrială, în România, „monstruoasa coaliție” frânase desființarea proprietății moșierești, majoritatea populației, 70-80%, o forma țărănimea, iar libertățile democratice abia începeau să se afirme. În sfârșit, în imperiul țarist, structurile feudale erau dominante, iar multe din guberniile asiatice nu cunoscuseră nici un fel de dezvoltare capitalist-industrială.

În definitiv, care sunt schimbările care se impun acum în Răsărit? Formarea sau consolidarea statului național (în România: 1 decembrie 1918 a devenit principala sărbătoare națională); construirea economiei de piață; afirmarea libertăților politice; constituirea clasei mijlocii; reforma agrară - pământ țăranilor - toate sarcini caracteristice ale revoluției burghezo-democratice. Quod erat demonstrandum!

Dacă până acum subliniam doar decalajul economic și social dintre cele două părți ale Europei, cel mai pregnant apare acum rămânerea în urmă pe plan *național*. Toate animozitățile și conflictele care colcăiau în cele două imperii, Habsburgic și Țarist, păstrate în perioada comunistă ca într-un freezer istoric, au revenit în forță odată cu dezghețul războiului rece și cu eliminarea coercițiunii și represiunii staliniste. Revendicări teritoriale, religioase și etnice, suprimate timp îndelungat, izbucnesc acum cu violență, iar eliberarea națională, secesiunea sau declararea independenței de stat sunt la ordinea zilei. Libanizarea Iugoslaviei este deocamdată expresia cea mai crasă a acestei resurecții naționaliste în Răsărit.

În perspectivă istorică, diviziunea Europei a început odată cu Renașterea, care, prin salturile ei în știință și artă, a proiectat Europa înaintea tuturor celorlalte continente și, cum Renașterea a

fost un fenomen prin excelență vest-european, s-a întâmplat ca acolo să se formeze mai întâi state naționale, să se desfășoare revoluțiile burgheze cu expansiunea lor capitalistă, creând acele condiții istorice care au permis statelor occidentale să beneficieze din plin de revoluția industrială și să stabilească vaste imperii coloniale, care le-au făcut bogate și dezvoltate. În Europa de Est, popoarele și naționalitățile (majoritatea luptând încă pentru formarea statului național) au rămas predominant agrare, păstrând structuri feudale puternice până târziu în secolul XX. De aceea, istoricii viitorului vor descrie probabil Revoluția Rusă din 1917 ca o reacție anti-sistemică împotriva dominației Occidentului industrial mai curând decât o confruntare între socialism și capitalism, în care Marxism-Leninismul constituia doar stimulentele și motivația ideologică pentru a mână popoarele înapoi să accepte eforturile supraomenești și sacrificiile imense ale unei industrializări rapide într-un mediu internațional ostil. Stalinismul nu era decât metoda învingerii subdezvoltării prin forță și represiune. *Strategia depășirii subdezvoltării* și-a pus amprenta asupra trăsăturilor economice și sociale ale societăților din Răsărit și nu principiile socialismului. În definitiv, industrializarea este o mare operație capitalistă economică burghezi au fost teoreticienii ei, iar capitaliștii au inventat căile și metodele pentru realizarea ei în practică. Liderii bolșevici n-au făcut altceva decât să urmeze învățăturile și practicile acestora, recurgând la acumularea de capital și tot ceea ce o însoțește pentru a obține surplusul necesar investițiilor industriale. Singura problemă care i-a frământat era dacă să facă acumularea pe socoteala sectorului țărănesc sau al populației urbane. Până la urmă, s-au decis pentru amândouă. Ceaușescu i-a întrecut pe toți în ce privește acumularea de capital, storcând poporul român până la ultima lețcaie pentru a finanța ritmul dement impus industrializării. S-ar putea spune că industrializarea a fost capcana prin care națiunile socialiste au fost prinse în mrejele sistemului mondial, în care Occidentul capitalist deține poziția de comandă ce-i permite să dicteze regulile jocului pe piața mondială. Și, desigur, odată ce puterile occidentale le-au înșurubat bine în

sistemul industrial prin dependența de piețe, materii prime, prețuri mondiale și tehnologii noi, au început să le mulgă prin comerțul inegal Vest-Est și prin datoria externă mereu în creștere, până când comunismul a fost ruinat și a dat faliment.

Lovitura de grație a dat-o revoluția științifico-tehnică. În timp ce liderii occidentali au dovedit flexibilitate în adaptarea sistemului la această revoluție, imprimându-i o propulsie de cel puțin o jumătate de secol, sistemul planificării de comandă pur și simplu n-a fost în stare să asimileze revoluția tehnologică și a capotat.

Subdezvoltarea a fost și a rămas problema Răsăritului Europei. Bilanțul a patru decenii de comunism în Europa de Est este tragic: suntem rămași în urmă cu 10-15 ani față de Europa occidentală și de 3-4 ori mai săraci. Trebuie să o luăm de la început, dar cu alte mijloace.

*

* *

Nu aveți în față o carte de istorie, ci numai despre acea parte a istoriei pe care autorul a cunoscut-o și trăit-o ca experiență personală. Cu privire la numeroase evenimente relatate nu există documente în arhivele comuniste. Stalin n-a permis niciodată secretarilor sau interpreților să ia note sau să întocmească rezumate ale convorbirilor sale cu conducători comuniști. Știa că nu sunt „juste ideologic”. Am încercat de trei ori la Moscova, fără succes, să capăt acces la arhive pentru a verifica acuratețea versiunii confiate mie de Gheorghiu-Dej asupra întâlnirilor sale cu Stalin. Una din ele este cu adevărat extraordinară, cea din ianuarie 1945, la Kremlin, când Stalin a decis ca Gheorghiu-Dej, nu Ana Pauker, să fie liderul P.C.R. O scenă formidabilă, care merită să figureze într-o antologie a momentelor celor mai semnificative din istoria comunismului internațional.

N-am reușit să găsec asemenea documente nici în arhivele conducerii comuniste la București. Liderii comuniști preferau să

opereze fără a lăsa urme. Abia după moartea lui Stalin au început să se țină la noi stenograme ale ședințelor Biroului Politic. Așa încât am fost nevoit să mă bazez pe „istoria orală”, furnizată de martori la actul politic.

Ceaușescu era și el circumspect când era vorba de convorbiri cu lideri occidentali, deoarece el obișnuia să le furnizeze acestora informații „de la prima mână” despre conducătorii sovietici și adevăratele lor intenții, cum nici un alt lider din Est nu îndrăznea să facă. De fapt, acesta era unul din marile lui atu-uri în câștigarea acordului și sprijinului puterilor occidentale, dar el era perfect conștient că asemenea relații intime cu „imperialiștii” trebuiau să rămână *Top Secret* nu numai față de opinia publică, dar chiar față de cei mai apropiați colaboratori*.

În sfârșit, chiar informații despre revoluția noastră din decembrie 1989 sunt rare și de aceea există o mare cerere pentru „adevăr”. Relatarea mea despre Revoluția Română este cea a unuia care a fost *acolo* unde se petreceau evenimentele și unde se luau deciziile majore și deci a unui martor la istorie. Încerc să reconstitui evenimentele așa cum le-am văzut și cunoscut, dar sunt conștient că fiind doar unul din actorii revoluției, numai un istoric de profesie va fi în stare să scrie istoria ei completă.

Autorul

* Chiar și dosarul Securității cu privire la arestarea mea și investigarea de două luni în sinistra clădire din Calea Rahovei purta mențiunea **STRICT SECRET**, Exemplar Unic - numai pentru Ceaușescu.

Capitolul I

CE L-A FĂCUT PE CEAUȘESCU SĂ FUGĂ?

Scena din clădirea Comitetului Central din 21 decembrie 1989, în care Ceaușescu apare buimăcit vizibil de fluierăturile și huiduielile fără precedent, care creșteau și puneau stăpânire pe mulțimea celor o sută de mii de oameni strânși în Piața Palatului, a circulat instantaneu în toată lumea. Ea a rămas în memoria poporului nostru ca un moment de cotitură în istoria României. Cineva care nu a cunoscut ritualurile acelor mitinguri uriașe și perfect organizate, dominate de corul obișnuit al lozincilor scandate ritmat de agitatori plasați în toate pozițiile strategice ale enormei piețe și urmate imediat de un tunet de aplauze, nu poate realiza adevărata dimensiune și semnificație a acestei scene fantastice având în centru privirea uluită și perplexă a lui Ceaușescu.

Cine a început huiduielile și fluierăturile? - era chestiunea care m-a intrigat din primul moment. Am investigat cu cea mai mare meticulozitate și am găsit răspunsul: doi tineri ucenici de la o școală profesională - unul de 14, celălalt de 16 ani. Era un act atât de riscant, încât o persoană matură, educată și modelată timp de patru decenii în spiritul conformismului și supunerii, cu greu ar fi putut să îl întreprindă fără oarecare pregătire și chiar mandat. Da, spontaneitate sută la sută!

Este adevărat că din momenlul în care cineva a rupt frontul, psihologia masei s-a schimbat subit și o cu totul altă stare

de spirit a pus stăpânire pe mulțime. Oamenii s-au eliberat de frică și au început să răsune în piață strigăte ca „Timișoara!”, treptat pronunțată ritmic, „Jos asasinii!” și, în sfârșit, s-a făcut auzit la televiziune imnul de îmbărbătare răsunând puternic „Deșteaptă-te, române!”, în timp ce camerele TV mai arătau confuzia de pe balcon, cu Elena îndemnându-l pe Ceaușescu să spună ceva, și o mutră speriată de militar în uniformă trăgându-l înapoi de pe balcon; în piață era un adevărat pandemoniu. Fiecare a văzut scena, a vorbit despre ea și întregul oraș era în picioare: revoluția la televiziune începuse.

În aceeași noapte, mulțimea s-a masat în jurul Hotelului Intercontinental, pe marele Bulevard din fața lui. Revoluționarii au reușit să ridice o barcadă înaltă pe bulevard. Dar un tanc militar a trecut pe deasupra și un număr de tineri luptători au fost stâlciți sub șenile. Unități ale armatei și comandouri speciale ale Securității au început să tragă în mulțime și zeci de civili au fost aduși în aceeași noapte în spitale cu răni de gloanțe, iar mulți au fost uciși. Acolo se afla Postelnicu și lângă el generalul Andruța Ceaușescu, comandantul Academiei de securitate de la Băneasa. A doua zi, pe 22 decembrie dimineața, generalul Milea a fost găsit mort, potrivit versiunii oficiale caz de sinucidere, în timp ce alții susțin că însoțitorii lui Ceaușescu l-au împușcat pentru a nu fi executat ordinul de a deschide focul împotriva mulțimii. Chiar și acum, adevăratele circumstanțe ale morții sale sunt în dubiu.

În acea dimineață, întreaga Piață a Palatului era ocupată de mii și mii de oameni, de data aceasta hotărâți să termine cu tiranul. Răsunetul lui „Deșteaptă-te, române!” devenea din ce în ce mai puternic, întrerupt doar de strigăte de „Jos cu Ceaușescu!”, „Jos cu asasinul!”. Erau o mulțime de soldați și o mulțime de tancuri în fața clădirii partidului, dar ele n-au mai deschis focul. Dimpotrivă, ofițerii și soldații au început să fraternizeze cu mulțimea. O noua lozincă se putea auzi: „Armata e cu noi!”

Înăuntru clădirii, Ceaușescu rămăsese întreaga noapte, discutând cu colaboratorii săi mai apropiați diferite opțiuni. De ce a fugit și unde? Asta este chestiunea.

S-a crezut, la început, că, ajungând la concluzia că șansa lor e pierdută, cuplul ceașist a cerut elicopterul cu intenția ca, după un scurt popas la Vila Snagov, pentru a-și lua lucrurile cele mai prețioase, să zboare apoi la aeroportul militar Boteni, unde să se imbarce pe Boeing-ul prezidențial pentru a zbura spre o țară arabă: poate Libia, unde putea conta pe depozitele de dolari la băncile elvețiene. Dar nu. Ceaușescu nu era omul care să se dea bătut așa de ușor.

Să reconstituim, deci, filmul acestei aventuri extraordinare. Dispunem în acest scop de vocea cea mai autorizată: a generalului Rus Gheorghe, comandantul aviației, aflat în dimineața lui 22 decembrie 1989 la pupitrul său de comandă. În ianuarie 1990, în interviul acordat cineastului Ștefan Gladin, generalul Rus, cu memoria proaspătă a desfășurării evenimentelor, a relatat amănunțit, într-o declarație înregistrată pe bandă, următoarele:

1. *„Pe la orele 10,45, am primit ordin să expediez de la unitatea din Titu un număr de 300 de parașutiști cu aeronave și elicoptere, gata să debarce și să se angajeze în luptă. Eu am întrebat: „Ce să facă acolo, în Piața Palatului?! Păi, acolo este lume. Cum să vină acolo?” Răspunsul a fost: „Vin aici, debarcă și le spunem noi ce să facă”.*

2. *„La orele 11 și 20 minute, am primit ordin să trimit de urgență la Comitetul Central:*

- două elicoptere prezidențiale de tip Dauphin și
- două elicoptere mari MI 17, care să aterizeze pe platforma superioară a clădirii CC”.

Întrebat cine a dat aceste ordine, generalul Rus a specificat că, după moartea ministrului Milea, funcționa la sediul C.C. o „grupă operativă condusă de generalul Stănculescu, secondat de generalul Eftimescu”.

Cu alte cuvinte, intenția inițială era de a scoate din clădirea asediată de mulțime pe toți membrii Comitetului Politic Executiv și a-i transporta într-un loc încă neprecizat în acel moment. Filmul s-a derulat apoi cu repeziciune:

- 11,33 - decolarea elicopterelor de la baza Otopeni;

- 11,40 - aterizarea heliicopterului prezidențial Dauphin pe platforma de la CC, în timp ce heliicopterele celelalte se învârtteau în jurul obiectivului;

- 12,08 - decolare heliicopterului prezidențial, pilotat de lt. col. Maluțan Vasile, având la bord pe Nicolae și Elena Ceaușescu, Bobu Emil, Manea Mănescu și cei doi securiști ai perechii prezidențiale, cpt. Marian Rusu și maiorul Raț Florian, deși încărcarea limită era de 4 persoane;

- 12,18 - sosirea la Palatul Snagov.

Aici Nicolae Ceaușescu s-a dus în biroul său, cu cele trei sau patru telefoane speciale, iar Elena Ceaușescu s-a îndreptat spre un safe în care ținea obiecte prețioase și spre o cameră de depozitare, unde a ordonat personalului să scoată trei-patru saci de plastic cu lenjerie de pat, plăpumi, halate de baie și papuci, prosoape etc., care au fost depuse în mașina roșie ARO-244, cu care urmau să călătorească Bobu și Mănescu. (Celelalte elicoptere nu au mai putut ateriza pe platforma clădirii, din cauza faptului că oamenii din piață răzbisera până acolo sus, astfel încât elicopterele au primit ordin de la generalul Rus să se întoarcă la bază.)

Potrivit declarației lui Bobu, Nicolae Ceaușescu a vorbit la telefon cu mai mulți prim-secretari județeni de partid, la Craiova, Târgoviște și Slatina, interesându-se care este situația locală, și – potrivit elementelor pe care le avem la dispoziție - s-a decis pentru Târgoviște: (a) în această direcție s-au îndreptat atât heliicopterul prezidențial, cât și mașina ARO cu Bobu și Mănescu; (b) la Târgoviște s-a dat dispoziție să se elibereze sediul Comitetului Județean de Partid și oamenii să se mute în clădirea Primăriei, că „vin tovarăși de la – Centru”; (c) potrivit lui Bobu, „am plecat spre Târgoviște, unde am auzit că există o situație mai liniștită”.

Lt. col. Maluțan Vasile declară că, din ordinul lui Nicolae Ceaușescu, i-a comunicat generalului Rus să vină la Snagov cu două elicoptere mari, pline cu soldați, care să-i asigure paza pe timpul deplasării spre Târgoviște. Între timp, generalul Rus auzise știrile de la Radio și s-a hotărât să nu mai execute ordinele dictatorului.

În total, Ceaușeștii au stat la Snagov 50-60 minute. La 13,15, heliicopterul a decolat în direcția Târgoviște. A urmat odiseea ultimei lor călătorii în țară, plină de peripeții, decizii și mișcări inexplicabile. Ea ilustrează în mod dramatic deruta omului obișnuit până atunci să fie stăpân pe situație, dar care, dintr-o dată, se prăbușește ca sistem organizat și nu mai este în stare să controleze nici măcar propriile mișcări.

Pilotul îi spune lui Ceaușescu: „Suntem reperați și putem fi doborâți de antiaeriană”. Atunci Ceaușescu, speriat, îi spune să aterizeze cât mai repede unde se poate. Așa ajunge Ceaușescu lângă comuna Serdaru, și de aici începe aventura mașinilor cu care au călătorit cei doi - prima o Dacie roșie a doctorului Decă Nicolae până în comuna Văcărești, trecând apoi într-o *Dacie neagră* condusă de Petrișor Nicolae, cu care continuă drumul spre Târgoviște, trece prin combinatul de oțeluri și se oprește pe o stradă laterală, de unde îl trimite pe maiorul Raț să-l aducă pe primul-secretur. Mulțimea îi recunoaște și aruncă cu pietre în ei și atunci îi cere lui Petrișor să pornească. În sfârșit, ajunge la Centrul de semințe, unde vine mașina Miliției și îi duce pe amândoi Ceaușeștii într-o pădure, unde urmăresc prin radio evoluția situației la București. Pe la ora 18, mașina Miliției îi transportă la Inspectoratul Județean al M.A.I. din Târgoviște, unde sunt preluați de militarii unității de artilerie și unde vor rămâne timp de trei zile.

De ce a eșuat planul organizării unui centru de rezistență la Târgoviște?

(1) După decolarea primului heliicopter Dauphin cu cuplul Ceaușescu, Bobu și Mănescu, revoluționarii din stradă, odată pătrunși în clădire, au ajuns repede la etajul 6 și s-au urcat pe platforma de aterizare, făcând-o astfel inutilizabilă. Piloții celorlalte trei elicoptere au comunicat între ei, întrebându-se cum să procedeze (există banda înregistrată a acestor discuții prin radio), după care au raportat situația generalului Rus, care a decis rechemarea lor la bază. Aceeași decizie a adoptat generalul Rus cu privire la grupul de 300 parașutiști care nu puteau coborî în piața Palatului, ocupată până la refuz de mulțime.

(2) Hotărâtor a fost, însă, faptul că generalul Victor Stănculescu și-a dat seama că partida Ceaușescu este pierdută și a făcut cu eleganța sa caracteristică o întoarcere bruscă: „La stânga împrejur!”. Știa că și ceilalți aflaseră că el fusese acela care îi condusesese pe cei doi Ceaușescu la heliicopter și știa, de asemenea, că în fața mai multor martori, Elena Ceaușescu îi spusese la urcarea în heliicopter: „Victoriaș, ai grijă de copii!”

În filmul „Ziua cea mai scurtă”, care reconstituie fuga lui Ceaușescu până la arestarea și deținerea lui și a soției la unitatea de artilerie din Târgoviște, există o scenă în care maiorul Ciocârlan, șeful de stat major al unității, declară:

„În toată această perioadă, a detenției celor doi, cazarma a fost atacată aerian și terestru. S-au înregistrat numeroase victime în rândul personalului cazarmii. Am fost atacați terestru din puncte diferite ale municipiului. Am fost amenințați telefonic cu distrugerea cazarmii și chiar a orașului Târgoviște, în cazul în care cei doi nu sunt eliberați”.

Reiese clar din această declarație că forțe militare ale Securității, despre care generalul Vlad Iulian nu putea să nu știe, încercau să îi elibereze pe Nicolae și Elena Ceaușescu. Scopul acestei acțiuni nu era altul decât acela de a-l repune în funcție pe „comandantul supreme”, care, în fruntea forțelor Securității și a generalilor rămași loiali lui Ceaușescu, să organizeze o lovitură militară împotriva Revoluției și a Noii Puteri.

Era un plan scelerat, dar istoria cunoaște numeroase riposte disperate de acest gen ale unor dictatori răsturnați de la putere. Dacă reușea, ea ar fi însemnat o baie de sânge în România, cu zeci și poate sute de mii de morți. Tocmai această perspectivă sumbră a constituit argumentul suprem în decizia conducerii Frontului Salvării Naționale din noaptea de 24 decembrie 1989 de a organiza a doua zi procesul și execuția celor doi dictatori.

Dar pentru a înțelege „De ce?” și „Cum?” de s-a întâmplat așa, trebuie să mergem înapoi, la originile puterii comuniste în România.

Capitolul II

ORIGINEA REVOLTEI SOCIALE: TATĂL FALIT

M-am născut și am trăit copilăria într-o familie înstărită, pe strada Berzei, lângă Piața Matache Măcelaru. Tatăl meu era negustor en gros de stofe importate din Anglia, și apucase o conjunctură favorabilă în anii de după primul război mondial. Era boom economic, apăreau mereu noi fabrici și magazine luxoase, gen *Belle Jardinière* pe Lipscani, se construiau palate în Parcul Filipescu și pe Bulevardul Dacia, iar la promenada de seară pe Calea Victoriei echipajele elegante, cu armăsari focoși, ale vechilor moșieri, cu nume mai curând grecești decât românești, se încrucișau din când în când cu primele automobile Ford, Buick și Alfa Romeo ale burgheziei române în ascensiune. Bineînțeles, toți - aristocrații de viță veche, burghezii burtoși, ca și fanții „micului Paris” care sorbeau *café frappé* sau *capuținer* la măsuțele de stradă ale cafenelei Corso - țineau să arboreze costume cu stofe englezești, iar taică-meu își freca mâinile de satisfacția unor afaceri bănoase. Cumpăraseră o casă încăpătoare cu o curte lungă de 100 de metri; spre stradă locuiau chiriașii, iar în fund se înălța o clădire majestuoasă, înconjurată de o grădină și chiar un mic teren de football cu două porți, unde băteam mingea cu golanii din mahala, admiși doar în curte, niciodată în casă. Mai spărgeam cu mingea

câte un geam, dar chiar vizavi avea dugheana lui un geamgiu și mama avea grijă să-l pună pe acesta să-I înlocuiască înainte ca tata să vină la masă și să mă croiască cu cureaua, cum se întâmpla duminică, când dugheana geamgiului era închisă.

Ca toți copiii de burghezi care se respectă, fusesem dat la școala germană de pe strada Luterană, *Evangelische Schule*, cu o disciplină prusacă și o exigență profesorală tot atât de aspră. Dacă făceai giumbușlucuri în bancă, dr. Jäger te scotea la tabla în fața clasei, îți cerea să te apleci (*Büg Dich!*) și când se convingea că pantalonii s-au întins perfect pe dos, apuca de capătul subțire al unei bâte și-ți ardea câteva cu capătul cel gros de-ți trecea pofta să mai faci năzbâtii în timpul lecției. Se învăța carte nu glumă și am simțit acest lucru din prima clasă de liceu, la Colegiul Național Sf. Sava. Acolo am cunoscut însă și diferențierea de clasă. Premiantul era o odraslă a unei familii boierești, care cumula o moșie de sute de hectare cu câteva noi întreprinderi industriale. Deși la limba germană eram singurul din clasă care de-al dracului răspundea profesorului numai în germană, nu căpătam niciodată mai mult de nota 9, în timp ce bogătașul primea invariabil nota 10. (În liceu, se făceau atunci șapte ani de latină, doi ani de greacă veche și două limbi moderne, franceza și germana.)

Eram în clasa treia de liceu, când s-a produs crahul de la bursă din New York în anul 1929. Nu mi-am dat seama de gravitatea și amploarea crizei care se întindea asupra întregii lumi capitaliste și nici nu mă gândeam că ea va afecta până și soarta familiei mele, producând o adevărată cotitură în viața mea. Stofele englezești erau un articol de lux, iar prăbușirea comerțului în acest domeniu a fost bruscă și categorică. Firma tatălui meu, de pe strada Șepcari, a dat faliment și, întrucât bătrînul s-a încăpățânat să importe stofe ca și până atunci, semnând cecuri fără acoperire, falimentul a fost declarat fraudulos. A fost ca o cădere într-un abis: peste noapte, familia a rămas fără o lețcaie, a trebuit să vândă casa, mobila, până și paltonul de blană al mamei. Îmi aduc aminte și acum când, într-o zi, întorcându-mă de la școală, am găsit-o pe

mama plângând în hohote, iar vreo cinci portărei evaluau fiecare piesă de mobilă, alții vesela, cearșafurile și hainele, după care le încărcau în camioane, așa încât spre seară am rămas goi pușcă. Împreună cu cele trei surori ale mele, am dormit pe podea, acoperindu-ne cu paltoanele. Mama a plâns toată noaptea, iar tata nici n-a venit pe-acasă. Când l-am revăzut, aproape că nu l-am recunoscut. Dintr-un bărbat mândru și plin de sine, purtându-și ceasul de aur cu breloc în buzunarul de la vestă, ca un adevărat negustor engrosist, categorie superioară a clasei comerciale, se sfrijise complet și nici nu ridica ochii din pământ. Era un om terminat.

Norocul nostru că noul proprietar, care cumpărase casa, dorea să se mute imediat, așa că ne-a găsit un mic apartament pe strada Vlad Țepeș, într-o curte cu mulți chiriași de o parte și de alta și ne-a cumpărat și niște canapele de ocazie ca să avem pe ce dormi. Ba ne-a dat și câteva mii de lei, ca să avem cu ce cumpăra de-ale gurii. Era foarte mulțumit de achiziția făcută. Cumpărase cogeamite casă cu cinci sute de mii de lei – un adevărat chilipir. Numai din chiria de la cele trei apartamente își scotea banii în zece ani. L-am auzit făcând aceste socoteli avocatului său și am realizat pentru prima dată în viață ce înseamnă a da o lovitură în lumea capitalului.

Meditator al unor progenituri de oameni bogați

A durat un timp până m-am dezmeticit și am înțeles că trebuie să învăț nu numai carte, dar și să stau pe picioare proprii. Taică-meu găsisse o slujbă la un neamț, Toffler, care preluase întreg comerțul en gros de stofe și avea nevoie de un specialist în materie. Iar bătrânul se pricepea grozav: era de ajuns să pipăie o stofă și-ți spunea imediat dacă-i lână, ce fel de lână, cât bumbac are în ea și pentru fiecare calcula în cap prețul. Dar, ca vânzător, leafa era mică pentru cele șase guri ale noastre și abia o scoteam la capăt.

Surorile mele, două mai mari ca mine, erau fete de măritat și deci trebuiau echipate din cap până în picioare. Nu rămânea nimic pentru mine și în nici un caz pentru taxa școlară, destul de mare pe vremea aceea.

Am început să dau meditații din care pot spune că am învățat eu mai mult decât elevii mei. Primul meu elev era odrasla unui bogătan, care intrase la liceu și dăduse de greu, lua numai note proaste. Era și cam greu de cap, iar taică-său mi-a spus să fac ce-oi ști să-l scot promovat. L-am promovat și m-am ales cu o mulțime de bani, din care am putut să plătesc taxa școlară și să cumpăr cărțile după care tânjeam de mult. Mai important, însă, a fost că bogătanul mi-a făcut reclamă în lumea oamenilor de afaceri și anul următor meditam trei odrasle de același calibru; devenisem un „bărbat care aducea bani în casă”. Dat fiind că toți trei erau slabi la limba latină, am devenit și un latinist de forță. Recitam pe dinafară pagini întregi din Cezar (*De bello gallico*), lăsându-i pe elevii mei cu gura căscată.

Pătrunzând în palatele unor mari moșieri și industriași, am cunoscut pe viu viața de lux și huzur a acestor categorii sociale, în contrast cu necazurile și privațiunile celor care trudeau din greu pentru a câștiga o existență amară. Revolta împotriva in justiției sociale mă va marca tot restul vieții mele.

România, spre sfârșitul anilor 30, era o țară cu strigătoare inegalități sociale. Moșierii încheiaseră cu burghezia industrială acea „monstruoasă coaliție”, care le permisese să-și păstreze întinsele proprietăți de tip feudal. Pe ele trudeau sute de mii de țărani, pentru o nimica toată, iar la orașe proletariatul fabricilor, care se înmulțeau ca ciupercile, cunoștea condițiile de viață și de muncă ale „capitalismului sălbatic”. Pe acest fundal social se proiecta venirea la putere a fascismului, pregătită jos de mișcările naționalist-antisemite și, sus, de cercurile care se apropiiau treptat de Germania hitleristă.

Creșterea fascismului

Mișcarea fascistă din România se desfășura pe două linii paralele: Liga Apărării Naționale Creștine, înființată la Iași de prof. A. C. Cuza, și Garda de Fier, organizație de tip para-militar, creată după modelul hitlerist, arborând cămăși verzi sau „sumane negre”. Dacă prima avea o orientare politică simplistă, axată aproape exclusiv pe antisemitism, Garda de Fier avea o ideologie complexă în care se îmbinau fanatismul religios, misticismul valorilor etnice și cultul violenței, dus până la elogiul crimei politice care s-a și materializat prin asasinarea a trei prim-miniștri și altor lideri politici democrați. Garda de Fier sau mișcarea legionară reușise să-și cucerească o bază de masă, în special în lumea tineretului și a studențimii, și să stabilească relații strânse cu partidul național-socialist al lui Hitler și partidul fascist al lui Mussolini.

Combinațiile de afaceri tipice anilor antebelici în Europa se extindeau și în România. Marele concern american Standard Oil încheiase cu trustul german I.G. Farbenindustrie o înțelegere potrivit căreia primul apăra interesele capitalului german în America, iar celălalt avea grijă ca în țările europene ocupate de hitleriști firmele legate de Standard Oil să nu aibă de suferit. În perioada de vârf a războiului 1941-1943, Societatea Româno-Americană, aparținând lui Standard Oil, a realizat beneficii declarate de 1.315 milioane de lei - evident de pe urma aprovizionării Wehrmachtului. În acest caz, petrolul, ca și banii, nu avea miros.

Pe plan extern, România beneficiase de participarea în primul război mondial alături de puterile aliate - Anglia și Franța, reușind, la 1 decembrie 1918, să-și întregască hotarele ca stat național unitar, iar acest comandament suprem continua să dicteze orientarea politicii ei externe. Dar, odată cu venirea la putere a lui Hitler în Germania (1933) și cu închegarea axei fasciste Hitler-Mussolini, se făcea simțită și în România presiunea noilor

pretendenți la dominația mondială prin mijloace economice, politice și diplomatice. În sfârșit, ca vecină cu marea putere comunistă de la Răsărit, Uniunea Sovietică, România era și obiectul poftelor imperialiste ale lui Stalin. Acest joc de interese ale marilor puteri avea să se reflecte cu forță crescândă în viața politică a României, de-a lungul întregii perioade de pregătire a celui de al doilea război mondial.

Nicolae Titulescu, marele diplomat, a fost unul din puținii bărbați de stat români, poate singurul, care a perceput cu luciditate și clarviziune nodul contradicțiilor inter-imperialiste în mijlocul cărora se afla România. El și-a dat seama că, dată fiind poziția geopolitică a României, angajamentele platonice ale Angliei și Franței nu erau suficiente pentru a contracara asaltul hitlerist de tip *Drang nach Osten* și a încercat, pe de o parte, să dobândească unele garanții de securitate din partea Moscovei, conlucrând strâns în acest scop, la Liga Națiunilor, cu ministrul de externe sovietic Litvinov, iar, pe de altă parte să înjghebeze cu țările mici vecine pacte regionale-tampon, de felul Micii Înțelegeri (cu Cehoslovacia și Iugoslavia) și al Înțelegerii Balcanice.

În aceste împrejurări, un factor politic din ce în ce mai important a devenit regele Carol al II-lea, monarh care îmbină politica, afacerile și aventurile amoroase. Deși provenea dintr-o dinastie germană, Hohenzollern-Sigmaringen, el se atașase cercurilor influente legate prin interese economice și politice de puterile occidentale dominante în Europa - Anglia și Franța, între altele și sub impulsul investițiilor sale în aceste țări, în special cele la uzinele britanice de armament Vickers. În acest zigzag de conflicte sociale, naționale și intereuropene, analiza de clasă era depășită, iar orientarea ideologică devenea și ea confuză în momentul în care cel mai popular partid democratic (Național-Țărănesc) a încheiat un pact electoral cu Garda de Fier pro-hitleristă.

Cînd am intrat în mișcarea comunistă la 18-19 ani, nu mi-am dat seama de mai sus menționatele implicații interne și externe. Căutam un punct de reper și mă simțeam atras de pozițiile exprimate de reviste ca „Stînga”, „Era Nouă” și „Cuvîntul liber”, a căror direcție principală de atac era îndreptată împotriva fascismului – fantoma care plutea amenințător deasupra Europei. La vârsta aceea, simțurile și emoțiile joacă mai tare decât raționamentele și calculul. Social, eram un proscris: fiu al unui falit fraudulos, o carte de vizită proastă pentru societatea de atunci. Poate aș fi putut urca, ca statut social, într-o profesie, dacă nu mi-ar fi atârnat de gât o piatră grea: eram evreu și, ca atare, în anii aceia nu puteam urma regulat o facultate la Universitatea București. Cuziștii și legionarii recurgeau la metode forte pentru a impune *numerus nullus* la intrarea evreilor la cursuri. Eram fericit cînd reușeam, cu ajutorul unor prieteni inimoși, să mă strecor la cursurile lui Nicolae Iorga, Rădulescu-Motru, Tudor Vianu și Nae Ionescu. Nu mă săturam ascultîndu-i și-mi luam notițe aproape stenografice. Erau, într-adevăr, dascăli de excepție. Au trezit în mine o sete de învățătură pe care nu mi-am potolit-o nici pînă acum. Din banii pe care-i câștigam cu meditații, mi-am, angajat un profesor de engleză, Mister Anderson, un student din Manchester, care primise o bursă pentru a studia istoria poporului român. Dădea și el lecții pentru a-și acoperi cheltuielile.

Prima acțiune politică la care am participat era una de stradă. În perioada interbelică, două cotidiane de mare tiraj se aflau într-o competiție acerbă: „Dimineață”, ziar democrat de centru, și „Universul”, ziar naționalist de dreapta. Dat fiind că proprietarii primului erau niște bogătași evrei, familia Pauker, Stelian Popescu, proprietarul „Universului”, a dezlănțuit o campanie antisemită menită a-și elimina competitorul. Paralel cu campania de presă, huliganii fasciști distrugneau afișele și ardeau ziarele „Dimineață”, Forțele democratice au sărit în apărarea acestei citadele, iar tineretul comunist și socialist organiza grupuri postate la chioș-

curile de ziare pentru a contracara atacurile huliganice. M-am înrolat și eu într-un asemenea grup: în fiecare duminică dimineața patrulam în jurul chioșcurilor de la Gara de Nord. Când apăreau legionarii, se încingea o bătaie zdravănă și, o dată, m-am ales cu capul spart. Era debutul în viața politică românească.

Primi pași în „Mișcare”

Deși nu devenisem ceea ce se numea „membru de partid”, mă învârtam în cercurile comuniste și începusem să cunosc stilul lor de viață. Una din formele de activitate era serata culturală, care avea loc, de regulă, în casa unui simpatizant mai înstărit. Se ținea o conferință cu subiect științific sau literar, se citeau schițe sau capitole de roman și, cel mai des, se recitau poezii. La una din aceste serate l-am cunoscut pe Alexandru Sahia, un bărbat înalt, slăbănog, cu ochelari prin care apăreau niște ochi visători și o privire cam absentă, foarte modest îmbrăcat și-mi aduc chiar aminte că avea coatele cam roase la haină. Odată a venit și un poet basarabean, Bikov Emilian, care ne-a recitat poezii revoluționare ale lui Maiakovski traduse de el într-o limbă moldovenească foarte atrăgătoare. Bineînțeles că recita și poeziile lui, care sunau ca o goarnă care cheamă la luptă.

Acestea erau formele „legale” de activitate comunistă și omul cel mai activ pe acest plan pe care l-am cunoscut era Ștefan Teodorescu, provenit din vechea mișcare socialistă. Nea Fănică, cum îi spuneam noi, trăia cu o doctoriță evreică foarte prosperă, care-și făcuse renume pentru dibăcia în rezolvarea cazurilor complicate de naștere la femei. Avea o casă mare, primitoare, și pregătea mâncăruri și prăjituri ispititoare care atrăgeau multă lume. Era acolo un amestec ciudat de intelectuali de stânga, muncitori mai vârstnici de formație social democrată, studenți din Frontul Democratic și ucenici recrutați de activiștii partidului din fabrici. De asemenea, foarte multe evreice basarabence, cam urâte, dar cu o energie cu totul ieșită din comun. Din această

lume pestriță, vechii comuniști recrutau pe cei care li se păreau apti pentru activitatea ilegală și se concentrau asupra acestora, trecându-i prin „coridorul tentațiilor” și al probelor de curaj pentru a vedea dacă corespund. Pe mine, Nea Fănică m-a întrebat la început dacă vreau să citesc literatură marxistă, avertizându-mă, însă, că trebuie să păstrez secret absolut în această privință și să citesc cărțile împrumutate numai atunci când sunt singur. La început, mi-a dat două cărți în traducere franceză „*Le deuxième jour de la creation*” de Ilya Ehrenburg și „*Les États Desunis*” a lui Vladimir Pozner. Ieșind bine la acest prim examen, Nea Fănică m-a întrebat dacă aș fi dispus să ascund acasă la mine literatură ilegală a Partidului Comunist. Am acceptat. Era vorba de o dare de seamă a unor activiști ai partidului care participaseră la o întâlnire a Kominternului. Pentru așa ceva se strângeau bani la seratele culturale, ca să acopere cheltuielile de drum ale tovarășilor, dar, mai ales, să se dea șperț celor care eliberau pașapoarte de călătorie în străinătate. Mi s-a spus că banii de întors se dau la Praga și am aflat că unul dintre cei trimiși, anume Alexandru Buican, se întorsese cu o sumă mare de franci francezi. Trecusem la o fază mai înaltă: mă bucuram de încrederea tovarășilor. Pe vremea aceea mi se părea firesc ca partidul comunist de la noi să primească ajutor financiar de la Komintern. Doar era o formă de aplicare în viață a principiului internaționalist proletar și nu-mi dădeam seama că, de fapt: Komintern = P.C.U.S. = Stalin.

Ucenicie la un ziar de seară

Ucenicia în presă mi-am făcut-o la „Gazeta de seară” a lui Ceacîru. Țineam o cronică socială mondenă, ceea ce mi-a permis să cunosc viața de noapte a Bucureștilor, foarte vie și interesantă pe vremea aceea. Făceam și corectură la „Adevărul Literar”, în redacția căruia am cunoscut pe Sevastos și Alexandru Philippide. Când pleca secretarul de redacție în concediu sau după reportaje în provincie, Ceacîru îmi încredința mie munca acestuia și așa am

învățat paginația și toată partea tehnică a meseriei. Patronul era un zgârcit cum rar am întâlnit. Văzând pasiunea cu care învățam meseria, nici nu mai îmi plătea salariul, iar eu eram mulțumit că mă lăsa să lucrez la gazetă, așa că renunșasem la orice pretenție materială.

La un bar de noapte am cunoscut un fruntaș al tineretului național-țărănesc din Ardeal, Aurel Alicu. Era întreprinzător și priceput în afaceri, dar avea ambiții și în domeniul politic. Se învățea în jurul lui Mihai Popovici, fost ministru de finanțe în guvernul național-țărănesc, îndeplinind funcția de casier al partidului, ceea ce însemna că dispunea de fonduri însemnate. L-am convins pe Alicu să scoatem împreună o revistă săptămânală de tineret, pe care am numit-o „Dacia Nouă”, promițându-i să-i scriu eu articole pe care el să le semneze, ceea ce i-a surâs. Zis și făcut. Am închiriat birouri pentru redacție chiar într-o clădire de pe Calea Victoriei și, în 1937, a apărut primul număr. Se puneau problema orientării politice a revistei.

Executând cu fidelitate și supușenie directivele lui Stalin, Partidul Comunist din România efectuase cotitura spre strategia Frontului Popular Antifascist. Se schimbaseră direcția de atac - de unde până atunci focul fusese îndreptat împotriva puterilor occidentale - Anglia și Franța, care refuzaseră să colaboreze cu U.R.S.S. -, acum trebuia schimbat macazul împotriva Germaniei hitleriste. Deci, Partidul adoptase o platformă de largă concentrare a forțelor democratice împotriva venirii fascismului la putere în România. Alicu avea un prieten, fruntaș al studențimii liberale, Amedeu Bădescu, pe care l-am cooptat în conducerea revistei. Aveam astfel țărăniști, liberali în redacție, iar eu am adus câțiva fruntași ai Frontului Studențesc Democrat, pe Miron Constantinescu, Corneliu Mănescu, Roman Moldovan, comuniști, și pe bunul meu prieten, regizorul Victor Iliu, cu care locuiam împreună într-o garsonieră din cartierul Cotroceni. Revista a apărut timp de aproape un an, dar când a venit la putere guvernul naționalist de dreapta Goga-Cuza, ea a fost suprimată. Legătura mea de partid era Ștefan Foriș, secretarul cu propaganda al Comitetului Central.

Deși platforma partidului dicta colaborarea cu partidele democratice, lui Foriș nu-i intra în cap cum pot eu să lucrez atât de bine cu țăraniști și liberali și se uita la mine cu o profundă neîncredere când îl asiguram că, în calitatea pe care o aveam, ca secretar general de redacție, puteam să decid asupra conținutului fiecărui număr. Era simplu: Alicu era atât de încântat de articolele pe care le scriam și publicam sub semnătura lui, încât îmi lăsa mână liberă în alcătuirea revistei.

Gazetăria însă se terminase în vara lui 1938; în toamnă trebuia să mă prezint la armată pentru serviciul militar. Dat fiind că aveam deja cazier politic, fusesem repartizat la o armă de pedeapsă de trei ani, la grăniceri. După perioada de instrucție la Cernavodă, am fost trimis la un pichet de la frontiera cu Bulgaria, unde am făcut cunoștință atât cu comitagi bulgari, care atacau sistematic pe coloniștii români aduși din Ardeal, cât și cu contrabandiștii care treceau noaptea frontiera încărcăți cu hașiș sau opium. Am fost lăsat la vatră la sfârșitul anului 1940, când a început o nouă etapă în viața mea.

Capitolul III

UN ACT ISTORIC UNIC: REGELE ÎN CONSPIRAȚIE CU PARTIDUL COMUNIST

De departe cea mai interesantă și originală creație istorică a primei revoluții din România (sau mai precis, premisa ei) a fost actul de la 23 august 1944.

Istoricii occidentali înclină în prezent aproape unanim spre teoria Yaltei, în sensul că soarta țărilor din Europa de Est a fost hotărâtă de cei trei mari: Roosevelt, Churchill și Stalin la conferința la nivel înalt din 11 februarie 1945.

De fapt, așa cum am arătat în Introducere, aranjamentul privitor la România fusese încheiat mai devreme la Moscova de către Churchill și Stalin. La Yalta, cei trei mari nu s-au mai ocupat de asemenea „detalii”, deoarece pe ordinea lor de zi era împărțirea întregului glob, adică noua ordine mondială după terminarea războiului.

Dar este un fapt istoric că în România, cu șase luni înainte de Yalta, s-a produs o lovitură de stat extraordinară, în urma căreia Armata Română a întors armele împotriva aliatului de ieri, Germania hitleristă. Aceasta a dat peste cap întregul dispozitiv german din Balcani și a scurtat considerabil durata celui de-al doilea război mondial. Fapt este că, în momentul când Armata

Roșie a intrat în București, orașul fusese eliberat, conducătorii fasciști arestați, iar noile autorități române controlau pe deplin situația. Era rezultatul unei conspirații fără precedent de-a lungul timpurilor și, se poate spune, fără perspectiva unei repetiții. Deci, un caz unic în istorie a cărui desfășurare merită a fi povestită.

Nu există până astăzi o relatare a evenimentelor din preajma lui 23 august 1944 alcătuită după regulile științei istorice, deoarece în sistemul comunist munca istoricului este supusă comandamentelor politice ale prezentului, iar faptele și mai ales persoanele în cauză sunt înfățișate potrivit intereselor de moment și constelației oamenilor aflați la putere. Se povestește că Nichita Hrușciiov, după Congresul XX al P.C.U.S., când a demască abuzurile și crimele lui Stalin, a convocat la Leningrad o adunare a vechilor bolșevici pentru a li se citi istoria revizuită a partidului și a revoluției. În sală s-a produs o violentă rebeliune, deoarece cei din sală nu mai recunoșteau nimic din evenimentele la care luaseră parte. Ne reamintim că și Brejnev a încercat să se prezinte ca omul providențial al bătăliei de la Stalingrad, deși el fusese trimis acolo doar pentru a veghea la îmbunătățirea aprovizionării cu carne a trupelor asediate. În România, nu s-a putut scrie istoria lui 23 august 1944, deoarece regele Mihai, principalul actor al loviturii, a fost silit să abdice și să plece din țară, rolul partidelor istorice trebuia prezentat într-o lumină negativă, iar Gheorghiu-Dej, șeful partidului comunist, nu participase la pregătirea acestui act istoric. În timpul lui Ceaușescu, caracterizarea lui 23 august 1944 a evoluat în mod surprinzător de la „insurecția națională armată antifascistă” la „revoluția de eliberare socială și națională” formulată cu acea cutezanță fără nici o inhibiție pe care o conferă doar ignoranța totală; că despre ce fel de revoluție socială putea fi vorba când regele Mihai de Hohenzollern rămânea pe tron, iar șefii primelor guverne după 23 august erau generali burghezi ca Sănătescu și Rădescu? În indicațiile date presei în preajma lui 23

august 1989, se cerea ca articolele jubiliare să menționeze neapărat participarea lui Nicolae și Elena Ceaușescu la realizarea acestui act istoric, deși în 1944 numele celor doi nu era cunoscut nici măcar printre membrii de partid. În 1983, când secretarul cu propaganda al C.C., Enache, m-a solicitat să scriu un articol elogios la adresa dictatorului (cu promisiuni atrăgătoare, ca pașaport permanent și altele), mi-a înmănat un punctaj printre care se afla: „Relevarea rolului tovarășului în actul de la 23 August”.

De aceea îmi propun aici o *relatare istorică limitată* la cei doi actori principali ai actului de la 23 august 1944, pe baza unor documente și mărturii de necontestat și, în primul rând, pe baza datelor și faptelor pe care le-am cunoscut personal.

În toamna lui 1943, promisem de la conducerea partidului comunist sarcina de a mă concentra asupra presei ilegale, în primul rând asupra „Scânteii”, renunțând la toate celelalte activități în care fusesem angajat până atunci. Între altele, participasem la două ședințe nocturne de instruire a gărzilor patriotice într-una din casele partidului. Instructorul nostru, pe numele conspirativ, era „Inginerul Ceaușu”. Când l-am văzut prima dată, am rămas buimac, ba chiar m-am speriat: era îmbrăcat în uniformă de maior german. Numele lui: Emil Bodnăraș. Fiind el însuși ofițer de carieră, avea o ținută perfectă de ofițer german, vorbea germana fără cusur și singurul lucru care-l putea face suspect Gestapoului era că „intrase prea bine în rol”. Avusesem deci posibilitatea de a cunoaște pregătirile în vederea răsturnării dictaturii fasciste atât de la Lucrețiu Pătrășcanu, care se preocupa de apariția „României Libere” încă de atunci, cât și de la Emil Bodnăraș, care instruia gărzile patriotice. Promisem în acest scop un *pistol Beretta*, pe care l-am păstrat mulți ani după aceea.

Întreaga istorie e uluitoare și primul uluit eram eu. Închipuți-vă o conspirație a unui rege cu un partid comunist. Formidabil și de necrezut!

Pătrășcanu și Bodnăraș

Neverosimili păreau chiar cei doi lideri comuniști implicați în conspirație. Lucrețiu Pătrășcanu era un intelectual de rasă, crescut în casa unui mare cărturar și literat, D.D. Pătrășcanu. Un bărbat înalt, cu fruntea bombată și părul dat peste cap, cu doi ochi sfredelitori și sprâncene stufoase, ceea ce și explică succesul său la doamnele din înalta societate, atrase și de misterul care înconjură personajul. Impunea din primul moment cu tonul său autoritar, muiat doar de șăgalnicul accent moldovenesc și vocea pe care se pricepea să o moduleze după situație. Era tipul de lup singuratic, care nu se încadraseră niciodată într-o celulă de partid și de aceea tovarășii îl priveau cu suspiciune, ca pe un antipod al tipului colectivist. Conștient de superioritatea lui intelectuală, părea arogant până în momentul când se realiza acea comunicare tipică relațiilor dintre tovarăși în ilegalitate. Atunci devenea cald, sensibil, mânat de dorința de a stabili o comunicare directă cu muncitorii din partid, numai dacă erau inteligenți. Dacă mintea le mergea mai greu, îi disprețuia și nu-și ascundea sentimentul. Era convins că el trebuie să devină conducătorul partidului și, la un pahar de vin, o și spunea, așa încât nu i-a fost greu lui Gheorghiu-Dej să afle ce-i umbla prin cap. Așa a început conflictul dintre cei doi ce avea să ducă la un deznodământ tragic pentru Lucrețiu - crima cea mai monstruoasă pe care a comis-o Dej cu sânge rece.

Fapt este că originea și formația lui Lucrețiu i-a permis să stabilească relații personale de comunicare atât cu regele Mihai, cât și cu oameni politici de anvergura lui Iuliu Maniu, Dinu Brătianu și Titel Petrescu, cărora le inspira respect, deși era comunist.

Și Emil Bodnăraș era intelectual, versat atât în cultura germană, cât și în cea rusă, vorbind perfect ambele limbi. Dar la el dominantă era formația de militar. Ținuta lui dreaptă chiar și când ședea pe un fotoliu, vorba aspră, de om obișnuit să ordone, pieptănătura ca peria cu firele în sus, privirea severă și ținuta ireproșabilă, chiar când era în civil, te făceau să-ți dai seama imediat că ai

în faţă un ofiţer. Figură misterioasă şi enigmatică, el terminase ca şef de promoţie şcoala militară din Timişoara, după care devenise ofiţer în Armată. Dar, pe neaşteptate, el dezertă şi dispăru fără urmă în dosul frontierei sovietice. Acolo, a urmat probabil un curs de spionaj sovietic şi s-a întors în ţară în 1935. A fost prins şi condamnat pentru dezertare şi ca „suspect de spionaj”. A fost închis la Doftana, unde l-a întâlnit pe Gheorghiu-Dej. În 1943, a fost pus în libertate, începându-şi activitatea ilegală.

Pe generalii regelui îi impresionase prin pregătirea lui militară şi ordinea în gândirea şi planurile lui strategice. În plus, avea ceva neobişnuit în lumea lor şi anume cunoaşterea aprofundată a comportării atât a generalilor germani cât şi a celor ruşi, de unde capacitatea de a anticipa reacţiile lor la insurecţia română. Numai cultura lui germană şi rusă permitea o asemenea perspicacitate. Ea conferea planurilor militare ale insurecţiei o certitudine absolut necesară unui act atât de periculos şi de riscant cum a fost 23 august 1944.

Mă întreb ce s-ar fi întâmplat dacă aceşti doi n-ar fi existat? Am cunoscut destul de bine pe toţi oamenii din conducerea partidului şi pot spune cu toată certitudinea că nu avea cine să-i înlocuiască nici pe unul, nici pe celălalt. Erau unicate. Oare îi creează istoria sau ei creează istoria?

Ştiam că prima întâlnire a celor doi cu reprezentanţii regelui avusese loc în noaptea de 13-14 iunie 1944 într-o casă a partidului din Calea Moşilor nr. 103. Participaseră fostul şef al statului major, generalul Gheorghe Mihail (destituit de Antonescu, dar numit de regele Mihai comandant al acţiunii militare insurecţionale), generalul Constantin Sănătescu (şeful Casei Militare Regale) şi colonel Dumitru Dămăceanu, şeful de stat major al Comandamentului Capitalei, iar din partea Palatului: baronul Ion Mocsoni-Stârcea, mareşal al Palatului, Mircea Ioaniţiu, şef de cabinet, şi Grigore Niculescu-Buzeşti, consilier diplomatic. Se discutase acolo un aşa-numit „Plan Gigurtu”, fost prim-ministru, adus de oamenii regelui. Delegaţii P.C.R. l-au supus unei serioase analize şi l-au respins ca nerealist şi chiar primejdios.

La o ședință de partid la finele lui iunie a venit un emisar trimis de Emil Bodnăraș, care ne-a explicat că planul Gigurtu propunea ca regele să discute cu ministrul Germaniei la București, baronul Manfred von Killinger, înlocuirea mareșalului Antonescu cu un guvern Gigurtu, iar acesta, odată venit la cârma țării, să pregătească ieșirea României din război și trecerea de partea aliaților. Era un plan naiv, pentru că Hitler nu ar fi renunțat în acel moment la Antonescu, în care avea deplină încredere, și *primejdios*, pentru că ar fi atras atenția Gestapoului că la Palat se uneltește o lovitură, ceea ce ar fi dus la sporirea vigilenței organelor militare și de spionaj germane și chiar la suprinderea sau neutralizarea celor de la curtea regelui bănuți a fi printre conspiratori.

Delegații P.C.R. prezentaseră propriul lor plan:

1. Comandantul-șef, adică regele, să ordone armatei să întoarcă armele împotriva adevăratului dușman: Germania hitleristă.

2. Ion Antonescu să fie chemat la palat, regele să-i ceară să încheie armistițiul cu puterile aliate și să o rupă cu Germania. În caz de refuz, să fie arestat pe loc.

3. Organizarea unui comitet militar care să pregătească temeinic lovitura militară și apărarea împotriva ripostei probabile germane.

4. Pregătirea și înarmarea gărzilor patriotice în vederea sprijinului trupelor regulate și a apărării întreprinderilor vizate de nemți.

5. Constituirea unui guvern al Blocului Național Democrat (P.N.Ț., P.N.L., P.S.D. și P.C.R.), care să declare încetarea alianței cu Germania și trecerea de partea aliaților cu întregul dispozitiv militar al României.

Era evident un plan foarte îndrăzneț, dar la o analiză mai temeinică apărea judicios politic și realist din punct de vedere militar. Cu timpul, atât generalii implicați cât și consilierii regelui l-au acceptat, și până la urmă l-au convins și pe regele Mihai că este soluția cea mai bună în condițiile date.

Rămâne totuși unic în istorie: doi „dușmani de clasă”, aflați la cei doi poli opuși ai societății românești, cădeau da acord nu numai asupra unui plan comun de insurecție politică și militară: culmea era că acceptau să conlucreze în conspirație, ceea ce presupune cel mai înalt grad de încredere reciprocă, o încredere care în mod necesar avea drept premiză că fiecare din părți era cinstită și demnă de încredere.

Gândiți-vă numai la ceea ce se petrecea în capetele celor două părți. Pe de o parte, politicienii comuniști care denunțaseră sistematic monarhia ca instituția cea mai retrogadă și pe regii României ca cei mai mari moșieri și exploataitori ai poporului, garanți ai regimului burghezo-moșieresc. Pe de altă parte, regele și curtenii săi, care îi socoteau pe comuniști ca pe niște extremiști periculoși care voiau să distrugă ordinea de stat, să răstoarne capitalismul și să instaureze o dictatură brutală și sângeroasă aliată Moscovei și supusă acesteia. Și totuși, cele două părți și-au învins prejudecățile ideologice și chiar resentimentele, care mergeau până la ură de clasă, pentru a-și uni forțele împotriva a ceea ce ele percepeau în acel moment a fi dușmanul comun: Germania hitleristă. Era de fapt reflectarea pe plan național românesc a mării coaliții între Statele Unite, Marea Britanie și Uniunea Sovietică, care a dus la zdrobirea hitlerismului. Aici în România era totuși ceva în plus, deoarece în timp ce Roosevelt și Churchill operau la nivel *internațional*, în sensul că ei concepeau coaliția cu marea putere comunistă ca o alianță momentană între state dictată de *raison d'état* fără implicații pe plan intern, unde cele două sisteme antagoniste își păstrau toate caracteristicile și prerogativele proprii, în România conspirația regetui cu comuniștii se desfășura pe plan *intern*, cu evidente implicații asupra ordinii sociale din țară. Partidul Comunist devenea parte a unui bloc politic intern menit să participe la deciziile politice naționale, deci factor semnificativ al structurii puterii în România. Asta era cu totul altceva și mergea mult mai departe și mai adânc decât coaliția antihitleristă. Nici Roosevelt, nici Churchill, nu concepeau alianța cu Stalin ca un pact politic care implica în vreun fel statutul partidelor comuniste

american sau britanic, implicit ordinea socială capitalistă din țările lor. În România era, deci, vorba de un act politic de un fel deosebit și în aceasta constă unicitatea lui. Și, desigur, tocmai aici rezidă și sursa caracterului vremelnice al acestuia, care, așa cum se va vedea, nu putea dura mai mult decât perioada războiului. Era un produs politic al războiului antihitlerist și atât. El era dictat de aprecierea realistă și lucidă a condițiilor specifice în care se afla România, și anume (1) vecinătatea cu Uniunea Sovietică, (2) faptul că Armata Roșie pătrunsese pe teritoriul românesc apropiindu-se amenințător de București și (3) dacă România rămânea în postura de aliat al lui Hitler și invadator al Uniunii Sovietice până la Stalingrad, pătrunderea Armatei Roșii pe întreg teritoriul ei însemna și măturarea instituțiilor responsabile românești, inclusiv a monarhiei. Pentru a evita un asemenea deznodământ fatal, deveneau irelevante încercările forțelor politice tradiționale de a încheia înțelegeri cu America și Marea Britanie ba la Ankara, ba la Cairo. Există o singură cale - a trata direct cu guvernul sovietic, cu Stalin. Și pentru a face credibil și eficace un asemenea demers politic sau diplomatic era nevoie de un interlocutor valabil - Partidul Comunist din România. Iar, pentru acesta din urmă, regele Mihai, în calitatea sa de șef suprem al forțelor armate, era singura instituție care putea conferi eficacitate planului de răsturnare a dictaturii fasciste și de întoarcere a armelor împotriva Germaniei. Uite așa s-a încheiat acest „pact ca diavolul”.

În Palatul Regal prin ușa din dos

Totul se petrecea pe ascuns. Iată, de pildă, un document inedit publicat pentru prima dată în august 1990: registrul de audiențe la rege, pe care-l ținea de regulă adjutantul regal de serviciu, care în ziua de marți, 22 august 1944, înregistra la orele 22 (10 p.m.) *audiența D-lui Lucrețiu Pătrășcanu împreună cu generalii Sănătescu, Anton, Aldea și col. Dămăceanu, Baronul Stârcea și co-*

*mandorul Udrișchi, adjutant regal*¹. Era ședința în care s-au pus la punct în detaliu acțiunile ce urmau să fie întreprinse a doua zi: invitarea lui Antonescu la palat și arestarea lui, proclamația regelui, decretele-legi privind formarea noului guvern Sănătescu, amnistia, inclusiv prima fază a planului militar.

Relatează Lucrețiu Pătrășcanu: „Problema spinoasă era cum să intru la Palat, sustrăgându-mă nu numai pazei exterioare, ci și eventualilor spioni recrutați de Gestapo și de Siguranță, în chiar interiorul Palatului. O dublă vigilență trebuia deci înfrântă. Folosind o mașină a Palatului, cu un șofer de toată încrederea, am trecut de primele gărzi, rămânând într-o curte exterioară încăperilor principate. Acestea se petreceau la ore de noapte. De aici, folosind intrări neuzitate și o serie întreagă de coridoare și încăperi în care nu întâlnisem nici un om, am fost condus în camera în care urma să se țină ședința - în apartamentul personal al regelui, din chiar mijlocul Palatului. Tot Palatul părea adâncit în somn. În sălile și încăperile prin care am trecut era întineric complet. Toate aparențele, că nu se întâmpla nimic neobișnuit, trebuiau păstrate. Ședintele țineau de obicei până la 3 și 4 dimineața. Însă înainte de a se crăpa de ziuă, păraseam Palatul cu aceleași măsuri de precauție ca la venire. Prezența mea la Palat a rămas necunoscută până după 23 august²”. De menționat că acest scenariu conspirativ de la Palat s-a repetat de trei ori.

Arestarea Conducătorului

După amiaza zilei de 23 august s-a desfășurat ca un film cu suspens. Martori oculari povestesc că la ora 16,12 pătrundea prin poarta principală a Palatului coloana „conducătorului” formată din trei mașini, la mijloc fiind Mercedes-ul blindat din care coborî Mareșalul. Arăta furios, pleznind cu cravașa de cavalerist, pe care

¹ Magazin istoric, *August 1990*, p. 21.

² România liberă, *23 August 1945*.

o purta mereu la carâmbul cizmei. De câte ori venea la Palat îl apuca furia, căci regele era singurul om din România care, constituțional, se afla deasupra lui, sfidare vie a autorității lui de „conducător”.

Fu introdus în salonul galben, unde se aflau regele, generalul Sănătescu și Mihai Antonescu. În spatele unei draperii groase, în biroul lui Mihai, urmăreau scena cu respirația tăiată Baronul Mocsony, Niculescu-Buzești, generalul Aldea și Mircea Ioanițiu, fiecare având asupra lui un pistol încărcat pentru orice eventualitate, deși știau că o echipă condusă de maiorul Anton Dumitrescu, ajutat de plutonierul major Bălă Dumitru, aștepta pentru a proceda la arestarea celor doi Antonești.

Cu o voce sugrumată de emoție, regele îl pofti pe mareșal să șadă și cu greu izbuti să rostească:

- „Am aflat că rușii au spart frontul. Aș dori să știu ce măsuri intenționați să luați?”

Mareșalul începu să explice situația, recunoscând că inamicul înaintase, dar că, într-o zi, două, înaintarea va fi oprită.

Regele își cunoștea însă bine partitura, pe care o repetase de zeci de ori. El spuse cu un ton vădit autoritar:

„Situația e foarte critică și cred că ar trebui să cereți armistițiu.”

De data asta, Mareșalul fu iritat. Era prima dată când regele îi vorbea pe un asemenea ton. Se foi în fotoliu, o venă începu să-i zvâcnească lângă tâmplă, sângele îi năvăli în obraji (de unde și porecla „câinele roșu”) și repetă mânios:

- „Voi cere armistițiu când voi crede eu de cuviință și în anumite condițiuni.” La care regele spuse:

- „E prea târziu pentru a ne apuca să ne tocmim.”

Căutând să-și stăpânească nervii, Antonescu răspunse:

- „Vreau garanții, iar dacă nu mi se dau, voi continua lupta alături de trupele germane.”

Această replică îl făcu pe Mihai să fie mai hotărât.

- „Soluțiile Dvs. nu sunt acceptabile. Trebuie să cereți armistițiu.”

Asta era prea de tot. Mareșalul izbucni:

- „Știu să-mi aleg și singur momentul, Nu trebuie sa fiu învățat.”

Aici, Mihai avea pregătită replica:

- „Dacă nu acceptați, ar fi corect să vă dați demisia.”

- „Nu-mi dau demisia”, țipă Mareșalul, roșu ca focul, și adăugă celebra frază : „Nu cumva credeți că voi da țara pe mâna unui copil.”

Era rândul lui Mihai să-și piardă cumpătul. Dar și această situație fusese prevăzută în scenariu. Se scuză și ieși să bea un pahar de apă minerală în camera alăturată unde se aflau intimii săi. Aceștia îl încurajară să dea lovitura decisivă. Se întoarse în salonul galben și zise:

- „Regret că nu vreți să faceți ceea ce vă cer.” La care Mareșalul ripostă brusc

- „Nu-mi voi schimba planurile. Voi continua războiul.”

Sosise momentul loviturii îndelung pregătite

- „În cazul acesta, domnule mareșal, mă văd nevoit a ține seama de voinția poporului meu, exprimată prin cele patru partide democratice și de a lua măsuri pentru a scoate imediat țara din război, pentru a o salva de la un

scop, am hotărât să efectuați chiar astăzi armistițiul, iar dacă refuzați, vă ordon să demisionați chiar acum!”

Tremurând de furie, Antonescu ripostă cu energie:

- „Nu primesc nici un ordin de la nimeni. Eu sunt cel care poruncește și nu cel care primește porunci.”

- „Dacă acesta este răspunsul, atunci sunteți destituit” - rosti regele cuvântul magic³.

În acel moment, echipa maiorului Dumitrescu intră în salon și procedă la arestarea celor doi Antonești, iar plutonierul major Bălă îi conduse în seiful din dormitorul regelui, unde fură împinși cu forța. Bălă închise ușa în urma lor și răsuci cele șase butoane ale cifrului. Erau în sfârșit la „loc sigur”.

³ Haralamb Zincă, *Și a fost ora H*, Editura Militară, 1971, pp. 143-6.

Restul scenariului se desfășură cu rapiditate. Urma să fie imprimate proclamația regelui către poporul român și ordinul său către armată.

Proclamația fusese redactată, conform înțelegerii cu reprezentanții Palatului, de către Lucrețiu Pătrășcanu, în casa conspirativă din strada Armenească a avocatului Torosian. Povestește Lucrețiu:

„Textul pe care-l pregătisem fusese acceptat în întregime. În momentul în care am pășit la redactarea definitivă a proclamației, s-a anunțat apropierea de București a bombardierelor engleze. Curând, acestea și-au făcut apariția. Dat fiind că eram urmărit de Gestapo, cât și de Siguranță, nu puteam folosi, în timpul bombardamentelor, fie ziua, fie noaptea, adăposturile antiaeriene și eram nevoit să rămân în încăperea în care, întâmplător, mă găseam. Am rămas și de astă dată în apartament, continuând redactarea proclamației într-o săliță interioară din care nu se putea vedea afară nici o rază de lumină. Zgomotul bombardierelor se apropia însă din ce în ce mai mult. Și, deodată, la câteva sute de metri, au început să cadă bombe. La „Asigurările sociale” în Vasile Lascăr, pe strada Negustori. „Covorul de bombe” ne-a venit la toți în minte. Ne-am oprit un moment din lucru. Dar, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, am continuat. Proclamația a fost gata când sirenele anunțau că pericolul aerian a trecut”.⁴

Pentru înregistrare fusese ales un tânăr UTC-ist, student la Politehnică. Când i se spuse că va veni un adjutant regal să-l ia cu mașina la palat, rămase perplex: „S-a întors lumea cu fundu-n sus, zău așa! Un trimis al partidului comunist să-l imprime pe rege!”

Se auzi soneria de la ușă. Studentul nu izbutise încă să-și strângă aparatul, când zări un bărbat zvelt, îmbrăcat elegant, cu părul lins, pieptănat peste cap. Rama de бага a ochelarilor îi reliefa și mai puternic expresia aristocratică a chipului.

Povestește Ion Gh. Bălăceanu, adjutant regal:

⁴ România liberă, 23 August, 1945.

„L-am poftit în mașină lângă mine. Aparatul, ceva mai mare decât un patefon, părea mai curând o lădiță de recrut decât un aparat tehnic... Și pentru că era intimidat, am încercat să-l îmbărbătez, să-i explic că nu are de ce să fie neliniștit, că nimeni nu ne va opri să intrăm în palat și că tot eu o să fiu acela care o să-l scot de acolo... Mă asculta, umezindu-și într-una cu vârful limbii buzele uscate. Am intrat în palat prin poarta de la garaje. Ostașii din post îmi cunoșteau mașina și-mi deschiseseră imediat poarta.”

.....
„Credeam că studentul se va pierde cu firea, dar m-am înșelat. I s-a adresat suveranului cu formula clasică, iar Mihai i-a întins mâna... Mihai s-a așezat la birou, în fața microfonului și, la un semn al tânărului, a început să citească. Tehnicianul împietrise lângă aparat, urmărind rotația plăcii. Eu, mai puțin atent la funcționarea aparatului, ascultam textul proclamației. Îl auzeam pentru prima oară... După ultimele cuvinte ale textului, tânărul a oprit aparatul și m-a rugat să ascultăm imprimarea. Am ascultat-o. Nu izbutise din pricina dicției defectuoase a regelui. S-a propus o nouă imprimare. Mihai a fost de acord și s-a străduit să citească proclamația mult mai clar decât prima oară și a izbutit.”⁵

Baronul Killinger intră în scenă

Totul se desfășurase conform planului. Deodată, însă, o Iovitură de trăznet. Ministrul Germaniei la București, Baronul Manfred von Killinger, ceruse o audiență urgentă la rege: Îl informase despre cele întâmplate după amiază la palat șeful Siguranței, Eugen Cristescu, dar nici acesta din urmă nu știa exact cum se petrecuseră lucrurile și nici nu avea idee despre planul concret al insurecției. Baronul fusese surprins de evenimente la villa de la Săftica, unde petrecea cu secretara sa, Hella Petersen, o tânără blondă cu o ținută militărească, trecută prin școala

⁵ Haralamb Zincă, *idem*, pp. 181-2.

Gestapoului și prin patul șefilor ei ierarhici. Mic de statură, cam rotofei, cu un respectabil *Bierbauch*, baronul se făcuse pământiu la chip în momentul când primi năpraznica veste la telefon. Pătrându-și aplombul de gestapistă, Hella trecuse la volanul Mercedes-ului și, șofând cu mare viteză, ajunseră la Legație în jurul orei 19,30 seara. Baronul își puse repede uniforma diplomatică și bicornul, apoi ordonă șoferului să pornească spre palat. Acolo, ofițerul de serviciu îi făcu semn să tragă în fața intrării „Cretzulescu”. Semn rău: era prima dată când baronul era primit la o intrare lăaturalnică.

Din relatările martorilor (generalul Sănătescu, noul prim-ministru, Grigore Niculescu-Buzești, noul ministru de externe și mareșalul Curții, baronul Mocsony) această dramatică ședință poate fi uor reconstituită.

Killinger adoptă un ton amenințător în germană: - „În numele și din ordinal personal al Führerului, doresc a comunica majestății voastre profunda sa îngrijorare în legătură cu soarta mareșalului Antonescu, conducătorul statului român, care azi la ora 18 trebuia să plece pe front, dar, așa cum i s-a raportat, a fost chemat la palat și arestat. În consecință, Führerul Germaniei cere majestății sale să-i răspundă imediat: care este cauza, sensul și situația miniștrilor aflați aici și, în sfârșit, locul unde se află prietenul său personal, mareșalul Antonescu”.

Regele era crispat, dar se ținea drept, cu capul sus. Avea răspunsul bine pregătit și repetat:

- „Ion și Mihai Antonescu mi-au făcut o vizită. Au ținut să-mi atragă atenția că situația este foarte grea și că nu văd altă ieșire decât de a-și prezenta demisiile pentru a se retrage în viața particulară.”

Baronul, abia ascunzându-și furia, rosti cu un ton de comandă:

- „Vă întreb: unde se găsește mareșalul Antonescu?”

- „I-am primit demisia și am format un nou guvern” - fu răspunsul premeditat al regelui.

- „Vă mai întreb o dată: unde-i mareșalul?“, spumega Killinger.

- „Ion și Mihai Antonescu și-au manifestat intenția de a-și petrece restul vieții la Predeal” - preciză regele Mihai. Roșu la față, Killinger spuse amenințător: „- Acest capitol e departe de a fi închis. O să aveți de suportat consecințe. Sunt absolut convins că mareșalul n-a părăsit palatul.”

Se scurseră câteva minute într-o tăcere penibilă, apoi Grigore Niculescu-Buzești ținu să-i prezinte ministrului german noua situație politică creată în urma demisiei guvernului Antonescu și a constituirii noului guvern sub președinția generalului de corp de armată Constantin Sănătescu, cu sprijinul celor patru partide politice din Blocul Național Democrat.

Pentru prima dată, Killinger realiză întreaga dimensiune politică a problemei și, cu experiență profesională, întrebă:

- „Și ce intenții are noul guvern?”

- „Probabil armistițiul cu Rusia”, răspunse regale pe un ton sec.

- „E o adevărată trădare!” țipă Killinger. „Vă pretați la un joc periculos. Veți fi zdrobiți în numai câteva zile”.

- „De acum înainte, asta-i treaba noastră”, preciză regele. „Mă văd nevoit să vă cer să apreciați noua situație și să vă retrageți imediat forțele din România, în ordine și fără vărsare de sânge.” Era o temă scumpă lui Mihai, deși atât Pătrășcanu cât și Bodnăraș îl avertizaseră că nemții nu se vor da bătuți și vor reacționa violent.

Într-adevăr, Killinger răcni spumegând de furie: - „În numele Führerului și al guvernului german, protestez în mod categoric împotriva ruperii alianței de către un guvern pe care nu-l recunoaștem și a cărui declarație o respingem!”

Aici interveni Niculescu-Buzești:

- „Excelență, guvernul regal al României nu ia act de protesul Dvs. personal, deoarece nu are nici o valoare. Sunteți acreditat pe lângă Majestatea Sa Regele Mihai și nu pe lângă guvernul căzut al mareșalului Antonescu și nu aveți nici un drept

nă vă depășiți plenipotențele, anticipând asupra atitudinii guvernului Dvs.”

Pentru a încheia audiența, regele își recăpătă aplombul, conchizând:

- „Ca Hohenzollern, nu pot decât să regret evoluția evenimentelor și rog guvernul Reichului să se folosească de condiția pe care o ofer pentru a-și retrage neîntârziat, fără violență și în ordine trupele germane din România.”⁶

Era, însă, preludiul ciocnirilor sângeroase ce vor urma în zilele următoare odată cu reacția violentă a comandamentului german, la ordinul Führerului, împotriva armatei române. Dar Comitetul Militar era pregătit pentru confruntare.

În acea noapte, regele semnă cele două decrete-lege pregătite de Lucrețiu Pătrășcanu, care sosise la palat împreună cu liderul social-democrat Titel Petrescu: Amnistia generală politică, militară și agrară și Desființarea lagărelor de internare.

Ora 22: Regele cheamă la arme

La ora 22 posturile de radio aveau să transmită Proclamația Regală care a electrizat întreaga națiune, căci ea anunța o decizie istorică: ieșirea din alianța cu puterile Axei și imediata încetare a războiului cu Națiunile Unite.

Maurul își făcuse datoria, maurul putea să plece. Împreună cu întreaga familie, regele plecă la vila de la Valea Seacă, în comuna Dobrița.

Trebuia să se consume ultimul act al înțelegerii între Palat și Partidul Comunist: ridicarea mareșalului Antonescu și a celorlalți membri ai guvernului, arestați la Palat, și transportarea lor într-o casă a partidului din Vatra Luminoasă, de mult pregătită în acest scop.

⁶ Haralamb Zincă, *idem*, pp. 200-2.

Imediat după ce regele și suita sa părăsiră Palatul, maiorul Măscă din Batalionul de Gardă primi ordin să-i conducă la seiful în care se aflau Antoneștii pe cei doi civili cu banderole tricolore la braț, care așteptau pe scara Palatului. Erau „inginerul Ceaușu” (Emil Bodnăraș) și Ștefan Mladin, șeful gărzii patriotice însărcinate cu preluarea și paza lui Ion și Mihai Antonescu. În fața seifului se afla sergentul Nistor. Acesta se apropie în tăcere de ușa mascată a seifului, răsuci butoanele cifrului și deschise larg ușa. Cei doi arestați se ridicară instinctiv în picioare, uluiți de apariția neașteptată a civililor cu banderolă și arme automate.

- „Vă luați lucrurile și ne urmați”, spuse Bodnăraș.

Ochii lui Ion Antonescu se fixară pe arma automată a lui Mladin și zise : - „Ne duceți să ne împușcați?”

- „Nu vă ducem să vă împușcăm, răspunse Bodnăraș. Mai întâi va trebui ca poporul să vă judece.”

Cei doi ieșiră din seif și-l urmară pe Mladin. În urma lor venea Bodnăraș. Microbuzul aștepta la scară. Cei doi arestați trecură prin coridorul viu al celor șapte luptători din gărzile patriotice și urcară în microbuz, unde se mai aflau generalii Pantazi și Picky Vasiliu, împreună cu col. Elefterescu, prefectul Capitalei. Dând ochii cu cei trei, Antonescu realizează mai bine dimensiunea loviturii. Microbuzul porni în urma Fiat-ului în care se afla Bodnăraș. Străbătură străzile scufundate în întuneric până la celălalt capăt al Bucureștiului în vila din Vatra Luminoasă. S-a consumat astfel și ultimul act al scenariului conspirativ conceput în comun de regele Mihai I și partidul comunist: Reușită sută la sută!

Capitolul IV

CREDINȚĂ ÎN STALIN

În anii războiului locuiam în cartierul Cotroceni, la mansardă, într-o casă tare liniștită, pe o stradă înfundată. De cum se făcea seara, nu mai trecea pe acolo nici țipenie de om. La capătul coridorului, pe care se mai afla doar o a doua cameră pentru slugi, era un pod imens. Și cum Camera cealaltă era neocupată, deoarece chiriașul de la etajul I nu-și mai putea permite să țină o fată în casă și o concediasse, eram stăpân absolut pe întreaga mansardă. În pod erau o mulțime de vechituri și de coclauri întunecoase, cu întinse pânze de păianjen, unde puteam să ascund materiale și chiar cărți interzise. Când am fost arestat, în 1943, cei de la Poliția Socială a Prefecturii n-au găsit nimic compromițător în afară de niște volume *Buddenbrooks* de Thomas Mann și *Les Nourritures terrestres*, a lui André Gide, pe care, bineînțeles, le-au confiscat. De fapt, arestarea mea a fost complet accidentală. Gușe, renumitul agent secret, dispunând de o memorie vizuală extraordinară, mă recunoscuse pe strada Buzești, în momentul când ieșeam de la cinematograful Marna. Mihai Popescu, supranumit Milea, fusese arestat și la el s-a găsit o fotografie cu mai mulți tovarăși invitați la o onomastică a unei fete de măritat, printre care mă aflam și eu. Nu știau nimic despre activitatea mea, iar la adresa fetei, pe care le-am dat-o, au găsit niște pensionari, oameni așezați, cu oarecare

stare, care nu voiau altceva decât să-și mărite copila, amenințată să rămână fată „bătrână”. Cu toate acestea, comisarul Vasilache, șperietoarea comuniștilor, m-a trecut totuși prin furcile lui caudine. După ce a țipat la mine cât îl ținea gura și m-a amenințat că acolo, în beciul poliției, o să-mi rămână oasele, l-a chemat pe unul Dobre, o namilă de boxer; ca să-mi care câțiva pumni. Când să mă lovească, eu am ridicat instinctiv brațul stâng cu cotul în sus și mâna lui a alunecat peste capul meu. La care Vasilache a exclamat: „Ia uite, ăsta știe și jiu-jitsu”. Atunci nu m-am mai putut ține și m-a podidit un râs isteric. Probabil că asta l-a dezarmat pe Vasilache că și-a spus că unul care râde la anchetă nu poate să fie comunist. M-a trecut deci la comisarul Reinhard, „intelectualul” care urmasa un curs de psihologie în Germania și folosea alte mijloace. M-a poftit să iau loc într-un fotoliu, mi-a oferit o cafea și un coniac, mai ales că eram și foarte elegant, cum cerea munca mea specială. Voia să mă recruteze și atunci l-am întrebat brusc cât oferă pe lună. Mi-a răspuns: 2000 de lei, la care eu am observat: „Domnule Comisar, eu câștig de zece ori atâta pe lună”. Asta l-a dezarmat și pe Reinhard, iar după două nopți petrecute la „pârnaie” mi-au dat drumul. A durat însă două luni până când tovarășii au acceptat să reia legătura cu mine, cazul fiind cu totul ieșit din comun și cam „suspect”.

De fapt, „lucrător în presă”, cum era numit în mișcare unul care scria și tipărea publicațiile ilegale ale partidului, se afla pe locul doi în ierarhia muncilor cu înalt grad de pericol, imediat după procurarea de arme și se știa că, dacă te prindea siguranța fascistă sau Gestapoul, nu se lăsa nici cu proces, nici cu detenție. Se întreprindea doar o anchetă fulger pentru a afla: sediile folosite, tovarășii din celulă și mașina tipografică, după care urma plutonul de execuție, „pac” și gata.

Și totuși, Iucru curios: în singurătatea aceea, aproape totală, eram fericit. Slavă Domnului, nu există o definiție precisă a fericirii și poate că ar strica totul dacă ar exista una. Duceam o viață de sihastru. Evitam familia și rudele, ca să nu le pun în primejdie, iar prietenii și cunoscuții, care bănuiau activitatea mea,

mă evitau ei. Singura mea legătură cu societatea erau cele trei meditații barosane, dintre care doar unul dintre elevi era interesant. Cu toate acestea, niciodată în viață n-am cunoscut o altă perioadă de care să-mi amintesc cu atâta plăcere și mândrie ca aceasta, deși am deținut o serie de posturi importante pline de satisfacții și chiar succese pe plan personal. Alții își amintesc cu bucurie de momente fericite din copilărie. Eu nu! În momentele de eșec sau de grele încercări, mă forțez să reconstitui zilele și anii din război, ca un fel de fortifiant care mă pune din nou pe picioare. Ciudat! Erau ani grei pentru poporul nostru, cu lipsurile, privațiunile și riscurile inerente războiului. Un cer de plumb apăsa viețile noastre. Erau mai ales rușinea și dezonoarea de a fi aliați ai hitlerismului, care îngenunchiase Europa și o supusese barbariei prin forța armelor și a ideologiei crimei declarate public și fățiș. În fața Europei se deschidea un secol de întuneric poate mai oribil decât cel al Evului Mediu. Iar eu eram fericit! Da, pentru că simțeam în toată ființa mea că făceam ceea ce îmi dicta conștiința. Ce minunat exprimă această condiție umană versul lui Shakespeare: *This above all to thine own self be true* (Mai presus de orice să-ți fi credincios ție însuși).

Pe vremea aceea mă întâlneam doar o dată pe lună cu legătura mea superioară de partid și, deci, mai tot timpul acționam oarecum independent, în sensul că deciziile critice cu privire la activitatea mea și a celor în subordine trebuia să le iau eu. Iar ca om de acțiune eram stalinist. Aici, trebuie să subliniez că stalinismul a fost nu numai un fenomen politic și ideologic, aspectul său psiho-social fiind tot atât de important. La originea lui, în Rusia, climatul politic dur și sever al războiului civil și intervenției străine, anii traumatici ai comunismului de război și incercuirii capitaliste au creat condiții în care s-a stabilit în Partidul Bolșevic o tradiție de sfidare marțială și eroism în fața unor obstacole formidabile, imposibil de depășit. Mai târziu, agresiunea antisovietică a devenit din ce în ce mai reală și, odată cu venirea la putere a lui Hitler, a generat în partid un curent în favoarea genului de acțiuni voluntariste și energice, în care scopul devenea mai important

decât mijloacele. Acest spirit stalinist s-a grefat de minune pe terenul politic aspru, și dur al activității ilegale și subterane din România, în felul acesta modulându-se spiritul în care a crescut și s-a format o întreagă generație de lideri și activiști comuniști.

Îmi plăcea și convenea prioritatea eficacității în judecarea acțiunii politice, ideea lui Stalin că oricât de supraomenească ar fi sarcina și de insurmontabilă piedica din cale, treaba trebuia făcută și dusă până la capăt. Mujicul trebuia să devină oțelar, iar Rusia înapoiată, pe care o bătuseră și umiliseră până atunci toți, trebuia să se transforme într-o țară modernă, avansată. *To get things done* (Să facem treaba cum trebuie) - spun americanii - iată care era deviza. Toate acestea se potriveau perfect condiției noastre de pitici mânați de ambiția himerică de a doborî uriașul Wehrmacht.

Dar, în ultimă instanță, ceea ce conta cel mai mult era că, în condițiile războiului și ale ocupației germane (pentru că ocupație era, așa cum s-a dovedit la 23 august 1944), singura noastră speranță era Armata Roșie, al cărui generalissim era Stalin. Și mai era ceva, mai important poate decât calculul politic și militar la rece. În condițiile unei lupte ilegale atât de periculoase încât înfruntai moartea zi de zi și ceas de ceas, simțea nevoia unei credințe în ceva, ceva care să-ți insuflă curaj și să-ți susțină moralul ridicat: da, o credință de esență fanatică sau mistică, așa cum au avut cei puțini care s-au împotrivit în țara noastră fie dictaturii fasciste, fie, mai târziu, dictaturii comuniste. Cei care n-au avut așa ceva, nu s-au putut abține și au cedat presiunii și terorii, au devenit supuși sau au „trădat”. Am cunoscut câțiva dintre aceștia, dar am întâlnit și un tovarăș care, după ce a fost târât 17 ani (nu glumă!) prin gulagurile staliniste, era gata să-și dea viața pentru Stalin în 1946, când s-a întors în România. Dar oare nu au fost atâția bolșevici condamnați la moarte din ordinul lui Stalin, care au murit cu numele lui pe buze?!

Ascultam în fiecare noapte postul de radio B.B.C. *Ici Londres!* și tresăltam de emoție la fiecare bătaie a metronomului care preceda emisiunea de știri. Proclamațiile lui Stalin, în stilul laconic care-i era propriu, mă umpleau de bărbăție și speranță. Am

trăit epopeea extraordinară a Stalingradului ca pe o dramă proprie, de parcă aveam în față o ființă dragă răpusă de boală, care-și revenea treptat la viață și, în noaptea în care s-a anunțat că cercul de fier al Armatei Roșii s-a închis, iar diviziile feldmaresalului Paulus n-au altă ieșire decât să se predea, am scos un țipăt de bucurie, după care am destupat o sticlă de vin roșu pe care o țineam pentru ocazii, am băut-o toată și am adormit fericit.

Apoi, când comunicatele militare sovietice au început să sune ca o goarnă victorioasă, iar celebrul expert militar englez Liddell Hart conchidea că nimic nu mai poate opri înaintarea Armatei Roșii spre teritoriul german, aș fi fost în stare să scriu cel mai nesăbuit elogiu al geniului militar al lui Stalin, cum am făcut-o, de altfel, ulterior, în paginile „Scânteii”. Așa am devenit stalinist.

Pe vremea aceea nu știam că „genialul strateg” era un impostor în știința militară, că el căsăpise conducerea Armatei Roșii, în frunte cu mareșalul Tuhacevski, lăsându-se păcălit în paranoia lui și de informațiile viclean ticluite de Abwehrul hitlerist și că ignorase toate avertismentele venite pe linia spionajului sovietic că Hitler pregătește invadarea Uniunii Sovietice, deoarece, în orgoliul său, nu putea accepta eșecul pactului Ribbentrop-Molotov, pe care-l pusese la cale mintea lui diabolică. Și, desigur, nu știam nici despre celelalte isprăvi ale lui Stalin, despre care voi afla și voi vorbi mai târziu.

Un ziar făcut ca "sarcină de partid"

Prima echipă a „Scântei” era o adevărată ciudățenie, Redactor-șef era Miron Constantinescu, un filosof toabă de carte, dublat de un revoluționar fulminant (îi spuneam Jupiter, zeul cu fulgere și trăznete în mâna lui) care avea nevoie de un caligraf și de un grămatic ca să-i facă articolele inteligibile. Apoi, Pavel Chirtoacă, cu figura lui scheletică, măcinată de boli după anii de pușcărie, specialist în agricultură, Demenyi Iosif Ardeleanu, care știa mai bine ungurește decât românește, Stela Moghioroș, care știa mai bine rusește decât românește, Matei Socor care știa mai bine muzică decât gazetărie, iar subsemnatul - singurul care avea ceva experiență gazetărească și, deci, secretar general de redacție. Într-o bună zi, ne-a chemat pe toți Chișinevschi, secretar cu propaganda, și ne-a spus: „Mergeți la «Curentul» (vechea clădire a lui Pamfil Șeicaru, despre care se spunea „șapte etaje, șapte șantaje”), azi e Luni, Miercuri scoateți primul număr al «Scântei». Aveți o tipografie bună și s-a vorbit cu muncitorii să vă ajute. Sarcină de partid.”

Am scos-o numai Dunmezeu știe cum! Prima săptămână n-am reușit să scriu nici un articol, deoarece eram ocupat cu rescrierea articolelor celorlați redactori. I-am adus în redacție pe Nestor Ignat, Ion Călugăru și Traian Șelmaru, ca să mai întăresc „compoziția culturală” a redacției, cea socială fiind în regulă. Prea mulți intelectuali - a exclamat Chișinevschi și a adus în redacție câțiva muncitori frunțași, aleși pe sprânceană, numai din „industria grea”. Într-adevăr, când scriau, parcă loveau cu barosul în „dușmanul de clasă”.

Dar era romantic la început. Eu și cu Miron dormeam pe podea și ne acopeream cu pături, exact cum făceam în casele conspirative, după terminarea ședinței dc celulă. Înainte de a adormi, ne puneam pistoalele *Beretta* sub pernă, ca în filmele cu cowboys.

Mâncare ni se aducea de la cantina partidului de trei ori pe zi, aveam țigări și reșouri să ne facem cafele turcești, așa că nu ne lipsea nimic. Când, după vreo două luni, ne-a chemat la casieria Comitetului Central pentru a ne plăti salariul, ne-am uitat unii la alții cu mirare. Ruptura de realitate era o caracteristică quasigenerală a tuturor celor ieșiți din ilegalitate.

Dar perioada romantică n-a durat mult. După un an, eram toți instalați în apartamente confortabile, bine mobilate și echipate, iar la economatul „Scânteii” găseam alimentele de bază și, din când în când, chiar o sticlă de vin bun.

Cât timp apăreau și alte gazete, unele din ele foarte bine făcute profesional, eram siliți să facem fața competiției. Bătălia pentru cititori era aprigă. Lucram toată ziua în redacție, apoi mergeam în tipografie la paginație și, după ce se trăgea tirajul, porneam cu camioanele de difuzare și cu afișele în zori, deoarece majoritatea chioșcurilor de ziare erau în mâinile I.O.V.R.-iștilor (invalidilor de război), care nu voiau să audă de comuniști și sabotau vânzarea „Scânteii”.

Competiția ne silea să ne batem pentru a avea ultimele știri și comentarii la zi. Dacă venea de la Rador o știre importantă la ora 10 sau chiar 11 noaptea, mă apucam și scriam un comentariu scurt, recurgând uneori la Johnny stenograful.

Au trecut anii, gazetele de partid și cele independente au dispărut una după alta, iar ziariștii de la „Scânteia” au pierdut zelul profesional. Veneau la 9 dimineața și plecau acasă la 5 după-masă. Trei pagini se încheiau după-masă și rămânea deschisă doar pagini patru, pentru știri externe de ultimă oră. Pentru asta rămânea de serviciu, cu schimbul, câte un membru al comitetului de redacție. Devenisem „foncționari” cu 8 ore de muncă de birou pe zi.

Dar ritualurile presei de partid rămăneau în vigoare. „Scânteia”, după formula lui Lenin, trebuia să fie nu numai un propagandist și agitator colectiv, ci și un „organizator colectiv”, iar sarcina aceasta prioritară revenea, în principal, articolului de fond (editorialului). În redacție, numai cinci sau șase ziariști se bucurau

de onoare de a scrie articole de fond, aleși nu atât potrivit talentelelor profesionale, cât spiritului lor de partid combativ și necruțător, implicit al originii lor sociale muncitorești, ceea ce îmi dădea cel mai mult de furcă în privința gramaticii și sintaxei. În fiecare dimineață, în toate fabricile din țară, exista un ritual de partid: prima jumătate de oră, muncitorii, după ce pontau prezența la lucru, mergeau la clubul cultural, unde secretarul cu agitația și propaganda citea articolul de fond al „Scânteii”, la care toți dădeau din cap aprobator („combate bine” tovarășul), după care se îndreptau plini de însuflețire și optimism la locul lor de muncă. Se îndoctrina astfel ideologic masa muncitorilor, se forma „limbajul de lemn” al activistului de partid și chiar modul lui de a gândi și a privi lumea și societatea. Cei mai devotați duceau cuvântul partidului și acasă, în familie, repetând la cină, în loc de rugăciunea la începutul mesei, conținutul articolului de fond din „Scânteia”. Așa s-a făurit în mod sistematic societatea docilă și conformistă a erei comuniste. Mai trebuie menționat că articolul de fond, după ce era aprobat de conducerea ziarului, mergea în mod obligatoriu la secție, la C.C., pentru a fi sfințit cu aghiasmă. De aceea, de regulă, era scris cu o zi înainte.

După fiecare congres de partid întocmeam o listă cu 30 de teme alese din Raportul C.C. al P.C.R., ținut de Gheorghiu-Dej, apoi de Ceaușescu, pe care o trimiteam la Secția de Propagandă pentru aprobare și, în felul acesta, scăpam de grija tematicii articolelor de fond pe o lună. Numai evenimente extraordinare, interne sau internaționale, întrerupeau, pentru o zi sau două, acest ritual cazon. După Plenare ale C.C. sau după un discurs important al secretarului general (dar care nu era important), făceam o listă de 5-10 articole de fond, care urmau aceeași cale bine stabilită a procesului creației jurnalistice.

În 1951, am fost trimis la Moscova, în fruntea unei delegații de zece ziaristi români, pentru a petrece o lună în redacția „Pravdei” ca „schimb de experiență”, de fapt pentru a învăța din practica lui Big Brother cum se face un ziar de partid. Acolo mi-am dat seama că aplicasem destul de corect „modelul sovietic” în

materie, deoarece atât Chișinevschi, cât și Răutu, care conduceau destinele presei românești, erau oameni formați la școala sovietică și ne învățaseră destul de conștiincios cum se face un ziar de partid. Redactor-șef al „Pravdei” pe atunci era Iliciov, un bondoc cu ochelari prin care apăreau niște ochi sfredelitori de veveriță. Am avut cu el o întâlnire „în doi” care s-a desfășurat în jurul unei mese pline cu tot felul de aperitive tipic rusești: icre negre, care se mâncau pe vremea aceea la Moscova cu lingura de supă, o zacuscă grozavă, somon afumat, anghilă în ulei, crab în maioneză, ciuperci murate și o votcă siberiană, de 90 de grade. Nu-i de mirare că îmi aduc aminte mai amănunțit de acest festin imperial decât de conversația noastră, pentru că după ce - la insistența lui Iliciov - am dat pe gât un pahar de *Sibirskaya*, mi-a venit să sar în două picioare și să dansez Cazaciok. Fusesem avertizați încă de acasă, la ședinta de prelucrare de la C.C. ca în, Rusia sa nu bem cu stomacul gol, ci numai după ce ne-am burdușit bine stomacul, ca un fel de bandaj antialcoolic, că gazdele rusești își fac o plăcere din a-și ademeni oaspeții să bea „tărie” până îi fac criță. Am respectat această indicație prețioasă cu sfințenie și rezultatul a fost că toți membrii delegației, în frunte cu șeful, s-au întors acasă cu un plus de greutate de la 5 kilograme în sus.

De la întâlnirea intimă cu Iliciov am reținut totuși un sfat colegial, oferit cu discreție, după ce și el se cam cherschelise puțin: „Nu te baza pe indicațiile telefonice ale șefilor de la C.C. că, dacă se dovedesc ulterior greșite, tovarășii de sus vor declara invariabil că ei ți-au spus cu totul altceva, adică ceea ce era «just», și întreaga răspundere va cădea pe capul tău”.

Pe vremea aceea, vorbeam destul de fluent rusește, că fusesem supus la un curs intensiv încă din 1946. Vizionasem de câteva ori filmele lui Eisenstein, Pudovkin și Dovjenko, ascultasem benzi cu discursurile lui Stalin și citeam regulat „Pravda”, așa încât descopeream deseori în articolele mele fraze cu o structură specific rusească.

Aș putea să spun că singurul lucru pe care l-am învățat la „Pravda” a fost rubrica „Viața de partid”, pe care, imediat ce m-am întors acasă, am introdus-o și la „Scânteia”. Principiul director era că nu este important să se relateze amănunțit cum se desfășoară o ședință de partid sau alte activități ale diferitelor organe de partid locale, ci să se sugereze cu abilitate cum *ar trebui* să fie organizată o ședință de partid, să se ofere astfel *modele* de organizare bună și de comportare „justă” a membrilor de partid. Adică îndoctrinarea politică și modelarea psihică și mentală a membrilor de partid pentru a-i face pe toți ca unul și pe unul ca toți. Când George Orwell a scris „1984”, el nu și-a dat seama că ceea ce apărea la el ca o viziune fantastică, se transformase în URSS într-o știință.

Coloana a Cincea Sovietică în Partid

Anul 1944 a marcat un puternic reviriment în Partidul Comunist din România; de fapt, pulsul a început să bată mai tare după declanșarea mării ofensive sovietice pe un front larg, îndeosebi a grupului de armate de pe Frontul 2 Ucrainian, conduse de mareșalul Rodion Malinovski.

În aprilie, la București, are loc o lovitură de forță, prin înlăturarea lui Ștefan Foriș de la conducerea partidului și instalarea triumviratului Constantin Pârvulescu, Emil Bodnăraș și Iosif Rangheț, care imprimă o notă dinamică întregii activități ilegale.

Lucrețiu Pătrășcanu fu eliberat din lagăr și pus sub pază jandarmerească la vila de la Poiana Țapului, de unde reuși să se strecoare în București, fiind rudă cu generalul Picky Vasiliu de la Interne.

Constantin Doncea, unul din organizatorii grevelor ceferiste din 1933, plecat ca voluntar în războiul civil din Spania, după care a emigrat în U.R.S.S., fu parașutat de sovietici în munții Făgăraș, unde își începu activitatea.

Potrivit unui plan elaborat de Ion Gheorghe Maurer și Bodnăraș se organizează evadarea lui Gheorghiu-Dej din Lagărul de la Târgu Jiu, în ziua de 9 august, fiind dus într-o casă conspirativă din Oltenia, pregătită în acest scop de Roșianu, secretarul partidului pentru Oltenia.

În mod evident, toți cei menționați mai sus îl recunoșteau pe Gheorghiu-Dej ca lider al partidului. Gheorghe Gheorghiu fusese un muncitor ceferist de un tip deosebit și se afirmase de tânăr ca un bun organizator, cu talent de conducător. Organizase în Ardeal a serie de acțiuni de răsunet, în orașelul Dej, al cărui nume s-a și lipit de al său, iar în grevele de la Grivița Roșie din 1932-33 și în procesul care a urmat și-a consolidat poziția în partid. Prin toate închisorile și lagărele prin care a trecut timp de 14 ani, inteligența sa naturală, tactul și extraordinara stăpânire de sine l-au situat în fruntea deținuților politici. Avea doar câteva clase, dar învăța cu o energie și tenacitate excepțională tot ce se putea acumula, drept cunoștințe și cultură, de la intelectualii comuniști închiși odată cu el. Învățase destul de bine să vorbească rusește, de citit nu reușea din cauza literelor cirilice. De profesie fusese electrician de înaltă calificare, având la CFR un salariu egal cu al inginerilor tineri - 6000 de lei. Mi-am dat seama de priceperea lui profesională din modul cum examina aparatele electrice și electronice pe care le aduceam acasă pe vremea când eram ambasador la Washington. Le desfăcea și le pune la loc cu îndemânare de bun meseriaș și cu o mare curiozitate tehnică. Cred că asta stătea la baza respectului pe care-l va dovedi mai târziu pentru competența specialiștilor și, în general, pentru oamenii de cultură cu care s-a înconjurat din primul moment. Aici este una din deosebirile marcate față de Nicolae Ceaușescu, care, nereușind să învețe nici o profesiune (ca ucenic al unui cizmar n-a făcut niciodată cu mâinile lui un pantof), nutrea dispreț și chiar ostilitate față de specialiști și în general față de intelectuali, formulând binecunoscuta lui teorie că activistul de partid trebuie să se priceapă la toate.

Și ca aspect, Gheorghiu arăta a bărbat, era puternic și frumos, de unde și succesele sale la femei.

L-am întâlnit, imediat după 23 august, în acel sediu provizoriu al partidului din Aleea Alexandru și am stabilit din primul moment o comunicare directă cu el. Deși avea aureola luptătorului ilegalist, trecut prin multe încercări grele pe care le biruise, aureolă de care era perfect conștient, se comporta cu modestie și cu o afabilitate aș spune firească. Era deosebit de comunicativ și prietenos, distonând oarecum în mediul acela de „tovarăși” cu vechi state de serviciu care-și dădeau importanță și încercau să se impună printr-un aer sever și puțin misterios, voind parcă să-ți atragă atenția că ai în față *cineva*.

În persoana lui Gheorghiu-Dej și mai ales în evoluția lui am cunoscut pentru prima dată efectul transformator al puterii asupra omului. La început, domina la el respectul pentru tovarășii mai vechi de partid (i se adresa cu vădită reverență lui Pârvulescu, care participase la Revoluția Rusă din 1917) și i se părea firesc ca Ana Pauker, cu trecutul ei eroic și experiența dobândită la Moscova, să devină conducătoarea partidului. De aceea, când Ana s-a întors în țară în septembrie 1944, Gheorghiu a fost printre primii care au susținut desemnarea ei ca secretar general.

Îmi aduc aminte: primul conflict cu Ana a izbucni când, într-o ședință a Biroului Politic provizoriu, ea a bagatelizat actul de la 23 august 1944 și chiar a apreciat că acțiunea partidului în vederea înlăptuirii lui a fost o „greșeală politică”. Pătrășcanu a protestat vehement, iar Bodnăraș a citat părerea mareșalului Malinovski, însușite de Stalin, că lovitura de la 23 august a dat peste cap întregul dispozitiv strategic german din Balcani. Era prima ciocnire între „grupul exterior” al conducerii venit din Uniunea Sovietică și conducerea din țară a partidului. La acea ședință, Gheorghiu-Dej s-a abținut de la comentarii, dar într-o noapte, în fața unui pahar de vin roșu (slăbiciunea lui), și-a vărsat focul în fața mea. Venisem la sediu după încheierea gazetei și l-am întâlnit pe culoar. Era vădit amărât și simțea nevoia să-și descarce sufletul. Ne-am dus în camera lui și acolo a început să-și dea

drumul. Tipic pentru el, când era vorba de probleme politice complicate, gândea foarte încet, cumpănea lucrurile bine și numai după aceea ajungea la o concluzie sau decizie. Până atunci fusese foarte mândru de rolul jucat de partid în alungarea Antoneștilor și întoarcerea armelor contra Germanici hitleriste și ne ceruse nouă, ziariștilor, să subliniem foarte tare faptul că atunci când trupele sovietice s-au apropiat de București, ei, împreună cu Gheorghe Apostol, le-a întâmpinat cu flori la intrarea în oraș, raportând comandamentului sovietic că orașul fusese curățat de nemți și se afla sub controlul autorităților române. „Dar acum - îmi spunea el - , nu știu ce să cred. Tovarășa Ana o fi stat de vorbă cu tovarășii sovietici și dacă asta-i părerea lor, că era mai bine dacă intrau în București ca armată învingătoare și că în acest fel scăpăm și de rege, și de partidele burgheze, o fi ceva în treaba asta...” Gheorghiu era evident descumpănit, deoarece atunci, pentru el, aprecierea sovietică era sfântă. Totuși, conform obiceiului său format în închisoare, unde avea tot timpul la dispoziție, a început să despice firul în patru. „Ia stai - zise el - să vedem ce s-ar fi întâmplat dacă nu era 23 August. Va-să-zică, trupele sovietice ar fi înconjurat orașul, iar trupele germane și cele românești ar fi opus rezistență. Artileria sovietică ar fi tras în oraș, Katiușele ar fi explodat pe Calea Victoriei, aviația ar fi bombardat sistematic orașul și s-ar fi ales praf și pulbere din București. Ei, ce zici?”

Am zis că ar fi fost o nenorocire cu zeci de mii de morți și distrugerii incalculabile, iar din punct de vedere politic, bucureștenii, în loc să-i primească pe ostașii sovietici cu flori și urale, i-ar fi luat cu „huo!”. I-am spus părerea mea că nu cred că conducerea Uniunii Sovietice regretă actul de la 23 August și cea mai bună dovadă este că Stalin i-a acordat regelui Mihai cel mai înalt ordin sovietic Victoria tocmai pentru acest act.

Oricum, Gheorghiu-Dej rămânea descumpănit. Încă nu avea curajul să o contrazică pe Ana Pauker tocmai pentru că o socotea, la ora aceea, ca bucurându-se de încrederea Moscovei. El a căpătat încredere în sine numai după întrevvedere cu Stalin, prima de acest gen, în luna ianuarie 1945, la Moscova. Gheorghiu era în

acel moment ministru al Comunicațiilor în guvernul generalului Rădescu și motivarea oficială era că s-a dus „să poarte conversații cu privire la anumite probleme de economie națională și de transport ale României”. Pretextul era perfect legitim, deși Gheorghiu știa foarte bine că, de fapt, era vorba ca Stalin să ia o decizie cu privire la liderul Partidului Comunist din România. Poate că decizia fusese luată, dar, în orice caz, Stalin voia să-l măsoare pe Gheorghiu să vadă dacă și cât poate conta pe el.

Devenisem deja preferatul lui Gheorghiu în materie de redactare a discursurilor și documentelor de partid. Citea cu regularitate articolele mele din „Scânteia” și-i plăceau foarte mult notele mele satirice, în care polemizam cu redactorul-șef al „Dreptății”, N. Carandino. M-a chemat într-o zi să-mi spună acestea și să-mi propună „să lucrăm împreună”, că, nota el cu oarecare timiditate, „nu prea stau bine cu scrisul”. Am acceptat cu mare bucurie. Omul îmi plăcea și cred că sentimentul era reciproc pentru că mă chema destul de des la „ora concesiunilor”, când simțea nevoia să se descarce. Îmi spunea, pe numele conspirativ, „Tache” și, treptat, am ajuns să discutăm nu numai „politică”, ci și probleme de viață personală. Îi dădeau bătaie de cap cele două fete ale lui - Lica și Tanța - care, după ani de sărăcie lucie și claustrare socială (fete de pușcăriaș comunist), cu o mamă care-și găsisese alt bărbat când Gheorghiu se afla în închisoare, dintr-odată, peste noapte, se treziseră în bogăție și lux, pierzându-și capul. Și cum ambele erau fete cu temperament focos (aveau cui semăna!), iar bărbați dornici a deveni „ginerile șefului” erau destui, avea probleme cu Lica și Tanța.

Stalin decide între Ana și Dej

Când s-a întors de la Moscova m-a chemat. Era alt om. Stalin hotărâse ca el să fie conducătorul partidului și, ca o baghetă magică, această decizie îl transformase pe Dej, gata să intre în rol. Am remarcat imediat siguranța cu care vorbea și chiar ținuta -

pentru prima dată purta cravată și haină într-o ocazie absolut neformală, după masa de seară. (Eram obișnuit să-l văd în pulover, cu cămașa deschisă și în papuci de casă.) Mi-a povestit scena din Kremlin, imitându-l pe Stalin și Molotov și ca gesturi, și ca ton. (Avea un talent actoricesc cu totul ieșit din comun.)

Totul se petrecuse în biroul lui Stalin. Primul lucru care-l izbise pe Gheorghiu, în momentul când s-a ridicat în picioare ca să-l întâmpine și să-i strângă mâna, a fost statura scundă a lui Stalin. Dictatorul evita în mod deliberat să fie fotografiat în picioare, ca să nu se vadă cât de scund este, complex pe care-l vom întâlni și la Ceaușescu. Politicos, Stalin i l-a recomandat pe Viaceslav Mihailovici Molotov și apoi l-a poftit să ia loc. Stalin continua să vorbească plimbându-se prin cameră.

„Te-am chemat ca să discutăm problema conducerii partidului vostru și am să trec direct la subiect” - a spus el. S-a oprit din mers și s-a apropiat doar la un pas, privindu-l pe Gheorghiu în ochi, ca și cum voia să afle ce e în capul lui. Pe moment, spuse Dej, m-am simțit ca în fața procurorului militar, dar Stalin a sesizat situația și, coborând tonul, a zis: „Suntem doar între tovarăși și aș vrea să ne spui care crezi că este sarcina cea mai urgentă în fața partidului vostru?” Am stat puțin pe gânduri, povesti mai departe Dej, și apoi i-am răspuns: „Tovarășe Stalin, sarcina cea mai urgentă sunt de fapt două, egal de urgente: ne-am angajat în război alături de Armata Roșie și trebuie să mobilizăm toate resursele pentru a susține asaltul final, dacă e nevoie până la Berlin, dar, în același timp, trebuie să punem pe picioare economia țării, ca să asigurăm producția și, totodată, aprovizionarea populației. Una fără alta nu merge”. Adăugă Dej: Îi urmăream atent trăsăturile feții când vorbeam și era evident că-i plăcuse ceea ce am spus. Când m-am oprit eu cu vorba, s-a oprit și el din mersul său. A spus doar atât: „Da, așa e!” După care Molotov a vorbit și el: „Da, Iosif Vissarionovici, am vorbit ieri la telefon cu tovarășa Ana și ea a subliniat prioritatea frontului și a spus că lozinca partidului este «Totul pentru Front»”. (Molotov o prefera pe Ana.)

„Sigur, sigur, a replicat Stalin, dar trebuie avut grijă și de populație, nu numai de soldații, iar tovarășul român a pus bine problema. Așa să rămână!”

S-a așternut apoi o perioadă lungă de tăcere, pe care Stalin a spart-o: „Dragă Viaceslav Mihailovici, Ana e o tovarășă bună, de încredere, dar, vezi tu, ea este evreică; și de origine burgheză, iar partidul din România are nevoie de un conducător din rândurile clasei muncitoare, un adevărat român.” Apoi a venit spre mine și mi-a întins mâna: „Am decis. Îți urez succes, tovarășe secretar general”. Și cu asta, s-a încheiat întrevederea.

Formidabilă scenă, demnă de o antologie a momentelor semnificative din istoria mișcării comuniste! Am fugit la redacție, am scos din safe carnetul meu de reporter și mi-am notat cu înfrigurare, în cifrul meu propriu, întreaga poveste. Am uitat să notez observația lui Dej că *perevocik*-ul (interpretul) fusese excelent. Asta îmi aduce aminte de o întâmplare la New York, în 1960, când Gheorghiu-Dej venise cu Hrușciov, pe vaporul «Baltica», la sesiunea O.N.U. Dej avea humor, îi plăcea să facă glume și, bineînțeles, toată lumea râdea, chiar dacă gluma nu era prea reușită. Ducându-se la recepții la New York cu interpretul recrutat de Securitate, a constatat însă, cu mâhnire, că de câte ori făcea un banc, interlocutorii nu râdeau, nici măcar nu zâmbeau. Era contrariat. S-a întâmplat însă ca secretarul de stat al SUA să invite la un dineu oficial numai două persoane din fiecare țară: șeful delegației și ambasadorul, reprezentant permanent. Așa încât l-am însoțit eu pe Dej și, bineînțeles, am făcut pe interpretul. Drept rezultat, ori de câte ori Dej făcea o glumă, comensii râdeau în hohote. „Așa, va-să-zică, a exclamat Dej, de acum înainte ai să fii tu interpretul meu, iar pe Vasilică expediază-l acasă cu primul avion.” Într-adevăr, testul suprem al unui interpret este traducerea unui banc.

Da, în primii ani după răzhoi, Gheorghiu-Dej se purta încă omeneste, nu devenise *conducătorul*. A convocat odată pe șefii redactori de publicații și, spre marea noastră surpriză, a început să citească un articol din „Scânțeia”, semnat de Sergiu Fărcășanu, care ploua cu superlative la adresa sa. Se oprea la fiecare temenea, o

citea și o recitea în ton batjocoritor, însoțind-o de comentarii ca - „I-auzi domnule, să vezi și să nu crezi!" sau „Formidabil!" sau „Ce n-a văzut Parisul" și altele de acest gen. Sergiu, invitat special, se făcuse alb ca varul. Îi era mai mult frică decât rușine: A rămas proverbială printre gazetari caracterizarea lui Dej, lipită pe fruntea sicofanților: „limbă de catifea".

Tot pe atunc! Dej a făcut un lucru cu totul ieșit din comun. O serie de tovarăși, care, din ordinul lui fuseseră întemnițați (la cererea consilierilor sovietici, pretindea el), ca Gogu Rădulescu, Aurel Vijoli și Mihai Levente, au fost eliberați și la primul congres de partid, făcuți membri ai Comitetului Central și miniștri ai guvernului, tot la ordinul lui. Era foarte mândru de această ispravă și o cita ca dovadă că el nu este ranchiunos. Mai târziu, însă, îi vor plăcea articole laudative (pe merit - sublinia el) și va deveni necruțător cu oricine „mișcă în front".

La „Scân-teia" am și primit indicații să evităm deocamdată ierarhia stabilită în înșiruirea membrilor conducerii de partid. Din septembrie 1944 încoace ea era: Ana Pauker, Gheorghiu-Dej, Vasile Luca ș.a.m.d. Poeții de la curte trebuiau, de asemenea, să-și revizuiască versurile care, până atunci, erau închinete cu predilecție Anei (ca în poezia lui Dumitru Corbea: „*Sufletul ei / Stă neclintit / Lângă toți trei*). Și, evident, nu se mai purta nici lozinca „Ana-Luca-Teo-Dej / Bagă spaima în burgheji" - în care domina grupul exterior din conducerea de partid.

Alegerea oficială a lui Gheorghiu-Dej va avea loc la Conferința Națională din octombrie 1945. De fapt, se relua, în condiții istorice noi, vechea tradiție din cadrul imperiului otoman, când candidații la domnie în Țara Românească sau Moldova trebuiau să meargă la Înalta Poartă, la Istanbul, pentru a fi „unși" ca domnitori. Înalta Poartă era acum la Moscova.

Dar nici grupul exterior nu ceda puterea atât de ușor, iar legăturile cu instituțiile sovietice, în special NKDV (temuta securitate a lui Beria), nu fuseseră rupte. În Biroul Politic, grupul își menținea superioritatea numerică (patru contra trei) cu Ana

Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu și Iosif Chișinevski, iar în secretariat Gheorghiu-Dej era confruntat cu Ana, Luca și Teohari.

Cn toate acestea, raportul C.C. la Conferința Națională, ca și celelalte documente purtau deja pecetea personală a lui Gheorghiu-Dej. În raport se insista asupra vechimii mișcării muncitorești și socialiste din România, iar în preambulul Statutului partidului erau enumerate la loc de cinste atât mari figuri ale revoluțiilor din trecut (Gh. Doja, Horia, Cloșca și Crișan, Tudor Vladimirescu și Nicolae Bălcescu), precum și marile personalități ale mișcării socialiste (C. Dobrogeanu Gherea, Ștefan Gheorghiu, Ion Frimu, Marinescu și alții). Gheorghiu-Dej a ținut să sublinieze originile *naționale* ale partidului și socialismului și tot el a inițiat schimbarea numelui Partidului Comunist din România în Partidul Comunist *Român*.

Dar, așa cum vom vedea, Gheorghiu-Dej se va dovedi un vrednic discipol al lui Stalin, prin modul în care se va descotorosi treptat de adversarii săi din Biroul Politic și de întreaga agenătură sovietică din partid.

Vișinski și Guvernul Petru Groza

Pentru Stalin, alegerea conducătorului partidului comunist era „problema-cheie” a României. Restul se aranjase la 9 octombrie 1944, cu Churchill, la Moscova și s-a definitivat la Yalta, la 11 februarie 1945, iar de aplicarea deciziei luate acolo, ca „în România 90 la sută să revină U.R.S.S.”, avea grijă Comisia Aliată de Control compusă din reprezentanții U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii și prezidată de generalul sovietic Susaikov. Dar executantul principal a fost trimisul personal al lui Stalin, Andrei Ianuarevici Vișinski, faimosul președinte al Tribunalului Suprem, care judecase și condamnase, mai precis condamnase și judecase pe așa-zișii sabotori din procesele „partidului” industrial din anii 1930, deoarece sentințele fusesei stabilite de Stalin, iar procesul furniza doar dovezile cerute de sentința prestabilită. Pentru silința

arătată la aceste procese, Stalin îl numise pe Vișinski procuror general al U.R.S.S. și îi incredintase procesele grupurilor de dreapta sau de stânga ale lui Troțki, Zinoviev și Buharin.

La București, Vișinski ateriza foarte des și, bineînțeles, principalul obiectiv era Palatul Regal. Cabinetul Sănătescu fu înlocuit cu unul condus de generalul Rădescu, în care Partidul Comunist punea primul picior la Ministerul de Interne, cu Teohari Georgescu, ca subsecretar de stat.

În februarie 1945, „lupta de clasă se ascute la maximum” în România. La 11 februarie, generalul Rădescu rostește la Sala Aro un discurs incendiar, al cărui ascuțiș era îndreptat împotriva conducătorilor comuniști. El se angajează să nu lase țara să cadă pradă anarhiei și „unei stăpâniri străine de neam”, ceea ce era numai pe jumătate adevărat, făcându-i pe cei cu musca pe căciulă să taxeze discursul generalului „rasist”.

Frontul Național Democrat, în care Partidul comunist reușise să adune Frontul Plugarilor, Gruparea național-țărănistă condusă de Anton Alexandrescu, Gruparea național-liberală condusă de fostul premier Gh. Tătărăscu, Partidul Social Democrat, în frunte cu Ștefan Voitec și Lothar Rădăceanu și Partidul Social-Țărănesc, condus de Mihai Ralea, organizează o mare demonstrație populară, la 24 februarie, la care participă aproape jumătate milion de oameni. Mă aflu în Piața Palatului în acea seară, când, de pe clădirile Palatului și ale Ministerului de Interne (ulterior C.C. al P.C.R.), soldații au început să tragă din ordinul lui Rădescu. Trăgeau evident deasupra demonstrațiilor, pentru a-i risipi și nu a-i ucide, pentru că altfel ar fi fost mii de morți. Acolo a rămas aproape singur în mijlocul pieții Lucrețiu Pătrășcanu și am consemnat acest act de curaj nemaipomenit în reportajul pe care l-am scris în noaptea aceea fierbinte. Săracul Rădescu, credea și el, ca și Antonescu, că este un actor istoric independent. Dar soarta lui fusese decisă la Yalta. Și singurul lucru care i-a rămas a fost să fugă cu un avion militar, nici măcar nu știu unde.

La 26 februarie, sosi la București Vișinski. Ministrul de externe al României, Constantin Vișoianu, relatează că, prin

Ambasada Sovietică, emisarul lui Stalin ceruse să fie primit la rege a doua zi, la trei după-masă. Scurt, executarea!

A fost prima audiență la rege, după care au mai urmat trei, de fiecare dată în prezența lui Vișoianu. Din memoriile acestuia rezultă că prima cerere a lui Vișinski a fost demiterea lui Rădescu, iar la a treia audiență, la 28 februarie, i-a acordat regelui timp de gândire pentru a spune *da* „până la ora șase, adică două ore”. În caz negativ, preciza procurorul lui Stalin, guvernul U.R.S.S. și armata sa „nu mai răspund de independența României”. „S-a ridicat, a bătut cu pumnul în masă, a plecat și a trântit ușa când a ieșit, așa de tare, încât a crăpat zidul împrejur”.

Cu forcepsul, deci, s-a născut, la 6 martie 1945, guvernul de largă concentrare democratică, condus de dr. Petru Groza. Era o formă „simulată” de pluralism politic „Bon pour l'Occident”, deoarece Groza reprezenta Frontul Plugarilor, vicepreședinte și ministru de externe era Gh. Tătărăscu, șef liberal, fost prim-ministru, al cărui partid deținea două portofolii în plus, social-democratul Lothar Rădăceanu era ministru al Muncii. Mihai Ralea, șef al partidului Social Țărănesc, membru al guvernului, chiaburul Romulus Zăroni, din Frontul Plugarilor, prelua ministerul Agriculturii, Anton Alexandrescu, gruparea disidentă național-țărănistă, devenea ministrul Cooperăției, iar comuniștii Gheorghiu-Dej, Lucrețiu Pătrășcanu și Teohari Georgescu preluau comunicațiile, justiția și internele.

Imediat după instalarea guvernului Groza, Stalin a făcut gestul care avea să întărească autoritatea noului regim în România: retrocedarea Ardealului de Nord. Deși el fusese recucerit în cea mai mare parte prin vitejia și sacrificiile Armatei Române, Ardealul de Nord fusese folosit de sovietici ca o carte de joc în impunerea unui guvern dominat de comuniști la București.

În același timp, la Ateneul Român, avea loc una din cele mai semnificative azeziuni la noua orientare politică a României: marele și popularul scriitor Mihail Sadoveanu ținea o conferință a cărei temă era: „Lumina vine de la Răsărit”. După marele savant Constantin Parhon, care avea să devină primul președinte al

Prezidiului R.P.R., Sadoveanu avea să fie numit, mai târziu, președintele Adunării Deputaților, marcând astfel participarea activă a vârfurilor intelectualității la noul regim.

„Războiul Rece” și Democrațiile Populare

Puțin timp după instalarea sa, guvernul Petru Groza a trecut la înfăptuirea principalei reforme promise în Platforma-program a F.N.D.: reforma agrară, prin care se împărțea pământul țăranilor și se desființau moșiile care depășeau suprafața de 50 hectare.

Era vorba de vechea idee a lui Lenin, ca în țări înapoiate, ca Rusia, revoluția să cunoască două etape: *burghezo-democratică*, în care să se efectueze schimbările social-politice ale revoluției burgheze și, în primul rând, eliminarea moșierimii și împrumărirea țăranilor și numai după aceea să se treacă la revoluția *socialistă*. Dar, în momentul când a ajuns la putere Lenin cu Partidul său Bolșevic au uitat de prima etapă burghezo-democratică și au trecut la comunismul de război, care, depășea chiar și revoluția socialistă. Abia după patru ani de dezastru economic și foamete, Lenin și-a dat seama că sărise nu una, ci două etape și a încercat să dreagă lucrurile, inițiind politica N.E.P.-ului, un fel de compromis între atotputernicia statului în economie și un sector al producției agricole și al schimburilor de mărfuri dintre sat și oraș, care funcționa pe baza legilor pieții. Puțin după moartea lui Lenin, Stalin n-a mai răbdut nici mica producție țărănească, nici legile pieții și a trecut la colectivizarea forțată a agriculturii și industrializarea tot atât de forțată, etatizând până și serviciile, chiar micile ateliere de reparații și dughene din orașe și piețe, că nu mai aveai unde-ți repara un pantof sau o haină.

Cam așa s-au petrecut lucrurile și în România, deși contextul internațional era cu totul altul și nu mai exista pretextul încercuirii capitaliste invocat de Stalin. Adevărul este că, sub influența liderului bulgar Gheorghe Dimitrov, Stalin acceptase

inițial, imediat după război, conceptul de democrație populară pentru țările est-europene, ca și strategia unor transformări treptate, de natură burghezo-democratică, în aceste țări. „Sarcina noastră imediată - preciza Dimitrov în 1946 - nu este nici socialismul, nici sistemul sovietic, ci consolidarea regimului democratic parlamentar.” Conjunctura internațională, ca și interesele economice ale Uniunii Sovietice, pe care Stalin le percepea în acel moment ca fiind strâns legate de un ajutor american substanțial (îi deschiseseră ochii caracterul salvator al alimentelor și celorlalte mărfuri primite din S.U.A., în timpul războiului), toate dictau o politică sovietică externă deosebit de grijulie față de Washington și Londra. În definitiv, Stalin își atinsese obiectivul principal: în toate țările est-europene fuseseră instalate regimuri „prietene Uniunii Sovietice”, iar prezența Armatei Roșii garanta stabilitatea și orientarea acestora. Așa se face că la finele lui iunie 1945, la Moscova, cu prilejul formării Guvernului Polonez, de Unitate Națională, Stalin, în toastul său, declara că alianța sovieto-poloneză nu este de ajuns și că „ambele țări trebuie să aibă alianțe cu Vestul, cu Marea Britanie, Franța și Statele Unite. Eu propun un toast în cinstea acestor aliați”.

Curând însă, pe eșichierul politicii mondiale s-au produs schimbări semnificative. După moartea președintelui Roosevelt, care credea într-o conlucrare pozitivă cu U.R.S.S. după război, venise, la Casa Albă, Harry Truman, care schimbă brusc macazul în relațiile cu Moscova. Prima decizie ostilă U.R.S.S. fu anularea abruptă, în mai 1945, a programului Lend-Lease și întreruperca livrărilor de alimente, îmbrăcăminte, arme și muniții către Uniunea Sovietică. Situația pe fronturile de luptă cu țările axei fasciste nu mai era aceea care determinaseră Washington și Londra să accepte instalarea unor regimuri pro-sovietice în țările est-europene ca o „zonă-tampon” indispensabilă securității sovietice. Trecuseră anii în care singura speranță în înfrângerea planurilor lui Hitler de supremație mondială era Armata Roșie. Prăbușirea Wehrmachtului schimbase situația militară din Europa, iar explozia bombei atomice la Hiroshima la 6 august 1945 dăduse Americii un

atu militar venit a modifica - în percepția lui Truman - raportul de forțe cu UR.S.S. în mod radical. Nici Churchill nu mai tremura de teama unei invazii hitleriste în Anglia, așa încât, în ziua de 5 martie 1946, la Fulton, în statul american Missouri, premierul britanic ținu un discurs incendiar împotriva Uniunii Sovietice și a „statelor-polițiste”, socotit ca o declarație inaugurală a războiului rece. Pentru prima oară, el menționează „cortina de fier” între Apusul și Răsăritul Europei. George Kennan, în celebrul său articol, preconiza strategia „stăvilirii” comunismului („containment policy”), urmată de „Truman doctrine”, care nu se mai mulțumea cu stăvilirea, ci preconiza o strategie mai dinamică „roll-back policy”, adică împingerea înapoi a comunismului și, implicit, restaurarea capitalismului.

În noua conjunctură internațională, Stalin schimbă și el macazul în Europa de Est. À la guerre comme à la guerre - spun francezii. Dacă-i război, război să fie. Și Stalin se pricepea la strângerea șurubului. Dimitrov căzu în disgrație și instrucțiuni zburară spre toate capitalele est-europene, ca să se radicalizeze reformele economice, să se întărească sistemul politic al partidului unic și să se înăsprească represiunea împotriva „dușmanului de clasă”.

Semnalul luptei pentru desființarea partidelor de opoziție a fost „lovitura de la Tămădău”, din 14 iulie 1947. Încă la începutul lunii iulie, conducerea Partidului Național Țărănesc primise din Occident, de la dr. C. Gafencu, prin fiul fruntașului P.N.Ț., Emil Hațieganu, un mesaj cu privire la organizarea fugii în străinătate a unui grup de lideri, în vederea formării unui guvern român în emigrație. Zborul urma să fie efectuat cu două avioane LA.R.-30. Poliția secretă a regimului a aflat de acest proiect de la unul dintre piloții contactați de complotiști în acest scop și, în momentul în care fugarii începeau să se îmbarce în cele două avioane, au apărut agenții de poliție care au procedat la arestarea următorilor: Ion Mihalache, vicepreședinte al P.N.Ț. cu soția, Nicolae Penescu, secretar general P.N.Ț. cu soția, Nicolae Carandino, directorul ziarului „Dreptatea” cu soția, Ilie Lazăr, fruntaș al P.N.Ț. și alții.

Evident, s-a făcut mare tâmbălău în jurul tentativei de trecere frauduloasă a frontierei, etichetată imediat drept act de „trădare națională”. Au fost organizate zeci de mitinguri populare, la care se cerea desființarea P.N.Ț., judecarea fugarilor și arestarea celorlalți conducători ai P.N.Ț., în frunte cu Iuliu Maniu. Bineînțeles, chiar așa s-a procedat, cu toate formele legale.

La 19 iulie, Adunarea Deputaților a ridicat imunitatea parlamentară deputaților național-țărăniști, presa P.N.Ț., în frunte cu oficiosul „Dreptatea” a fost interzisă, Iuliu Maniu a fost arestat și condamnat la închisoare. La 30 iulie, printr-un Jurnal al Consiliului de miniștri, P.N.Ț. a fost dizolvat.

Tot în această perioadă s-au înființat gulag-urile din România, de la Pitești, Aiud ș.a. Acțiunea pentru eliminarea oricărei opoziții organizate în țară a culminat cu actul de la 30 decembrie 1947, prin care regele Mihai era silit să abdice sub presiunea exercitată de către Petru Gooza și Gheorghiu Dej.

În schimb, are loc, în februarie 1948, congresul de unificare al partidului comunist cu partidul social-democrat, prin care se realiza “unitatea politică a clasei muncitoare din România”. De fapt, preludiul acestei unificări politice și organizatorice avusese loc la 1 mai 1944, când se constituise Frontul Unic Muncitoresc din aceleași două partide. Cuvântul de deschidere a fost rostit de liderul socialist Ștefan Voitec, raportul politic a fost prezentat de Gheorghe Gheorghiu-Dej, iar raportul la proiectul de statut al Partidului Muncitoresc Român a fost susținut de alt lider socialist, Lothar Rădăceanu.

În acest fel se încheia procesul de organizare a sistemului politic de tip stalinist din România.

Epurarea Agenturii Sovietice

Principalul conflict politico-ideologic dintre Gheorghiu-Dej și „grupul exterior moscovit” condus de Ana Pauker s-a ivit în jurul strategiei colectivizării agriculturii. Până atunci se mai ciocni-

seră într-o serie de chestiuni ca Sovrom-urile, numărul considerabil de consilieri sovietici aduși de Ana în toate ministerele și instituțiile, selecționarea cadrelor și, în special, preferința pentru oameni de dincolo de Prut în posturi importante (Chișinevski, Pantiușa, Mișa Postanski, Nicolski și alții). Dar, în problema colectivizării, ciocnirile au fost aprige și violente și s-au concentrat în jurul documentului de partid adoptat de Plenara C.C. din 3--5 martie 1949. Am lucrat la acest document și îmi amintesc că Dej era în favoarea așa-numitelor „întovărășiri”, ca o formă de cooperativizare în care se păstra proprietatea țăranilor abia recent împrumătăriti și se preconiza doar întovărășirea lor pentru a se putea folosi mașinile agricole și tractoarele pe suprafețe întinse. Ana și Luca insistau însă pentru trecerea directă și urgentă la un tip de colhoz: gospodăria colectivă, citindu-l mereu pe Lenin cu celebrul lui avertisment împotriva micii gospodării țărănești, care generează capitalism zi de zi și ceas de ceas. A învins grupul exterior, chiar dacă în documentul Plenarei străbătea încă spiritul mai rezonabil al lui Dej, care și el socotea „întovărășirea” doar ca o formă de tranziție spre colectivizare.

Abia la Plenara C.C., din 29 februarie - 1 martie 1952, Gheorghiu-Dej a socotit că era destul de bine instalat la putere pentru a se răfui cu grupul exterior moscovit, denunțându-i „activitatea fracționistă, antipartinică și antistatală”; mult mai târziu, în 1961, el a dezvăluit în public că, datorită Anei Pauker, lui Vasile Luca și Teohari Georgescu, „în numele luptei împotriva chiaburilor, peste 80000 de țărani, în majoritatea lor țărani muncitori, au fost trimiși în judecată”.⁷

Dintre „fracționiști”, numai Vasile Luca a fost judecat și condamnat la ani grei de închisoare, unde a și murit. Ana Pauker a fost tratată cu îngăduință și a murit de bătrânețe în patul ei din casa din cartierul Cotroceni; iar Teohari Georgescu a funcționat mulți ani ca director al Întreprinderii Poligrafice „13 Decembrie”,

⁷ Gh. Gheorghiu-Dej, Dare de seamă la Plenara C.C. al PMR din 30 noiembrie - 5 decembrie 1961, Editura Politică, București, 1961.

unde mi-a tipărit o carte a mea - „Originile politicii americane”, în condiții grafice excepționale. În sfârșit, era în meseria lui.

„Sentimentalnii Celovek”

În 1951, a avut loc o importantă întâlnire Stalin-Gheorghiu-Dej, la Moscova. La ordinul lui Stalin se dezlănțuise în democrațiile populare o adevărată vânătoare de vrăjitoare. De data aceasta nu mai era vorba de „dușmani de clasă”, care trebuiau eliminați, iar în concepția stalinistă aceasta însemna eliminarea fizică, ci de vechi comuniști, eroi ai rezistenței împotriva fascismului, unii dintre ei luptaseră în războiul civil din Spania sau în maquis-ul francez. Adică se repeta scenariul faimoaselor procese din anii 1930, la Moscova, împotriva vechilor bolșevici Troțki sau Buharin, acuzați de „deviere de dreapta” sau „deviere de stânga”, ceea ce nu părea suficient de convingător, din care cauză ele se împleteau invariabil cu acuzația de trădare sau spionaj în favoarea puterilor imperialiste. Stalin ținea morțiș să exporte nu numai modelul sovietic propriu-zis, ci și toate anexele, iar la loc de cinste, între acestea, se situau neîndoielnic ceea ce s-a numit „proces-spectacol”, în care vedetele erau chemate să joace un rol bine definit în scenariul respectiv. Regia trebuia să conducă procesul de așa manieră încât, indiferent de acuzația care se aducea, ultimul act era *mărturia*, eroul trebuia să-și mărturisească crima. De regulă, aceasta nu reducea cu nimic nici vina, nici sentința care nu putea să fie decât capitală. Singura deosebire privea tematica ideologică a acuzației care trebuia adaptată la noile condiții istorice. Nu mai putea fi vorba de deviere de dreapta sau de stânga, care erau *dépassées*. Pentru democrațiile populare era conceput un fel de cocktail între *titoism*, *sionism* și *cosmopolitism*, toate trei egal de nocive și de primejdioase pentru soarta socialismului mondial. Rămânea însă de actualitate împletirea organică cu spionajul și trădarea în slujba imperialismului, fără de care devierea ideologică n-avea nici un sens și nici nu se putea subvenționa.

Bulgaria inaugurase seria cu arestarea lui Traicio Kostov, fost secretar general al P.C. în clandestinitate. A urmat Lászlo Rajk, fruntaș al luptei ilegale în Ungaria, apoi ministru de interne în guvernul comunist; în Albania, Koçi Xoxe, fusese ministru de interne și vicepreședinte de consiliu, dar cel mai spectaculos a rămas cazul lui Rudolf Slanski, secretar general al P.C. Cehoslovac, despre care există dovezi că arestarea lui a fost ordonată de Stalin personal. După cum se vede, Stalin avea o slăbiciune specială pentru conducătorii de partid din ilegalitate, dar în România nu mai avea ce face, deoarece i-o luase Pantiușa înainte, ucigându-l pe Ștefan Foriș încă în 1946. Oricum, istoricii sovietici subliniază că Stalin se ocupa personal de procesele amintite, considerându-le ca o confirmare a aberantei sale teze teoretice că în socialism lupta de clasă, departe de a se potoli, se ascute.

În acest context general, vizita lui Gheorghiu-Dej era, de fapt, o chemare la raport. Stalin și-a exprimat uimirea că în toate democrațiile populare au fost descoperiți și arestați agenți ai titoismului și sionismului internațional, numai în România nu s-a întreprins nimic în această direcție. Doar aveți și voi în posturi importante, a continuat Stalin, oameni care au luptat în Spania și Franța, unde serviciile de spionaj englez și american erau extrem de active. Gheorghiu-Dej a replicat că avem tovarăși care au luptat în Spania și Franța, dar ei sunt devotați partidului și prieteni ai Uniunii Sovietice.

Stalin s-a declarat foarte nemulțumit și a pus problema dacă nu cumva lui Gheorghiu i-a slăbit vigilența revoluționară și se lasă dus de sentimente. Atunci Miron Constantinescu a sărit și a pronunțat cuvintele fatidice „On sentimentalnii celovek” (E un om sentimental) și a adăugat: „Trebuie și la noi o mână de fier”.

Stalin s-a uitat atent la Miron, l-a măsurat din cap până în picioare și i s-a adresat lui Gheorghiu: „Da, dragă Gheorghiu Afanasievici, trebuie o mână de fier”.

Când mi-a relatat Dej scena, am înțeles că Miron este un om terminat, deoarece mi-a repetat fraza pe care o pronunțasem și când aflate că Lucrețiu Pătrășcanu, la un chef cu mai mulți tovarăși, declarase: „Ce, Ghiță, trebuia să fie conducătorul parti-

dului? Eu trebuia să fiu!". Fraza lui Gheorghiu era: „Încă în închisoare mi-am dat seama că cu conducerea de partid nu e bine să se joace nimeni". Suna ca o sentință și eram foarte neliniștit, atât în privința lui Lucrețiu, ca și a lui Miron, căci țineam la amândoi. Dar ce i-o fi venit lui Miron, că intervenția lui apărea într-adevăr ca o auto-propunere. Îl știam ambițios, dar nici chiar așa!

De fapt, Gheorghiu a luat foarte serios avertismentul lui Stalin. A urmat o campanie de demascare a cosmopolitismului și de verificare a trecutului membrilor de partid, care a avut ca rezultat excluderea a circa 400000 de membri din rândurile partidului. Și, bineînțeles, el a avut grijă ca toate acestea să-i fie aduse la cunoștință lui Stalin.

Capitolul V

REVIRIMENTUL NAȚIONAL

Totul a început la Budapesta

Totul a început în 1956, când Gheorghiu-Dej a fost solicitat de Hrușciiov să meargă la Budapesta, pentru a reorganiza partidul comunist sfărâmat în țândări după revoluție, cu ajutorul a 2000 de activiști ai P.M.R. de origine ungară din Transilvania și pentru a-l instala pe Kadar ca secretar general al partidului comunist ungar. Era o misiune de mare răspundere, care arăta nu numai încrederea politică a conducerii sovietice în Dej, dar și aprecierea înaltă a priceperii politice a acestuia.

Eram la Washington (voi explica ulterior) și am fost chemat urgent în țară. L-am întâlnit imediat pe Gheorghiu-Dej, care mi s-a părut pentru prima dată răvășit și îngrijorat. M-a luat direct: „Dragă Tache, dacă nu facem o cotitură de 180 de grade în relațiile noastre cu sovieticii, suntem pierduți!”

Am rămas buimac. Veneam dintr-un mediu social și diplomatic în care evenimentele din Ungaria produsese o adevărată isterie colectivă. Două echipe ale televiziunii americane se aflaseră la Budapesta în momentul declarațiilor de independență ale premierului Imre Nagy și, deci, văzusem pe micul ecran toate grozăviile - în prima fază agenții securității maghiare spânzurați pe

străzi sau atârnați cu capul în jos, iar statuile lui Stalin zdrobite cu ciocanul, iar apoi, în a doua fază, represiunea brutală și nemiloasă de către trupele sovietice. Era un pandemonium, că ne era frică să mai ieșim pe străzile Washingtonului. Ministrul Ungariei fugise, lăsând ca însărcinat de afaceri un tânăr diplomat complet dezorientat și lefter, deoarece ministrul luase toți dolarii din Legație cu el. Timp de trei luni de zile l-am finanțat noi ca să nu moară de foame.

Gheorghiu mi-a relatat mai întâi convorbirea telefonică cu Hrușciiov. Când i-a spus lui Nichita ca a recrutat printre membrii de partid din Transilvania 2.000 de unguri pe care-i ia cu el la Budapesta ca să pună pe picioare partidul de acolo, Hrușciiov a exclamat cu admirație „Gheorghi Afanasievici, vî nastaiășci Bolșevik! (ești un adevărat bolșevic!).

Apoi mi-a povestit cele văzute la Budapesta. Luase cu el doi tovarăși care știau bine ungurește: pe Valter Roman și pe poetul Mihai Beniuc. În ziua critică, după ce în seara și noaptea precedentă, prin ziare, afișe și mai ales posturile de radio, Comandamentul Sovietic făcuse apel la cetățenii Budapestei ca să se prezinte la lucru, să deschidă magazinele și să reia viața normală a orașului, Dej, împreună cu Valter și Mihai, pe la ora 8 dimineața, a pornit cu o mașină pe arterele principale, să vadă cu ochii lui efectul apelului. Bulevardele erau goale, nici țipenie de om. A cerut apoi șoferului să dea o raită pe la uzinele Csepel în cartierul fabricilor. Nici o mișcare. Totul rămânea încremenit.

Abia atunci am înțeles gravul avertisment din fraza cu care mă primise. După care mi-a cerut să elaborez textul unui document secret, exclusiv pentru membrii Biroului Politic, în care să se analizeze momentul internațional pentru a se desprinde cum și prin ce mijloace s-ar putea afirma treptat o poziție mai independentă a României pe arena internațională, care să arate, în special poporului român, că noi acordăm prioritate intereselor noastre naționale și nu, ca până acum, celor sovietice. Și a subliniat: ascuțișul să fie îndreptat mai mult spre interior decât spre exterior, ca să nu-i ofuscăm pe tovarășii sovietici. (M-a

surprins oarecum luciditatea și chiar curajul intelectual al acestei directive, pentru că, implicit, el recunoștea că până acum acordase prioritate intereselor sovietice.) După care a adăugat: „Am spus că se pregătească în paralel și un material în care să se prevadă măsurile pe linia politicii economice și culturale prin care să ne desprindem «din îmbrățișarea ursului sovietic». Dar bagă de seamă - a încheiat el - totul trebuie să se petreacă încet, treptat, cu mult tact, fără nici o pripeală.” Și a repetat două din expresiile lui favorite: nici să nu sărim peste cal, nici să nu învârtim sabia lui Damocles (sic!) în vânt.

„Am înțeles, tovarășe Gheorghiu - am zis eu - și mă bucur de această însărcinare mai mult decât de oricare alta. Și eu am simțit la Washington și la O.N.U. că se impune o acțiune, așa spune de desatelitizare.” „Da, zise el, ăsta-i cuvântul potrivit. La treabă!”

La ședința Biroului Politic în care s-a discutat textul acestui memorandum, cine credeți că a fost criticul cel mai vehement, chiar furios: Nicolae Ceaușescu. El a declarat de la început că e greșit teoretic și nerealist practic. Și trebuie să spun că a argumentat foarte convingător și una și alta, încât Drăghici și Borilă i s-au alăturat imediat. Mi-am dat seama de pericol și atunci am cerut să iau cuvântul. Trebuia să demolez mai întâi construcția teoretică a lui Ceaușescu. Am arătat că în literatura marxistă nu se ține seama de politica de mare putere a țărilor socialiste, în speță de faptul că U.R.S.S. este o mare putere, cu interese militare și strategice pe întreg globul și că aceste interese nu coincid totdeauna cu cele ale altor țări socialiste. Am dat exemple China și conflictele ei cu U.R.S.S., Iugoslavia lui Tito și chiar în cazul României, răpirea Basarabiei și Sovromurile, prin care ne-au exploatat „tovărășește”, fapt care, la ora aceea, era destul de bine documentat. Mai mult, chiar, o declarație sovietică, după moartea lui Stalin, recunoștea că acesta călcăse principiile egalității și independenței în relațiile cu țările socialiste. Lovitura de grație a fost, însă, când am reamintit modul în care conducerea sovietică a silit partidul nostru să declare România ca „stat multinațional”, o poziție evident greșită, care a permis guvernanților țării să ne

declare o „agentură a U.R.S.S.”, precum și faptul că, în perioada când legionarismul câștiga teren în România, instruit și finanțat de Hitler, partidul nostru era obligat să-și îndrepte focul împotriva puterilor occidentale, Franța și Anglia, pentru că așa dictau interesele politicii externe ale Moscovei. Aici, Ceaușescu n-a mai avut ce spune și a înghițit hapul. El fusese bătut și batjocorit de legionari în închisoare și nu le-a iertat niciodată această umilire.

Când ursul lasă să-i scape prada

Desatelitizarea era de neconceput atâta timp cât aveam în țară trupe sovietice. S-a afirmat, în câteva lucrări din Occident, că problema ar fi fost discutată cu Hrușciov de către Ion Gheorghe Maurer, iar Hrușciov, în memoriile lui, pomeneste numai de Bodnăraș, care, cunoscându-se încrederea de care se bucura la Moscova, primise de la Biroul Politic însărcinarea de a tatona lucrurile, fără a reuși. În realitate, decizia premierului sovietic de a-și, retrace trupele din România a fost rezultatul unei convorbiri Hrușciov-Dej, care merită să fie relatată, deoarece nu are nimic oficial sau formal în ea, ci seamănă mai curând cu un taifas între doi țărani bătrâni și înțelepți. Mi-a relatat-o Gheorghiu-Dej într-o seară, după cină, cu acel talent actoricesc care conferea autenticitate spuselor sale.

Totul se petrecuse la o vânătoare de urși organizată de Dej special pentru Hrușciov în nordul Transilvaniei. Dej aranjase cu Directorul Vânătoriei „să-l ajute” pe Hrușciov să împuște doi urși mari, așa încât rusul era în culmea fericirii. Erau, bineînțeles, încălziți amândoi de votcă rusească și de „Galbenă” de Odobești.

„Dragă Nichita Sergheevici, deschise Dej discuția, mi-ai încredințat mai multe sarcini de mare răspundere și m-am achitat de ele cât am putut mai bine.”

„Da, chiar foarte bine”, îl intrerupse Hrușciov. „Ei, dacă lucrurile stau așa, mă întreb de ce nu ai tu încredere în partidul nostru?”

„Cum așa? Ba am toată încrederea, că mă știi bine, altfel nu mă bizuiam pe tine.”

„Păi atunci, de ce ai tu nevoie să ții aici, în România, zeci de mii de soldați sovietici? Știi, dragă Nichita, cum sunt soldații. Se mai duc duminică prin oraș, trag o dușcă și beau mai mult decât trebuie, se îmbată și fac scandal, iar uneori pun mâna pe o femeie sau chiar o fetișcană și o regulează. Iar românii se înfurie și înjură pe cine? Nu pe Vania sau pe Rodion, ci Armata Roșie, Uniunea Sovietică. Unde mai pui că o ducem greu cu pâinea și carnea, iar dușmanii noștri răspândesc versiunea că soldații sovietici sunt de vină, că ei mănâncă totul. Și, în loc să se dezvolte la noi dragostea pentru Uniunea Sovietică eliberatoare, se creează o atmosferă ostilă vouă, se răspândește antisovietism. Nouă asta ne face greutăți în muncă, iar vouă vă face rău. Ce-ți trebuie toată chestia asta, la ce bun să ții aici, la noi, atâția soldați sovietici?”

- „M-ai pus pe gânduri, dragă Gheorghi Afanasievici, să știi că mi-ai dat o idee. Tot mă gândeam eu cum să mai repar lucrurile după nenorocirea asta din Ungaria, care nu mi-a picat deloc bine acum, când voiam tocmai să îmbunătățim relațiile cu Vestul. Da, tocmai acum, când aveam nevoie de altă imagine acolo. Să știi că am să discut chestia cu tovarășii, mi-ai dat o idee. Da, mi-ai dat o idee!”

Nu trecu mult și Hrușciiov îl chemă la telefon pe Gheorghiu, anunțându-l că a dat ordin de retragere a trupelor sovietice din România.

Când îmi relatează convorbirea, Dej adăugă: „Știi ce-a mai spus? Cu decizia asta trebuie să aibă o compensație și să mă gândesc bine ce pot oferi eu în schimb. Al dracu' negustor Rusul asta!”

Oricum, era prima dată în istoria democrațiilor populare când ursul sovietic lăsa să-i scape o pradă din labe.

Desatelitizarea Stalinistă

Desatelitizarea a început treptat. Poporul român primea semnale, unul după altul, de „românizare”. Ministerul învățământului trimise o circulară „internă”, prin care se desființa obligativitatea învățării limbii ruse în școli și licee, introducându-se în schimb franceza, engleza, germana și italiana, la alegere. Liceul de fete „Zoya Kosmodemianskaia” devine Liceul Central; se desființează editura „Cartea rusă” și Institutul de lingvistică „Maxim Gorki”. Prinzând curaj odată cu creșterea popularității, Dej hotărâse schimbarea numelui „Orașul Stalin” în vechiul Brașov. Academicianul Roller, care inițiasse o adevărată campanie de rusificare a limbii române și istoriei românilor, este trecut pe linie moartă. Academia Română restabilește latinitatea limbii române; în locul literelor cu sunet slav se reintroduc cele cu sunet latin.

Numele străzilor cu rezonanță rusă sau sovietică este schimbat (Bulevardul Jdanov devine Bulevardul Primăverii) și începe o vastă operațiune a ceea ce s-a numit „revalorificarea moștenirii culturale”. Sunt readuși în panteonul național marele poet Mihai Eminescu, needitat până atunci din cauza puternicelor accente anti-rusești din opera sa, istoricul Nicolae Iorga, criticul Titu Maiorescu, iar Tudor Arghezi, criticat, în mod vicios de Sorin Toma, în „Scânțeia”, la începutul anilor '50, este invitat la Comitetul Central și binecuvântat cu toate onorurile și privilegiile regimului.

O lovitură de maestru a constituit-o publicarea, sub îngrijirea academicianului Andrei Oțetea, a „subversivei” lucrări a lui Karl Marx „*Note despre Români*”, în care clasicul socialismului științific denunța ingerințele Rusiei țariste împotriva independenței României și, în special, anexarea Basarabiei.

Manipularea simbolurilor naționale devine o parte a strategiei Partidului Comunist, care va fi ridicată la nivelul unei politici de stat de către Nicolae Ceaușescu.

Această cotitură în politica României era reflexul pe plan interior (și devenea posibil) în contextul marii cotituri care avea loc în politica mondială, la încrucișarea dintre anii '50 și anii '60.

Balansoarul între Ideologie de Clasă, și Național-Strategie

Generația care a supraviețuit celui de al doilea război mondial a trăit, timp de aproape 15 ani, cu imaginea unei lumi împărțite în două lagăre organizate potrivit criteriului ideologic - capitalism și socialism, sau Vest și Est -, fiecare din ele strâns aliniat în spatele unei mari puteri, S.U.A. și U.R.S.S. Antagonismul dintre ele părea atât de ireconciliabil, încât deznodământul apăsător era inevitabil.

La încrucișarea anilor 1950 cu anii 1960, această imagine clară și precisă pictată în maniera academică clasică, cu margini fixe și contururi finite, s-a transformat aproape brusc într-un tablou non figurativ, în care marginile se pierd, iar liniile de demarcație se încrucișează și intersectează. Totul a început cu respingerea de către generalul de Gaulle a „hegemoniei americane” în Vest și cu polemica chino-sovietică în Est; au urmat cele două tratate nucleare (experiențe și neproliferare) elaborate în comun de experți sovietici și americani și prezentate ca atare la O.N.U., apoi vizita „eretică” a președintelui Nixon la Pekin și constelația bizară din timpul războiului indopakistanez: de o parte, Uniunea Sovietică, de cealaltă parte, America imperialistă și China comunistă. Omul obișnuit cu imaginea lumii împărțite în două lagăre opuse, rămânea uimit în fața acestor știri externe și nu mai înțelegea nimic din ceea ce se petrecea în lume.

De fapt, Karl Marx ne-a pus în gardă împotriva unei viziuni lineare a istoriei desfășurându-se potrivit unui fel de

cronologie cumulativă, în care o formațiune socială depășește pe cea anterioară și produce succesorul ei pentru ca acesta să o depășească la rândul său. În realitate, istoria înaintază într-un mod contradictoriu cu întoarceri și ocoluri, avansuri și retrageri. Într-adevăr, era capitalistă a cunoscut forța remanentă a moștenirii feudale, iar noi am fost martorii reactivării spiritului feudal și în socialismul de stat, ca să nu mai vorbim de actuala întoarcere în istorie - de la socialism la capitalism, care-I întoarce și pe Marx cu capul în jos.

În cărțile mele, am relevat o lacună fundamentală a marxismului: accentul aproape exclusiv pe un tip de agregare socială, *clasele* și neglijarea celui alt tip de agregare socială, *etnicitatea*, comunitățile etnice. De fapt, deși cele două se influențează și se intersectează reciproc în cadrul diferitelor forme de societate, fiecare din ele are o origine istorică diferită, o evoluție și o dinamică proprie. Revoluții care au dus la trecerea puterii de la o clasă la alta n-au alterat caracteristicile etnice ale grupurilor etnice implicate. Națiunea franceză a rămas franceză, după revoluția din 1848, și tot așa au rămas rușii, ucrainenii și georgienii, după revoluția din 1917; iar acum, resurecția lor națională se afirmă cu o forță neobișnuită.

Supoziția din Manifestul Partidului Comunist că deosebiri naționale și antagonisme dintre națiuni vor dispărea ca urmare a schimbărilor structurii sociale (a dezvoltării burgheziei sau a dictaturii proletariatului) a fost invalidată de istorie. În secolul care a trecut de atunci, dezvoltarea burgheziei nu a dus la dispariția deosebirilor naționale, iar conflictele dintre statele burgheze continuă să se manifeste și în zilele noastre. Au trecut șapte decenii de la Revoluția din Octombrie, iar rușii, ucrainenii și gruzinii nu numai că și-au păstrat intactă naționalitatea lor distinctă, dar se ceartă între ei pe chestiuni teritoriale, religioase și etnice.

Examinând ciclurile lungi ale istoriei omenirii, am descoperit o anumită *regularitate dialectică*, apărută încă o dată cu geneza primelor comunități etnice și cu scindarea societății

primitive în clase și care s-a transmis în forme adaptate în toate formațiunile sociale. Inițial, această regularitate a apărut sub forma conflictului originar dintre tendința centrifugă de dispersare teritorială și existența autonomă a triburilor, iar pe de altă parte tendința centripetă de unire și confederare a mai multor triburi sau grupuri etnice, dictată atât de dezvoltarea economică și a schimburilor, cât și de competiția sau amenințarea externă.

Același fenomen apare într-o formă adecvată în societatea modernă: pe de o parte, națiunile sunt măcinate de conflicte sociale interne, pe de altă parte, când națiunile care luptă pentru autonomia și independența lor sunt amenintate sau atacate de o putere străină, un impuls centripet unește clasele și grupările sociale componente. În primul caz, predomină interesele de clasă și ideologia, care le însoțește; în al doilea caz capătă precădere interesul *național* și *strategia* care-l deservește.

Întreaga epocă inaugurată de revoluția franceză a fost marcată de interacțiunea dialectică a relațiilor de clasă și a relațiilor naționale, de perioade în care tăria relativă a unora asupra altora și-a spus cuvântul în orientarea politicii externe a statelor.

În 1789, când a izbucnit revoluția franceză, factorul clasă și ideologia care o însoțește au devenit predominante în politica puterilor europene și până la urmă au dus la încheierea Sfintei Alianțe, inspirată de țarul Rusiei, Alexandru I, și de cancelarul Imperiului habsburgic, Metternich, organizație reacționară a monarhiilor europene care avea drept scop înăbușirea mișcării revoluționare și de eliberare națională în Europa.

În schimb, în timpul primului război mondial, conflictul național și interesele strategice care-l însoțesc au trecut pe primul plan; puterile imperialiste erau atât de absorbite de intensitatea rivalității dintre ele, încât Lenin a putut cita acest factor ca una din condițiile care au permis succesul Revoluției din Octombrie. Abia după ce statele capitaliste și-au dat seama de natura și amploarea revoluției, contradicțiile de clasă au devenit prioritare și hotărârea de a sugruma revoluția a călăuzit politica lor externă.

În timpul celui de-al doilea război mondial, când Germania hitleristă amenința să cucerească hegemonia mondială. S.U.A. Anglia, precum și Uniunea Sovietică au trecut divergențele ideologice de clasă pe plan secundar, făurind o coaliție politico-militară pentru înfrângerea lui Hitler. Considerentele *național-strategice* au prevalat. În țările ocupate de hitleriști, de asemenea, conflictele de clasă au fost estompate în favoarea luptei de eliberare națională. În România, s-a făurit, în acest scop, o coaliție largă care cuprindea partidele burgheze, monarhia și partidul comunist.

Am numit această regularitate istorică *balansoarul factorilor clasă și națiune în politica internațională*, pentru a sublinia că atunci când unul urcă, celălalt coboară, așteptând să-i vină rândul să urce din nou; dar niciodată vreunul dintre ei nu dispăre din componentele politicii externe a statelor.

După al doilea război mondial, când procesul revoluționar s-a extins în Europa de Est, S.U.A. și puterile occidentale au ripostat cu politica „stăvilirii” sau „împingerii înapoi” a comunismului. Crearea pactului nord-atlantic NATO, planul Marshall și Doctrina Truman au marcat trecerea conflictului ideologic de clasă pe primul, plan al politicii internaționale. Războiul rece a fost expresia virulentă a acestei priorități.

Odată cu oprirea valului revoluționar în Europa, centrul său de gravitate s-a mutat în sudul Africii, în Asia și America Latină. Pe fondul renașterii naționale, care a cuprins țările lumii a treia, protestul președintelui de Gaulle împotriva hegemoniei americane în Vest, izbucnirea polemicii chino-sovietice în Est au marcat trecerea la o nouă perioadă în care interesele național-strategice au devenit predominante în politica mondială.

Iată contextul internațional în care s-a produs revirimentul național în România.

Dacă, în perioada postbelică, țările din Europa de Vest, ca și cele din Est, erau strict aliniate în spatele superputerii respective, S.U.A. și U.R.S.S., în noua perioadă, condițiile internaționale favorizau o tendință inversă: afirmarea independenței și intereselor na-

ționale ale fiecărei țări, accent pe egalitate națională și identitate culturală, respingerea formelor și metodelor de dominație hegemonică.

Jos cu integrarea Economică și Militară!

Un moment crucial în afirmarea poziției independente a României l-a constituit respingerea planurilor lui Hrușciov de integrare economică a țărilor member ale CAER. Încă din 1961, Hrușciov lansase ideea unei „specializări” în cadrul organizației, potrivit căreia U.R.S.S., R.D.G. și Cehoslovacia urmau să continue industrializarea, în timp ce țări ca România și Bulgaria trebuiau să pună accentul pe dezvoltarea agriculturii. Un organism supra-național - CAER avea să asigure această diviziune a muncii. Ideea era susținută în mod firesc de R.D.G. și Cehoslovacia, în vreme ce Polonia și Ungaria aveau ezitări și rezerve, Bulgaria, ca de obicei, se alinase docilă Moscovei. La conferința la nivel înalt CAER la Moscova, în 1963, Gheorghiu-Dej a respins în mod hotărât acest plan, argumentând atât împotriva transformării României într-un hinterland agricol, cât și împotriva încălcării principiului independenței și suveranității naționale. Polonezii și ungurii l-au susținut și conferința s-a încheiat printr-un triumf al României.

În 1964, Hrușciov a făcut o nouă tentativă de subordonare a țărilor est-europene. El a trimis tuturor membrilor Tratatului de la Varșovia o propunere de integrare a grosului forțelor militare ale acestor țări sub comandă unică, bineînțeles sovietică, preconizând standardizarea armamentului și chiar a uniformelor și gradelor ofițerești pentru a mări „forța combativă” a Tratatului. Era la începutul anului și, conform unui obicei stabilit, membrii Biroului Politic se aflau, timp de două săptămâni după Anul Nou, în stațiunile din munții Carpați. Am primit dispoziții prin telefon să vin urgent la Timiș, unde se afla Gheorghiu-Dej, în enclava cu gard înalt vopsit în roșu închis de pe dreapta șoselei, în care se mai aflau două vile în care locuiau Ion Gheorghe Maurer și Chivu Stoica. Eram, pe vremea aceea, prim-vicepreședinte al Radio-

Televiziunii; am plecat imediat cu mașina la Predeal, unde am fost instalat într-o garsonieră chiar vis-à-vis de vila lui Nicolae Ceaușescu.

M-am prezentat în aceeași seară la Dej, care mi-a arătat Memorandumul lui Hrușciiov și mi-a spus că trebuie redactat un răspuns scurt, dar „țepăn”, de respingere a propunerii. A adăugat că a numit o comisie formată din Maurer, Bodnăraș și Ceaușescu, care să vadă proiectul de răspuns și, în momentul când vor socoti că este adecvat, să se convoace ședința Biroului Poliție pentru a-l discuta și aproba. Zis și făcut.

Îmi amintesc și acum acea ședință. Toți se aflau în jurul unei mese solide de brad, lungă de vreo 5 metri, și în cap stătea „șeful”. Erau anii în care economia românească prinsese aripi după o perioadă de grele suferințe și privațiuni pentru populație. Se desființase cota obligatorie care silea pe țărani să-și vândă grosul producției pe nimic, hrană era din abundență, după ce scăpasem de cartele și se produsese chiar o relaxare a regimului de muncă intensivă în aparatul de partid și de stat. Secretariatul C.C. trimisese o circulară în care se recomanda tuturor cadrelor să-și organizeze munca în cadrul-limită a opt ore, iar, la o conferință cu activul de partid, Gheorghiu-Dej a spus că a sosit timpul să ne ocupăm și de familie, să mai citim o carte, să ne uităm la programele de televiziune și a început să-și bată joc, în stilul care-i era propriu, de cei care căutau să înlocuiască eficacitatea prin ore suplimentare de muncă prelungită noaptea târziu. Cine nu reușește să rezolve problemele în opt ore, nu le va da de cap nici în douăzeci - a declarat el. În același context politic de „destindere internă”, între 1962 și 1965, au fost eliberați din lagăre și închisori (potrivit cifrei oficiale) 12750 de deținuți și au fost „reabilitate” personalități din știință și cultură, care, până atunci, fuseseră sau ignorate sau puse la index. Gheorghiu-Dej era, deci, în culmea popularității lui.

A deschis ședința rezumând foarte scurt ordinea de zi și esențialul din scrisoarea lui Hrușciiov, după care a spus „Tache, citește textul!”

Am început să citesc cât mai rar și chiar să repet frazele principale, ca să poată fi reținute de membrii Biroului Politic. Aruncam din când în când o privire spre Dej. Îi cunoșteam bine reacțiile după fizionomia sa foarte mobilă și expresivă. Din ce în ce mai mult făcea mutre, ceea ce însemna că nu-i place. Nu eram singurul observator din sală; toți se uitau la el că și ei se învățaseră să-i afle gândurile după mișcările feței și expresia ochilor. Când am terminat, n-a făcut decât să repete o frază favorită: „Oare este necesar să învățăm în aer sabia lui Damocles?” și a mimat în aer mișcarea cowboy-ului care învărtește lasso-ul ca să prindă o vită.

Imediat, câțiva se înscriseră la cuvânt. Știau că trebuie să critice textul, să-i găsească cusururi, că citiseră „linia partidului” în fizionomia șefului. Autoritatea lui în anii aceia era necontestată.

Primul a fost Borilă, care în orice caz era nemulțumit de turnura „antisovietică” din ultimii ani, urmat de Drăghici - și el cam fâstâcit de situație. Orientându-se pe loc, Maurer, deși aprobase textul, făcu observația că e „prea tare” și ar putea să-l întărească în mod inutil pe Hrușciiov. Bodnăraș și el spuse că, în definitiv, e doar un „brouillon” și se mai poate îmbunătăți. Singur Ceaușescu, cu un ton cam arțagos, zise: „Tovarăși, eu am aprobat acest text și-mi mențin aprecierea că este bun, așa cum este!” Dar toți ceilalți găseau fel de fel de obiecții, ba de fond, ba de formă.

Atunci „bătrânul”, cum îi spuneam între noi, se uită la mine. Îi zisesem odată că metoda de a trimite proiectul unui document de partid la toți membrii Biroului Politic pentru a face observații care să fie introduse apoi în text este contraindicată, deoarece unele se bat cap în cap, iar un document trebuie să aibă coerență, să fie un tot unitar și compact. Gheorghiu băga asemenea idei la cutie și de atunci, ori de câte ori se nășteau controverse, înainte de a trage el concluziile, îmi cerca și mie să-mi spun părerea.

Veneam de la O.N.U., unde făcusem un antrenament sistematic în asemenea dezbatere. Ascultându-i pe membrii B.P., îmi făcusem un punctaj, căci știam că-mi vine rândul. Trei puncte: 1) *Acum ori niciodată*, dacă nu respingem propunerea, ea va fi pusă în practică și, odată integrată armata noastră, nu va mai fi nimic de

făcut; 2) *Respingerea trebuie să fie fermă*, și categorică, altfel Hrușciiov va simți slăbiciunea noastră și nu ne va lua în serios și 3) Conjunctura internațională și poziția U.R.S.S., după ce a fost nevoită să bată în retragere în Cuba, sunt de asemenea natură încât Hrușciiov *nu ne poate face nimic* și va fi nevoit să înghită și această pilulă amară. Când am terminat, m-am uitat la ceas. Vorbisem 15 minute, mai lung decât toți membrii B.P. și m-am speriat retroactiv. A urmat un moment de tăcere, după care Gheorghiu-Dej a spus: „Da, e ceva în ceea ce s-a spus. Ca să încheiem, tovarăși, eu zic ca Maurer și Ceaușescu să mai revadă o dată textul, dacă se mai poate îmbunătăți pe ici pe colo, dar în general să rămână așa cum este și ca idei și ca ton. Ridicăm ședința”.

Am răsuflat ușurat. Toală lumea s-a răspândit, iar eu m-am întors la Predeal. Era o zi frumoasă de iarnă. Totul era alb, o zăpadă înaltă de peste un metru, dar șoseaua fusese bine curățată. Ajuns la vilă, am aprins focul în sobă și m-am trântit pe o canapea, gândindu-mă la cele întâmplate. Dar cineva bătu la ușa din față. Era body-guard-ul lui Ceaușescu: „Tovarășul vă invită diseară la cină. Pe la 7 seara”. Am rămas stupefiat, deoarece știam că nu prea mă are la stomac. De vreo două ori pe sălile C.C. se prefăcuse că nu mă vede. Ce i-o fi venit acum?

M-am dus la ora convenită. Mă aștepta și nici n-am apucat să-mi scot paltonul că se repezi la mine și zise „Știi de ce te-am invitat? Mi-a plăcut că te-ai ținut pe poziție. Ai văzut Jenică (Maurer) și Emil (Bodnăraș), parcă nici n-ar fi avut nimic de-a face cu textul. Au și uitat că l-au aprobat. A fost de ajuns ca Ghiță (Dej) să strâmbe din nas, ca ei să-i cante în strună.”

Se mai bâlbâia puțin, abia după aceea i-a trecut de tot. (Se pare că și-a făcut operație.) Am tăcut. Ce era să zic? Zise el: „Alexandre, ia adu o țiucă d-aiă bătrână să sărbătorim victoria asupra lașității politice!”

Am înțeles atunci că pentru el fusese o victorie politică. Ieșise întărit din ședința de dimineață, deoarece fusese singurul

din B.P. care rămăsese pe poziție și până la urmă i se dăduse dreptate. Învinsese. Iar eu, eu l-am ajutat să obțină victoria. Deci trebuia să fiu recompensat - îi făcusem un serviciu.

Cam așa-i mergea mintea și înainta cu pași siguri spre vârf. Se știa că Dej are cancer și zilele îi sunt numărate. Iar el, Ceaușescu, era deja numărul 2 pe linie de partid ca Director Organizatoric, omul care avea în mână județele de partid și întreaga structură organizatorică a partidului.

Nichita Hrușciov: Deștept, dar Bădăran

Nichita Hrușciov era un om foarte deștept, dar și un bădăran fără pereche. Ajunsese la cuțite cu Gheorghiu-Dej și am putut constata acest lucru în 1960, când au venit împreună la sesiunea O.N.U. la New York, călătorind cu vaporul Baltica. Eram ambasador la O.N.U. și am asistat la câteva ciocniri destul de tari între cei doi.

Dej mi-a povestit că pe Baltica conducătorii comuniști au ținut o ședință în care au stabilit că, dată fiind tensiunea primejdioasă în relațiile Est-Vest, la O.N.U. să se facă eforturi pentru a obține o relaxare a războiului rece și a se demonstra poporului american dorința de pace și înțelegere a țărilor comuniste. Dar, odată ajuns la New York, Hrușciov și-a dat drumul nervilor făcând declarații provocatoare presei, s-a ambalat împreună cu Fidel Castro și au ținut amândoi niște cuvântări în Harlem, care sunau ca adevărate incitații la confruntare, la O.N.U. și-a scos pantoful și a bătut cu el în banca din față, ca semn de desconsiderare a organizației, iar când l-am întrebat de ce a făcut-o, mi-a răspuns: „Îmi pare rău că pantoful nu avea placheuri”.

Gheorghiu s-a hotărât să-i invite pe toți liderii din Est la un dejun și să pună chestiunea. După o masă copioasă, la cafea, el s-a ridicat și a reamintit mai întâi de ședința de pe *Baltica*, a subliniat că acolo s-a luat o hotărâre înțeleaptă de calmare a tensiunii, iar

aici, la New York, s-a creat o situație de-a dreptul explozivă. Eu cred - a încheiat el - că trebuie să revenim la decizia de pe Baltica și s-o respectăm cu toții, deoarece avem o mare răspundere, căci noi suntem aceia care garantează pacea. Ce o să creadă poporul american dacă vede că noi suntem gata de ceartă?

Hrușciiov a simțit bobârnacul și la început s-a înfuriat, aruncând vina pe gazdele americane și reproșându-le lipsa de ospitalitate. După aceea, însă, și-a dat seama că poziția lui e subredă și a declarat că e de acord cu tovarășul Gheorghi Afanasievici, că trebuie procedat cu calm și tact, dacă nu pentru guvernării Americii, măcar pentru poporul american.

Dar bădărașia lui s-a manifestat din plin cu ocazia vizitei în România din iunie 1962. Am fost cu el în tren și la întreprinderile vizitate și-mi aduc aminte și acum de scena penibilă de la uzinele „Electroputere” din Craiova. Muncitorii de acolo lucraseră zi și noapte ca să construiască o machetă elegantă a locomotivei Diesel electrice de 2100 CP și, în momentul când o delegație a lor i-a oferit-o în dar lui Hrușciiov, acesta pur și simplu le-a întors spatele și a pornit-o prin uzină. Muncitorii au rămas perplecși, nu știau ce să creadă, unul, mai emotiv, spunea că-i vine să plângă, dar maistrul, o matahală de vreun metru nouăzeci, a rostit printre dinți o sfântă înjurătură românească. Să spun drept, mi s-a părut comentariul cel mai potrivit.

Era impulsiv și nu era în stare să-și stăpânească nervii, iar în privința industrializării României reacția lui ostilă dobândea un caracter de-a dreptul agresiv. În timpul crizei din Cuba, mă gândeam cu groază că omul acesta avea în față un buton care putea declanșa un holocaust nuclear.

După ce a căzut de la putere, i-am citit memoriile; Hrușciiov, fără putere, era alt om.

Big Brother la ananghie

Cel mai important document al independenței României comuniste a fost și rămâne Declarația din aprilie 1964. Am lucrat la ea aproape două luni de zile, iar Gheorghiu-Dej a citit-o și recitit-o de cel puțin zece ori înainte de a căpăta forma definitivă.

Partea cu privire la conflictul ideologic dintre China și Uniunea Sovietică ne-a dat cea mai mare bătaie de cap, deoarece trebuia să reiasă o poziție de principiu care să nu lase impresia vreunei preferințe pentru una sau alta.

De fapt, însă, întreaga demonstrație în jurul conflictului chino-sovietic era concepută ca premisă a frazei-cheie a documentului:

„Dată fiind diversitatea condițiilor de construcție socialistă, nu există și nu pot exista tipare sau rețete unice, nimeni nu poate hotărî ce este just și ce nu pentru alte țări sau partide. Elaborarea, alegerea sau schimbarea formelor și metodelor construcției socialiste constituie un atribut al fiecărui partid marxist-leninist, un drept suveran al fiecărui stat socialist.”

Pentru prima dată, principiile formulate de Hrușciiov ca temelie a politicii de coexistență pașnică între capitalism și socialism erau aplicate în relațiile dintre țări socialiste și partide comuniste: respectul independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi, avantajului reciproc, neamestecului în treburile interne și integrității teritoriale - la care se adăugau întrajutorarca tovarășească și principiile internaționalismului socialist. Într-un cuvânt, Moscova era chemată să aplice și în relațiile cu țările socialiste ceea ce predica cu privire la relațiile internaționale în general.

În situația de atunci, Declarația Plenarei din Aprilie 1964 echivala cu o adevărată revoluție în lagărul socialist mondial și ecoul în toată lumea a fost extraordinar.

Big Brother n-avea ce face, mai ales că, la Moscova, se declanșase criza politică în Kremlin, care a dus la debarcarea lui Hrușciiov. Iar la București, încrezător în forțele sale, Gheorghiu-Dej trimitea la Pekin o delegație condusă de Bodnăraș, asistat de Ceaușescu, având sarcina de a media între cei Doi Mari ai lumii comuniste.

În intimitate cu Dej

În toamna anului 1962, mă aflu la Moscova, așteptând sosirea delegației de stat conduse de Gheorghiu-Dej, care se întorcea spre casă, după o vizită în Indonezia. Ambasadorul sovietic la Djakarta îi comunicase lui Dej invitația lui Hrușciiov de a face o escală la Moscova pentru o chestiune „importantă și urgentă”.

Într-adevăr, când Dej s-a întors la hotel de la Kremlin, unde Hrușciiov îl informase pentru prima dată despre rachetele sovietice din Cuba, el a exclamat: „Omul ăsta e nebun, bun de legat. E în stare să arunce lumea în aer”. Și adăugă: „Și noi, în România ne putem trezi în război cu Occidentul, fără să fim consultați și fără să știm. Comandantul trupelor în Tratatul de la Varșovia e mareșal sovietic și, dacă el primește ordin de la Hrușciiov, ne trage și pe noi după nebunul ăsta. I-am spus lui Nichita Serghievici, cum spuneau nemții după război, *Ohne Uns!*” (Fără noi).

Am amintit atunci că în 1960, la Paris, după schimbul violent de acuzații dintre premierul Hrușciiov și președintele Eisenhower, în urma doborârii avionului american de spionaj U-2 pe teritoriul sovietic, acesta din urmă a dat Comandantului American al NATO ordinul de a pune trupele sale în stare de alarmă. Atunci, de Gaulle și-a dat seama că Franța poate fi implicată în război fără măcar a fi consultată și tot atunci

președintele francez a luat decizia de a scoate trupele franceze din structura NATO.

„Așa ceva trebuie să facem și noi” - a spus Dej. Seara, la cină, a venit scriitorul Ilya Ehrenburg, care se împrietenise cu Dej mai de mult. A fost un regal, nu numai gastronomic, dar și spiritual, dialogul dintre cei doi fiind captivant. Ehrenburg tocmai se întorcea dintr-o vizită la București, unde se simțea foarte bine în mijlocul intelighenției românești și cunoștea bine localurile în care se întâlnea boema bucureșteană. Îi plăcuse enorm atmosfera de cafenea pariziană de la „Capșa”, la prima vizitei după război și acum îi spunea lui Dej: „Ce-ați făcut din Capșa, o *stolovaya* (cantină de fabrică)? Nu mai ai unde sta la taifas în București. Și mi s-a spus că pe Papacostea, șeful restaurantului, care e un geniu gastronomic, l-ați băgat în pușcărie. Ce se întâmplă la voi, tovarășe Dej?”

Gheorghiu mi-a spus imediat să-i aduc aminte, când ajungem acasă, de această chestiune. Când i-am telefonat, mi-a spus că dăduse deja dispoziții ca Papacostea să fie eliberat și repus imediat la loc. M-am dus a doua zi la o masă la Capșa și, într-adevăr, grecoțelul dirija totul cu farmecul său binecunoscut.

Luciditatea cu care Gheorghiu-Dej își aprecia colaboratorii apropiati m-a impresionat dintotdeauna.

La tradiționalul pahar de vin roșu de după cină, cred că era la a doua sticlă, el s-a uitat cam curios la mine, o căutătură după care știam că urmează o “bombă”, și-a zis : „Auzi, mă, Chivu ăsta e un bou!”

Am rămas arestat. Dar, ca orice băutor deja „făcut”, care ține neapărat să dialoghezi cu el, insistă: „Tu auzi, mă, ce ți-am spus? Chivu e un bou!”

Atunci n-am mai putut să mă țin, că și eu eram la a doua sticlă, și-am replicat: „Păi, dacă e bou, de ce l-ați făcut prim-ministru ?”

De data asta a rămas el arestat. Și, după un moment, zice el: „Stai, n-o lua chiar așa, că e un bou de un tip deosebit. Dacă îi spun eu să treacă prin zid cu capul lui de ghiulea, el trece? D-aia, vezi, l-am făcut prim-ministru”.

De altfel, nu-l menaja deloc pe Chivu. Odată m-a chemat și mi-a spus că am să-I însoțesc pe Chivu Stoica la Moscova, la ședința Tratatului de la Varșovia și mi-a dat indicații cum să redactez declarația guvernului român. După aceea, l-a chemat pe Chivu și, în fața mea, i-a zis: „Merge Tache cu tine la Moscova și i-am spus cum să scrie declarația. Vezi să nu faci tu pe deșteptul și să-i dai lui indicații. Știe el mai bine ce trebuie să spui tu acolo. M-auzi?” Chivu a dat din cap, iar eu să intru în pământ nu alta, căci era vorba de primul-ministru al țării!

Altădată, în anii când inițiasse noul curs al derusificării, după ce fusese martor la o ceartă a mea cu Răutu, în jurul unor formulări dintr-un document de partid, văzui din nou căutătura aceea poznașă în ochii lui Dej. Zice el: „Lonea (Răutu) ăsta se află într-o situație teribilă. El trebuie să ne demonstreze nouă că nu e nici evreu, nici de formație culturală rusă. Și d-aia se arată mai catolic decât Papa!”

Formidabil spirit de observație! Într-adevăr, Răutu, ca Director al Propagandei, aducea în secție oameni cu cele mai răsunătoare nume de români neaoși, după ce îndepărtase sistematic pe toți evreii; iar în privința celui alt handicap, de unde înainte se grăbea să vorbească rusește cu vizitatorii sovietici, acum li se adresa numai prin interpret. Se prefăcea chiar că nu înțelege rusește și-i cerea interpretului să-i traducă fiecare cuvânt.

Odată, de revelion, după miezul nopții, când erau în jurul mesei numai intimi aleși pe sprânceană, am asistat la o scenă extraordinară. Gheorghiu-Dej și Emil Bodnăraș, ambii bine chercheliți, au început să vorbească în idiș, căznindu-se să realizeze un accent cât mai autentic și să-și însoțească vorbirea cu gesturile și mimica tipice de gheto.

Ne tăvăleam cu toții de răs, iar cei doi protagoniști, văzând efectul performanței lor, se întreceau într-un dialog de un comic nemaipomenit.

Dej copilărise în mahalaua evreiască din Moinești, iar Bodnăraș crescuse și el printre evrei bucovineni. Și, cum ambii aveau talent la limbi străine, spectacolul era cu adevărat extraordinar. Trebuie să mărturisesc că foloseau niște expresii pe care nici eu nu le cunoșteam, deoarece părinții mai vorbeau rareori idiș în familie.

*

* *

În noiembrie 1963, mă aflu la Belgrad, însoțind delegația de partid și de stat, în frunte cu Gheorghiu-Dej. După împăcarea cu Tito, acesta invitasese o delegație română la Belgrad tocmai pentru a marca prețuirea cu totul specială pe care o acorda poziției independente a partidului față de Uniunea Sovietică și rolului personal pe care-l jucase Gheorghiu-Dej în aranjarea vizitei de împăcare a lui Hrușciiov la Belgrad, după moartea lui Stalin. Programul era cu totul ieșit din comun, iar delegația noastră era instalată în somptuosul palat Karagheorghevici.

Gheorghiu-Dej era primul șef de partid sau de stat invitat să țină o cuvântare în fața Vecei - parlamentul iugoslav. Textul îl pregătisem la București, după ce fusese discutat îndelung și purecat, paragraf cu paragraf, în Biroul Politic.

În preziua ședinței extraordinare a Vecei, delegația noastră fusese invitată la un spectacol de balet la Opera din Belgrad, după

care Tito aranjase un *supper* chiar în localul Operei, la care participau cele mai frumoase balerine. Mareșalul era un adevărat charmeur. Îmi dădeam seama, după fiecare întrevvedere cu el, de modul în care reușea să influențeze pe membrii delegației noastre, mijloacele mergând de la argumente politice sau economice, până la... balerine. Iar liderii noștri erau devotați celebrei confesiuni a lui Marx: „Nimic din ceea ce este omenesc nu-mi este străin”.

S-au întors după miezul nopții încântați și cherceliți de-a binelea. Se băuse numai șampanie franțuzească. Dar Gheorghiu-Dej, conform unei legi de fier, ținea să recitească textul în preziua rostirii lui și-mi lăsase vorbă să-l aștept. Moțaiam într-un fotoliu când m-a trezit. Ne-am așezat la o masă și am început să citesc. M-a lăsat până la o frază cu Armata Roșie și rolul decisiv al U.R.S.S. în cel de-al doilea război mondial. Aici m-a oprit: „Stai, ia să vedem oare e necesar să spunem acest lucru aici, la Belgrad?” Ceilalți, obosiți și dornici să se ducă la culcare, au început să strige: „S-o scoatem, tovarășe Gheorghiu, s-o scoatem!” Bătrânul se uita, însă, la mine. Eu i-am amintit atunci că în Biroul Politic se socotise că această frază este absolut necesară pentru a marca poziția diferită a partidului nostru în această problemă. Și am adăugat: „Dar dacă hotărâți dvs., o scot, deși nu cred că e bine să copiem poziția lor”.

Gheorghiu s-a făcut vânăt de furie și a țipat. „Ia uite, - mai îmi dă și lecții!” - și a plecat la culcare. M-am dus și eu să mă culc la hotelul *Europa*.

La 7 dimineața a sunat telefonul. Era bodyguardul șefului, care-mi spuse: „Tovarășul a spus să vii imediat aici, la palat. Vezi că ți-am trimis un Mercedes negru să te aducă”. Eram buimac încă de somn și speriat. M-am băgat sub duș, m-am îmbrăcat repede și, când am coborât, Mercedesul era acolo. Gonea tare, așa încât, în zece minute, am ajuns. Când am intrat în apartamentul lui și l-am văzut în pijama străbătând în pas grăbit camera în sus și în jos, conform unei habitudini formate în celula de închisoare timp de mulți ani, am sfeclit-o mai ales că la salutul meu „Bună-dimineața, tovarășe Gheorghiu!” n-a răspuns deloc.

Am rămas în picioare numărând cei zece pași pe care-i făcea cu exactitate matematică în susul și josul camerei. La un moment dat, s-a oprit și, fără să se uite la mine, a spus pe un ton cam forțat: „Am revăzut textul și am constatat că n-ai schimbat nimic”. După care a făcut o pauză și apoi a adăugat scurt: „Bine ai făcut!” Și a plecat în dormitor.

Mi s-a mai întâmplat să fiu nevoit să-l contrazic, bineînțeles într-o formă cât mai grijulie. Se înfură ca un leu, că era un bărbat puternic și repede la mânie, dar își stăpânea nervii până la urmă și o dată a spus: „Ai să faci cum spun eu!” A trecut o zi și mă chemă la telefon „Știi, m-am mai gândit, aveai dreptate!”

Știa să asculte și tolera în jurul lui oameni cu coloana vertebrală dreaptă. Trebuiau, însă, să fie oameni de partid sau „tovarăși de drum”. Se înțelegea foarte bine cu Petru Groza și a colaborat perfect un timp cu Gheorghe Tătărăscu, fost prim-ministru liberal, dar numai atâta timp cât s-a pliat obiectivelor partidului comunist. În schimb, pe adversarii partidului sau ai socialismului îi considera „dușmani de clasă” și se purta nemilos cu ei.

Dar cea mai abominabilă crimă pe care a săvârșit-o rămâne arestarea, anchetarea în stil stalinist și condamnarea la moarte a lui Lucrețiu Pătrășcanu. L-am cunoscut foarte bine și am lucrat în dese rânduri cu Pătrășcanu. Era un autentic și profund patriot, era atât de organic român, încât chiar dacă mi s-ar prezenta dovezi, tot n-aș crede că s-a vândut imperialismului occidental. De ce s-o fi făcut? Se născuse într-o familie instărită, nu știa ce-i aia lipsuri materiale și fusese totdeauna plin de bani. Este adevărat că un muncitor, chiar inteligent ca Dej, nu putea înțelege că un asemenea om nu se vinde pe arginți sau pe dolari. Aici, într-adevăr, operează limitele de clasă, care fac ca un muncitor să nu poată înțelege dinamica motivațiilor sofisticate ale unui intelectual.

Știam că atât Lucrețiu, cât și Belu Zilber, în timpul Conferinței de pace de la Paris, exasperați de cererile sovietice cu

totul exagerate de despăgubiri de la România, contactaseră delegațiile occidentale pentru a le convinge să nu accepte cereri care condamnau România la plecăciune și servitute. N-au reușit deoarece, la ora aceea, nici Lucrețiu, nici Zilber nu-și dădeau seama că soarta României fusese decisă mult înainte de înțelegerea „Churchill-Stalin”.

Dar, de aici, până la a-l declara pe Lucrețiu „spion în slujba imperialismului”, este cale lungă. Cam același lucru se poate spune despre implicarea în acest proces a etnografului Harry Brauner și avocatului Petre Pandrea, pictoriței Lena Constante și omul de afaceri, inginerul Calmanovici, un bogătaș idealist care s-a ținut la anchetă mai bine decât toți ceilalți și apoi s-a sinucis.

Adevărul este că Lucrețiu Pătrășcanu săvârșise crima de a atenta la conducerea de partid și, așa cum am mai spus, Gheorghiu-Dej era necruțător cu challengerii săi. A fost, deci, executat în grabă, după numai două zile de la ședință, „prin împușcare de la spate”. Ofițerul n-avea curaj să-l împuște din față. Știa cu nu va putea apăsa pe trăgaci.

Și iată cum, dintr-un om modest, generos, plin de compasiune pentru camarazii de luptă și tovarășii de idei, puterea a făcut un conducător crud și plin de sine, gata să săvârșească orice crimă în numele ei.

Momentul meu de cotitură

1956 a însemnat nu numai revoluția maghiară, ci și Raportul secret al lui Hrușciiov la Congresul XX al P.C.U.S. Din fericire, mă aflu în acel moment la Washington și, deci, l-am putut citi, analiza și discuta cu prietenii mei americani, ceea ce n-au putut face tovarășii din țară. Am fost tot timpul conștient de acest „decalaj” și cred că învățasem ceva de la Gheorghiu-Dej în această privință și anume să procedez „încet, treptat, cu mult tact, fără nici o pripeală”. Aș putea observa că aceasta era un fel de lege de fier a supraviețuirii într-un partid comunist, pentru ca la momentul

oportun să poți acționa și lovi cu eficacitate politică. Da, politica a fost și rămâne arta posibilului, a fezabilului.

Șocul a fost pentru mine brutal și răscolitor, iar pentru stalinistul din mine fatal. Citisem și până atunci câteva cărți care denunțau crimele lui Stalin, dar găseam totdeauna motivări și circumstanțe atenuante pentru deciziile lui. Când am fost, însă, confruntat cu acea acumulare oribilă de acte de violență și teroare trădând un despotism medieval sau, cum spunea Marx, oriental, îndreptat nu atât împotriva "dușmanului de clasă", ci a celor mai apropiați tovarăși de luptă și de idei (aproape două treimi din membrii C.C. uciși sau deportați din ordinul lui Stalin), mi-am dat seama că este vorba de unul din cei mai feroce și cinici criminali din istorie. Și, cu formația mea de om al științelor sociale, am realizat imediat că dacă un asemenea om s-a putut ridica și menține un timp atât de îndelungat la conducerea partidului comunist și a statului sovietic înseamnă că e ceva fundamental greșit în sistem, că e ceva putred în el.

Eram tulburat, răscolit și nu mai îmi găseam liniștea. Dar faptul tot atât de șocant că dezvăluirea și denunțarea fărădelegilor și crimelor lui Stalin o făcuse noul conducător al partidului în fața unui congres de partid îmi dădea încredere și speranță în capacitatea comunismului de a se reforma, de a se repara, deși îmi dădeam seama că e vorba de o reparație generală.

Am fost, deci, fericit când Dej m-a chemat la București pentru a participa la strategia distanțării față de Uniunea Sovietică. Dar, vai, noua lui orientare era determinată mai mult de ceea ce văzuse la Budapesta, decât de ceea ce se întâmpla la Moscova. În capul lui, desovietizarea nu însemna și destalinizare. Ba, dimpotrivă, desovietizarea servea într-o anumită măsură ca o linie, sau mai bine zis ca o tranșee de auto-apărare a sistemului politic stalinist (strategic care va apărea și mai pronunțat la Ceaușescu). Pentru Gheorghiu-Dej, experiența sovietică, pe care înainte o adoptase cu toptanul, acum devenise un menu *à la table*, adică alegea din ea

numai ceea ce-i convenea. Era o desatelitizare pentru a salva stalinismul și nu pentru a-l reforma sau liberaliza, așa cum încerca s-o facă Hrușciiov în Uniunea Sovietică.

Așa încât, în timp ce în Uniunea Sovietică avea loc „dezghețul”, arunțat de romanul lui Ilya Ehrenburg, și după două decenii de rapoarte oficiale optimiste despre succesele „cele mai avansate agriculturi din lume”, viziunea cosmetică era brusc sfărâmată de recunoașterea sinceră a lui Hrușciiov că producția agricolă era în multe privințe mai mică decât în timpul țarismului. În vreme ce artiștii și scriitorii denigrați sau uciși în timpul lui Stalin erau reabilitați, Gheorghiu-Dej declara, la București: „Noi nu avem pe cine reabilita” și se mândrea cu aceea că el rezistase presiunilor lui Stalin de a organiza procese-spectacol în România. Dar, în același timp, organiza ședințe cu scriitorii și artiștii, în care erau criticați cei care se abăteau de la dogmele „realismului socialist”.

În câteva rânduri, Dej mi-a spus că „raportul. secret al lui Hrușciiov a fost o greșeală politică majoră, care dăunează ideologiei marxist-leniniste”. Despre liderul sovietic avea aprecieri contradictorii: pe de o parte, îi recunoștea meritul de a fi inițiat politica de destindere cu America și inițiativele sale răsunătoare în chestiunea dezarmării generale și complete; pe de altă parte, sublinia mereu caracterul aventuros și temperamentul in-tempestiv al acțiunilor sale, atât pe plan intern, cât și pe plan extern: „E un adevărat pericol ca în fruntea Uniunii Sovietice să se afle un om care nu știe să-și controleze nervii” - sublinia el.

Când m-am întors în țară, în 1962, am constatat că între noi nu mai exista acea comunicare directă dinainte. Nu mai lucram la documentele de partid, își făcuse o altă echipă și mă solicita numai în problemele de politică externă sau când mergea în străinătate.

Să recunosc, însă, că la Radio-Televiziune mi-a dat mână liberă și cât timp a trăit m-a apărat împotriva criticilor acerbi ai

programelor TV pe care le-am inițiat. La întoarcerea în țară, mi-a propus postul de *number two*, la Ministerul de Externe, ca ministru de stat, dar eu am refuzat categoric, argumentând că nu sunt bun ca diplomat și nici nu-mi place un post în care n-am posibilitatea de a-mi spune părerea mea proprie. A înțeles și a fost de acord.

După vreo lună, m-a chemat și mi-a spus că trebuie organizată și în România "o televiziune care să educe pe oameni, dar, totodată, să le placă și că, după cei șapte ani pe care i-am petrecut în America, eram omul cel mai indicat să organizez așa ceva la noi.

M-a plăcut ideea, dar i-am atras atenția că primesc numai dacă voi fi lăsat în pace să organizez televiziunea așa cum cred eu de cuviință și nu-și vor băga râțul toți nepricepuții care cred că, din moment ce dețin un post de conducere, se pricep la toate. A fost de acord și, într-adevăr, la prima ședință în care s-a analizat activitatea Radio-Televiziunii, eu am relatat că primisem cinci telefoane de la membrii ai Biroului Politic: doi mă felicitaseră pentru programele pe care le considerau foarte instructive și captivante, iar trei protestau, ba că "prezintă femeii cu popoul gol" pe micul ecran, ba că i-am adus pe Mircea Crișan și pe Amza Pellea cu programe de satiră politică în care „era batjocorită linia partidului”, ba că serialul cu „Sfântul” „pervertește tineretul” îndemnându-l la crime. Și am pus întrebarea: „După cine să mă iau, tovarășe Gheorghiu?” La care a răspuns: „Ia-te după tine, pe răspunderea ta, numai fii atent să nu faci greșeli prea mari, că din alea mici o să faci în mod inevitabil”. Și a atras atenția tuturor să mă lase în pace, că „Tache știe ce face”. Și este adevărat că, chiar atunci când reprezentantul cenzurii la avantpremiere cerea să scot din program un cuplet de satiră politică, un balet modern sau o scenă cu o femeie în bikini, decizia o luam „pe barba mea”.

Când Dej a fost la New York, la O.N.U., ședea toată duminica și privea programele politice „Face the Nation” sau

"Meet the Press" ca și mesele rotunde, iar eu îi traduceam cuvânt cu cuvânt, că îl pasiona enorm. Era uimit că la TV erau invitați unii care criticau guvernul și lăsați să-l facă cu ouă și cu oțet. I-am explicat că orice sistem politic, ca și o mașină, trebuie să aibe niște supape de siguranță, prin care să iasă aburul, altfel face explozie. Părea că a înțeles de ce, în Occident, este nevoie de aceasta, dar nu mergea atât de departe încât să socoată că ar fi necesar și la noi.

Capitolul VI

CELE DOUĂ FEȚE ALE SOCIETĂȚII COMUNISTE

Cum se explică faptul că spirite mari și nobile ale epocii ca Romain Rolland și Henri Barbusse, Heinrich Mann și Bertolt Brecht, Picasso și Pablo Casals, Jolliot-Curie și John Bernal, de fapt numărul lor e legiune, au avut cuvinte de admirație pentru societatea comunistă și au sărit în apărarea ei atunci când era criticată sau amenințată?

Adevărul este că societatea comunistă avea două fețe, iar ei au văzut numai una din ele. Avea o față publică, la vedere, inspirată de valori umane superioare și afișată propagandistic cu o mare forță de persuasiune și cu o tehnică bine pusă la punct, servită în sfera socială de ideologia marxist-leninistă și în literatură sau artă de realismul socialist. Ea tindea și reușea să plăsmuiască o imagine socială idilică în simplitatea ei, dacă nu a societății prezente, condamnată la sărăcie de dominația Occidentului dezvoltat și bogat, atunci neapărat a unui viitor glorios, pe care-l construia cu tenacitate și abnegație. Cealaltă față era ascunsă după văluri, bine dosită, reglată și știută de foarte puțini, potrivit regulilor conspirației. Era ținută departe de vizitatorii străini și chiar de băștinași cu o strășnicie extraordinar de eficace chiar atunci când era vorba de milioane de oameni. Când Nichika

Hrușcirov a dezvăluit dimensiunea enormă a genocidului stalinist, surpriza în lume a fost tot atât de mare ca și oroarea - și aceasta nu numai în străinătate, ci chiar acasă, în U.R.S.S. Desigur, familiile celor uciși sau torturați știau, dar le era frică să spună și parcă erau izolați de restul societății printr-un zid rusesc mai lung decât cel chinezesc. Oamenii, chiar atunci când aflau câte ceva, nu le venea să creadă. Li se părea neverosimil. Când în dezghețul hrușcirovist a apărut în Uniune prima carte a lui Soljenițin, ziarele sovietice au fost inundate de sute de mii de scrisori care protestau împotriva denigrării societății sovietice. Reacții asemănătoare s-au produs și în România când au apărut revelații despre fața ascunsă a societății noastre.

Fața cea bună și frumoasă

În timpul războiului, comuniștii fuseseră puțini la număr, cam o mie. Carnetul meu de partid, cu vechimea 1940, avea nr. 438. Mulți erau în închisori sau lagăre, iar afară riscul era foarte mare. Cu Siguranța fascistă și Gestapoul nu era de glumit, pentru că era stare de război. Se numărau pe degete cei care se încumetau să înfrunte torturile anchetei sau plutonul de execuție, nefiind sigur că rezultatul nu va fi același.

Dar la 23 august 1944, forța politică și morală a comuniștilor era imensă, tocmai datorită aureolei eroice care-i înconjură, iar politicește călăreau pe un val propice - ofensiva eliberatoare a Armatei Roșii, factorul decisiv recunoscut de întreaga lume în răpunerea bestiei hitleriste.

Am văzut cu ochii mei cum, de la o demonstrație la alta, masa oamenilor care răspundea la chemările Partidului sporea cu zecile și apoi cu sutele de mii. Grosul oamenilor nu știa prea multe nici despre partid, nici despre programul comunist, iar despre Marx și Engels nici nu auziseră. Îmi aduc aminte, la un marș din octombrie 1944, când mulți purtau opinci sau erau chiar cu picioarele goale, un muncitor de la Vulcan purta o pancartă cu

portretul lui Karl Marx, iar din spate altul îi călca pe picior ori de câte ori se oprea coloana în marș. Furios, cel de la Vulcan îl apostrofă: „Mă, dacă mă mai calci, îți dau cu lorga ăsta în cap!” Și-i arată amenințător portretul celui alt bărbos.

Se sărbătorea pe atunci până și aniversarea lucrărilor clasice. La teatrul sindicatelor de pe Lipscani urma să vorbească Gheorghe Apostol despre lucrarea de filosofie a lui Lenin „Materialism și empiriocriticism” și, bineînțeles, dat fiind că înghesuiala publicului nu era excesivă, sala a fost umplută cu rezerva strategică: două camioane cu muncitori de la Malaxa. Când vorbitorul, în stil agitatoric, a descris lupta fermă a lui Lenin împotriva unor filosofi de altă părere, frezorii și strungarii din industria grea, pivotul industriei românești, au început să strige „Jos cu Mach și Avenarius!”, „Jos cu Mach și Avenarius!”. Au urmat ovații furtunoase în picioare.

Erau timpuri grele. Războiul ceruse sacrificii mari, hitleriștii secătuiseră bogățiile țării, căraseră grânele românești pe câmpurile de luptă pentru hrănirea Wehrmachtului, iar vacile, porcii și păsările înghesuite în vagoanele-marfă luaseră drumul spre Germania. Acum toate alimentele de bază erau raționalizate, iar românii primeau pe cartelă doar 300 grame de pâine sau de mălai zilnic și 250 grame de carne pe săptămână. Și totuși, Iozinca „Totul pentru Front” era populară, căci de asta dată armata română lupta pentru o cauză justă: eliberarea Ardealului mutilat de Dictatul de la Viena și participarea, alături de Armata Roșie, la lupta națiunilor unite pentru zdrobirea fiarei hitleriste. În pusta ungară și în munții Cehoslovaciei, soldații români săvârșeau acte de eroism celebrate în toată lumea civilizată și erau primiți de populație la Budapesta, ca și la Bratislava, ca eliberatori.

Ziarele vremii sunau ca o trompetă care chema oamenii la luptă și fapte mari.

Când Gheorghiu-Dej s-a dus în Valea Jiului, minierii se plângeau că n-au decât cartofi de pus pe masă în familie. Printr-un gest simbolic, Dej a inspirat adânc, și-a supt burta concavă și și-a strâns cureaua la pantaloni. Minierii au înțeles mesajul și în în mai

puțin de șase luni au dublat producția la cărbune. Era însă un mesaj adresat întregii țări, care s-a apucat cu îndârjire de treabă. Valul acțiunii sociale covârșea pozițiile negativiste ale partidelor de opoziție. Comuniștii preluaseră inițiativa politică.

■ Sub titlul „*În luptă cu natura și cu greutățile, mii de brațe harnice smulg capriciilor Dunării pâinea celor mulți*”, reporterul înfățișa în termeni dramatici munca oamenilor care s-au luptat eroic cu Dunărea și au învins: „În fața noastră se ridică acum un dig uriaș, iar un țăran bătrân spune: «Am îndurat ani de-a rândul năvala necruțătoare a apelor. Mai cu seamă în 1942, tot ce vedeți cu ochii era o mare de apă. Toate casele erau inundate. Săptămâni întregi, oameni și animale au stat în câmp fără adăpost. Dar acum ne-am pus pe treabă mobilizați de partid și am ridicat acest dig lung de 5 km cu 80 cm mai înalt decât nivelul apelor din 1942, având lățimea pe creasta 6 metri. Da, acum, la adăpostul digului, răsare la noi în sat o viață nouă!»”.

■ Peste 3 zile, Scânteia anunța triumfătoare: „*Ceferiștii au bătut recordul. Întregul traseu feroviar din Moldova este refăcut*”. După aprecierile specialiștilor sovietici, ceferiștii au depășit chiar pe stahanoviștii din U.R.S.S. Lucrări programate pentru opt zile au fost efectuate în 2 zile jumătate, iar etapa a II-a, programată pe 7 zile, s-a terminat în 44 ore. Bineînțeles, ministrul comunicațiilor era Gheorghiu-Dej.

■ În Platforma-Program a Blocului Partidelor Democratice se promitea:

„Asigurarea învățământului primar și a gimnaziului unic gratuit și obligatoriu. Acordarea de înlesniri pentru studii secundare și universitare elementelor înzestrate, fii de muncitori, țărani și funcționari, dar lipsite de mijloace materiale, prin ajutoare, burse, cantine, cămine.”

Cu timpul, gratuitatea învățământului s-a generalizat, și sute de mii de ingineri, agronomi, doctori, oameni de știință au fost beneficiarii reformei învățământului. Când se mai pomenise în România ca un muncitor sau țăran cu trei sau patru copii să-i vadă

pe toți devenind ingineri sau agronomi, doctori sau oameni de știință ?

■ Internaționalismul dobândise o mare forță. Atunci s-au încheiat mii de căsătorii interetnice între români și evreice și invers, români și unguroaice și invers, iar un mare număr de studenți trimiși la universități din Moscova și Leningrad s-au întors cu soții rusoaice.

■ La 1 octombrie 1945, România oferea lumii rușinosul tablou: 4.223.451 analfabeți, dintre care 1.910.542 bărbați și 2.312.909 femei. Dacă adăugăm la aceștia pe cei cu școala primară neterminată, obținem uluitorul procentaj de 60 la sută care nu știau să scrie și să citească bine.

Campania alfabetizării s-a desfășurat ca o ofensivă militară și, în primele zile, profesori universitari, academicieni, savanți renumiți s-au înrolat și, în mod simbolic, au inaugurat școli de alfabetizare la sate. Am văzut cu ochii mei, într-un sat cu muncitori forestieri, un țăran bătrân de 82 de ani scriind pe tablă cu creta primele litere ale alfabetului. Însoțeam o delegație de deputați și deputate britanice și m-a emoționat și pe mine când în ochii unora din ei au apărut lacrimi. În numai 5 sau 6 ani, toți analfabeții au învățat să scrie și să citească.

■ Campania de ajutorare a regiunilor lovite de secetă a fost dezlănțuită în august 1946: *Muncitorii ardeleni dăruiesc 58 de vagoane de alimente, îmbrăcăminte, materiale de construcție, pentru Moldova; ceferiștii craioveni lucrează 15 ore suplimentare pentru ajutorarea celor loviți de secetă.* A fost o acțiune de mare și profundă solidaritate umană, la scară națională și internațională, cum n-a mai cunoscut societatea românească. Zeci de mii de orfani și-au găsit părinții. Soția mea și cu mine am adoptat și noi doi băieți - unul de un an, altul de doi.

■ Ziarele anunțau: *Linia ferată Bumbesti-Livezeni - un tunel de 31 km cu mici ieșiri la lumină. 2500 muncitori și tehnicieni sfredelesc munții și cuceresc metru cu metru stâncile abrupte. Cu timpul,*

lucrarea s-a transformat într-un mare șantier al tineretului. Zeci de mii de tineri s-au îndreptat în anii aceia spre mari șantiere, avântându-se într-o acțiune de construcție națională care n-avea precedent în România.

Apoi a început opera de industrializare, construirea unor fabrici în cele mai sărace și înapoiate centre ale țării. Prima mare bătălie s-a dat în jurul lansării producției de tractoare în România, iar când primele tractoare *Made in Romania* au sosit pe ogoarele țării a fost o zi de sărbătoare națională.

■ Eferescența socială a cuprins curând pe scriitori și poeți, pe specialiști și oameni de știință.

În 1946, savanții români au hotărât să activeze în cadrul operei de refacere a țării: matematicianul Pompei, președinte al Consiliului Național de Cercetări Științifice, prof. Traian Săvulescu, prof. Ionescu-Sisești, prof. Horia Hulubei, prof. Nenițescu, dr. Oeriu și alții au constituit la 1 iulie 1946 un comitet de coordonare. Doctorul Bagdasar era ministru al Sănătății, academicianul Moisil era trimis ambasador la Ankara, prof. Tudor Ionescu la Paris, Mihai Ralea la Washington, Stoilov la Haga ș.a.m.d. Tot ce era mai strălucit în știința românească se angajase în opera de salvare și ridicare a țării.

Pe scurt, societatea românească părea inspirată de o mare forță de schimbare spre mai bine, iar oamenii ei erau cuprinși de un avânt al construcției caracteristic operei de industrializare care îi atrăgea pe tineri și pe toți cei dornici să făurească o Românie de care să fie mândri. O societate care avea un țel - iată ceea ce îi impresiona pe idealștii din Occident mai mult decât realizările de ordin material care, oricum, erau modeste, potrivit standardelor occidentale. Un vizitator american îmi spunea: „Noi am devenit bogați și grași, pe deplin satisfăcuți de ceea ce avem. Voi sunteți săraci, dar știți încotro mergeți și aveți un viitor”.

Segregația politică

M-a izbit totdeauna în anii aceia contrastul dintre activismul politic care mergea mână în mână cu colectivismul promovat în fabrici și pe ogoare și viața socială segregată a nomenclaturii, a liderilor comuniști. Tipic în această privință era tendința tuturor ștabilor de a ridica niște garduri înalte, de tolală izolare, în jurul vilelor în care se mutau. Până și la Predeal, pe Cioplea, vilele lor au fost împrejmuite cu niște garduri oribile de lemn verde care stricau complet minunata priveliște a munților și văilor care fac frumusețea acestei stațiuni montane. Cartierul Primăverii, în care s-au mutat majoritatea membrilor C.C., fusese de fapt proiectat și construit de arhitectul Doicescu ca un „cartier de locuințe ieftine”. Exista însă pe unele din străzi, în special pe Bulevardul Primăverii, câteva case mai boierești; cu grădini mari în spate, în care s-au mutat membrii Biroului Politic. Toate, fără excepție, au fost înconjurate cu ziduri sau garduri înalte, peste care nu se putea nici vedea, nici trece, fiind străjuite de milițieni la poartă. Pe strada pe care locuiesc, toate casele tip construite de Doicescu au niște garduri mici de sârmă prin care se văd straturi de gazon și flori din fața casei, conferind locuințelor un aspect plăcut, intim și vesel. Singura casă care strică decorul acesta natural este străjuită de un gard înalt de fier vopsit în culoare cenușie. Este casa în care a stat temutul ministru de interne Postelnicu.

Am locuit peste zece ani pe aceeași stradă, vecini cu Ceaușeștii, cu Sălăjan, cu Bodnăraș, cu Chișinevschi. Ne salutăm, schimbăm câteva vorbe dar niciodată nu ne-am vizitat. Chiar și viața socială se desfășura conform ierarhiei de partid. Iar eu cu soția mea făceam parte din eșalonul doi, în timp ce ei erau totdeauna în prezidiu și oamenii de rând purtau portretele lor la demonstrații. Ei aveau dreptul să ridice garduri în jurul casei lor, noi nu aveam. Prin anii '60 au început să-și construiască palate cu zeci de camere și grădini întinse, chiar cu bazin de înot. Drăghici

și-a construit un palat atât de luxos și de majestuos pe malul lacului Herăstrău, încât mai târziu a devenit Palatul Primăverii în care erau gazduiți șefii de stat. Marmura și instalațiile tehnice ale palatului fuseseră importate din Italia, dar el n-a mai apucat să se mute în el. Căzuse în dizgrație. Pofta vine mâncând. Lui Ceaușescu nu i-a mai ajuns un palat. El a ocupat un întreg cvartal cu un imens parc împrejmuit de ziduri, după ce înghițise în el vreo zece vile, din care una o folosea pentru securiști și alta pentru slugi. Pe toate cele patru străzi dimprejur circulația a fost închisă. El trăia în... comunism.

Fiecare dintre membrii conducerii avea câte o vilă la munte și una la mare care stăteau goale tot restul anului, iar după ce Ceaușescu și-a construit palatul de la Snagov, ca refugiu apropiat de Capitală, și-au construit și ei câte o vilă la Snagov. În timp ce o familie de muncitori cu doi copii aveau dreptul la 40 metri pătrați spațiu locativ, ei dispuneau de spațiu de la 500 metri pătrați în sus.

Îmi aduc aminte de un roman al lui Ignazio Silone, *Pâinea și vinul*, în care el descria structura societății italiene din Sud: întâi veneau latifundiarilor nobili, apoi nimic, apoi nimic, după care veneau cafonii. Cam așa arăta și societatea românească a acelor ani. Decalajul social era strigător la cer și tocmai de aceea ștabii se înconjurau cu garduri înalte, ca oamenii să nu-i vadă.

Huzureau și se îmbuibau, dar în realitate nu se pricepeau să trăiască bine. Propulsați peste noapte dintr-un mediu sordid în palate, ei nu știau ce să facă cu ele. Viața socială în noul mediu cerea o cultură, tradiții și habitudini care lipseau. Mă aflu cu Gheorghiu-Dej la Olănești, trimis acolo de doctori pentru o cură de ape minerale. Lucram împreună cu Gaston Marin la raportul cu privire la planul de electrificare a țării. Într-o duminică, veniseră de la București, în vizită, Ana Pauker, Vasile Luca și Chișinevschi. Au discutat ei ce-au discutat politică și după aceea n-au mai știut ce să facă, s-au așezat în jurul unei mese și au trecut la cel mai simplu joc de cărți - tabinet, jocul babelor și al celor ieșiți la pensie. Era o privese jalnică: cogeamite conducători ai unei țări jucând tabinet. Mai târziu, au devenit mai sofisticăți: jucau poker.

Când a apărut cartea lui Milovan Djilas „*Noua clasă*” s-a iscat o discuție savantă dacă nomenclatura comunistă este sau nu este o clasă. Cunoscutul disident iugoslav susținea că noua clasă este formată din cei care au privilegii speciale și avantaje economice datorită monopolului administrativ pe care-l dețin, ceea ce mi s-o părut a fi o teză corectă. Mai controversată era fraza următoare: „Noua clasă sau organul său executiv, oligarhia de partid, acționează ca proprietar și este în același timp proprietarul”. Într-adevăr, principalul neajuns al definiției lui Djilas consta în lipsa determinanților economici ai clasei, considerați de Marx ca esențiali și chiar de sociologi nemarxiști ca element important al definiției. Într-adevăr, existau suficiente dovezi că în societatea sovietică artiștii, muzicienii și cineasții câștigau mai mult decât cei mai suspuși salariați din conducerea de stat; birocrații nu au o bază economică proprie sprijinită pe proprietatea lor privată și nici posibilitatea de a trece asupra descendenților lor venitul, privilegiile sau statutul lor economic. În sfârșit, birocrații din conducerea partidului sau statului puteau fi concediați, retrogradați sau înlăturați din funcție, așa cum s-a întâmplat și la noi.

Și totuși, toți cei care dețineau poziții de conducere în sistemul de stat socialist (guvern, administrație, comandanți militari și cei din miliție sau securitate) erau recrutați de regulă din aparatul de partid. Acest aparat constituia un grup social observabil, identificabil și ca atare distinct de restul societății. Membrii săi participau regulat la adunări de partid și la cursuri de îndoctrinare ideologică, fiind, în acest fel, modelați și formați într-un anumit spirit și o anumită comportare în societate. Coeziunea acestui grup social izvora din statutul membrilor săi și din relațiile speciale dintre aceștia, din poziția lor în structura puterii, din salariile mari și, în special, din accesul lor la o gamă largă de beneficii și privilegii, toate la un loc situând această elită socială într-o categorie superioară, aflată deasupra societății.

Stilul activistului de partid

Unul din lăudătorii lui Ceaușescu își bătea joc de stilul lui Gheorghiu-Dej și climatul pe care acesta îl genera, caracterizându-l ca un soi de „calm olimpian” însoțit de „o lentoare a acțiunilor, de amânare și tergiversare a hotărârilor”. Circula o formula magică la diferite niveluri, temperând cu o bonomie cuceritoare pornirile prea radicale, nerăbdarea, inițiativele intempestive, frenezia acțiunii: „să ne mai gândim”. Avertizarea continuă împotriva pripelii, chemarea bătrânească la reflecție adâncă, la întoarcerea fiecărei idei sau inițiative pe toate fețele, invocarea zicalelor că „zilele toate nu intră în sac” și că „să măsoari de o sută de ori și să tai o dată” - în toate acestea X vedea că deveniseră un stil dominant, ascunzând lipsă de îndrăzneală și răspundere, conservatorism în ultimă instanță”.

În schimb, era preamărit stilul lui Ceaușescu, cel ce „se plasa în fruntea plutonului, dădea tonul vitezei, rula cel mai bezmetic, se invedera cascadorul cel mai temerar, marele pățimaș. Paraliza, dar și însuflețea, intimida, dar și entuziasma... iar la temelie se afla neînduplecarca, obstinția și răbdarea lui, cuvântul său aprig, usturător, năpraznic, lovind ca un bici, ca o bătă, explodând ca o grenadă, țipătul lui răgușit făcând să zăngăne geamurile, să bage în sperieți sufletele mici, mințile obtuze.. Da, el ținea în mână hățurile, soarta țării, a oamenilor, viitorul lor, se apropia de personajele supranaturale, așa cum sunt imaginate ele în basme, cu drepturi și puteri depline asupra muritorilor. Pieptul bombat, brațele încordate, carnea tare păreau incasabile. Se simțea invincibil”.

Iar concepția conducătorului înzestrat cu daruri supranaturale asupra turmei ce trebuia să-l urmeze fără crâncire era formulată astfel: „trebuiau să salveze situația cu orice preț, cu prețul privațiunilor, al unei munci crâncene, sub cerul liber, în ploaie, dormind în frig, pe apucate, dispensându-se de cele mai

elementare condiții igienice, mâncând Dumnezeu știe ce, fără nici un câștig suplimentar sau cu unul simbolic".

Își puna scriitorul sicofant și întrebări: „Aprobarea mecanică, mută, cu ochi inexpresivi, cu moțâieli ale capului, aprobarea totală a tuturor părerilor Lui, mari sau mici, înțelese sau nu, în concordanță sau în contrast cu ce știau ei, cu experiența lor, cu bunul lor simț. Ce era asta? Teama de a contrazice, respect împins la extrem, lipsă de probitate, mic lichelism birocratic dublat de nepăsare? Sau dispreț pentru o voce prea sigură de sine; lăsată să răsunе în pustiu?"

De fapt, lucrurile nu erau niciodată lăsate la voia întâmplării. Fiecare ședință cu muncitorii era bine pregătită și temeinic regizată. Cel care conducea ședința știa cine se va înscrie la cuvânt și ce va spune fiecare dintre vorbitori, iar aceștia primiseră indicații de ceea ce trebuie să spună. Era ca un sistem perfect pus la punct, în care feed-back-ul este reglat dinainte. Îmi aduc aminte că la congresele de partid funcționa un așa-zis „serviciu de presă" care avea drept sarcină redactarea tuturor luărilor de cuvânt ale celor înscriși, pe listă. Fără un text dinainte aprobat, nu ajungeai la tribună, iar depărtarea de test era *streng verboten*.

O ședință de partid „bine organizată" era aceea în care vorbitorii erau selectați dinainte și pregătiți să spună exact ceea ce trebuia. Într-un roman neorealist se descria scena ședinței dintr-o localitate având pe ordinea de zi construcția unui combinat. În pofida numeroaselor greutăți tehnice relevate de specialiști și a lipsei totale de cadre tehnice și brațe de muncă calificate, se ridică unul din sală, bine programat de secretarul de partid, care propune realizarea proiectului înainte de termen, formulată în asemenea termeni de entuziasm revoluționar, încât nimeni nu îndrăznește să mai obiecteze și propunerea se aprobă. Filmul „Puterea și Adevărul" înfățișează o scenă similară, în care inginerul specialist argumentează solid documentat imposibili-

tatea și primejdia construcției unei hidrocentrale electrice inițiate de partid, fiind etichetat drept „trădător” și băgat la închisoare. Numai când se produce accidentul pe care inginerul l-a prevăzut, secretarul de partid vine la închisoare pentru a-i da dreptate.

Cealaltă față

Potrivit unui binecunoscut fenomen de psihologie socială, noi credeam sau ne plăcea să credem că toată lumea avea aceeași imagine despre societatea românească: una în plină ascensiune, în care se construiește cu avânt o industrie avansată și o cultură modernă, o societate egalitaristă în care, chiar dacă nu toți cetățenii, dar, oricum majoritatea lor simt că standardul lor de viață crește de la un an la altul. Presa de atunci, poeziile și literatura, filmele și televiziunea - toate concureau la formarea acestei imagini. De aceea, la sfârșitul anilor '60, când și România a trecut printr-o fază de „dezgheț hrușciovist”, am fost șocați să constatăm că o serie de romane și chiar filme neorealiste înfățișau existența în societatea românească a unei lumi diferite, care trăia altfel decât noi, avea alte idei și preocupări și spera într-un viitor nu numai deosebit, dar chiar opus celui în care credeam noi. Tot așa mă izbise mental să citesc o culegere a 7 lucrări filosofice ale unor autori ruși apărute mai întâi în *samizdat*, apoi traduse în engleză, care, după patru decenii de îndoctrinare marxist-leninistă, susțineau, cu o solidă pregătire filosofică și o mare forță de convingere, fie tezele religioase ale lui Nikolai Berdiaev, fie pe cele ale existențialismului modern. Cum au reușit oamenii aceștia să-și păstreze vigoarea intelectuală și chiar să-și procure atâtea lucrări tabu în ermetica societate stalinistă?

Trecerea bruscă de la literatura idilică, despre muncitori stahanoviști, care nu se gândesc la altceva decât cum să depășească norma, și despre fete care se îndrăgostesc de tractoriști sau de frunțași în întrecerea socialistă, la romanele înfățișând oameni adevărați, cu îndoilele și păcatele lor, și chiar secretari de partid care raportează cifre false pentru a realiza planul sau se culcă cu

soția directorului fabricii - toate acestea zdruncinau viziunea societății „fără conflicte” și a „omului nou” făurit de socialism.

Personajul unui astfel de roman descrie astfel viitorul pe care-l rezerva intelectualilor revoluția proletară: „Vom fi puși la coadă. Gânditorii nu vor avea acces la putere și în general li se va refuza orice încercare de a gândi altceva decât ceea ce a gândit Marx... Se vor crea institute speciale de cercetări filosofice și sociologice și vor fi vârați în ele toți, să le treacă apetitul că ar putea face și ei politică. Li se va lăsa doar libertatea să se mănânce între ei pe-acolo, prin acele institute... Cei cu adevărat neliniștiți de soarta culturii, de valorile absolute, vor fi izolați sau închiși, băgați la zdup. Nu se va sinucide nimeni, nici nu va fi împușcat, dar vor trece prin infernul adaptării... În general, toți vor fi înghițiți de stomacul tare al partidului comunist, cum a spus Lenin”.

Gulagul românesc a început în 1948, după condamnarea regimului naționalist al lui Tito. Sate întregi cu populație sârbească de pe granița româno-iugoslavă au fost strămutate cu forța și izolate în mijlocul Bărăganului. Despre întreaga operație, de o cruzime nemaipomenită, nu s-a știut nimic și nu s-a suflat nici un cuvânt, până când doi sârbi au scăpat peste hotare și au povestit despre odiseea lor.

A urmat organizarea unui vast lagăr de muncă la Canalul Dunăre- Marea Neagră, o adevărată epopee a universului concentraționar românesc, în care au fost siliți să muncească, bătuți și torturați în acest scop mii de oameni, dintre care unii și-au pierdut viața. Acolo a fost organizat, după modelul înscenărilor judiciare staliniste, *Procesul de la Canal*, în care „un grup de elemente străine de clasă” au fost acuzați de a fi pus la cale acțiuni de sabotaj și diversiune pentru a frâna construcția canalului. Procesul s-a judecat de către un Tribunal Militar în deplasare la Poarta Albă în 1952 și s-a încheiat cu cinci condamnări la moarte; dintre care trei au fost executate imediat, iar două comutate la muncă silnică pe viață.

Cu privire la metodele folosite de anchetatori, conduși de faimosul torționar, generalul Nicolski, să reproducem din

halucinanta mărturie a unei femei, Adriana Georgescu. La 24 de ani, după absolvirea Facultății de Drept, ea era redactor la ziarul „Viitorul” și apoi șefa de cabinet a generalului Rădescu. După îndelungi anchete, bățai, detențiune la închisoarea Văcărești și o înscenare de proces, ea a reușit să fugă peste hotare, pentru a relata traumatica ei experiență. Povestește cum a fost chinuită și batjocorită zile și nopți la rând, după care a urmat „procesul”.

„La Curtea Marțială sunt condusă în biroul comandantului închisorii. Lângă el, așezat la birou, omul-șobolan. Comandantul se scoală și iese spunând: «Pe curând, domnule Nicolski». Acesta se scoală și-aruncă țigara și vine spre mine. Nu mă dau înapoi. Ascultă, vreau să fiu drăguț cu tine și să-ți dau un sfat. Dacă nu-l urmezi o să-ți pară rău. Mă înțelegi, nu-i așa? Mai întâi, să nu fi obraznică la proces așa cum ai fost la anchetă. Zâmbesc, calmă, destinsă: îi cunosc numele. Și pe urmă, nu povesti nimic despre anchetă la proces. Un singur cuvânt de prisos la proces și ți-ai semnat sentința. O să te omorâm.”

L-am văzut la televiziune, înainte de moartea sa, pe bătrânul Petre Țuțea. Fiecare cuvânt care ieșea din gura lui scăpăra de inteligență. Cum au putut ține în închisoare ani îndelungați un om de asemenea valoare?

Serialul de la Televiziune 1992, care încearcă să reconstituie “institutul de reeducare” de la Pitești și sinistrele închisori de la Aiud, Gherla etc., a cutremurat întreaga societate românească.

Oroarea milioanei de telespectatori care au urmărit acest serial de coșmar a fost tot atât de mare ca și surpriza lor. Ei nu știau că așa ceva s-a întâmplat în țara noastră, o dovadă în plus a extraordinarei performanțe a regimului comunist de a ascunde și a ține în secret cea de-a doua față a societății. Remarca cineva că, din 23 milioane de români, 20 de milioane n-au văzut această față.

Capitolul VII

DIPLOMAT ROȘU LA WASHINGTON

Numit de un fermier american

Am fost numit ambasador al României la Washington de către un fermier american. Această poveste incredibilă a început cu chemarea președintelui Eisenhower, lansată la Geneva în 1955, în favoarea comerțului și schimburilor Est-Vest, pe care analiști materialiști o atribuiau creșterii surplusului american agricol. Un faimos fermier din statul Iowa a jucat un rol important în această inițiativă prezidențială. Rosewell Garst din Coon Rapids, Iowa, își prezentase cazul la Washington, alarmând guvernul că, în timp ce populația americană creștea cu 1,7 la sută pe an, producția agricolă creștea de peste două ori mai repede. De aceea, sporirea exportului agricol devenea imperativă.

Iată de ce, chemarea lui Eisenhower a avut cel mai mare ecou printre fermieri și, desigur, Rosewell Garst era în fruntea lor. Încă de la începutul anilor '50, el inițiasse campania în favoarea folosirii surplusului agricol ca o armă pentru pace, în primul rând vânzarea de grâne și carne blocului comunist. El avea o teorie că, dacă sovieticii ar obține o dietă cu mai multe proteine, ei ar fi mai puțin agresivi și expansioniști, pentru că omului sătul nu-i arde de lupte. Așadar, în 1955, Garst a pornit o lungă expediție în Uniunea

Sovietică și în câteva din țările est-europene. El și-a luat drept companion de drum pe vechiul său prieten, Gheza Schutz, un economist care vorbea mai multe limbi și era un muzician consumat. Garst a sintetizat succesul călătoriei sale în Est astfel: el a furnizat cultură, eu am furnizat agricultură.

Bob Garst, cum îi spuneau prietenii, era un tip exuberant și entuziast, popular și franc. Nimeni nu rezista pledoariei lui pasionate pentru un porumb mai productiv și, prin acessta, pentru o hrană și o viață mai bună. Era mare și gras, cu o burtă de parcă ar fi înghițit un pepene. Nu-i deci de mirare că din primul moment s-a înțeles perfect cu Hrușciiov. Erau la fel - amândoi gregari, obezi, cu vorba aspră și tăioasă, dornici de a fi spectaculoși, chiar dacă uneori grosolani, cum a fost în faimoasa scenă când Hrușciiov a vizitat Coon Rapids, Iowa, iar Bob enervat pe reporterii și fotografiile care se îmbulzeau peste ei și-I împiedicau pe Hrușciiov să vadă animalele și instalațiile agricole, a început să-i ocărească și să arunce cu balebă în ei. Și oare nu și-a scos Hrușciiov pantoful la O.N.U. și a început să lovească cu el în banca din față?

Pentru vizita lui Garst în România au fost desemnați să facă oficiul de gazdă trei: Virgil Gligor, ministru adjunct la Agricultură, Grigore Obrejanu, om de știință specialist în sol, și subsemnatul, pe motiv că vorbeam limba engleză. I-am primit pe Bob și Gheza la Gara de Nord, i-am condus la o casă de oaspeți, unde le-am arătat programul vizitei pe 12 zile. Bob l-a tăiat la 8, așa încât să poată vizita și Ungaria și să se întoarcă acasă la timp pentru a primi delegația sovietică pe care o invitase.

După o zi de vizitare a frumuseților Bucureștilor, i-am dus la Gara Băneasa, unde au pășit pe un covor roșu, lung de 50 metri și i-am imbarcat într-un tren special cu un elegant vagon de dormit și un salon-sufragerie, în care urmau să fie găzduiți tot timpul călătoriei. Cinci zile au fost consacrate vizitării unor culturi de porumb, stații experimentale, gospodării colective și de stat. La o mare stație experimentală din Banat, directorul i-a spus lui Garst că cele 5000 de hectare sunt lucrate de 1000 de țărani. Bob a remarcat cam sarcastic: „Ferma mea este tot de 5000 de hectare,

dar eu folosesc zece angajați, șase dintre ei cu jumătate de normă, iar în restul timpului se duc la pescuit".

Timp de două zile i-am dus în Delta Dunării, unde era organizată o vânătoare de rațe sălbatice, pe un vaporeș foarte elegant. Directorul vânătoriei din România fusese și el adus pe vapor pentru a avea grijă ca Garst să nu greșească niciodată ținta, ajutându-l astfel să împuște trei rațe. Vestea performanței vânătoarești a lui Bob s-a răspândit ca fulgerul printre fermierii din Iowa.

Și acum să redau un paragraf din biografia lui Garst, apărută după moartea lui în S.U.A.

„La terminarea șederii lor în România, Rosewell și Gheza (împreună cu Brucan) au fost primiți de primul-ministru Gheorghe Gheorghiu-Dej. Rosewell privea momentul ca un nou pas înainte pe calea spargrii gheții. Primul-ministru a rostit un scurt speech, stabilind că România vrea să-și îmbunătățească relațiile cu Statele Unite. Rosewell asculta și apoi, în maniera s-a fățișă, îi răspunse lui Gheorghiu-Dej: „Dacă doriți cu adevărat relații mai bune, de ce țineți un ambasador în Statele Unite, care nu vorbește engleza și un interpret, care nici el nu prea știe mai bine. De ce nu-l trimiteți ca ambasador pe Brucan?”⁸

A doua descoperire a Americii

Rosewell Garst, după ce invitasese o delegație sovietică să viziteze America, a făcut același lucru în România. Era foarte entuziast în privința schimbului, „people to people”, preconizat de Eisenhower și va scrie mai târziu „Noi ne-am considerat ca niște Marco Polo când am fost în Rusia și România, iar ei se vedeau ca niște descendenți ai lui Columb, care descoperă America pentru a doua oară”.

⁸ Rosewell Garst, by Harold Lee, Iowa State University Press, 1984, p. 191.

Numai că pentru descendenții lui Columb nu a fost prea ușor să obțină viza americană, iar Garst a fost nevoit să desfășoare o adevărată bătaie cu Departamentul de Stat pentru a o obține. Dar să lăsăm pe biograful său să povestească cele petrecute:

„Cea mai dramatică confruntare a fost în cazul invitației lui Silviu Brucan. Departamentul de Stat obiecta faptul că nu era din agricultură, ci mai curând un ziarist influent și purtător de cuvânt de frunte al guvernului, care se considera fățiș anti-american. Pe scurt, Departamentul de Stat obiecta lui Brucan tocmai motivele care l-au determinat pe Garst să-I invite pe el. Când Rosewell a apărut la Direcția Est-Europeană a Departamentului, el a primit un refuz categoric la viza pentru Brucan și i-a cerut lui Garst să propună un alt nume. Rosewell era furios: «Ba va trebui să-l lăsați să vină» a spus el. «Nu, nu-l vom lăsa» a răspuns reprezentantul Departamentului. «Eu îți spun că-I veți lăsa și am să-ți arăt de ce, a insistat Garst. Am să scriu un articol în *Saturday Evening Post*, intitulat: A cui e Cortina de Fier? și cred că n-o să îndrăzniți să mă lăsați să scriu acest articol.» Rosewell a adăugat că va telegrafia lui Brucan să-și pregătească bagajele pentru că aștepta ca Departamentul să contramandeze refuzul de a-i acorda viză."

După câteva zile, am primit viza, așa încât împreună cu Gligor și Obrejanu, am sosit la New York la finele lui noiembrie 1955, într-o zi foarte friguroasă. Dar am fost salutați la aeroport cu multă căldură și The New York Times nota: „Prima delegație din România venită la noi după război a sosit ieri la aeroport”. Au fost duși imediat la Hotelul Waldorf-Astoria pentru o scurtă conferință de presă, apoi urcați sus pe terasa hotelului pentru o fotografie având în fundal Empire Building. Am ajuns la timp la gară pentru a lua trenul spre Des Moines, Iowa. Ajunși în capitala statului Iowa, o mașină lungă de vreo 5 metri a făcut cu noi un tur al orașului. Când am admirat niște blocuri noi de locuințe în stil modern, ghidul a precizat imediat: „Toate sunt proprietatea d-lui Garst”. Dat fiindcă începuse să ningă, i-am cerut să oprească la un magazin de încălțăminte să-mi cumpăr o pereche de galoși. Când să dau să plătesc, vânzătorul îmi spune: „Nu, Sir, nu-i nevoie.

Sunteți musafirul d-lui Garst și acesta este magazinul lui. Deci, primiți galoșii cu complimentele casei!" Văzând cum stau lucrurile, îmi venea să-i spun ghidului să oprească la o reprezentanță de automobile Cadillac, dar m-am răzgândit.

La Coon Rapids am fost primiți cu ospitalitate tipică de Middle West, care a început cu o cină bogată. În mijlocul mesei se afla un curcan-jumbo, pe care șeful familiei, Bob, l-a tăiat în felii uriașe, cu ajutorul a două cuțite neobișnuit de lungi.

Ne-a impresionat faptul că fiecare membru al familiei muncea, avea o slujbă - cei doi fii uriași ai lui Garst lucrau la fermă, iar fetele, una era profesoară de engleză, alta secretară și dactilografă. Contrast vădit cu imaginea moșierului absentist, trăind în lux, în Florida sau Las Vegas, din profiturile extrase pe socoteala muncitorilor salariați. Fiind iarnă, n-aveam ce vedea pe câmp; am vizitat, însă, amănunțit „fabrica de hibrizi” și laboratorul științific în care se aflau în lucru noi tipuri de porumb hibrid mai rezistent la clima rece din nord.

Am călătorit apoi la Chicago și Minneapolis unde am vizitat uzinele *John Deere* și *International Harvester*, de unde am cumpărat mașinile agricole alese de Garst. La sfârșit, Gheza ne-a însoțit în California, unde fratele mai mare al lui Bob, Jonathan Garst, ne-a arătat culturile irigate de porumb, laudându-se că obține o producție de boabe la hectar de două ori mai mare decât fermierii din Iowa.

Gligor, Obrejanu (americani îi spuneau O'Brien) și subsemnatul am rămas pur și simplu înmărmuriți de progresele extraordinare ale agriculturii americane, comparându-le cu performanțele modeste ale agriculturii sovietice, pe care o proclamaserăm „cea mai înaintată din lume”. La porumb, productivitatea medie americană era de 4 ori mai mare decât cea sovietică și cam de 3 ori mai mare decât cea românească.

Când ne-am întors acasă și ni s-a comunicat că vom prezenta un raport în fața Biroului Politic, ne-am speriat. Cum o să spunem noi ceea ce am văzut acolo? Partenerii mei de voiaj au spus că ei nu merg, că să mă duc eu, deoarece numai eu am putut

vorbi cu fermierii americani pe limba lor. Desigur, mă vor ajuta la întocmirea raportului cu toate datele și cunoștințele tehnice, dar ei nu vor fi acolo. Au un post pe care nu vor să-l piardă și au o familie pe care nu vor s-o facă să sufere - dacă spun adevărul. În consecință, Gligor a invocat o epidemie de epizootie la animalele din nord și a părăsit Bucureștiul, iar Obrejanu s-a îmbolnăvit și a căzut la pat.

M-am aflat, astfel, singur în fața Biroului Politic. Eram gata de confruntare, hotărât să joc tare. De la început am spus: „Tovarăși, în perioada post-belică a avut loc în agricultura americană o revoluție tehnologică al cărei rezultat a fost creșterea de trei la patru ori a producției la hectar a grânelor. Întreg procesul productiv a fost schimbat, începând cu mecanizarea totală (deosebită de cea parțială de la noi); urmată de chimizarea, hibridizarea și reorganizarea transportului și depozitării”.

Socul în jurul-mesei era evident, iar eu mă bucuram de acest efect. După care am început să prezint în detaliu fiecare din schimbările menționate cu date și cifre, ca și cum aș fi vorbit în fața unei clase de studenți.

Primul care m-a întrerupt a fost Ceaușescu. Întrebarea era o „strâmbă” „Dar v-au arătat și fermele părăsite sau falimentare și ați întâlnit și muncitorii migratori care trăiesc în mizerie?” Aluzia era transparentă, cică fusesem păcăliți, fraieriți pentru că ni s-a arătat numai partea bună a lucrurilor, adică „satele lui Potemkin”.

Am sesizat substratul întrebării și am răspuns: „Eu am scris personal articole despre fermele falimentare și despre muncitorii migratori. Ei există. Dar eu socot că cel puțin conducerea partidului trebuie să cunoască adevărul despre agricultura americană. Nu ne ajută cu nimic dacă ignorăm aceasta în momentul în care America inundă piețele mondiale cu surplusul ei agricol”. Și nu m-am putut abține să nu trag o ghiară: „Eu nu cred că comuniștii trebuie să procedeze ca struțul care-și ascunde capul în nisip!”

Gheorghiu-Dej care prezida, spuse într-un ton calmant: „Nu te tulbura, tovarășe Brucan. După cum știi, există unii care înțeleg mai repede și alții care înțeleg mai încet. Continuă!”

După aceea, n-a mai fost nici o întrerupere. Dar, am înțeles de ce Ceaușescu începea să-l urască pe bătrânul și - în subsidiar - și pe mine.

*
* *
*

După trei luni de la întâlnirea cu Garst, Dej m-a chemat să-mi spună că am fost numit ambasador la Washington. Sarcina era de a stabili relații economice și culturale cu America și în mod special să procur tehnologiile cele mai moderne în industrie și agricultură. Prioritatea o avea agricultura și Coon Rapids, Iowa, a devenit popasul nostru favorit în America, al meu și al soției. Garștii erau gazde ospitaliere, iar Doamna Garst s-a împrietenit foarte repede cu soția mea, Alexandra. Obişnuiam să mă scol în zori la 6 dimineața, ca să-l însoțesc pe Bob la cafeneaua din localitate, pentru micul dejun. El înghițea acolo o omletă barosană cu șase ouă plus o grămadă de șuncă și cești mari de cafea apoasă, gen american, în timp ce discuta cu vecinii despre celuloză și uree, prețuri și utilaje agricole, inclusiv prognoza climatică pe întreg sezonul. Ascultam cu atenție și cu interes enorm, dându-mi seama că mă aflu în fata unei scene tipice de piață în corn belt-ul⁹ american. În timpul zilei, Bob ne lua cu Buick-ul său prin câmpuri și pășuni, conducând mașina ca pe un cal. Ceea ce ne intriga cel mai mult pe soția mea și pe mine era absența aproape totală a oamenilor pe câmp și ne întorceam mereu să vedem cele trei sute de boi și vaci care pășteau într-un imens țarc prevăzut cu un tanc care pompa automat apa dintr-un puț în jghebul din care se adăpau vitele. Nu se vedea țipenie de om.

⁹ Centura porumbului, care acoperă principalele state producătoare de porumb din S.U.A.

Am cumpărat de la Garst o cantitate de *Pioneer*, porumb hibrid - o varietate potrivită pentru clima din România și, potrivit sfatului său, zece seturi complete de mașini agricole - de la tractor și secerătoare-culegătoare de porumb (*cornpicker*) la camioane de încărcat și depozitat. 8 din ele au fost distribuite la unități agricole, iar 2 - păstrate pentru a fi studiate și copiate.

Am aranjat cu Garst să trimită în România pe cel mai bun mecanic din Coon Rapids pentru a-i instrui pe ai noștri cum să folosească și întrețină *mașinile-service*. Harold Smouse a tăcut o treabă atât de faină și a fost atât de alintat de către gazdele din România, încât și-a prelungit șederea cu șase luni, iar Garst a fost nevoit să facă eforturi deosebite pentru a-l convinge să se întoarcă în S.U.A.

Totodată, Bob a trimis pe cei doi fii ai săi, David și Steve, cu soțiile, să stea câte șase luni la noi pentru a-i învăța pe agronomi și președinții de gospodării tainele agriculturii moderne. În schimb, mai mulți specialiști români au mers în Iowa și Nebraska pentru a cunoaște agricultura americană. Așa a luat ființă stațiunea experimentală de la Fundulea. Din păcate, întregul program de schimburi a fost anulat odată cu venirea la putere a lui Ceaușescu.

Mă îndoiesc că o asemenea activitate se poate înscrie în istoria diplomatică. Mai curând este vorba de un episod în dezvoltarea agriculturii române.

De la Bob Garst și ai săi am învățat și eu ceva și anume că în ce privește cultura cerealelor, în epoca modernă ea este rentabilă numai pe suprafețe întinse, în timp ce legumele și fructele, carnea și laptele se pot produce, cu rezultate bune, și în mica gospodărie țărănească. Dacă puneam în aplicare acest sfat american, am fii obținut mari producții și la cereale și la legume și fructe, pentru care România, după aprecierea lui Garst avea condiții optime.

Scurtă întâlnire cu senatorul McCarthy

Erau timpuri grele la Washington pentru un diplomat provenit de după „cortina de fier”. Este adevărat că tot atât de grele erau timpurile pentru diplomații americani la București. Reciprocitatea era perfectă.

Cum să spargi gheața? - asta era problema.

Chiar înainte de a mă imbarca pe faimosul vapor transatlantic *Queen Elisabeth*, i-am făcut o vizită de curtoazie trimisului american la București, Robert Thayer, și l-am invitat la o escapadă cu automobilul la o mănăstire din Moldova. Călugărițele au pregătit o cină atât de fantastică și bogată în toate specialitățile culinare românești încât mister Thayer a fost pur și simplu fascinat și, ulterior, va descrie ocazia ca „momentul de vârf al șederii în România”. Într-adevăr, pentru un american, să beneficieze de un asemenea ospăț într-o mănăstire și să-i toarne vin în pahar o călugăriță, era o adevărată senzație.

La Washington, însă, spargerea gheții era o treabă tare anevoioasă. Se aflau acolo o grămadă de refugiați români, care nu păreau prea bucuroși de sosirea mea, semn că noua putere din țară avea intenții serioase de lansare a relațiilor româno-americane, tocmai ceea ce ei voiau să împiedice. Primeam zilnic scrisori de amenințare cu cap de mort, ceea ce trăda afilierea lor politică, iar noaptea târziu mă sunau la telefon pentru a-mi reaminti marea bogăție a folclorului românesc, în care sfinții și mamele ocupă un loc privilegiat.

Am alcătuit un mic dosar cu aceste scrisori și i-am făcut o vizită de curtoazie directorului Protocolului la Departamentul de Stat, John Simmons; un distins diplomat de carieră, cu educație englezească și cu maniere de gentleman. I-am vorbit despre conținutul scrisorilor, inițiindu-l în ideologia politică a capului de mort și relatându-i câteva din convorbirile telefonice cele mai picante, subliniind că singurul lucru care mă îngrijorează sunt amenințările la adresa copiilor mei, care merg în fiecare dimineață

la școală. În sfârșit, l-am întrebat dacă această primire făcută unui tânăr diplomat intră cumva în tradiția ospitalității americane.

Mister Simmons, vădit ambarasat, m-a asigurat că Departamentul condamnă energic asemenea manifestări și că nu are nici o legătură cu ele. I-am răspuns că sunt convins de aceasta în ce privește Direcția Protocolului, dar poate că diplomații de la *Romanian Desk* au vreo idee despre autorii acestor scrisori și ar putea face ceva pentru a le pune capăt. I-am lăsat dosarul și am plecat.

După două zile, n-am mai primit nici scrisori cu cap de mort, nici telefoane nocturne. Așa încât i-am făcut o nouă vizită lui Mister Simmons pentru a-i mulțumi și a sublinia eficacitatea Departamentului de Stat „chiar și când este vorba de refugiați români.”

Mister Simmons a înghițit gălușca cu o eleganță care trăda școala englezească. Curând aveam să cooperăm din nou.

Secretar al Departamentului de Stat era John Foster Dulles, iar Mister Simmons mi-a spus la teleton că Secretarul fiind extrem de ocupat în acea perioadă și având toate orele de primire date, propune să prezint scrisorile de acreditare Subsecretarului Murphy.

„Dar de ce? i-am răspuns. Eu nu sunt grăbit. Pot să aștept și o lună, chiar două până se va libera secretarul de stat”.

Această metodă chinezească s-a dovedit eficace. Peste puțin timp, Mister Simmons m-a anunțat că secretarul mă va primi luni dimineață la orele 10.

Întâlnirea cu John Foster Dulles a fost o adevărată experiență. Figura sa uscată și cadaverică mă făcea nervos. Am început prin a-i spune că războiul a trecut, iar România era dornică să stabilească relații normale cu Statele Unite, să inițieze relații economice și culturale și în acest scop să ia în considerare pretențiile la despăgubire ale cetățenilor americani, ale căror proprietăți în România fuseseră naționalizate. Secretarul m-a întrerupt, cu o față schimonosită ca o smochină și a spus: „Dom-

nule ambasador, trebuie să vă spun că nu sunt pregătit pentru o discuție de substanță cu dvs."

M-am simțit ofensat și, într-o manieră cam provocatoare am remarcat: „Probabil, mister Secretary, nu vă aflați pentru prima dată într-o asemenea postură!"

Ei m-a privit vădit șocat și a spus: „Știți, sunteți primul trimis străin care a îndrăznit vreodată să facă o remarcă atât de impertinentă".

Spre marea mea surpriză, transformată imediat în uimire, el s-a ridicat în picioare, mi-a întins mâna și a spus: „Domnule ambasador, oricând veți avea o problemă serioasă, nu ezitați să faceți apel la mine".

Chiar așa am procedat când am primit de la minister instrucțiuni să invit o delegație americană la București, pentru a discuta problema compensațiilor datorate cetățenilor americani pentru proprietățile lor naționalizate. Foarte repede, Departamentul de stat a anunțat că este dispus să înceapă asemenea negocieri.

Primirea la Casa Albă, la președintele Eisenhower, a mers mult mai ușor. Directortul Protocolului m-a sfătuit să nu ridic probleme serioase. Aflând însă că Eisenhower avea o curiozitate specială pentru limbi străine, i-am citat o serie de cuvinte românești, care sunau ca cele englezești, ceea ce l-a făcut praf: comandant (commander), ordin (order), a executa (to execute), bătălie (battle), disciplină (discipline) etc. În Washington, cu circa o sută de ambasade, viața socială era foarte intensă și vie. Într-o seară, la ambasada Braziliei, la recepția cu ocazia zilei naționale, sporovăiam într-un grup de diplomați, când a apărut senatorul McCarthy și s-a alăturat grupului nostru de trei. Era cunoscut ca mare consumator de băuturi alcoolice și, la ora aceea, era deja „făcut". Senatorul de Wisconsin era o temută figură politică în Washington, datorită campaniei inițiate de el împotriva subversiunii comuniste - în departamentul de Stat, ca și la Hollywood și pretutindeni. S-a întâmplat ca cei doi diplomați să părăsească grupul nostru și iată-mă față în față, singur, cu senatorul

McCarthy. Ca diplomat tânăr și combativ, nou venit în societatea înaltă a Washingtonului, mă amuza grozav ocazia și cum tocmai mă întorceam de la Coon Rapids Iowa, am început să vorbesc despre problemele agriculturii americane cu un accent cât mai autentic de Middle West. Chelnerul ne-a umplut din nou paharele și amândoi ne-am angajat într-o discuție animată în timp ce treptat lumea se strângea în jurul nostru, curioasă să afle ce putea discuta atât de aprins ambasadorul român cu acest vânător de „roșii”. Ambasadorul sovietic Zarubin s-a înghesuit așa de tare încât m-a călcat pe un picior. Am socotit că a sosit momentul confruntării și i-am spus: „Domnule Senator, știți cu cine stați de vorbă?” El a bolborosit ceva, în genul: „Nu știu și nici nu-mi pasă”, la care eu am replicat imediat: „Ba o să-ți pese când ai să afli” și am strigat în gura mare: „Eu sunt ambasadorul României, un diplomat roșu”. „Nu cred – a spus el - așa ceva e imposibil. Te ții de glume”. Triumfător, i-am dat lovitura de grație: „Cred că semnătura secretarului Dulles vă va convinge. Iată cartea mea de identitate diplomatică” și i-am pus-o în față. Nici măcar nu s-a uitat la ea și a șters-o afară din ambasadă, în timp ce toți mă asaltau să le spun ce-am discutat. „Despre porumb am vorbit”, dar nici unul nu a vrut să creadă că am discutat 15 minute despre porumb. De ce oare? Doar Bob Garst era în stare să vorbească și un ceas despre porumb și toată lumea îl asculta fascinată!

Catalizatorul de platină prin curier diplomatic

Nevasta mea este de origine engleză. Mama ei venea din Devonshire, așa încât accentul ei făcea furori în crema societății americane. Neobișnuit era și faptul ca avea diplomă de inginer de petrol și curând, studiind cu atenție revistele americane de specialitate, s-a pus la curent cu noile tehnologii în industria petrochimică. Când ne-a vizitat la ambasadă conducerea marelui trust texan *Dresser Industries*, Sașa i-a angajat într-o discuție atât de

substanțială încât președintele companiei mi-a spus „În cazul în care guvernul român vă concediază, să știți că doamna Brucan va găsi oricând în compania noastră un post executiv sigur”.

Dar omul nostru era inginerul Percival Keith, vice-președintele executiv al companiei *Hydrocarbon Research* din New York, specializată în construcția de uzine petrochimice. El lucrase cândva la Constanța, unde s-a născut soția mea și acolo îi cunoscuse pe părinții ei, rămânând cu amintiri plăcute despre experiența lui constănțeană. L-am vizitat deseori la New York și am stabilit relații prietenești cu el. Soția lui administra o fermă în statul Pennsylvania și el obignuia să glumească; ce câștiga el în industrie, soția pierdea în agricultură. Așa încât ne-a invitat la ferma sa, să vedem cum operează ea.

Pe vremea aceea, eram obligat să anunț Departamentul de Stat, într-o notă scrisă cu 24 ore înainte, despre orice deplasare în afara orașului. De regulă, o mașină a F.B.I. urmărea Cadillacul nostru la o distanță oarecare, spre deosebire de oraș, unde mă urmărea la bară. S-a întâmplat, însă, ca, în viteza mașinii, șoferul să scape ieșirea exactă de pe autostradă, iar în America întoarcerea în formă de U este o chestie teribilă, fiind cea mai gravă violare a regulilor de trafic. I-am spus șoferului să oprească și m-am dus direct la mașina F.B.I., care oprise și ea. În ea se aflau doi agenți, cărora m-am adresat: „Domnilor, știți foarte bine încotro mergem și ați văzut că am luat-o pe un drum greșit. De ce nu ne-ați semnalat? Acum noi nu știm pe unde să o luăm, așa că trebuie să ne dați o mână de ajutor. Luați-o voi înainte și mașina mea o să vă urmeze!”

S-au uitat unul la altul uimiți, apoi, amuzați, și au făcut exact ceea ce am propus. Desigur, ei nu știau că în portbagaj se aflau tot felul de bucate alese, preparate cu grijă de Mititelu - un bucător extraordinar, travestit în șofer. În momentul în care ajungeam la gazdă, Mititelu prelua comanda bucătăriei și servea o

cină cu mâncăruri și vinuri românești, spre deliciul amfitrionului și al vecinilor invitați la ospăț.

Motivul întregii expediții era: *Rexforming*, o tehnologie nouă revoluționară în petrochimie, al cărei know-how la acea dată îl dețineau numai companii americane și britanice. Am spart acest monopol la Brazi, unde a fost construită cea mai modernă rafinărie proiectată de inginerul Keith în faimosul palat al reginei de pe șoseaua Kisseleff, unde el a lucrat și locuit timp de trei luni, într-un secret desăvârșit.

În anii '50, o asemenea afacere trebuia să aibă aprobarea Sfintei Treimi - Pentagonul, Departamentul de Stat și al Comerțului, sub forma licenței de export. Îmi dădeam seama perfect că aprobarea ei era de domeniul imposibilului. Iar acest lucru îl știa și Keith. De aceea, contractul de 20 de milioane dolari s-a semnat la Ambasada noastră din Paris, iar principalele utilaje au fost furnizate de firme subsidiare ale lui *Hydrocarbon Research* din Italia și R.D.G. Piesa-cheie, un catalizator de platină, am trimis-o la București prin curier diplomatic al M.A.E. Îmi dau seama că întreaga dezvăluire a acestei afaceri ar putea „să mă incrimineze” - cum sună Constituția Americană, dar, după atâția ani, crime de acest gen au fost cu siguranță prescrise. În ce-l privește pe Keith, el a fost investigat prin 1965-66 pentru abatere de la legile americane, după ce s-a descoperit existența la Brazi a rexformingului și condamnat la zece ani interdicție de a mai construi uzine în țări străine.

Merită să amintim aici ședința Biroului Potitic în care eu am făcut un raport detaliat despre afacerea Brazi. Imediat după ce am terminat, Alexandru Drăghici, pe atunci ministru de interne, a spus: „Dar tovarășul Brucan nu a pomenit aici despre relațiile intime pe care le-a dezvoltat cu businessmeni americani, despre petrecerile vesele pe care le organizează pentru aceștia cu caviar și vinuri românești, cu sarmale și mititei românești și multe alte

băuturi scumpe, rodul muncii poporului român". Apoi mi s-a adresat mie: „De ce, tovarășe Brucan, păstrezi în secret relațiile prietenești cu capitaliștii americani?"

Gheorghiu-Dej, care prezida, l-a întrebat: „Ascultă Sandule, de unde ai vrea tu să obții Brucan tehnologie modernă, de la proletarii americani? Așa vezi tu lucrurile?" Și, după o scurtă pauză, schimbă tonul, luând o turnură aspră: „Ia te rog să dai ordin agenților tăi din ambasada să nu se mai țină după Brucan, să-l lase în pace să-și facă treaba pe care i-am încredințat-o noi. Ai auzit? Vreau să văd și eu telegrama cifrată pe care o trimiți la Washington în acest sens. E ordin!"

Cu toate acestea, când am reușit recent să pun mâna pe dosarele mele la Securitate, am găsit acolo numernase rapoarte ale agenților lui Drăghici descriind mesele regulate la ambasadă cu James Reston de la *The New York Times*, discuțiile la cină cu Walter Lippmann și soția și relațiile foarte strânse și vizitele reciproce la Ambasadă și la vila lui, pe malul Potomacului, cu Drew Pearson, pe care l-am convins să participe, în 1958, la Congresul Ziariștilor Români, la București. Acesta din urmă era un adevărat pericol, deoarece rubrica lui *Merry-go-round* din *Washington Post* era celebră, datorită informațiilor senzaționale din culisele politice, diplomatice și din cercurile de afaceri pe care le publica de trei ori pe săptămână. Era ceea ce se numește un „syndicated columnist”; articolele lui erau comunicate prin telex celor 300 de ziare din S.U.A., America Latină și Canada și apăreau peste tot în aceeași zi. Dispunea de o arhivă în care se aflau fișele personale ale tuturor oamenilor politici, bancheri și oameni de afaceri și avea doi funcționari angajați pentru a le ține la zi. Spuneam că era periculos, pentru că nu avea scrupule când era vorba de o informație sau zvon, sau scenă picantă, cu care își alimenta cititorii.

Odată, am mers împreună la un derby, în statul Maryland. Mă invitase ambasadorul sovietic Mencikov ; era prima dată când cai și jockeyi sovietici participau la curse în America. Iată ce a apărut, a doua zi, în faimoasa rubrică a lui Drew Pearson:

„Unde se află ambasadorul Mencikov", l-a întrebat cineva pe Brucan.

„S-a dus jos, la grajduri, să îndoctrineze caii înainte de cursă", răspunse ambasadorul român.

Din fericire, Mencikov avea simțul umorului și nu s-a supărat. Fusese supranumit „smiling Mike". Dar pe mine m-au trecut răcorile când am citit ziarul.

Soția mea obișnuia să spună că, cu asemenea gură spartă și cu asemenea „table-manners" - maniere la masă -, eu puteam fi ambasador numai la Washington.

Capitolul VIII

CUPLUL AGRAMAT: CEAUȘESCU

Nicolae Ceaușescu a absolvit patru clase primare în satul său de baștină - Scornicești, în timp ce Elena a petrecut mai mulți ani în școala sătească din Petrești, fără a absolvi mult mai multe clase. Cu alte cuvinte, România a fost condusă timp de un pătrar de veac de doi oameni cu patru clase primare. El nu știa să vorbească corect, ea nu știa să citească corect.

Tiranul obișnuia să-și facă autoportretul așa: M-am născut țăran, am devenit muncitor și până la urmă intelectual.

În 1951, m-a chemat Iosif Chișinevski, secretarul C.C. cu Propaganda, pentru ca să-mi spună că Gheorghiu-Dej dorește să-l ajut pe tânărul Ceaușescu să scrie un articol important în „Scân-teia”. M-am întâlnit cu Nicolae am discutat despre tema articolului și, la sfârșit, i-am sugerat să pregătească un fel de ciornă în care să formuleze principalele puncte sau teze, pentru ca astfel să reiasă din articol propriile lui idei. Sugestia i-a surâs și, după câteva zile, a venit cu ciorna. Era scrisă de mână și, când m-am uitat mai atent la ea, am avut un șoc. Nici gramatică, nici sintaxă, nici urmă de semne de punctuație, de ortografie nici vorbă: autorul era agramat. Din discuție, au reieșit și niște goluri fără fund în educația marxistă. Doar auzise de *Capitalul* lui Marx și, tot așa, auzise de lucrările mari ale lui Lenin; îl știa doar pe Stalin. Dar *Problemele*

leninismului le știa aproape din afară și era în stare să recite pagini întregi ca pe o poezie. Mai târziu, Constantin Mitea a devenit „traducătorul în limba română” al lui Ceaușescu, modelând cuvântările sale stâlcite și ca pronunție și ca gramatică în formă corect literară.

Și totuși, din momentul în care a devenit „Conducătorul”, a început să se considere om de știință. Elena, și ea, a devenit savantă. Ei au creat o nouă categorie socio-profesională, pe care am numit-o „savant-putere”; ei devin oameni de știință numai după ce ajung la putere și încetează a fi oameni de știință din momentul în care au căzut de la putere.

Pe el l-am cunoscut bine

În a doua jumătate a anilor '40 și în anii '50, am fost vecini. Ceaușeștii locuiau vis-à-vis, pe Bulevardul Jdanov, iar copiii noștri erau colegi de școală și băteau mingea pe un teren viran din apropiere.

Nu aflasem prea multe despre romanța lor. Nici biografiile lor sicofanți n-au scris despre ea, iar unul din ei mi-a spus că subiectul e tabu. Fapt este că au trăit puțin împreună înainte ca el să fie închis și nu îmi vine să cred relatările cam decoltate ale cumnatei ei Adela, făcute bineînțeles după revoluție, că în timpul războiului Lenuța s-ar fi culcat cu soldații germani, pentru simplul motiv că nu era genul de femeie pentru așa ceva. Ca aspect, ea te făcea să te gândești la orice numai la sex nu. Exista, însă, între tovarăși un consens că Elena era mult mai experimentată sexual decât Nicolae, căci el era ca chibritul suedez care nu se aprinde decât pe cutia lui. El nu discuta niciodată despre sex și nici nu voia să-audă de așa ceva. Era un puritan. Despre ea n-aș pune mâna în foc, dar nu e cazul să insist.

Oricum, s-au căsătorit în 1946, iar Valentin s-a născut în 1949, Zoia în 1950, iar Nicu în 1951. Anul și copilul, o performanță regulată. Ce-i adevărat, cuplul arăta fericit și s-a ținut bine până în

ultimul moment. În orice caz, Nicolae s-a putut duce în 1951 la Moscova, fără grijă, pentru un curs scurt la Academia Frunze.

Când s-a întors, Gheorghiu-Dej l-a numit Director Politic al Armatei, responsabil cu organizarea educației și îndoctrînării în spirit marxist-leninist a soldaților și ofițerilor. Postul venea instantaneu cu gradul de general în Forțele Armate. Într-o dimineață,

I-am văzut în noua uniformă, cu un chipiu strălucitor. Arăta altfel, devenise important și aștepta să-i spun eu mai întâi „Bună dimineața”.

Dar n-a trecut mult și I-am văzut din nou în civil, ca ministru-adjunct la Agricultură. În 1949, partidul lansase campania de colectivizare, treaba mergea greu și era nevoie de oameni duri ca să-i înduplece pe țărani să accepte jugul. Ceaușescu obișnuia să treacă prin sate ca fulgerul, desfășurând „munca de convingere” cu pistolul în mână.

Că Ceaușescu a atacat-o pe Ana Pauker în mod brutal și violent în momentul când Gheorghiu a întors foaia împotriva „grupului exterior moscovit” nu a mirat pe nimeni. Ea reprezenta ceea ce el ura mai mult, în primul rând originea evreiască. Pe de altă parte, Ana nu-și ascunsese disprețul pentru lipsa lui de cultură și rafinament. Iar Ceaușescu era răzbunător. Cei care fuseseră cu el la închisoare își aminteau că dacă juca șah și pierdea, nu-l ierta pe învingător nici după mulți ani de zile,

Personalitatea lui rămâne foarte controversată. Există opinii diferite, chiar contradictorii, asupra motivațiilor și capacităților sale. Ce anume îi conferea forța și energia lui neobișnuite?

Să începem prin a spune că era foarte deștept, o deșteptăciune vicleană, țărănească, și avea o memorie cu totul excepțională. Minte-i lucra repede, avea ceva ce francezii numesc *repartie*, reacție intelectuală promptă. Am văzut o stenogramă a unei discuții Brejnev-Ceaușescu în care I-a făcut „mat” pe liderul sovietic, asemuit deseori ca intelect cu un urs în stare de hibernare. Riposta rapidă a lui Ceaușescu este ceea ce impresiona pe liderii occidentali pe care i-a întâlnit.

Deși a pornit cu capul gol de cunoștințe, el prindea repede, învăța cu asiduitate. Dar, ca orice autodidact, avea goluri mari în domeniul geografiei și istoriei, în literatura română nu trecuse de Eminescu, Bolintineanu și Coșbuc, de care aflase în școală, iar economia politică a socialismului o socotea același lucru cu știința economică. Tocmai pentru că era învățat pe jumătate și nu cunoscuse disciplina pe care o imprima în gândire și apreciere universitatea, Ceaușescu a devenit ultimul enciclopedist din lume. Într-o epocă în care formidabila diversificare, lărgire și aprofundare a științelor și tehnicii au atins un punct în care un om le mai poate cruprinde pe toate, Ceaușescu știa totul despre orice. El n-avea nici o inhibiție în a formula teorii în cibernetică și electronică, cu aceeași siguranță cu care dădea indicații pentru construirea unui tractor sau pentru administrarea bălegarului în agricultură.

De tânăr s-a observat că era iute la mânie, ajungând repede la furie, tipul care „mai întâi împușcă, apoi gândește”. Ca adolescent, se antrena repede în lupte de stradă, iar mai târziu se va purta brutal cu miniștri și chiar cu membri ai Biroului Politic, adresându-le tot felul de insulte. Cred că suferea de o serie de complexe care-și aveau originea atât în defectele sale fizice (era mic de statură), cât și în neîndemânarea sa (n-a reușit să stăpânească nici o calificare). Pe deasupra, suferea de o bălbăială atât de caraghioasă, încât oamenii își stăpâneau cu greu râsul în fața lui, ceea ce îl înfuria la culme.

Dar Nicolae era inzestrat cu o voință de fier și trebuie să admitem că a obținut ceea ce a dorit. Oricât de grea era sarcina, el depășea obstacolele din cale unul după altul. El a depășit chiar și bălbăiala.

În manipulare și intrigă politică, Ceaușescu era un geniu machiavelic. După cum vom vedea, acapararea de către el a puterii a fost o lovitură de maestru și tot așa a fost stratagema prin care a eliminat pe toți potențialii challengerii ai săi, unul după altul. Era deosebit de abil în lupta internă pentru putere în partid, știind cum să intre în grațiile veteranilor, făcând pe tânărul activist căruia

îi revine datoria de a purta mai departe steagul partidului înspre comunism.

Organizarea unui sistem politic ierarhic, în care puterea e concentrată la vârf, a fost, probabil, singura latură științifică a performanței sale ca lider de partid, începând cu organizarea și reorganizarea tuturor structurilor de partid și de stat, eliminarea sistematică a tuturor challengerilor și disidenților, așa-numita rotație a cadrelor, care nu permitea nici unui demnitar comunist să rămână prea îndelungat într-un post sau într-un loc pentru a-și crea o bază politică proprie, principiul ca nici un prim-secretar de județ să nu fie originar din partea locului, pentru același motiv și, desigur, plasarea membrilor familiei în poziții-cheie de putere - toate constituiau un model aproape perfect pentru un sistem politic de dictatură personală, care a durat un sfert de secol.

Ceaușescu era tipul tiranului care tindea să controleze nu numai activitățile politice și economice ale națiunii, dar și viața personală și familială a subordonaților săi - 23 de milioane de români. El a încercat să controleze ceea ce ei mănâncă, cum și cât muncesc, ce fac seara, cum se distrează și chiar cum și cât de des se acuplează.

Ca să-i învețe pe români ce și cât să mănânce, în 1982 el a elaborat „Programul de alimentare științifică” stabilind prin decret care părți ale populației mănâncă prea mult în raport cu munca lor, și a stabilit numărul de calorii și procentul de proteine ce revenea fiecăreia. Deoarece era o penurie critică de carne, el a încercat să-i facă pe români vegetarieni, chiar acuzându-i că mănâncă prea mult și că sunt prea grași.

Politica sa demografică, forțând femeile să nască mai mulți copii, cel puțin trei de familie, a fost aplicată cu strictețe. Controale riguroase însoțite de supravegherea femeilor însărcinate, declararea avortului ca ilegal și chiar încurajarea fetelor de 14-15 ani să facă copii erau parte din această politică. Rezultatul a fost cea mai oribilă moștenire a ceaușismului, cu mii de nou-născuți părăsiți sau azvârliți de mamele lor, care au populat orfelinatele și casele de copii handicapați.

Nicăieri în blocul comunist conducerea economiei nu a fost atât de sever și rapid centralizată. Ceaușescu era mai stalinist decât Stalin în această privință, supunând chiar și pe țărani particulari și loturile individuale ale membrilor C.A.P. directivelor și disciplinei de stat. De fapt, faimosul și lunaticul său program de „sistemizare a satelor” nu era altceva decât metoda de a distruge gospodăria țărănească individuală, pe care o ura pentru că permitea țăranului să scape de sub controlul său.

În comparație cu Ceaușescu, Regele-Soare al Franței, Ludovic al XIV-lea, care a spus: „Statul sunt eu” apare ca un conducător liberal. Sub Ceaușescu România era un stat-garnizoană.

Pentru a avea tabloul complet al personalității sale, trebuia neapărat consultați și psihiatrii, deoarece Ceaușescu nu era „normal” în comportarea sa. Îmi amintesc de un roman american în care căpitanul de vas se comporta normal în majoritatea timpului, dar când o furtună amenința vasul cu scufundarea, el și-a pierdut controlul nervilor și a luat-o razna. Ceva de acest gen era și cazul lui Ceaușescu, la care se adăuga oricum paranoia. Medicul său personal, dr. Schächter, a ajuns la concluzia că omul este bolnav mintal și a raportat discret aceasta ministrului sănătății, dr. Burghele. Aceasta se întâmpla în anii '60. După două zile, dr. Schächter, care locuia la etajul 4 într-un bloc, a fost împins afară de pe balcon și găsit mort pe trotuarul din fața casei. Avea cam 50 de ani.

Am cunoscut-o și pe ea

Elena Ceaușescu va rămâne în istorie ca cea mai crasă mistificare ca performanță și lucrări în știință. Este absolut incredibil că o femeie care nu era numai ignorantă, dar și proastă, a putut păcăli cercuri academice și universitare din România, dar și prestigioase instituții occidentale. Culmea a constituit-o, desigur, ceremonia de la Royal Institute of Chemistry din Londra, care i-a

acordat în timpul primirii ei titlul de „membru de onoare”, președintele laudând meritele ei pentru „contribuția la chimia experimentală macromoleculară”. Academicienii britanici nu și-au pus nici un moment întrebarea de ce ea a refuzat să prezinte o comunicare științifică și a evitat orice discuție pe teme științifice la ceaiul ce i s-a oferit în jurul mesei, fixându-se exclusiv asupra climei londoneze - bineînțeles prin intermediul interpretei care o însoțea.

Elena s-a născut în satul Petrești și a evitat totdeauna anul nașterii, ca să nu se vadă că era mai în vârstă ca el. O cochetărie absolut inutilă. Tatăl ei era un țăran mijlociu, care combina munca câmpului cu negustoriul într-o mică dugheană în care vindea lumânări și bricege. De acolo au scos unii că s-ar fi numit „Lenuța Briceag”.

Era o elevă din fundul clasei, care de fapt ura școala. În catalogul școlii, care a stat ascuns și a apărut doar după revoluție, arată că, la 14 ani, ea căzuse la majoritatea obiectelor, obținind notă de trecere doar la cânt, gimnastică și cusut. În catalog apare că a fost declarată repetentă. O altă ispravă școlărească, rămasă și ea ascunsă, a avut loc în 1955, la un curs de chimie, cu ocazia examenului scris la științe sociale (marxism-leninism). Conferențiarul Băjenaru, care supraveghea examenul, a prins-o pe Lenuța copiind și, nedându-și seama de statutul ei politic, a eliminat-o din examen. A trăit săracul tot restul vieții cu frica în sân că ea se va răzbuna, dar a murit în 1988 fără să i se întâmple nimic. O pâclă misterioasă s-a așternut peste întreaga ei viață studentască - de la cursuri și examene la facultate până la doctorat. Românii obișnuiau să spună că „Elena n-a știut nici colegi, nici profesori”. Îmi amintesc că prima oară când un ziar a pomenit că este chimistă, surpriza a fost tot atât de mare pentru noi ca și pentru copiii ei.

Marele talent al Elenei rămâne în felul cum juca rolul de savantă fără a-și trăda ignoranța. Deși era „om de știință de reputație internațională”, ea a refuzat sistematic să împărtășească cunoștințele ei colegilor chimiști, niciodată n-a ținut un curs sau

măcar o conferință pentru studenții la chimie, niciodată n-a participat la discuții științifice și nici nu s-a dus la conferințe internaționale pentru a prezenta rezultatele cercetărilor ei macro-sau micro-moleculare. Ea prefera să publice cărți în toate limbile pământului, una din sarcinile prioritare ale ambasadelor române fiind „aranjarea” traducerilor acestora. Era doar director al ICECHIM din 1965 încoace și deviza ei era: Voi scrieți, eu semnez.

Se spunea că atunci când maiorul Prunariu s-a întors după un zbor sovietic în Cosmos, Ceaușescu l-a primit la Palat, l-a felicitat și decorat, dar i-a făcut un singur reproș: „Nu mi-a plăcut cum te întorceai mereu cu dosul în sus. Nu e demn de un ofițer român”. Prunariu a încercat să-i explice că în cosmos nu funcționează legea gravitației. Lui Ceaușescu i-a rămas asta în cap și seara, stând în pat, și-a întrebat consoarta: „Lenuțo, îți aduci tu aminte când am dat eu o lege a gravitației?” La care ea, jignită, a replicat: „Ascultă Nicule, eu sunt om de știință, nu avocat, să știu de legile tale”.

A crește copii cu ajutorul Securității

Elena Ceaușescu mai are o contribuție originală: este singura mamă care și-a crescut și supravegheat copiii cu ajutorul Securității. Îmi amintesc de o iarnă în anii '60, când Valentin a mers cu clasa în munți, în vacanță. Când s-au întors, fiica mea mi-a spus că un agent de la Securitate îi urmărea aproape tot timpul pe munte și că Valentin remarcase: „Asta trebuie să fie ideea mamei”. Mai târziu, Valentin s-a căsătorit cu frumoasa Iordana Borilă, fiica unui membru al Biroului Politic de origine bulgară și a unei mame jumătate unguroaică, jumătate evreică - combinația cea mai rea posibilă pentru mentalitatea xenofobă a Ceaușeștilor. Iordana n-a trecut niciodată pragul reședințelor prezidențiale, deși Valentin își vizita foarte des părinții, mergea cu ei la mare și la munte, inclusiv în călătorii peste mări și țări. Dar Vale, Iordana și bebelușul lor (acceptat la Palat) erau tot timpul sub supravegherea Securității, iar pereții casei lor erau bine căptușiți cu „ciripitoare” electronice.

Până la urmă, Valentin a cedat sub presiunea mamei și s-a separat de Iordana, acceptând să devină membru al C.C.

Fiica, Zoia, când era de 26 de ani, a fugit cu iubitul ei, Mihai Matei, ziarist la „Lumea”. Patru zile și patru nopți, securiști înnebuniți au răscolit toată țara și pînă la urmă i-au găsit undeva în Maramureș. Elena a dat ordin ca Matei să fie trimis în diplomație undeva în Africa și de atunci nu s-a mai auzit de el.

Cu dauphin-ul, Nicu, treaba era mai complicată, fiind desemnat prinț moștenitor și deci „supraveghere de gradul I”. Dar Nicu era un tip greu de urmărit și de ținut sub control, deși la început era foarte devotat tatălui. Se spunea că pentru a-i sprijini politica demografică, Nicu își petrecea duminica perforând cu acul prezervativele de plastic aflate în comerț.

Apoi a devenit un play boy, bețivan și afemeiat. Nicu era o problemă pentru Elena; cu el nu era deajuns să-i pui microfoane sub pat în dormitor. Se mișca repede de la un loc la altul și timp de un an a dormit cu Donca, fiica lui Paul Niculescu-Mizil. De fapt, Donca a fost marea lui dragoste și, de câte ori se îmbăta, începea să plângă și să pomenească numele ei. Dar când Donca a rămas gravidă, Elena l-a trimis pe Nicu într-o călătorie prin America Latină și a dat ordin Securității să o interneze pe Donca la Spitalul Elias, unde a fost supusă unui avort nedorit.

Ulterior, când Nicu, devenit ministru al tineretului, își petrecea nopțile pînă târziu în orgiile organizate în apartamentul lui Jenică Maurer (fiul ștabului comunist Ion Gheorghe Maurer, n.ed.) pe strada Herăstrău, Elena a descins într-o noapte ca muma-pădurii cu un comando al Securității, a spart gașca și a interzis petrecerile, instalând în fața casei un ofițer de miliție ca să nu mai intre nimeni.

„Prima doamnă” în blană de nură

S-a făcut mult caz de Imelda Marcos și miile de perechi de pantofi care s-au găsit după alungarea soțului ei, din Manila. Un fleac. First Lady a României a îngrămadit în garderoba ei atâtea

mii de rochii și toalete, încât a fost nevoită să le depoziteze în patru sau cinci palate ale ei; cu fiecare din ele putea deschide „une boutique” pe Champs-Élysées.

Obsesia ei erau paltoanele de blană și, în momentul când „a rămas fără servicii” ea posedea cel puțin zece dintre cele mai rare și scumpe, începând, desigur, cu Chinchilla. Un ambasador din America Latină primise sarcina și o servietă plină cu dolari ca să achiziționeze modelul cel mai elegant. Misiunea a fost îndeplinită. Fiica de țăran din Petrești, supranumită Lenuța Briceag, dobândise o atracție irezistibilă pentru articole de lux și pentru o viață scăldată în bogăție și fast. Mai întâi de toate voia să fie bine îmbrăcată, elegantă. Dar silueta ei greoaie, cu șolduri largi și picioare-butuci, se potrivea cam greu cu toaletele de ultimă modă pe care le alegea din Vogue sau Burda. Când venea modista cu ele la probă arăta ca și cum ai pune șaua pe o vacă.

Cei care se ridică de jos sunt mai lacomi, mai hrăpăreți și mai dornici de lux și opulență decât nouveaux riches, proveniți din mica burghezie, care oricum au mai avut câte ceva. Elena avea o slăbiciune specifică pentru aur și, de aceea, ținea să fie ceva de aur în jurul ei, în special în camera de baie. Iar Nicolae a fost prins și el în mrejele acestei tentații. Lăcomia lor depășea rapacitatea. Tot ceea ce cuplul hrăpăreț vedea fie în Palatul Buckingham, fie la șahul Iranului, devenea dorință și, imediat după întoarcerea în țară, li se cerea arhitecților „să facă” ceva asemănător „pentru ei în România”.

În contrast cu programele de austeritate pe care ceaușeștii le recomandau oamenilor din popor, cei doi se hrăneau bine și pe alese. Toate alimentele li se aduceau dintr-o secție „organică”, fără chimicale, a gospodăriei de stat „30 Decembrie” de lângă București și de câte ori călătoreau prin „alte state” luau cu ei în avionul special un stoc de alimente proprii. Ambii sufereau de paranoia otrăvirii sau contaminării, așa încât erau însoțiți totdeauna de un dietetician și un gustător care testau fiecare mâncare înainte de a fi adusă la masa lor. Dineurile oferite distinșilor musafiri erau un adevărat ospăț. Un menu găsit după Revoluție pentru ultima

petrecere de ziua Elenei arăta cam așa: trei varietăți de caviar, pate de foie gras și 15 feluri de carne, păsări și pește, între care asemenea delicatese rare ca găini și cocoși de vânatoare Cornish, fazani, homari, languste, somon și alte bunătăți, de care majoritatea românilor nici n-au auzit.

Când cei doi au văzut că regii și împărații aveau pe lângă ei câini de rasă, au adoptat imediat doi labradori care erau tratați împărătește. Niște pături speciale au fost comandate pentru sofaua pe care dormeau, bucătarul prepara mâncăruri separate pentru el, iar în bazinul de înot s-au construit niște scări speciale pentru a le ușura ieșirea din apă. Ori de câte ori motorcada prezidențială stopa traficul pe bulevarde, oamenii aflați pe trotuar vedeau pe fotoliile din spate ale limuzinei prezidențiale pe cei doi labradori răzgâiați.

Dar jucăria lor preferată devenise în ultima vreme Centrul Civic, pe care românii îl numesc „Monstrul”. Totul a început cu vizita Ceaușeștilor la Phenian în 1971, unde au fost impresionați de clădirile monumentale și de largile bulevarde care duceau spre ele, mărginite de impunătoare blocuri cu apartamente în același stil arhitectonic - toate legate de numele slăvit al lui Kim Ir Sen. Din acel moment, Ceaușescu fu posedat de visul de a reconstrui Bucureștii în propria lui imagine, așa cum aflase că făcuse Baronul Haussman cu Parisul și de a înălța un edificiu monumental care să rămână simbol al glorioasei epoci Ceaușescu pentru generațiile viitorului. Proiectul trebuia să includă un adăpost subteran cu un buncăr antiatomic pentru perechea domnitoare și un mic tren subteran care să lege Centrul cu punctele strategice principale din oraș.

În fiecare sâmbătă dimineața, Nicolae obișnuia să viziteze imensul șantier, după ce pe drum făcea acele mișcări cu brațul care rădeau cartiere întregi de pe fața pământului. Fiecare vizită se lăsa cu noi „indicații” care schimbau mereu forma și dimensiunile palatului - de la coloane, la început dorece, apoi ionice și din nou dorece, la acoperiș, ba cu desăvîrșire plat, ba în formă de dom și chiar înălțimea clădirii, la început de 35 de metri, iar ulterior i-a

mai adăugat niște etaje pentru birouri care au ridicat-o la vreo 57 de metri. Nu-i păsa și nici nu i se năzărea că asemenea modificări fundamentale implicau un întreg calcul de rezistență al temeliei și structurii clădirii. Nu avea nici o inhibiție în a desena cu mâna lui stângace un fel de pavilion superior din metal pe vârful acoperișului care arăta așa de urât încât a trebuit să fie demolat cu totul după moartea sa. Oricum, Palatul Poporului este clădirea cea mai-mare din lume, iar acum pur și simplu nu știm ce să facem cu ea. Singura noastră speranță e că o să vină vreun miliardar american excentric care să o cumpere pentru a o transporta acasă în Florida sau în California.

Lovitura de Partid

L-am însoțit pe Gheorghiu-Dej în ultima sa călătorie în Polonia, la întâlnirea la nivel înalt a Tratatului de la Varșovia, în 1965. Nu se simțea bine, așa încât a decis să renunțe la recepția finală și să se îmbarce cât mai repede în trenul special pentru a ajunge acasă.

Există mai multe versiuni cu privire la moartea lui Dej și la succesiunea lui, fiecare confecționată potrivit legii binecunoscute în politică, a reliefării personalității celui care povestește. I-am cunoscut destul de bine pe protagoniști, dar, poate mai important decât aceasta, i-am cunoscut pe oamenii de casă din jurul lui Dej, care l-au îngrijit zi și noapte și cu ajutorul cărora se pot reconstitui zi de zi și ceas de ceas toate manevrele de culise din jurul patului muribundului. Voi încerca să redau informațiile culese și de la unii și de la alții, cât am să pot mai bine.

La începutul lunii martie 1965, erau programate alegeri generale și, pentru prima dată, Gheorghiu-Dej nu era în stare să participe la campania electorală. Era deja foarte slăbit în puteri și zăcea aproape tot timpul în pat.

S-a hotărât totuși să aducem acolo o echipă a televiziunii pentru o scurtă cuvântare electorală înaintea votului și, ca șef al Televiziunii, am primit însărcinarea să organizez înregistrarea.

Povestea lui Ion Gheorghe Maurer, pretinzând că ultima dorință a lui Gheorghiu a fost ca „tovarășu Maurer să fie succesorul meu”, este cusută cu ață albă. Maurer a fost un tipic „tovarăș de drum”, un avocat uns cu toate alifiile, dar curajos în vremuri grele, gata să înfrunte procurori militari și chiar consilii de război pentru a apăra pe comuniști. În prima Adunare Națională s-a dovedit a fi de departe cel mai bun debater parlamentar de care dispunea în acel moment Partidul Comunist. Dar el era un tip de patrician, cu o formație cosmopolită, total străin de viața de partid și ca atare putea fi orice, numai lider de partid nu, iar Gheorghiu-Dej știa foarte bine acest lucru și nu i-ar fi trăznit prin cap să-l pună pe Jenică Maurer Secretar general.

De fapt, Dej era îngrijorat în ultimele lui zile de manevrele lui Ceaușescu și mi-a spus acest lucru. Chiar din momentul în care s-a stabilit medical că Gheorghiu este bolnav de un cancer incurabil, Ceaușescu a început să se agite și să pună la cale tot felul de mașinațiuni pentru a pune mâna pe putere, iar unele din acestea

i-au ajuns la ureche lui Dej. Bătrânul se temea că Ceaușescu este prea impulsiv și prea răzbunător pentru poziția supremă în partid, iar ceea ce se întâmpla la noi în acele zile amintea în mod izbitor de Testamentul lui Lenin scris pe patul de moarte și avertizând că „Stalin este prea brutal, iar acest defect, oarecum tolerabil în relațiile dintre noi, comuniștii, devine intolerabil când e vorba de Secretarul General”. Dar Stalin reușise să-l izoleze pe Lenin, lipsindu-l de informații privind activitățile curente de partid, sub pretextul griii pentru sănătatea acestuia și luând măsuri ca nici testamentul lui Lenin să nu ajungă la cunoștința tovarășilor din conducere. De fapt, încă înainte de moartea lui Lenin, Stalin aranjase cu Kamenev să-l propună ca Secretar General la Plenara C.C. și manevra îi reușise.

Ceașescu a învățat bine lecția. El a făcut un aranjament cu Maurer: încă la 12 martie îl numise pe acesta prim-ministru după alegeri; în schimb, Maurer l-a propus pe Ceașescu la prima ședință a Biroului Politic, pentru funcția de Prim-Secretar, fiind sprijinit de Bodnăraș, care și el încheiase o înțelegere cu Ceașescu.

Astfel, în ziua de 16 martie, când Dej i-a chemat la patul său pe Maurer și Bodnăraș și le-a cerut să convoace Biroul Politic ca să-l numească pe Gheorghe Apostol ca Prim-Secretar, chestiunea succesiunii fusese deja rezolvată. La 19 martie, Gheorghiu-Dej a încetat din viață.

Singura paralelă cu succesiunea în regimurile comuniste care îmi vine în minte este Cosa Nostra: aceeași discreție totală în jurul aranjamentelor de culise încheiate în stilul marilor gangsteri prin care este desemnat șeful mafiei.

Am fost atât de scârbit și întristat de întregul scenariu, încât m-am decis să demisionez din guvern și să mă retrag doar la postul meu de profesor la universitate. Îmi dădeam seama că nu voi putea lucra sub Ceașescu și, când o delegație TV, condusă de Tudor Vornicu, a venit să mă roage să revin asupra demisiei, le-am și spus acest lucru. Era ceva neobișnuit în sistemul comunist, iar Emil Bodnăraș, superiorul meu pe linie de stat, a rămas consternat când a citit scrisoarea mea de demisie. A fost rândul meu să fiu consternat când am văzut reacția lui „Îți dai seama, dragă Brucan, ce se va întâmpla? Salariul îți va fi redus la jumătate, nu vei mai avea mașină la scară, nici acces la magazinele și serviciile gospodăriei de partid, nici la Elias și nici vara la mare, iarna la munte în vilele partidului. Ia mai gândește-te !”

Da, m-am gândit și am conchis că este ceva putred într-un sistem care transformă revoluționarii ca Bodnăraș, făcându-i să simtă și să se comporte ca membri ai unui noi clase privilegiate - nomenclatura.

După mulți ani, când era grav bolnav la Elias, Bodnăraș m-a chemat și mi s-a spovedit. Avea remușcări că se lăsase manipulat în momente critice pentru țară - propunerea ca Nicolae să fie ales președinte, propunerea ca Elena să devină prim-vicepreședinte al

guvernului și altele, pe care le făcuse la rugămintea lui Ceaușescu. De fapt, însă, mă chemase pentru a-mi spune că ar dori înainte de moarte să scrie istoria lui 23 August 1944, rugându-mă să-l ajut la redactarea și organizarea materialului. Mi-a mărturisit cu acea ocazie că păstra în safe-ul de acasă o scrie de documente pretioase și unice din acea vreme. Nu și-a dat seama, săracul, că toate cușetele elegante din pavilionul special pentru ștabi de la Elias sunt bine căptușite electronic. În aceeași noapte, un grup de securiști au pătruns în casa lui de pe Bd. Primăverii, au deschis safe-ul și au luat toate documentele găsite acolo. Banii i-au lăsat. Când auzea de memorii, Ceaușescu devenea paranoic.

Cele patru faze ale lui Ceaușescu

Domnia lui Ceaușescu a cunoscut patru faze de metamorfoză și comportare politică:

1965-1971

1971-1980

1980-1987

1987-1989

Prima fază a început cu Congresul al IX-lea al partidului comunist, congresul promisiunilor și deschiderilor menite a crea imaginea unui lider mai liberal, mai democratic și mai luminat, imagine opusă celei a lui Gheorghiu-Dej, ale cărui prestigiu și popularitate îl iritau și torturau pe Ceaușescu. În această încercare, de a-și crea o imagine favorabilă, Ceaușescu era în mod vădit inspirat de deschiderile lui Hrușciiov și, în mod deosebit, de efectul politic pozitiv pe care le-au avut atât în țară, cât și în Occident. La Congresul al IX-lea, Ceaușescu a criticat în termeni foarte duri violarea de către Dej a principiului conducerii colective, susținând că acest principiu constituie o axiomă fundamentală a partidului și, în consecință, nici o persoană nu trebuie să dețină funcții atât în partid, cât și în stat. Metodele administrative în artă și literatură au fost, de asemenea, condamnate și s-a fluturat un fel de lozincă: „Să

lăsăm o mie de flori să crească" - sugerând liberalizarea potențialului creator al artiștilor și scriitorilor. Nu e de mirare că noua linie de partid a atras intelectualitatea română și a creat mari speranțe în populație.

Manipularea simbolurilor naționale, inițiată de Gheorghiu-Dej, ca o politică timidă și oarecum restrictivă a fost acum ridicată la nivelul unei strategii generale de partid și de stat. Campania lui Dej de re-românizare s-a transformat într-o celebrare a figurilor istorice și culturale asociate luptei pentru independență, și, totodată, într-un efort ingenios de a înfățișa pe noul lider ca o reîncarnare virtuală a vechilor regi și voievozi de seamă de la Burebista și Decebal la Mircea cel Bătrân, Mihai Viteazu și Ștefan cel Mare. Cei mai buni pictori români au primit comenzi pentru a-l plasa pe Ceaușescu în linie cu acești mari întemeietori și făuritori ai istoriei românilor.

Culmea acestei strategii a fost, desigur, marea adunare din Piața Palatului din 21 august 1968, când Ceaușescu s-a adresat unei mulțimi entuziaste condamnând invazia sovietică în Cehoslovacia ca „o mare greșeală și un mare pericol pentru pacea în Europa, pentru soarta socialismului în lume și un moment rușinos în istoria mișcării revoluționare”. El a subliniat punctul care îl interesa cel mai mult: „Nu există nici o justificare pentru intervenția militară în afacerile unui stat socialist frățesc”. El a enunțat, de asemenea, ceea ce va deveni ulterior doctrina militară română a „războiului popular”. Adică formarea gărzilor patriotice înarmate, compuse din muncitori, țărani și intelectuali.

Această declarație istorică l-a făcut pe Ceaușescu nu numai un erou național, dar și o stea internațională, popularitatea lui crescând imens. Fără nici o îndoială, toți românii l-au aplaudat, inclusiv cei care petrecuseră ani lungi în închisoare și lagăre de condamnare. La sfârșitul anilor '60, peste un sfert din academicieni și deținătorii de doctorate, circa 46 la sută din ingineri și jumătate din profesori intraseră în partid.

Occidentul era impresionat și liderii occidentali au început pelerinajul lor spre București, începând cu premierul britanic

Harold Wilson, președintele De Gaulle și culminând cu președintele Nixon, care s-a prins într-o horă aprigă în jurul Arcului de Triumf din București, inaugurând o nouă eră în relațiile româno-americane. Aici trebuie punctat că Ceaușescu făcuse o investiție politică inteligentă și clarvăzătoare în viitorul politic al lui Nixon, când îl invitase pe liderul american la București în 1967, moment în care șansele politice ale acestuia erau în dubiu, acordându-i o recepție rezervată în mod obișnuit șefilor de stat.

Tot în această primă fază trebuie inclusă decizia Congresului al IX-lea de a stabili o comisie de investigație pentru a clarifica situația politică a unor activiști de partid care fuseseră arestați și condamnați cu ani în urmă. Cu această mișcare Ceaușescu a împușcat doi iepuri dintr-o dată: pe de o parte, era implicit o promisiune de legalitate pe care Dej nu o respectase și, în felul acesta, mai diminua din umbra uriașului său predecesor, pe de altă parte, prin accentuarea grelei responsabilități a membrilor Biroului Politic în aprobarea procesului Pătrășcanu fără a fi verificate acuzațiile ce i se aduceau, Ceaușescu deschidea seria loviturilor de maestru prin care va elimina unul după altul pe adversarii săi potențiali, începând cu Drăghici, șeful aparatului represiv, Bârlădeanu, critic al deciziilor sale economice scelerate, și Maurer, prim-ministru, care încerca, din greu, să încetinească ritmul forțat al industrializării. La al X-lea Congres, din august 1969, numai trei membri ai fostului Birou Politic al lui Dej (Ceaușescu, Maurer și Bodnăraș) făceau parte din Prezidiul Permanent, care a înlocuit Biroul Politic.

Revoluția mini-culturală

În prima fază, Ceaușescu opera potrivit unui scenariu menit a comunica națiunii o anumită imagine a conducerii sale. În acest scop, el învățase arta de a strânge mâinile și de a-i săruta pe bebeluși. El promitea de toate la toți, proclama principii în care nu credea (conducerea colectivă, legalitatea, libertatea creației

artiștilor și scriitorilor etc.), arăta în locul figurii sale morocănoase una zâmbitoare și chiar începuse să facă glume. El s-a dovedit un actor *consommé* în acest rol politic dificil.

În faza a doua, el a început să fie „el însuși”. Descoperise, în sfârșit, în China și Coreea de Nord, modelul comunist care îi se potrivea și, în mod special, sistemul politic și cultural care îi venea ca o mănăușă. Mai întâi, Ceaușeștii au fost puternic impresionați de primirea care li s-a făcut la Beijing și Phenian. Miile de copii în uniformă, cu stegulețe, imensele mulțimi care aplaudau și strigau ca un singur om, adularea liderului mult iubit, fabricile pe care le-au vizitat și care arătau ca niște stupi de albine într-o activitate totuși disciplinată, ca și numeroasele mitinguri, parăzi și demonstrații - toate li se păreau lui Nicolae și Elenei că merită a fi copiate. Măcar de-ar reuși să facă același lucru în România! Într-adevăr, era un experiment formidabil în inginerie socială dirijată dintr-un singur centru. Asta era ideea și Nicolae a asimilat-o cu voluptate. În plus, Elena a descoperit și pentru ea un model în Chang-Ching, sotia ambițioasă și crudă a lui Mao. Elena a trecut peste începuturile acesteia, ca mică stea de cinema, care se culcase cu toți regizorii și producătorii pentru fiecare contract, și era plină de admirație pentru modul în care Chang-Ching îl sedusese pe Mao, făcându-i-se indispensabilă atât profesional, cât și sexual. Chang-Ching a fost aceea care a sădit în Elena ambiția și dorința de a deveni ea însăși activă politic și, de ce nu, chiar de a domina pe soțul ei.

De multă vreme, am observat că profesorii universitari și oamenii de știință se duc la conferințe internaționale numai pentru a confirma prejudecățile lor. Ei selectează din cuvântările celorlalți acele puncte care pot servi la întărirea propriilor lor teorii. Ceaușescu a extras de la Marx numai ideile care îi veneau lui bine și a găsit în China și Coreea de Nord o confirmare a propriilor sale prejudecăți: marxism-leninismul merge foarte bine cu naționalismul egoist, iar austeritatea și disciplina strictă sunt absolut necesare pentru a face o națiune coaptă pentru comunism. Și, când s-a întors acasă, el a făcut exact acest lucru.

De fapt, curajoasa poziție luată de el împotriva invaziei în Cehoslovacia nu era motivată de spiritul democratic al reformei lui Dubček. Principala sa preocupare era independența amenințată de doctrina Brejnev. Sovieticii puteau să-i facă lui ceea ce îi făcuseră lui Dubcek. De fapt, pentru Ceaușescu independența însemna că el să poată face nestânjenit ceea ce dorea.

Tezele din iulie 1971 au inaugurat revoluția culturală în România. Ele prevedeau un control centralizat mai strict asupra activităților artistice și culturale, asupra învățământului și presei. Ele insistă asupra necesității de a modela conștiința socialistă, îndocrinarea ideologică de partid urma să fie intensificată, iar accentul pe teme naționaliste urma să fie întărit cu mai multă muzică populară și dansuri populare, în timp ce muzica decadentă occidentală și dansurile gen rock-and-roll au fost interzise sau strict reduse. Pentru a asigura aplicarea noului spirit proletar, toate teatrele și editurile au primit ordin să includă în comitetele lor de conducere „reprezentanți ai muncitorilor și țăranilor”. Peste tot șuruburile controlului de stat au fost strânse.

În martie 1974, Ceaușescu și-a asumat, de asemenea, funcția de președinte al republicii, pe lângă postul său de partid, încălcând astfel principiul stabilit la Congresul al IX-lea, care interzicea deținerea simultană de funcții de partid și de stat. Cât despre conducerea colectivă slăvită cu atâta agomot la același congres, nimeni nu mai îndrăznea acum să o menționeze. Ceaușescu era deja un monarh absolut. Cu scopul de a prezenta cumularea funcțiilor ca un principiu organizatoric, menit să sporească eficiența guvernării, Ceaușescu a hotărât o împletire a conducerii de partid și de stat de sus și până jos, care să fie instituționalizată într-un grad fără precedent în istoria comunistă, secretarii de partid locali cumulând funcția de prefecți și primari până jos, la cel mai mic cătun. În felul acesta, alegerile locale deveneau o mascaradă: secretarul de partid din sat, fiind numit „de sus”, cine mai îndrăznea să voteze împotriva lui în alegerea sa ca primar ?

Datoria externă mai întâi de toate

Cea de a treia fază (1980-1987) a fost caracterizată de programe de austeritate dictate de opțiunea lui Ceaușescu de a face din plata datoriei externe prioritatea absolută a politicii românești. Aceasta coincidea cu ridicarea soției sale, Elena, la o înaltă poziție în partid și în stat, care până la urmă a dus la o structură bipolară a puterii: Cabinetul 1 și Cabinetul 2. În această fază, amândoi au împins revoluția culturală până la concluzia ei logică: România și-a întors spatele la revoluția științifico-tehnică.

Încă în anii '70, efectele negative ale industrializării forțate începuseră să se facă simțite. În mod deosebit, construirea unui nou combinat de oțel la Călărași și lărgirea fantastică a capacității de rafinare a petrolului, a determinat ca importurile de minereu de fier și de păcură să se ridice la 3 miliarde de dolari anual. Serviciile și dobânzile la datoria externă de 10 miliarde de dolari adăugau la aceasta circa 1 miliard 500 milioane anual. Dar întregul surplus în comerțul exterior al României în '81 erau doar de 300 milioane de dolari. Cu un efort extraordinar, el a fost ridicat în '81 la miliard 600 milioane de dolari. Totuși aceasta era un fleac în comparație cu cele 5 miliarde de dolari cerute la importuri și dobânzi. Cu un deficit anual de circa 3 miliarde de dolari, România mergea spre faliment.

De aceea Ceaușescu a hotărât să inițieze un program de salvare națională care includea tăieri drastice ale importurilor la cerințe minim și reduceri tot atât de drastice ale consumului național, exportând orice fel de marfă, inclusiv alimente. Pentru a pune în aplicare o politică atât de inumană, el a introdus o serie de măsuri de austeritate care au scăzut standardul de viață la un nivel neatins din timpul foametei anilor de război. În 1981, a reintrodus rația de pâine și s-au luat măsuri drastice pentru a limita consumul alimentelor de bază ca untdelemnul, zahărul, făina, orezul, iar asemenea produse din import cum ar fi ceaiul și cafeaua deveniseră aproape prohibite pentru oamenii din popor. Țăranii navetiști nu mai puteau să cumpere pâine și hrană în orașe. Miliția

a devenit regulatorul comerțului cu produse agricole, iar așa-zisa piață țărănească a căzut sub control de stat. Întrecându-l chiar și pe Stalin, Ceaușescu argumenta că țărănimea, care beneficiase de prețuri fixe la produsele industriale, trebuie să compenseze prin vânzarea produselor agricole la prețuri fixate de stat. La dracu' cu legea valorii !

În februarie '82, prețurile la 220 de articole alimentare au crescut cu o medie de 35%, în timp ce prețurile pentru benzină, electricitate, gaze și combustibil creșteau tot timpul. Luminatul străzilor a fost redus complet la țară, în timp ce în orașe numai străzile principale erau sărăcăcios luminate, spre deliciul hoților, spărgătorilor și comițătorilor de violuri. Și totuși, epoca lui Ceaușescu era numită "ani-lumină".

Era timpul ca Elena să sară în ajutorul soțului ei în lupta împotriva poporului român. În 1979, ea devine președinte al Comitetului Național pentru Știință și Tehnologie, în '80 prim-vicepreședinte al guvernului român, un vice mai tare decât șeful guvernului, și dobândește postul mult mai important de președinte al comisiei pentru cadre de stat și de partid, adică stăpîna întregii nomenclaturi.

Cabinetul 2 a început să fie o dublură a Cabinetului 1. Fiecare demnitar care vroia să-și păstreze postul sau să obțină aprobarea unei propuneri trebuia să se prezinte nu numai la El, ci și la Ea. Erau anii în care Nicolae începuse să sufere de anumite boli ca diabet și prostată, și pe măsură ce el devenea mai slab fizicește, ea devenea mai tare politicește. Părea că exercită un fel de vrajă asupra lui. De câte ori el vorbea mulțimii, se oprea la un moment dat și întorcea capul spre ea pentru aprobare. Și ea îl imboldea prin priviri și gesturi de aprobare: „Dă-i înainte, Nicolae !”

Într-un anumit moment, ea a început să controleze chiar și lista de audiențe a soțului ei. Într-o zi, Radu Beligan, vestit actor și director al Teatrului Național, l-a convins pe Ceaușescu să anuleze decizia de a se reduce subsidiile pentru teatre de la 70 la 30%, argumentând că era împotriva propagandei de partid și a educației patriotice a cetățenilor. Elena a fost furioasă, a anulat

decizia soțului ei și, din acel moment, șeful de cabinet al președintelui trebuia să-i trimită ei regulat lista audiențelor pentru a doua zi pentru aprobare.

Spre deosebire de Nicolae, Elena era proastă. În plus, pentru că tot ce o privea pe ea era păcăleală, iar ea știa acest lucru (activitatea ei ilegală era nulă, doctoratul și lucrurile ei științifice erau contrafăcute) se simțea nesigură și, de aceea, era mai rea decât el. Când am fost arestat în '89 și cercetat timp de două luni, ea a fost aceea care a dat dispoziții ca fiica mea să fie concediată, soțul ei, arhitect, să fie mutat într-un oraș îndepărtat și tot ea a dat dispoziții Securității să evacueze întreaga familie din casa noastră într-o cocioabă de tip rural, lipsită de apă și de gaze. Era foarte pricepută la asemenea lucruri.

Amândoi, în armonie perfectă, erau ostili revoluției științifico-tehnice. În mod special erau împotriva computerului și a informaticii. Ca și Brejnev, și ceilalți lideri comuniști percepeau computerul ca pe o amenințare la adresa comunismului, iar revoluția informatică era ceva care distrugea planificarea centrală, controlul informației și întregul sistem. În consecință, ei au desființat Institutul de Matematică și, mai târziu, Institutul de Informatică. Nu se mai permitea nici o traducere a cărților despre această revoluție. Elena avea metoda ei proprie de a rezolva asemenea probleme complicate. Simplă, dar radicală și eficace. Pentru a împiedica revoluția computerelor și informaticii de a pătrunde în România, ea a închis efectiv toate canalele prin care aceasta revoluție putea să se strecoare în țară: a tăiat fondurile pentru importul de cărți, reviste și magazine, numărul studenților români la universități străine a fost redus la zero, iar participarea oamenilor de știință și a inginerilor la conferințe internaționale era descurajată. Când membrii Prezidiului Academiei au argumentat că oamenii de știință români nu-și puteau face treaba fără participarea la conferințe internaționale, ea le-a răspuns: „Asta e o prostie, tovarăși! Eu n-am participat niciodată la conferințe internaționale și uite ce am ajuns!” Toți au rămas stupefiați.

Politica de cadre a Elenei era proverbială. În '85, ea a epurat din Ministerul Afacerilor Externe, pe baza unor criterii speciale (origine socială nesănătoasă, rude în străinătate etc.) pe cei mai mulți diplomați care vorbeau limbi străine. Ea avea o teorie: unul care nu știe să vorbească limbi străine nu va „dezerta” niciodată în Occident. Trebuia să se întoarcă acasă. Chiar și pentru Paris, ea a găsit un ambasador, pe nume Tache, care nu vorbea franceza.

Eu decid ce este științific!

Nicolae Ceaușescu era convins că este un geniu economic. Ideile cele mai trăznite care îi treceau prin cap erau imediat puse în aplicare și nimeni nu îndrăznește să spună că „împăratul e gol”.

Visul lui era să transforme România într-o mare țară exportatoare de mașini. La început au fost investițiile industriale. Proporția din venitul național alocată investițiilor a trecut de la 15-17% la 34,1% în cincinalul '71-'75 și apoi la 36,3% în cincinalul '76-'80. Una dintre cele mai înalte din lume și, desigur, grupul „A” al industriei grele primea „partea leului”. Deși România nu avea mine de fier, iar sovieticii refuzau să sporească exporturile lor de la Krivoi Rog, Ceaușescu a mers atât de departe, încât importa minereu de fier din Brazilia, India și chiar din Australia pentru a construi o industrie de oțel care la începutul anilor '80 egala producția Germaniei Occidentale pe cap de locuitor. El nu s-a declarat satisfăcut cu un singur automobil construit în România - „Dacia” (bazat pe model Renault), ci a aranjat cu Citroën fabricarea celui de-al doilea automobil - „Oltcit”, apoi a pornit-o și spre al treilea, la Timișoara. Industria de mașini-unelte a atins un punct în care era mai diversificată decât cea a Franței. Și, toate acestea, cu prima generație de muncitori industriali abia veniți de la sate. În aceste condiții, calitatea mașinilor nu prea era competitivă pe

piețele mondiale și de aceea nu a produs mare surprindere știrea publicată într-o revistă franceză economică că o companie importase mașini românești pentru a le topi în oțel. Soluția lui Ceaușescu era prețul scăzut, fiind de multe ori acuzat de dumping. Și cum nu vedea șanse pe piețele Occidentului, a început să vândă mașini și chiar să construiască fabrici de oțel și chimice în țările Lumii a treia, pe bază de troc. În acest fel, la începutul anilor '80, România devenise a doua țară est-uropeană în privința ajutorului economic acordat Lumii a treia, după U.R.S.S. Un alt capriciu al său a fost construirea unei vaste capacități de rafinare a petrolului; într-un moment în care extragerea petrolului în România a scăzut de la 14-15 milioane de tone țitei la sub 10 milioane, el a sporit capacitatea rafinăriilor în '78 la 25,4 milioane de tone și, fără a se lăsa impresionat de criza petrolului din '74-'75, el a continuat să sporească această capacitate până la 36 milioane de tone, o performanță absolut scelerată. Întrucât sovieticii refuzau să furnizeze României mai mult de un milion de tone țitei anual, România fu confruntată cu situația ca peste un sfert din capacitatea rafinăriilor ei să rămână neutilizată.

Dar atunci Ceaușescu a avut o altă idee trăznită : el a construit o mulțime de uzine termoelectrice pe baza unor mine de cărbuni din Oltenia nou descoperite, al căror produs însă avea o foarte mică putere calorică și conținea minerale tari care distrugeau mașinile. Geologul care a descoperit minele a primit un premiu fabulos de la Ceaușescu și apoi a fugit în Occident. El știa prea bine ce fel de cărbune descoperise.

Luarea deciziilor în probleme economice era un hobby favorit al Ceaușeștilor. Fiecare vizită într-un județ se lăsa cu schimbări în plan economic, în ce privește investițiile, forța de muncă și resursele. La Planificare, funcționarii trăiau zile de spaimă ori de câte ori era anunțată o asemenea vizită.

Merită povestită o întâmplare care relevă mecanismul interior al acestui proces decizional. Un prieten al meu, matematicianul Bereanu, a fost invitat odată în Comitetul de Stat al Planificării. Președintele i-a oferit o cafea și un coniac franțuzesc și

i-a spus: „Noi știm că ești un specialist de renume mondial în cercetarea operațională, fiind capabil să găsești soluția optimă pentru plasarea noilor unități economice. Ei bine, noi vrem să construim o fabrică de aluminiu”. Și el se duse la harta României, care era agățată pe perete, și, arătând cu degetul orașul Slatina din Oltenia, spuse: „Tovarășul Ceaușescu a decis să o construiască aici”. Bereanu a rămas perplex. El a remarcat: „Dacă ați decis deja locul, de ce mai aveți nevoie de mine?” Răspunsul a venit imediat: „Simplu: să demonstrezi că decizia este științifică”. Tot ce făcea Ceaușescu era științific.

Cultul orchestrat

Nimic nu era lăsat la întâmplare. Chiar și cultul personalității era orchestrat cu grijă și nu de asociații sau sicofanții săi, ci chiar de dirijorul personal. Înainte de orice miting de masă, paradă sau defilare, strigătorii de lozinci erau convocați la sediul de partid și li se spunea care era lozinca zilei și, desigur, ce merit istoric sau actual al conducătorului trebuia să fie strigat în microfon, fie în piețe, fie în săli. Stalin fusese un începător în materie și tot așa Mao, deși ei au fost aceia care au inaugurat cultul. Dar ei erau amatori, iar Ceaușescu era profesionist. El a ridicat cultul său la paroxism, dacă ținem seama că, spre deosebire de cei doi maestri, el era handicapat de mica dimensiune a națiunii sale. Totuși, el se descria ca gânditorul marxist cel mai original și mai important în viață, iar pentru consumul românilor nu numai ca reîncarnarea personală a luptei naționale pentru independență și eliberarea socială, ci ca singura speranță care rămânea unei omeniri speriate de confruntarea superputerilor și de sinucigașa competiție nucleară.

Desigur, el era înconjurat de scriitori, poeți, pictori, muzicieni, care se luau la întrecere pentru a-i câștiga favorurile: idol al poporului, salvator al independenței naționale - erau temele mari; venea apoi: marele vizionar, apostolul, sinteza geniului latin

sau personificarea tradiției daco-romane, superman-ul de uimitoare simplitate, și totuși... Geniul Carpaților. Până la urmă, a început și el să creadă că era un superman și era citat a fi spus: „Un om ca mine se naște o dată la o mie de ani!” (Românii obișnuiau să glumească spunând că Ceaușescu a venit înaintea Creatorului, deoarece el fusese acela care crease Haosul.)

Citarea lui Ceaușescu în fiecare carte care urma să fie publicată era nu numai o formă de ritual, era o obligație, o condiție pentru a ajunge la faza publicării. Singura mea carte publicată în timpul lui Ceaușescu era o traducere din engleză în limba română a lucrării „Dialectica politicii internaționale”. Ea a fost oprită de Secția de propagandă a Comitetului Central deoarece nu includea citate din Ceaușescu. Omul care era șef al cenzurii, temutul Mihai Dulea, adjunct al ministrului Culturii, m-a vizitat la Spitalul Elias, unde trebuia să fiu operat, spunându-mi că lucrarea nu putea fi publicată în forma ei actuală. El a adus două citate din Ceaușescu, unul obligatoriu în prefață, și mi-a promis că, dacă accept includerea lor, el mă asigură de publicarea cărții. Am eliminat adjectivele din cele două fraze și Dulea s-a ținut de cuvânt.

Relațiile mele cu Ceaușescu

A fost singura mea carte apărută în Era Ceaușescu, dar faptul cu ea a apărut totuși ridică problema relațiilor mele cu dictatorul. Cred că este vorba de o relație specială, de un amestec straniu de sentimente contradictorii: respect reciproc și ură reciprocă. Eu apreciam curajul său politic și chiar intelectual, faptul că, în ultimii ani ai lui Gheorghiu-Dej, Ceaușescu era singurul membru al Biroului Politic care avea îndrăzneala de a-l contrazice în fața tovarășilor, iar el știa că eu știu, pentru că i-am spus-o în câteva rânduri, ceea ce l-a încântat.

Odată, pe la sfârșitul anilor '70, am fost printre puținii oameni dinafara puterii invitați la C.C. pentru a citi stenograma întâlnirii de la Moscova dintre Ceaușescu și Brejnev, iar secretarul

său, Manea, mi-a spus la telefon „Tovarășul, personal, v-a trecut pe listă”. Brejnev îl chemase pe Ceaușescu pentru a-i reproșa pe un ton brutal conținutul unor declarații ale acestuia din urmă în care U.R.S.S. era criticată odată cu S.U.A. pentru cursa nebunească nucleară. Riposta lui Ceaușescu, pe un ton uluitor de calm și rezonabil, a fost nimicitoare; bătrânul urs de la Kremlin a fost făcut marț, pur și simplu n-a mai fost în stare decât să bâlbâie câteva adjective jignitoare. Lectura stenogramei m-a impresionat așa de tare încât am spus celui care-mi adusese dosarul că vreau sa-l văd pe „tovarășul președinte”. M-a primit imediat, deși se aflau acolo Mănescu și Dincă, pe care i-a rugat să-l lase puțin singur. I-am spus că, după lectura stenogramei, țineam să-l felicit nu atât pentru curajul demonstrat, care nu mă surprinde, cât pentru logica strânsă și neiertătoare a replicii sale. Ceaușescu era încântat, torcea ca un motan, dar, spre surprinderea mea, a făcut o observație care reducea meritul său personal: „Să știi, tovarășe Brucan, că Leonid ăsta nu e prea deștept, că dacă aveam de a face cu Hrușciiov nu mi-ar fi mers așa de ușor!”

Am mai avut o ocazie să testez aceste relații speciale. Tot prin anii aceia, studenții de la Arhitectură înfiinșaseră un club de discuții în clădirea institutului și m-au invitat să le vorbesc despre situația internațională. După expunere, un student a pus chestiunea Basarabiei și a întrebat de ce nu ridicăm noi la O.N.U. problema retrocedării Basarabiei. Am explicat că Actul Final de la Helsinki interzice orice pretenții la revizuii teritoriale în Europa și am adăugat că dacă România ar crea un precedent în această privință, Ungaria ar putea ridica și ea chestiunea revizuirii Tratatului de la Trianon. Un securist a făcut un raport despre discuție, în care eram acuzat de „propagandă în favoarea iredentismului” și, până la urmă, acest raport a ajuns la Leonte Răutu, Directorul Propagandei la C.C. Cu cunoscuta-i vigilență revoluționară, acesta s-a mobilizat imediat și a cerut ca secretarul Centrului Universitar, Pacoste, împreună cu rectorul Institutului de Medicină, unde funcționam ca profesor de științe sociale, să mă convoace imediat ca să dau explicații. Am venit la ședința

convocată la Institut și, când am auzit despre ce este vorba, le-am spus că mă miră că s-au lăsat prostiți de o poveste atât de absurdă, le-am declarat că consider sub demnitatea mea să particip la o asemenea discuție și n-am absolut nimic de explicat. Am aflat ulterior că Răutu s-a dus la Ceaușescu cu propunerea ca să fiu sancționat și că acesta din urmă i-a răs în nas și i-a spus în auzul unor martori: „Lasă-I în pace pe Brucan”. Într-adevăr, cazul a fost clasat. Ceaușescu știa foarte bine că în probleme de politică externă gândeam la fel. Desigur, își amintea că în 1966 eu pledasem pentru o politică independentă față de U.R.S.S. și, probabil, ținea să uite că el fusese atunci împotrivă. Din rezumatele cărților mele, pe care le primea de la Securitate, știa ca eu tratam atât U.R.S.S., cât și S.U.A. ca superputeri cu ambiții de dominație mondială și, probabil, așa se explică și apariția cărții mele de teorie internațională în România. În ce mă privește, în anii aceia eram mândru de politica externă a României și că citam la cursurile mele americane meritele acestei politici, în special condamnarea invaziei sovietice în Cehoslovacia.

Este adevărat că deși demisia mea de la conducerea Radioteleviziunii în momentul când a devenit conducătorul partidului nu i-a făcut plăcere, timp de aproape 15 ani am primit pașaport ori de câte ori eram invitat să țin cursuri la universități străine sau să particip la conferințe internaționale, iar Ștefan Andrei îmi aproba regulat plecarea, ca secretar al C.C. cu probleme externe și, ulterior, ca ministru al afacerilor externe. De fiecare dată, la întoarcere, trimiteam acestuia un raport de activitate în care menționeam și personalitățile politice americane pe care le întâlnisem în diferitele ocazii; de câte ori îmi apărea o carte în străinătate, îi trimiteam și lui Ceaușescu un exemplar cu dedicație, iar șeful lui de cabinet îmi spunea: „Șeful a pus-o în bibliotecă”. (Ulterior, în timpul arestului și anchetei la Securitate, în 1984, am constatat că toate cărțile mele în engleză fuseseră traduse și difuzate „în tiraj redus”).

În anii '80, relațiile s-au stricat. Am fost convocat la C.C. de către Eugen Florescu, șeful Secției de propagandă. Pe masa din

biroul lui se aflau tăieturi din presa străină cu articolele mele critice la adresa politicii economice și culturale a U.R.S.S. și a celorlalte țări socialiste, precum și studiile mele teoretice în care relevam lacunele marxismului și Ieninismului. Florescu mi-a reproșat, pe un ton nervos, cum de îndrăznesc să scriu în străinătate asemenea articole, la care i-am răspuns că eu sunt gata să le public și în ziare sau reviste din țară, subliniind că niciunul nu se referă în mod concret la România sau la partidul nostru. Florescu s-a înfuriat și a început să mă amenințe, comunicându-mi că nu voi mai primi pașaport pentru a călători în străinătate.

Am comunicat imediat universităților și asociațiilor din străinătate, în a căror conducere eram membru, că nu pot participa la activitățile lor, după care a urmat o avalanșă, de telegrame și scrisori adresate lui Ceaușescu și Andrei în care se cerea anularea interdicției, iar când a venit la București secretarul Departamentului de Stat, Alexander Haig, în fruntea listei încălcărilor drepturilor omului pe care i-a prezentat-o lui Ceaușescu era Silviu Brucan. Prietenii și colegii americani lucraseră bine. M-a chemat atunci Ștefan Andrei și mi-a spus că din acel moment să-i semnalez lui personal orice invitație primesc din străinătate și el vă avea grijă ca Direcția Pașapoartelor să-mi rezolve viza la timp. Mi-a precizat că a primit în acest sens indicații de la Ceaușescu.

Pot să spun, însă, că în întreaga Eră Ceaușescu, până în 1987, când am adoptat o poziție publică împotriva regimului său, nu am suferit represalii din partea autorităților. Așa cum se constată din dosarele de la Securitate pe care le-am recuperat, am fost pus, sub supraveghere și urmărit îndeaproape din 1966, când am demisionat din postul guvernamental de la Radioteleviziune. Am găsit în aceste dosare fotocopii ale scrisorilor primite din străinătate și stenograme ale convorbirilor telefonice cu străinătatea, inclusiv rapoarte anuale ale contului meu în dolari la Banca de Comerț Exterior.

În 1978, am fost chemat la Ministerul Educației și Învățământului și mi s-a propus să mă pensioneiez. Un ministru adjunct mi-a precizat că propunerea vine de fapt de la Comitetul

Central și întrucât tocmai atunci cerusem aprobarea pentru o deplasare în S.U..A. de trei luni, unde eram invitat la Dartmouth College pentru a ține un curs pe un trimestru, omul a argumentat că, potrivit instrucțiunilor în vigoare, nu puteam lipsi de la catedră în timpul anului școlar și, deci, e mai bine să mă pensioneiez. A adăugat un sfat prietenesc: să procedez astfel, dat fiind că la cursul meu de științe sociale la I.M.F. veneau și studenți de la alte facultăți, ceea ce ar putea să-mi creeze dificultăți cu „anumite organe”. Am înțeles apropoul, pentru că și eu constatasem că amfiteatrul institutului devenise neîncăpător pentru marele număr de studenți care veneau la cursul meu și m-am pensionat. Era clar că ei preferau să țin cursuri în străinătate decât în țară.

Ulterior, cred că era în anul 1951, pentru că era imediat după întoarcerea mea de la Paris unde fusesem invitat pentru un curs la Sorbona, am primit acasă vizita surprinzătoare a lui Enache, secretar cu Propaganda al C.C., vecin pe strada Herăstrău. Enache mi-a spus că se apropia, în ianuarie, aniversarea zilei de naștere a „tovarășului” și ar fi nimerit să scriu pentru „Scânteia” un mare articol despre politica externă a lui Ceaușescu. I-am cerut să-mi dea un timp de gândire și chiar a doua zi am plecat cu soția la Poiana Brașov. Cred că Enache a înțeles mesajul că nu a mai insistat asupra articolului.

Ar trebui să menționez că Enache aruncase o „momeală”: observând că am mereu probleme cu obținerea vizei de plecare pe pașaport, mi-a spus cu el ar putea „aranja” ca să obțin un pașaport special la purtător care să-mi permită să călătoresc oricând doresc fără a mai fi nevoit să fac apel la Direcția Pașapoartelor. Era una din acele favoruri pe care le acorda Ceaușescu intelectualilor pe care ținea să-i câștige de partea lui. Eu n-am mușcat din momeală.

În anii aceia nu o duceam prost, deși de la salariul de demnitar dintre 1962-66 (6000 pe statul de salariu plus 5000 în plic special) făcusem un salt în jos cu pensia de 4000 de lei. Dar cu venitul în dolari de pe urma cursurilor universitare în America, Anglia sau Franța și a drepturilor de autor de la cele 5 cărți

publicate în S.U.A. și traduse în mai multe limbi, mă aflam chiar în categoria „upper middle-class”, care abia acum se înfiripă în România. Cu salariul pe o lună la Universitatea din California îmi cumpărasem o mașină hidramată Opel Rekord, care m-a ținut 21 de ani, până la evacuarea în Dămăroaia, când am fost nevoit să o vând, că dacă o luam cu mine în cartierul acela mizer s-ar fi uitat lumea la ea ca la urs. Dispunând de un cont în dolari la B.R.C.E. puteam să fac cumpărături regulate la shopurile Comturist, unde se găseau toate bunătățile în materie alimentară care lipseau de pe piață în anii '80. Deși nu mai făceam parte, din 1966, din nomenclatură, ca „ilegalist” puteam folosi și eu și soția mea spitalul Elias și policlinica specială a partidului. Într-un cuvânt, mă bucuram de o situație privilegiată. Foarte puțini intelectuali români au călătorit atât de des în străinătate...și nu știu dacă mai există un caz de autor român care să fi publicat atâtea cărți în străinătate în domenii sensibile sociale și politice. Menționez toate acestea nu pentru a mă fâli, ci pentru a sublinia că acțiunile pe care le-am întreprins începând din 1987 împotriva dictaturii ceaușiste nu aveau o motivație de ordin material. Trăiam foarte bine din acest punct de vedere și unii dintre cunoscuții mei se mirau că riscam această bunăstare prin acțiunile mele politice. Alții nu înțeleg nici astăzi de ce am făcut-o mai ales după ce au văzut că după revoluție am renunțat și la putere, în martie 1990.

De ce a durat atât de mult?

Cum a fost posibil ca un regim atât de tiranic, brutal și evident anti-popular să dureze aproape un sfert de secol? Asta e chestiunea care frământă pe sociologi, politologi și economiști în Occident, ca să nu mai pomenesc de ai noștri.

Unii dintre ei subliniază că România fusese o societate țărănească și „mămăliga nu face explozie”, deoarece conformismul, pasivitatea și respectul față de autoritate sunt trăsături practice ale culturii politice țărănești. Aici s-ar putea adăuga că, din punct de vedere istoric, democrația modernă, spre deosebire de cea veche, simbolizată de Atena, este esențialmente un fenomen urban. Aceasta ar putea foarte bine să fie o explicație a recentei istorii a Chinei, unde lupta studenților și intelectualilor pentru libertăți democratice nu a avut mare ecou, deoarece 80% din populație trăiește încă la țară.

Alți autori amintesc moștenirea Imperiului Otoman, cu tradiția ei de „bacșiș”, și pe cea a fanarioților greci, care ne-au lăsat moștenirea corupției și a legăturilor speciale cu cei aflați la putere, toate la un loc formând așa-zisa „mentalitate balcanică”, definită ca „pasivitate, scepticism față de organizații publice, accent pe soluții individuale și legături puternice familiale”.

Cred că în fiecare dintre aceste teorii este câte ceva relevant pentru atitudinea stereotipă a românilor. Dar explicația fundamentală trebuie căutată în schimbările sociale care au avut loc în România ca rezultat al industrializării începută în anii '50. În vreme ce, în 1948, numai 3,8 milioane de oameni locuiau în centre urbane, în anii '80 populația urbană crescuse la 11-12 milioane. Pe scurt, circa 7 milioane de oameni s-au mutat din satele lor în oraș, cei mai mulți alăturându-se forței de muncă industriale. De la început, partidul comunist i-a curtat sistematic pe noii muncitori, asigurându-le condiții de viață urbană care, oricât de sărace și de greu de obținut, erau incomparabil mai bune decât „idioțenia vieții rurale” pe care o lăseseră în urmă. Oportunități fără precedent de educație și de carieră politică s-au deschis în fața acestor milioane de țărani dezrădăcinați care au intrat în noile uzine.

Muncitorul industrial de origine țărănească a devenit baza socială ideală a partidului comunist. Incapabil de a exercita el însuși

puterea într-o societate industrială modernă, țăranul, devenit muncitor, are nevoie de o avangardă care să exercite puterea în numele său. El aducea cu sine tradiții sătești lipsite de organizare; libertatea politică i se părea superfluă, iar libertatea presei n-a fost niciodată visul analfabetului. Pe scurt, cultura lui politică l-au făcut obiect perfect al „revoluției de sus”. La rândul ei, birocrăția de partid dobânda consfințire ideologică și legitimitate politică pe motiv că regimul se bazează pe adevăratul muncitor industrial care construiește socialismul cu propriile sale mâini.

Dar acest aranjament reciproc avantajos a fost torpilat de revoluția computerului și a infomaticii, care, de fapt, diminuează numărul, statutul și prestigiul social al muncitorului manual; sporind numărul intelectualilor și ridicând statutul și rolul lor în societate. Aceasta era ceva pe care Ceaușescu nu putea să o înghită. Priceperea acestui efect social al revoluției tehnologice l-a determinat pe Ceaușescu, ca și pe Brejnev și compania, să reziste asimilării ei în procesul industrial civil. De aceea, într-un moment când toate țările occidentale o serie de străpungeri științifice erau introduse pe scară largă în tehnologia industrială, ducând la o expansiune considerabilă a forțelor de producție, U.R.S.S. și țările est-europene au suferit o scădere bruscă a ratei de creștere economică: de la 10% în anii '60, la 3% la începutul anilor '80. Se pune întrebarea: de ce țările socialiste au înregistrat o atât de scăzută rată de creștere tocmai în momentul acestor noi descoperiri tehnologice? Pentru a găsi răspunsul, am examinat politica de salarii în aceste țări și am găsit cu în timp ce în Era Hrușciiov diferența în favoarea inginerilor și specialiștilor a crescut cu 48,8% în industrie și 55,8% în construcții, în Era Brejnev, politica s-a întors înapoi în favoarea muncitorilor manuali, rezultând în reducerea acestei diferențe la numai 10%, iar în unele industrii câștigul mediu al muncitorilor îl depășea pe cel al inginerilor. Retrospectiv, ne dăm seama acum că dirigitorii *comuniști refuzau*

să sacrifice preeminența muncitorului industrial (baza socială a partidului) pe altarul revoluției tehnologice și să acorde intelectualității poziția socială de frunte în societate pe care o cerea această revoluție.

Reacția conservatoare în viața culturală și artistică a anilor '70 constituia cealaltă fațetă a acestei politici fundamentale de clasă. În România, politica anti-intelectuală a fost aplicată pe un front mai larg decât în orice altă țară din Est, de la politica de salarizare la întreaga gamă de măsuri în învățământ, știință și activități artistice. Un inginer cu 10 ani de experiență și specializare în Anglia în mașini cu control numeric câștiga 3500 lei pe lună; altul cu specializare în Japonia în instrumente optice - 3300 lei pe lună, în timp ce salariul mediu al unui muncitor în industriile de cărbune și petrol era de 4000 lei pe lună. Ca și Brejnev, Ceaușescu începuse să vorbească despre re-proletarizarea partidului și cerea organizațiilor de partid să intensifice atragerea muncitorilor în partid. Măsurile de stat menite să reducă rolul intelectualilor au venit una după alta. A început cu decizia de a anula stipendiul special pentru membrii Academiei, drepturile de autor pentru cărți și articole științifice au fost drastic reduse; subsidiile de stat pentru filme, operă, teatru, orchestre simfonice și cumpărare de picturi au fost tăiate la sânge. În timp ce tinerii erau îndreptați spre școli tehnice și de meserii, numărul studenților scădea de la an la an (181200 - în '82, 174000 - în '83; 166300 - în '84; 159800 - în '85). Toate aceste rezultate m-au determinat să examinez și statisticile internaționale sociale. Până acum, noi măsuraserăm competiția Est-Vest numai în termeni economici; am găsit astfel că în anii '70 decalajul social între cele două zone a sporit simțitor. În Vest, revoluția tehnologică a accelerat trei procese sociale majore: forța de muncă în agricultură s-a redus drastic, numărul muncitorilor industriali a scăzut substanțial, în timp ce angajarea în servicii a sporit rapid. În România, ca și în întreg Răsăritul, politicile conservatoare pe care le-am menționat

mai sus au încetinit toate cele trei procese sociale. Prezervarea structurii sociale, considerată de partidul comunist ca esențială pentru perpetuarea lui la putere, s-a transformat într-o forță de întârziere a dezvoltării naționale. Retorica ultrarevoluționară a lui Ceaușescu nu era altceva decât mascarea unei politici sociale profund conservatoare. Prețul domniei sale este tragic: suntem cu 10-15 ani în urma Europei Occidentale și de 4 ori mai săraci!

Pentru a încheia acest punct, să conchidem că regimul lui Ceaușescu s-a bucurat de stabilitate atâta timp cât „contractul social” nescris între partidul comunist și clasa muncitoare a fost respectat cu strictețe. Prevederea de bază în acest contract era obligația partidului de a asigura muncitorilor un standard de viață decent, iar, în schimb, muncitorii acceptau să muncească din greu 50 sau chiar 60 de ore pe săptămână, cu condiția ca politica economică a partidului să le aducă o ameliorare continuă și simțitoare a nivelului lor de trai. Până în anii '70, ambele părți și-au respectat contractul, iar regimul arăta destul de stabil. Partidul comunist putea să țină totul sub control și, în consecință, rămânea principalul instrument al puterii.

În anii '80, însă, situația economică a început să se deterioreze. Au apărut lipsuri alimentare, penurie la încălzire și electricitate, iar standardul de viață al celei mai mari părți a forței de muncă scădea din rău în mai rău. În declarația mea publică după demonstrațiile din Brașov din '87 spuneam: „O perioadă de criză s-a deschis în relațiile dintre partidul comunist și clasa muncitoare, care până de curând asigurase stabilitatea politică a regimului... Erupția de la Brașov semnalează că cupa privațiunilor s-a umplut și clasa muncitoare nu mai acceptă să fie tratată ca un servitor ascultător”. Într-adevăr, partidul comunist devenise acum ineficace și principalul instrument al puterii lui Ceaușescu devenise Securitatea. Represiunea a dominat cea de a IV-a fază a regimului ceausist.

Cum și de ce s-a prăbușit comunismul?

În articolul meu din 3 septembrie 1987 în *The International Herald Tribune* am respins argumentele celor care subliniau rezistența în Europa de Est față de politica de schimbare a lui Gorbaciov și am conchis cu o frază profetică: „În 1990, o nouă generație politică va fi la conducere peste tot în Europa de Est”.

Încă din 1986 avertizasem în Prefața volumului „Lumea socialistă la răspântie”¹⁰: „Această carte a fost inspirată de perspectiva pe care o prevăd că dacă societățile socialiste din Est nu-și adaptează sistemul la revoluția științifico-tehnică (cel puțin în măsura în care Vestul a și făcut-o), socialismul va rămâne cantonat în secolul XX”.

E clar acum că socialismul n-a fost în stare să se adapteze și a rămas un experiment social eșuat al secolului XX. Motivele nu trebuie căutate doar în ceea ce Fernand Braudel numea *événementiel*, adică ceea ce este episodic și orientat spre eveniment, acordând importanță primordială contextului imediat. Comunismul a fost cu adevărat lovit de asemenea defecte precum corupția, abuzul de putere, represiunea, nepotismul, penuria alimentară și minciunile gogonate. Dar trebuie săpat mai adânc în celălalt tip de explicație al lui Braudel, *le conjoncturel*, care mută accentul pe cauzele structurale sau ciclice.

Ca mare experiment istoric, comunismul se baza pe o serie de postulate formulate de Marx la mijlocul secolului XIX pentru societățile industriale și adaptate mai târziu de Lenin la condițiile Rusiei înapoiate.

¹⁰ S. Brucan, *World Socialism at Crossroads*, Praeger, New York and London.

Primul postulat susținea că, datorită industrializării, o clasă muncitoare din ce în ce mai numeroasă va domina arena politică și va obține astfel puterea punând capăt capitalismului. În lipsa unei asemenea clase în Rusia, Lenin s-a decis pentru insurecție și a instaurat astfel dictatura proletariatului, adică a unei clase în curs de formare și oricum minoritare.

Al doilea postulat prevedea că o clasă-muncitoare care devenea dominantă numeric și politic va forma o societate omogenă.

Iar al treilea argumenta că partidul comunist, conceput inițial ca avangardă a proletariatului, va deveni forța politică conducătoare a societății și, dat fiind că reprezenta clasa care întruchipa cele mai înaintate forțe productive ale societății, va fi partidul viitorului.

Ei bine, revoluția științifico-tehnică a invalidat toate aceste postulate unul după altul. În loc să sporească numeric, muncitorimea industrială scade. În locul omogenizării, suntem martorii diferențierii sociale; au apărut o mulțime de grupuri socio-profesionale cu interese și aspirații diferite - de la muncitori necalificați la specialiști și ingineri, funcționari de birou și personal administrativ, angajați în servicii și profesii intelectuale creatoare, oameni de știință și ofițeri în armată. Pe scurt, revoluția tehnologică a distrus în mod practic noțiunea de clasă muncitoare ca unitate sociologică largă și compactă.

În sfârșit, în era computerului și informaticii, muncitorul industrial poate fi eu greu descris ca întruchipare a celor mai înaintate forțe productive. Se pune astfel o întrebare legitimă: Cum mai poate partidul comunist, ca reprezentant al muncitorimii, să revină avangarda politică a societății și partid al viitorului?

Trebuie să mărturisesc că a durat ceva timp până când am ajuns la concluzia logică finală. În 1986 și 1987, argumentând în lucrările mele că, într-o societate diferențiată social, pluralismul

politic este imperativ, mai gândeam că pluralismul ar fi posibil în partidul comunist, cu condiția renunțării la concepția monolită care făcuse ca partidul să devină intolerant și represiv. Mai păstram iluzia că Gorbaciov, care efectuase străpungeri fantastice în gândirea și politica sovietică, ar putea să o facă și pe aceasta. Dar leopardul nu și-a putut schimba petele. Când a ajuns la reformarea nucleului sistemului - însuși partidul comunist -, Mihail Sergheevici a dat înapoi. La Conferința Partidului din vara lui 1988, am remarcat într-un articol că s-a produs „prima dezvoltare politică contradictorie de când venise la putere în 1985”, atunci când Conferința, la propunerea lui, a decis ca liderul local de partid să fie numit automat conducătorul sovietului local. Iată paragraful din articolul meu care a avut un ecou deosebit la Moscova, după ce fusese transmis prin radio în limba rusă de *Vocea Americii* și *Radio Liberty*:

„Fapt este că ne aflăm în fața unei împletiri a conducerii de partid și de stat de sus și până jos ce urmează a fi instituționalizată într-o formă fără precedent în istoria sovietică. România este singura țară socialistă care a experimentat asemenea împletire în ultimii 15 ani cu secretarii locali de partid cumulând funcția de prefecți și primari până jos la ultimul sat. Ca marxist român, sunt de-a dreptul stupefiat că reformatorii din Moscova țin să imite acest model”.¹¹

În cursul vizitei la Moscova, în noiembrie 1988, acest articol a fost menționat des atât în institutule științifice unde am conferențiat, cât și la Kremlin. Până la urmă, s-a renunțat la această prevedere din Legea electorală. Pe scurt, din punct de vedere strict științific, eram pe deplin pregătit pentru revoluția anti-comunistă din România. Sentimental - nu! Și va mai dura până când mă voi

¹¹ S. Brucan, *Gorbaciov's Contradiction: Glasnost = more power* (Contradicția lui Gorbaciov: Glasnost = mai multă putere) in *World Paper*, Boston. August 1988, republicat în *International Herald Tribune*, 6-7 august 1988.

decide ce anume din trecutul meu comunist, mai precis ce valori, cred eu, vor supraviețui prăbușirii comunismului ca sistem de stat. Unele din aceste valori, cred, nu vor muri niciodată.

Sunt convins că idealul *justiției sociale*, sădit în conștiința oamenilor de bine din timpuri străvechi, va reapărea la suprafață în definiția comunistă: „De la fiecare după capacitate, fiecăruia după nevoi”. Nu cunosc o definiție mai bună ca aceasta și de aceea cred că ea merită să depășească capitalismul. Căutarea justiției sociale nu poate și nu va dispărea într-o lume care este 20 la sută bogată și 80 la sută săracă.

De asemenea, sper că ideea de *intervenționalism*, concept modern al frăției dintre bărbați și femei, indiferent de rasă, naționalitate și religie, va prevala până la urmă asupra diviziunilor, rivalităților și instinctelor de ură atât de puternice în lumea de azi. Această nobilă idee a fost pervertită și manipulată, așa cum s-a întâmplat cu toate ideile mari și nobile în istorie, dar aceasta nu înseamnă că nu merită să lupti pentru ea. Eu unul voi lupta pentru frăția între națiuni, naționalități și rase.

Asemenea idei sunt tot atât de vechi ca și căutarea filosofică pentru o societate mai bună și nu cred că falimentul socialismului de stat în Răsărit va pune capăt unei căutări care datează de milenii.

Capitolul IX

REVOLUȚIA ROMÂNĂ DIN INTERIOR

O mulțime de cărți au apărut în Occident pe tema Revoluției din România - decembrie 1989. Subiectul era fierbinte deoarece toată lumea o văzuse la televiziune. Ziariști sau scriitori cu condei rapid au semnat contracte cu edituri, au luat primul avion spre București, au stat două sau trei săptămâni la Intercontinental, au intervievat oameni care știau mai mult sau mai puțin despre cele întâmplate și, abracadabra!, manuscrisul a fost gata. Era o prevedere în contract care condiționa publicarea cărții de cererea pieței și trebuia să apară cât timp piața era „caldă”. Cât despre interpretarea evenimentelor, explozia populară din Piața Palatului în decembrie '89 nu avea nimic senzațional în ea. O mișcare populară spontană nu poate constitui o temă incitantă, cu excepția prezentării ei la televiziune, dar aceasta oamenii o văzuseră deja. Cu așa ceva nu se face un best-seller. O lovitură de stat, o conspirație militară, o răsturnare pusă la cale de K.G.B. sau de puteri străine - astea sunt teme care au șanse să bată piața. Că K.G.B. abia era în stare să facă față convulsiunilor și răsturnărilor din Uniunea Sovietică, asta nu-i tulbura pe întreprinzătorii autori confrunțați cu un termen fatal de predare a manuscrisului. Așa încât și-au făcut treaba și și-au primit drepturile de autor. Francezii

au fost primii la potou, urmați de englezi și, ceva mai târziu, de americani. Chestie de kilometraj. Oricum, cărțile lor erau „Bon pour l'Occident”. Faptele erau atât de distorsionate, interpretările atât de trase de păr, încât nu erau destinate cititorului român. Unele reviste săptămânale de la noi, apărute ca ciupercile după revoluție, au ciugulit din ele părțile mai picante și mai senzaționale, dar atât.

Preludiul din Brașov

A început la 15 noiembrie 1987 în al doilea oraș industrial al României, Brașov. După cum mi-a relatat un prieten brașovean sosit cu mașina în aceeași seară la București, circa zece mii de muncitori de la „Steagul Roșu”, împreună cu tovarăși din alte fabrici, au desfășurat o adevărată rebeliune timp de patru ore în centrul orașului. Ei au putut mărșălui în grup compact din fabrică deoarece urmau să meargă la secția de votare în acea duminică de alegeri municipale, dar în loc să o cotească spre secția de votare s-au îndreptat spre piața din centru. Pentru prima dată s-au auzit în România oameni strigând pe stradă: „Jos cu dictatura!”, „Vrem pâine!”, „Jos cu Ceaușescu!”. Furia mulțimii s-a dezlănțuit când o mașină a miliției a amenințat pe cei care mărșăluiau și atunci aceștia au azvârlit cu pietre și sticle în mașină, oprind-o, dând-o peste cap și punându-i foc. Dintr-o dată, lumea a început să cânte „Deșteaptă-te, române!” și s-a îndreptat spre sediul județean al Partidului Comunist care adăpostea și Consiliul Popular. Ei au pătruns în clădire și ceea ce au văzut în marele hall de la intrare i-a scos din sărite: o masă lungă plină de tot felul de bunătăți, delicatese, fripturi și vinuri pregătite pentru un ospăț menit să celebreze victoria în alegeri asigurată cu 99 la sută din voturi. Asta era prea mult pentru protestatarii infomețați. Ei au ras tot ce era pe masă, au luat cu asalt întreaga clădire și au început să arunce pe geam, în piață, tablourile lui Nicolae și ale Elenei Ceaușescu, împreună cu dosare și documente, aprinzând în mijlocul pieții un

foc ale cărui flăcări se vedeau până la 2 kilometri. Întreg orașul era în fierbere.

Ceea ce pare să fi provocat rebeliunea era faptul că, de două luni, muncitorii nu primiseră decât o treime din salarii, pentru nerealizarea acordului global. Piața internă fiind satisfăcută, iar exporturile în cădere, uzinele de camioane și tractoare nu mai primeau comenzi. Pe deasupra, în ambele uzine fuseseră anunțate mari reduceri de personal: 5000 de muncitori erau deja pe listele de concedieri. Era vorba de muncitori calificați din construcția de mașini; elita clasei muncitoare, aduși în anii '60 la Brașov; li se repartizaseră apartamente nou construite, soțiile aveau și ele serviciu, iar copiii urmau școlile din vecinătate. Și, dintr-o data, li se spunea cu trebuie să lase toate acestea și să se ducă în minele de cărbuni, în construcții sau înapoi la țară. Erau disperați și distrugeau tot ce întâlneau în cale.

Luate prin surprindere, autoritățile au reacționat cu o întârziere de 3-4 ore. Circa o mie de milițieni am încercat să restabilească ordinea, dar au fost copleșiți de mulțime. În cele din urmă, tancurile armatei și trupele au înconjurat întreaga zonă centrală și numai atunci situația a ajuns sub control. Ceaușescu a expediat la fața locului pe Emil Bobu, mâna lui dreaptă, și pe Postelnicu, ministrul de interne, împreună cu un detașament de ofițeri de securitate, având mandat expres de a-i descoperi și aresta pe capii organizatori ai rebeliunii.

Rebeliunea muncitorilor din Brașov a fost un eveniment absolut fantastic. Chestiunea era cum să se răspândească știrea ei atât în țară cât și în străinătate, dat fiind controlul riguros al mijloacelor de comunicație în România lui Ceaușescu. Ceva informații reușiseră să ajungă în Germania occidentală prin telefon la rudele nemților din Brașov. Dar, imediat, Securitatea a întrerupt comunicația telefonică a orașului și chiar intrarea și ieșirea mașinilor a fost interzisă. De aceea, primul lucru pe care l-am făcut luni dimineață a fost să mă duc la Biblioteca Americană, al cărui director, Mr. Leslie High, îmi-era prieten. Știam că biroul său este bine căptușit electronic, așa încât am scris pe o foaie de hârtie un

scurt raport despre cele întâmplate la Brașov, rugându-l să aranjeze ca să ajungă unde trebuie pentru ca să fie imediat transmis prin posturile de radio în limba română *Vocea Americii* și *Europa Liberă*. Zis și făcut à l'americaine: seara, am ascultat știrea la ambele posturi.

În zilele următoare, știrile venite din Brașov erau înfiorătoare. Represiunea era dură și brutală. Peste 200 de muncitori fuseseră arestați și torturați pentru a da numele organizatorilor. Trebuia făcut ceva pentru a-i salva pe acești bravi și nobili luptători pentru libertate. În furia lui nestăpânită, Ceaușescu era în stare să-i omoare și numai denunțarea crimei în fața opiniei publice mondiale putea frâna mâna ucigașă. M-am uitat împrejur pentru voluntari și n-am văzut pe nimeni. M-am hotărât deci să fac eu treaba. Într-o seară, am invitat la mine acasă pe Nicholas Thorpe, de la B.B.C., și pe Koza Patricia, de la U.P.I., și le-am înmănat următoarea declarație:

„Demonstrația muncitorilor din Brașov este o cotitură în istoria politică a României ca stat socialist. O perioadă de criză s-a deschis în relația dintre P.C.R. - Partidul Comunist Român și clasa muncitoare, care până acum a asigurat stabilitatea politică a regimului.

Aici aș vrea să clarific o idee greșită care există în Occident și anume că acest regim își datorește supraviețuirea numai organelor represive de stat. Desigur, aceasta nu ar putea explica peste două decenii de stabilitate politică. De fapt, principalul instrument al puterii a fost partidul comunist, iar forțele de Securitate jucau doar un rol marginal, ocupându-se în special de cazurile de deviere individuală. Partidul a putut controla cu succes masa muncitorilor deoarece a devenit popular în anii '60, când a început o perioadă mai bună în economia României și în standardul de viață al celor aproape 3 milioane de țărani care s-au alăturat forței de muncă industrial-urbane. Mâncare era în abundență și nu se putea face comparație cu «idioșenia vieții rurale» pe care aceștia o lăsaseră în urmă. Dar în anii '80 situația muncitorilor a mers din rău în mai rău și erupția din Brașov semnalează că cupa mâniei s-a umplut și clasa muncitoare nu mai acceptă să fie tratată ca un servitor ascultător.

Recentul decret cu privire la energie de fapt cere muncitorilor să se sinucidă prin înghețare în apartamentele lor.

Conducerea este acum confruntată cu o alegere dificilă: represiunea de masă, deoarece avem de a face cu mii de muncitori, sau un efort sincer de a satisface revendicările lor legitime. Desigur, tendința dominantă în Est astăzi pledează cu tărie în favoarea celei de a doua opțiuni. Represiunea poate avea repercusiuni incalculabile atât pe plan intern, cât și pe plan internațional. Opinia publică mondială constituie azi o forță formidabilă în apărarea drepturilor omului. Represiunea poate rezulta numai în izolare totală, de data aceasta nu numai față de Vest, ci și față de Est. În plus, represiunea va genera o ruptură între partid și clasa muncitoare. Ca vechi membru de partid sunt îngrijorat că o asemenea linie de acțiune ar putea să prevaleze. Noi am văzut în cazul Poloniei ce înseamnă o asemenea ruptură și cât de dificil este pentru partid să recâștige încrederea muncitorilor chiar atunci când cele mai bune intenții de a îmbunătăți soarta lor sunt evidente".

Era prima mea declarație publică împotriva dictaturii lui Ceaușescu și de aceea am formulat-o cu grijă, ținând seama că poziția trebuia să fie tare, dar, în același timp, eficientă în salvarea victimelor represiunii. Impactul ei internațional a fost extraordinar. Marile ziare internaționale au publicat textul întreg al declarației. Ziarul „The New York Times” a publicat relatarea sub titlul „Personalitate română avertizează împotriva represiunii”; „Le Monde” a comentat: „Este pentru prima dată când un membru de partid de importanța lui Brucan adoptă o asemenea poziție și este de așteptat ca ea să aiba un impact în ierarhia de partid”; ziarul londonez „The Independent” nota: „Declarația lui Brucan reprezintă o ieșire în arenă fără precedent într-un stat totalitar în care disidența politică față de președintele Nicolae Ceaușescu era de neconceput”; săptămânalul „Time” a mers și mai departe: „Pentru analiștii occidentali, Brucan pare a face prima mișcare în direcția unei lupte pentru putere în conducerea Partidului Comunist Român”. Dar lucrul cel mai important, declarația a fost radio-difuzată în limba română în repetate rânduri de către Vocea

Americii, Europa Liberă, B.B.C. etc. și milioanele de compatrioți prindeau curaj. „The Economist” scria următoarele: „Acest act de sfidare în jurul rebeliunii de la Brașov s-a răspândit în toată țara în momentul în care dl. S. Brucan, fost ambasador în S.U.A., a comparat România cu Polonia în '80, anul în care a făcut explozie «Solidaritatea».” Și, descriind situația disperată din România, prestigiosul săptămânal britanic conchidea: „Ar putea oare românii, victime ale tiraniei ceaușiste, să facă ceva în această privință? Brașov constituie primul semn că ei ar putea”.

Într-adevăr, explozia populară de la Brașov a constituit preludiul revoluției române din decembrie '89. Muncitorii nu mai aveau iluzii în privința lui Ceaușescu. Ei strigaseră „Jos cu dictatura!” și cântaseră „Deșteaptă-te, române!”.

Chestiunea este: a avut oare efect campania de presă occidentală și radioul în limba română asupra politicii represive a lui Ceaușescu ? Să vedem ce spun faptele. În ziua de 3 decembrie 1987 a fost convocat un miting la Uzina „Steagul Roșu”, iar Agenția oficială de presă „Agerpres” transmitea următoarea informație: „Tăierile arbitrare și abuzive ale salariilor au fost criticate, directorul a fost concediat și atât liderii politici ai orașului, cât și organizatorii demonstrației vor fi trimiși în judecată”. Aceasta era o recunoaștere implicită că revendicările muncitorilor erau legitime și că tiranul simțea presiunea opiniei publice mondiale. Pe scurt: curajoasa demonstrație a muncitorilor din Brașov a schimbat peste noapte imaginea românilor ca o națiune de oi pasive și docile. Metafora stereotipă utilizată în Occident până atunci în descrierea situației din România era „mămăliga nu face explozie”. Ei bine, la Brașov românii au demonstrat că mămăliga face explozie!

Desigur, regimul a trecut imediat la măsuri represive. Am fost imediat supus la arest la domiciliu. Doi ofițeri de miliție au fost postați în fața casei mele, iar alți doi la capetele străzii pentru a opri mașini diplomatice sau cu ziariști. Telefonul mi-a fost tăiat și am fost izolat, fără vizitatori și fără poștă. La început, nici măcar fiul meu nu putea să mă viziteze. După două zile, un maior în

uniformă mi-a spus că am voie să mă duc la cumpărături alimentare numai o dată pe zi, dimineața. Dar îngerii mei păzitori erau echipați cu un walkie-talkie și, de câte ori mergeam la cumpărături, 4 agenți în civil mă așteptau la colțul străzii și mă însoțeau peste tot, chiar și în mica dugheană în care cumpăram țigări. Ideea era nu numai să-mi închidă gura, ci și să mă izoleze din punct de vedere social, descurajând pe oricine încerca să vorbească cu mine. Eram un proscris - un avertisment viu adresat tuturor celor care ar fi dorit să urmeze acest exemplu.

Au trecut două săptămâni și, într-o dimineață, un activist de la Comitetul Central a venit să-mi spună că la ora 11 eram invitat la tovarășul Ion Constantin, președintele Comisiei de Control a Comitetului Central. Va veni o masină ca să mă ia de acasă. Aceasta mi-a dat ceva timp ca să gândesc și să mă pregătesc pentru confruntare. M-am decis să iau o poziție sobră, dar combativă, deoarece știam că întreaga noastră conversație va fi înregistrată și fiecare cuvânt al meu va ajunge la Ceaușescu.

Constantin nu era singur. Doi membri al Comitetului Central stăteau la dreapta și la stînga lui. Urmînd sfatul lui Napoleon că cea mai bună apărare este ofensiva, am lansat atacul chiar înainte de a mă așeza: „Tovarăși, eu știu de ce m-ați invitat, dar aș vrea să declar de la început că toate măsurile luate împotriva mea sunt absolut ilegale și constituie o violare grosolană a Constituției, pe care președintele Ceaușescu a jurat să o respecte și să o apere. Arestul la domiciliu, tăierea legăturii telefonice, interzicerea poștei, toate constituie violări grosolane ale Constituției”.

Constantin era programat cu strictețe, așa încât el nu reacționează la cuvintele mele, ci spune: „Tovarășe Brucan, am fost surprinși ca un vechi membru de partid cum sunteți dumneavoastră putea face o declarație ostilă partidului și țării noastre. Nu vă dați seama că o asemenea declarație nu face decât să dea satisfacții inamicilor de clasă? Nu vă dați seama că v-ați adresat celor mai rele agenții imperialiste?”

Am înțeles că tactica era de a mă înmuia și a mă face să reneg declarația, după ce fusesem supus la asemenea represalii severe. Aceasta era metoda lui Ceaușescu de a slăbi poziția disidentă în partid și în multe cazuri el reușit. După un moment, am replicat: „Mai întâi am ales B.B.C. și U.P.I., deoarece președintele Ceaușescu le-a acordat interviuri în câteva rânduri și de aceea nu cred că li se potrivește caracterizarea pe care ați făcut-o. În al doilea rând, am considerat de datoria mea, ca vechi membru de partid, să iau apărarea muncitorilor ori de câte ori revendicările lor sunt legitime și exact acest lucru a reieșit din recentul miting de la «Steagul Roșu». Dumneavoastră nu ați fi concediat pe director și pe secretarul de partid dacă muncitorii ar fi fost în greșală, nu-i așa?” Cel din dreapta - Catrinescu - nu și-a mai putut ține nervii și a strigat la mine: „Ești un trădător! Ai trădat și partidul și țara!”

Știam că este un nou venit în partid și de aceea l-am întrebat cu calm: „Unde ați fost în timpul războiului?” Luat prin surprindere, el a rămas tăcut pentru moment și apoi a răspuns cu o voce înceată: „Eram muncitor la «Vulcan», o uzină metalurgică”. „Da - am spus eu. Lucrai pentru mașina de război germană și îndrăznești să mă acuzi pe mine de trădare?! Nu ți-e rușine?!” Constantin a intervenit pentru a pune capăt discuției: „Văd că nu vrei să fii rezonabil. Cunoști regulile, așa încât fi bun și scrie o declarație în care să analizezi faptele tale și cum le judeci acum. Pe această bază vom lua o decizie și ți-o vom aduce la cunoștință”. Am făcut acest lucru și am redactat declarația în același spirit. Știam că va ajunge tot la el.

Acesta a fost ultimul meu dialog cu conducerea de partid: o scurtă ciocnire care a durat numai 15 minute. Arestul la domiciliu a durat mult mai mult: întreaga iarnă '87-'88. În luna martie, subsecretarul Departamentului de Stat al S.U.A., John Whitehead, a venit în vizită la București să-l vadă pe Ceaușescu. Relațiile româno-americane erau deja foarte încordate. Trecuseră vremurile în care Ceaușescu era văzut la Washington ca liderul comunist care refuza să se plece în fața Moscovei, care îndrăznise

să protesteze împotriva invaziei sovietice în Cehoslovacia, în '68, și care se desolidarizase de boicotul sovietic la Olimpiada din Los Angeles trimițând acolo un mare grup de atleți români. Ceea ce prelua acum era îngrozitoarea performanță a lui Ceaușescu în privința drepturilor omului, ceea ce determină Congresul american să suspende statutul României ca națiune favorizată în comerțul cu S.U.A.

Joi dimineața am primit prin curier o invitație de la Ambasada americană la o recepție vineri seara în onoarea domnului Whitehead. În plus, eram invitat să rămân la dîneu cu distinsul oaspete. Dar, foarte curînd, maiorul de securitate care se ocupa de mine a sunat la ușa ca să-mi spună că vineri și sîmbătă. (zilele în care Whitehead era la București) nu am voie să ies din casă. Dat fiind însă că nu m-am dus la recepție, sîmbătă dimineața asistentul lui Whitehead, Thomas Simmons, a venit să mă viziteze acasă. El fusese, în anii '70, ministru consilier la ambasada din București și era un bun prieten al meu. Vorbînd limba română destul de bine, el a spus ofițerilor de miliție din fața casei că dorește și mă viziteze și le-a arătat cartea lui de identitate. Ei l-au oprit și au chemat urgent pe maior, care i-a spus domnului Simmons că nu putea intra în locuința mea. Dar luni dimineața starea de asediu a încetat. Telefonul a început să sune și poșta să-mi parvină. Eram din nou liber să mă mișc, deși agenții Securității continuau să mă urmărească de la distanță. Îți mulțumesc foarte mult, dragă Tom.

Într-o dimineață de iunie, pe cînd stateam la coadă la pâine, unul din spatele meu, care știam că lucrează la cabinetul lui Ceaușescu, mi-a șoptit: „Generalul Vlad Iulian, șeful Securității, i-a trimis un Memorandum lui Ceaușescu. Propune să ți se dea pașaport pentru o călătorie în S.U.A., pe care ai cerut-o cu un an în urmă. El menționează în sprijinul acestei propuneri două motive:

- (1) autoritatea ta politică și morală va fi discreditată, deoarece fiecare va crede că ai făcut un aranjament cu Ceaușescu și
- (2) după măsurile represive care ți-au făcut viața grea, nu te vei

mai întoarce în țară, așa cum au făcut toți disidenții." (Care nu se reîntorc nici acum).

Într-adevăr, în ziua de 17 iunie am fost invitat, la ora 10, la Serviciul de pașapoarte, iar generalul-comandant mi-a înmănat în mod grațios pașaportul, iar la era 11 am fost dus cu o mașină la facultate, unde am fost exclus din partidul comunist. Ar trebui, probabil, să menționez aici că procedura a fost foarte rapidă și puține mâini s-au ridicat în favoarea deciziei.

Am zburat la Boston, iar după o scurtă ședere am aterizat la Dartmouth College, campusul meu favorit, unde intenționeam să predau un curs și să termin o nouă carte de istorie socială a lumii comuniste. Să menționez că reporterul de la „Boston Globe” (25.VI.1988) m-a întrebat de ce m-a lăsat Ceaușescu să plec după ce cu 6 luni înainte eu călcasem regulile lui și îl criticasem în mod public. I-am răspuns: „Ți s-a întâmplat vreodată să-ți rămână un os de pește în gât? Nu poți nici să-l scuipi afară, nici să-l înghiți. Ei bine, eu eram un os de pește în gâtul lui. Așa încât mi-a dat pașaport cu speranța că va scăpa de acest os de pește”. Nu i-amers.

Complotul militar eșuat

Nu-mi propun să scriu aici întreaga istorie a disidenței și opoziției din România. O asemenea întreprindere mare și ambițioasă ar cere cercetări meticuloase, numeroase interviuri și deplasări, pe scurt o muncă profesională de istorie. Ceea ce consider necesar și posibil să fac eu este reconstituirea acelor acțiuni conspirative împotriva regimului ceaușist pe care le-am cunoscut și care au avut un efect evident atât asupra revoluției, cât și asupra noii puteri instalate în urma ei. Dacă este adevărat că nemulțumirea și furia publică crescândă au constituit cauza principală a rebeliunii populare de la Timișoara și a exploziei populare din București la sfârșitul lui decembrie '89, trebuie ținut seama, în același timp, că a existat în trecut un scenariu pentru

răsturnarea lui Ceaușescu de la putere și pentru pregătirea succesiunii lui. Fuziunea dintre aceste două linii de acțiune era imposibilă sub dictatura represivă a lui Ceaușescu care nu era numai brutală, dar și foarte eficace. De aceea, în presa internațională a apărut chestiunea dacă în decembrie '89 a fost o revoltă populară sau o lovitură de stat? Eu socot că a fost o combinație a ambelor și că tocmai aceasta formează particularitatea revoluției din România față de celelalte revoluții din Europa de Est.

Discuția în jurul căilor și mijloacelor pentru răsturnarea lui Ceaușescu a început încă din anii '70. Îmi aduc aminte că principala ipoteză de lucru era aceea că dictatura lui Ceaușescu se bazează pe trei piloni principali: Partidul, Armata și Securitatea. Generalii care participau la discuții subliniau ideea că nici unul dintre cei trei piloni nu putea fi atacat frontal și de aceea singura strategie realistă era de a încerca realizarea unei breșe în fiecare dintre cei trei și numai după aceea de a încerca sincronizarea celor trei activități subversive.

Prima tentativă de a organiza o lovitură militară a avut loc în 1976. Ideea venea de la ministrul Apărării Naționale, generalul Ion Ioniță, care a discutat chestiunea cu șeful de stat major, generalul Ion Gheorghe. Ei puteau să organizeze o lovitură din punct de vedere strict militar. Îi cunoșteam pe amândoi, dar eu eram în contact numai cu generalul Ioniță. Într-o discuție cu acesta am ajuns la concluzia că nici clasa muncitoare, nici restul populației nu erau pregătite în acel moment pentru o asemenea lovitură de forță și de aceea nu o vor sprijini. Până la urmă, cei doi generali au renunțat la ideea loviturii.

Proiectul a fost reluat în '83-'84, când situația economică în țară începuse să se deterioreze în mod serios. Generalul Ioniță nu mai era ministru al Apărării. El fusese pensionat, în primul rând pentru că refuzase să promoveze pe fratele lui Nicolae Ceaușescu - Ilie, de la maior direct la gradul de general. Dar Ioniță reușise să-și apropie pe generalul Nicolae Militaru și pe generalul Ștefan Kostyal, care fuseseră colegi la Academia Militară Vorosilov din Moscova între 1956-1958. În acea perioadă, atât generalul Ioniță,

cât și generalul Militaru se aflau în contact cu Ion Iliescu, considerat de noi toți ca omul cel mai indicat să ia locul lui Ceaușescu ca lider al partidului comunist. Iliescu ocupase poziții importante în partid: prim secretar al U.T.C., șef al Secției de propagandă a Comitetului Central, dar în '71, când Ceaușescu s-a întors din călătoria sa în China și Coreea de Nord cu ideea de a introduce și la noi o revoluție culturală, Iliescu și-a exprimat dezacordul în cadrul sistemului de partid. Ceaușescu s-a hotărât atunci să-l marginalizeze de la centru, trimițându-l ba la Iași, ba la Timișoara ca secretar local de partid și, mai târziu, numindu-l ministru al apelor. Cu alte cuvinte, Iliescu era un disident care respecta regulile jocului în partid, în sensul că vederi ne-conformiste erau permise numai în cadrul organizat al partidului. Poziția sa, reiterată în 1990 în ziarul „Adevărul” din 28 august, era aceea că, din cauza naturii represive a dictaturii ceaușiste, „În România inițierea măsurilor de schimbare în cadrul sistemului nu era posibilă”. O teoretizare a pasivității politice cu care noi nu eram de acord. În practică, Iliescu a încercat să-i descurajeze pe Ioniță și Militaru de a organiza o lovitură militară, considerând-o drept „o încercare periculoasă”.

Cu toate acestea, generalii mergeau înainte cu planurile lor. Ei socoteau că timpul cel mai potrivit pentru lovitură ar fi atunci când Ceaușescu se afla în străinătate, într-o vizită de stat. Ei observaseră că, în 1977, când avusese loc un cutremur în România și dictatorii se aflau în vizită într-o țară africană, întregul aparat de stat fusese paralizat și chiar și informația despre dezastru nu a fost dată publicității până când nu s-a stabilit comunicația telefonică cu capitala africană și Ceaușescu le-a dictat cum să formuleze comunicatul oficial. Dar pentru a pregăti lovitura trebuia să știm dinainte programul vizitelor de stat în străinătate, iar acesta era secret. Am încercat să contactăm mai mulți demnitari, însă fără succes. Până la urmă dr. Ioan Ursu, membru al Comitetului Politic Executiv, a acceptat să coopereze și ne-a furnizat programul vizitelor de stat pentru următoarele 6 luni. Ursu, doctor în fizică, primise o Bursă Fulbright în anii '50 și venise la Washington în

momentul când eu eram ambasadorul României acolo și în felul acesta am devenit prieteni.

Complotiștii au hotărât să intre în acțiune în octombrie '84, când Ceaușescu era invitat în Germania Occidentală. Ei contau pe sprijinul comandanților Garnizoanei Militare București. Scenariul prevedea ca o primă acțiune arestarea celor mai apropiați asociați ai dictatorului, în număr de 5 (Bobu, Dincă, Postelnicu, Coman și Ilie Ceaușescu) și, simultan, capturarea postului de Radio și Televiziune pentru a chema populația să se ridice împotriva dictaturii, pentru a asigura astfel succesul operației militare. Împlicarea loviturii militare cu răscoala populară era ideea centrală a scenariului. Operațional, o divizie mecanizată, condusă de generalul Pletos Dumitru, și o divizie de tancuri, condusă de generalul Keller Paul, amândouă în apropierea Bucureștilor, urmau să intervină pentru a ține forțele de Securitate la respect. Accesul la un depozit mare de muniții din Târgoviște era asigurat de comandantul acestuia locotenentul-colonel Ion Suceavă. Dar, la sfârșitul lui septembrie, principala unitate militară din Garnizoana București a fost trimisă la culesul porumbului, iar generalul-comandant trecut la pensie, ceea ce însemna că conspirația fusese trădată. Într-adevăr, am aflat mai târziu că doi generali – Gomoiu și Popa -, care fuseseră atrași marginal în complot - informaseră conducerea. Din fericire, potrivit regulilor conspirației, cei doi știau numai o parte din scenariu, aceea în care ei erau direct implicați, ceea ce a salvat pe cei trei principali conspiratori de la o represiune mai severă. Generalul Kostyal a fost arestat și apoi exilat la Curtea de Argeș, iar Ioniță și Mlitaru au fost chemați la Comitetul Central de către Bobu și Postelnicu: scăpând doar cu o interdicție de a se mai vedea și un avertisment de a nu mai întreprinde nimic împotriva regimului. Trei ani mai târziu, Ioniță a murit de un cancer foarte suspect. El îmi spusese că în timp ce călătorea într-un autobuz aglomerat a simțit o împunsătură în

spate, urmată foarte repede de dureri îngrozitoare. Cecilia, soția sa, a cerut o autopsie, dar autoritățile au refuzat și, deși era general cu cel mai înalt grad și fost ministru al Apărării, el a fost înmormântat fără onoruri militare.

Aceasta este istoria celei mai serioase încercări militare de a-l răsturna pe Ceaușescu. Deși lovitura a eșuat, efectul ei în armată și principalii actori vor reveni la suprafață în revoluția din decembrie '89.

Disidența în partid

Activitățile disidente în principalul pilon al regimului ceaușist - partidul comunist - au fost mai puțin semnificative și spectaculoase. Fără îndoială, actul cel mai curajos și de răsunet l-a constituit cuvântarea lui Constantin Pârvulescu la tribuna celui de-al XI-lea Congres al partidului, din 1979. Unul dintre fondatorii partidului, bucurându-se de o autoritate imensă, bătrânul s-a ridicat în picioare și, cu o voce puternică, a protestat împotriva transformării congresului în zeificarea lui Ceaușescu și a spus plenului congresului, în mod răspicat, că el va vota împotriva alegerii lui Ceaușescu ca lider al partidului. Era un act fantastic de sfidare într-un moment când Ceaușescu se afla în culmea puterii sale. Pârvulescu a fost exclus din congres și, în aceeași noapte, a fost evacuat din casa sa.

Virgil Trofin, care fusese nr. 2 în ierarhia de partid, a îndrăznit, la o plenară a Comitetului Central, să critice investiția dezastruoasă a lui Ceaușescu în uzine termoelectrice bazate pe cărbune lipsit de putere calorică. Trofin era ministru al industriei cărbunelui și a folosit dreptul la cuvânt înaintea votului de expulzare din Comitetul Central. După aceea, a fost exclus și din partid și expediat la o fermă de stat depărtată. Acolo a avut curând un atac de cord și, întrucât ambulanței din orașul apropiat nu i s-a permis să se ducă la chemarea soției lui, a murit. A te opune lui

Ceaușescu în partid era, într-adevăr, o treabă foarte riscantă și fiecare membru de partid știa acest lucru.

Într-o duminică dimineața din aprilie '88, l-am întâlnit pe Gheorghe Apostol în Parcul Herăstrău. Se întorsese acasă de la postul de ambasador în Brazilia și, printr-un prieten comun, mi-a trimis vorbă că dorește să mă vadă. Venise primăvara și ne-am plimbat pe frumoasele alei mărginite de pomi și boschete care începeau să înverzească. După o iarnă lungă și grea, bucureștenii se bucurau de soare și noi ne-am dat seama că printre aceștia se află și agenți care ne urmăreau. Ne-am așezat pe o bancă, în mod practic izolată, gândindu-ne că instrumentele de ascultare nu puteau ajunge până la noi, o presupunere care s-a dovedit greșită mai târziu, când am fost arestat.

Apostol mi-a spus că a fost impresionat de declarația mea cu privire la rebeliunea din Brașov și că citise cu interes la ambasadă toate comentariile din presa internațională. În special, el a apreciat metoda pe care am folosit-o, adresându-mă unor corespondenții străini ale căror reportaje au ajuns până la urmă la concetățenii noștri prin intermediul posturilor de radio în limba română, „Aceasta înseamnă eficacitate politică” - a subliniat el. „Da - am adăugat eu, dar aceasta era numai o voce. Ceea ce este necesar e un cor.” „Așa e - a exclamat el. Este exact lucrul la care mă gândeam și eu și despre care am vorbit cu mai mulți vechi tovarăși care sunt de acord că trebuie făcut ceva de acest gen.” „Da - am spus eu. Nu putem rămâne de o parte în timp ce oameni tineri ca Radu Filipescu își riscă libertatea, împrăștiind manifeste împotriva atacurilor și crimelor lui Ceaușescu. Oamenii se întreabă: dar unde sunt ilegaliștii care au îndrăznit să se opună dictaturii fasciste și Wehrmachtului german? Oare și ei se tem de Ceaușescu?”

Până la urmă, am ajuns la concluzia să formulăm un protest împotriva politicii dictatorului, care să fie semnat de un număr de denmitari comuniști binecunoscuți din trecut și din prezent. Apostol mi-a spus că el se gândea deja la 4 tovarăși și i-am promis și eu să discut cu alții și să mă gândesc la întregul proiect.

Gheorghe Apostol, născut în 1913, a intrat în partid în 1930, iar activitățile lui politice fuseseră remarcabile. În 1937, a fost arestat și condamnat la trei ani și jumătate închisoare, iar apoi închis din nou din 1940 până în 1944. După război, el a devenit din membru al Comitetului Central, membru al Biroului Politic în 1945, iar pentru un scurt răstimp, din 1954 în 1955, chiar prim-secretar al partidului. Mai târziu, în 1969, la un Congres al partidului, Ceaușescu a instigat pe câțiva oameni de ai săi să-l acuze pe Apostol de „serioase abateri de la morala proletară”, demitându-l din poziția de președinte al Confederației Generale a Sindicatelor. Pentru a-l ține la distanță, l-a numit ambasador în Argentina și, după aceea în Brazilia. Pe scurt, Apostol avea toate motivele să acționeze pentru doborârea lui Ceaușescu și astfel mi-am dat seama că era omul cu care trebuie să lucrez. Știam că era afemeiat din perioada când am fost șef al Televiziunii, iar el mă ruga să programez balerine și actrițe atrăgătoare până în momentul în care s-a însurat cu una din ele. Dar am subestimat influența puternică pe care soția sa, mult mai tânără și frumoasă, o avea asupra lui.

A doua întâlnire a noastră a avut loc cu o lună mai târziu, pe strada Delavrancea, în casa lui Apostol. El a dat drumul la radio ca să neutralizăm aparatele electronice din pereți și mobilă și am discutat timp de 3 ore, întrerupți doar de bunătățile și cozonacul de casă pe care ni-l servea în mod grațios frumoasa lui soție. Până la urmă, am căzut de acord asupra formei protestului: o scrisoare publică adresată președintelui Ceaușescu. Dar cum să evităm ca textul scrisorii să încapă pe mâna Securității, ai cărei agenți ne observau și urmăreau tot timpul? Aceasta era chestiunea. Eu am sugerat să nu folosim nici un moment un text scris, care să fie citit și semnat ulterior. Era un lux al vieții publice pe care noi, în România, nu puteam să ni-l permitem. În schimb, ideea mea a fost să stabilem un număr de puncte economice, sociale și de politică externă, să le discutăm între noi până când ajungem la un acord de

poziții și după aceea eu voi scrie textul și îl voi distribui folosind aceeași metodă care s-a dovedit atât de eficace în 1987. Apostol a fost de acord și eu aveam încredere în el, dar i-am cerut să comunice o versiune diferită celorlalți semnatori: să le spună că o copie va fi trimisă prin poștă președintelui, iar celelalte vor fi trimise corespondenților străini aflați în București. Aceea era o versiune-legendă, e drept naivă, dar care putea să fie ușor acceptată de ceilalți semnatori. Cea mai tipică a fost reacția bătrânului Pârvulescu (nu uitați, participase la revoluția rusă din 1917): „Sunt de acord - a spus el - cu condiția să dați cealaltă copie ziarului «L'Humanité»” (ziarul Partidului Comunist Francez, n.ed.) - singurul ziar occidental în care el avea încredere, din timpurile vechi.

Când m-am despărțit de Apostol, el a sugerat că ar trebui să mă duc să-l văd și pe Alexandru Bârlădeanu, în casa acestuia, și să discut cu el punctul economic din scrisoarea noastră. Apostol a aranjat vizita și încă în luna mai m-am dus pe strada Rabat să stau de vorbă cu Bârlădeanu. Am găsit un om tare înfricoșat, a cărui principală preocupare era să găsim un alibi, o scuză plauzibilă pentru întâlnirea noastră în cazul că Securitatea ne va cere explicații.

Bârlădeanu, născut în 1911, a intrat în partid ca student la Iași și apoi a plecat în U.R.S.S., unde a stat până la terminarea celui de-al doilea război mondial. Fiind economist, el a fost numit în 1951 ministru al comerțului exterior, apoi președinte al C.S.P. (Comitetul de Stat al Planificării). Din '62 până în '68, el a fost membru al Biroului Politic, fiind considerat arhitectul strategiei economice a României în construirea socialismului. Când a venit Ceaușescu la putere și a început să introducă măsurile sale economice extravagante, Bârlădeanu a rezistat, așa încât „Geniul Carpaților” l-a scos la pensie.

Călătoria la Washington, Londra și Moscova

În iunie, înainte de a zbura spre America, i-am văzut pe Apostol și Bărlădeanu și am plecat cu ideea de a studia posibilitatea de a lansa „Scrisoarea” în străinătate. L-am vizitat, de asemenea, pe ambasadorul american Kirk și pe ambasadorul britanic Hugh Arbuthnott pentru a aranja cu ei întâlniri la Departamentul de Stat și la Foreign Office. I-am pus la curent cu proiectul Scrisorii noastre către Ceaușescu, astfel încât interlocutorii din Washington și Londra să știe despre ce e vorba. Desigur, le-am pus în vedere că secretul absolut despre întreaga afacere este obligatoriu. Mă așteptam să fiu minuțios cercetat și buzunărit la aeroport înainte de plecare, așa încât l-am rugat pe Michael Parmley să transmită prin curier diplomatic la Departamentul de Stat textul provizoriu al „Scrisorii celor 6”, cu semnăturile (lipsea atunci doar numele lui Grigore Răceanu, racolat mai târziu), ceea ce el a făcut. Michael m-a întrebat numai de ce lipsește numele lui Ion Gheorghe Maurer printre semnatori. I-am spus că ne gândisem și noi să-l atragem pe Maurer, dar când în ianuarie, de ziua lui Ceaușescu, l-am văzut la televizor pupându-se în bot cu tiranul, am renunțat.

Într-adevăr, la aeroport mă așteptau doi gealați de la Securitate care mi-au răscolit tot bagajul și m-au buzunărit pe îndelete. Când i-a venit rândul servietei, mi-au confiscat nu numai revista „Economist” și „New York Review of Books” pe care le luasem ca să am ce citi în avion dar chiar și trei numere din „Scân-teia”, pe motiv că aveam sublinieri la ultimul discurs al lui Ceaușescu.

La Washington, i-am găsit pe cei de la Departamentul de Stat entuziasmați de textul „Scrisorii” și de-a dreptul uluiți de numele semnatarilor. Thomas Simmons, Assistant Under Secretary for Eastern Europe (în prezent ambasador la Varșovia), care cunoștea bine scena politică românească, era cel mai surprins de

greutatea politică a semnatarilor. El prevedea un ecou extraordinar atât în țară, cât și în străinătate. Și el m-a întrebat de Maurer.

În America, gândindu-mă mai serios la scenariul nostru, am ajuns la concluzia că „Scrisoarea”, pentru a avea eficacitate politică, trebuie să devină publică în timp ce mă aflam acasă, la București. A o lansa în America pierdea din semnificație și, deși pentru mine soluția era mult mai comodă, ar fi însemnat, însă, să nu mă mai pot întoarce acasă.

Primisem din țară informații că Securitatea, prin faimoasa Direcție a dezinformării, „plantase” două zvonuri în public: (1) Brucan a făcut cu Ceaușescu un aranjament ca să obțină pașaport și (2) Brucan nu se mai întoarce acasă, fiind racolat de o universitate americană. Am decis atunci să acord două interviuri posturilor de radio în limba română „Europa Liberă” și „Vocea Americii”, astfel concepute încât să demoleze ambele zvonuri. Consideram, de asemenea, că se simțea nevoia unei analize critice serioase a întregului eșafodaj economic, politic și cultural al dictaturii ceaușiste, indicând totodată o cale de ieșire din criză, care, la ora aceea, nu putea fi decât reformistă, așa cum se prefigura în toate țările est-europene, adică strategia dialogului cu Puterea. Numai în acest fel se putea crea o situație în care forțele democratice din țară să se poată afirma și organiza, așa cum s-a întâmplat în celelalte țări est-europene. Am evitat întradins un limbaj prea aspru, ca și atacuri personale la adresa dictatorilor, pentru simplul motiv că vroiam să mă întorc acasă. Exista totdeauna perspectiva sumbră de a fi oprit la frontieră și de a mi se refuza intrarea în țară. Cum vom vedea, mai târziu, chiar așa s-a întâmplat.

Apoi am început să mă pregătesc pentru contactele oficiale. Am avut o lungă discuție cu Thomas Simmons și cu diplomații care răspundeau de Europa de Est și de *Romanian Desk* la Departamentul de Stat din Washington.

Vizita la Londra, în noiembrie, a fost mult mai elaborată, începând cu o conferință la Wilton Park, urmată de conferințe la Universitatea Oxford, London University și Sussex University și

chiar una neașteptată la Academia Militară Regală Sandhurst. Punctul culminant al vizitei a fost la Foreign Office, unde am avut o lungă convorbire cu dl. William Waldegrave, ministru de stat, urmată de o întâlnire tot atât de interesantă cu dl. Martin Nicholson, consilierul doamnei Thatcher pentru Europa de Est.

Ideile principale ale conferinței mele au fost rezumate de Michael Simmons în „*The Guardian*” (12.XI.1988) „Europa de Est trebuie să se reformeze ori va muri.” Și el m-a citat: „Dacă societățile socialiste nu-și adaptează sistemul la revoluția științifico-tehnică cel puțin în măsura în care a făcut-o deja Occidentul, ele vor rămâne în istorie ca un experiment social eșuat”. Ar trebui, desigur, să adaugă aici că, cu un an înainte, la 3 septembrie 1987, într-un articol în, „*International Herald Tribune*” terminam cu următoarea frază profetică: „Până în 1990, o nouă generație politică se va găsi la conducere în întreaga Europă de Est”. Așadar, în România nu mai aveam decât un an. Trebuia să ne grăbim.

Pot să afirm în mod categoric că atât la Washington, cât și la Londra am primit asigurări de sprijin și încurajare pentru planurile noastre. Mai mult decât atât, ambasadorii american și britanic la București au primit instrucțiuni să mă viziteze în momentul arestării mele la domiciliu.

Vizita la Moscova era mult mai complicată, dar merita să o fac. În timpul șederii mele în America, participasem la două conferințe internaționale, la care am întâlnit pe directorii a două institute ale Academiei de Științe a Uniunii Sovietice. Întrucât prezentasem la conferințe o comunicare pe tema: „Criza partidului comunist”, amândoi m-au întrebat dacă aș putea să vin la Moscova să conferențiez la institutele lor despre acest subiect. Am acceptat cu bucurie, urmând ca ei să întreprindă aranjamentele de viză cu autoritățile Sovietice, ceea ce au făcut. Desigur, aveam intenția să mă revăd la Moscova cu vechi prieteni, profitând de ocazie.

Dar există o veche zicală care ar trebui să fie reformulată acum: „Mă tem de ziariști atunci când fac daruri”. După o vizită la redacție, Steve Crawshaw de la ziarul „*The Independent*”, în

numărul din 14 noiembrie 1988; mi-a făcut un asemenea dar, când a scris despre vizita mea la Moscova următoarele: „Vizita particulară a domnului Brucan, care a fost sub arest la domiciliu în România anul trecut, ar putea fi un semn important și semnificativ! Mihail Gorbaciov a avut cuvinte critice la adresa lipsei de entuziasm a președintelui Ceaușescu pentru perestroika, iar această vizită poate fi privită ca o încurajare a Moscovei pentru activitatea disidentă în cadrul Partidului Comunist Român”.

Ca și cum aceasta nu ar fi fost de ajuns, Steve Crawshaw a dezvăluit și numele jocului: „Domnui Brucan este o veche cunoștință a lui Anatolii Dobrinin, fost ambasador sovietic la Washington și, în prezent, consilierul de politică externă al liderului sovietic”.

Într-un moment când Gorbaciov era extrem de atent să ofere cel mai mic semn că ar interveni în afacerile interne ale țărilor est-europene, cu greu s-ar putea imagina un deserviciu mai mare adus vizitei mele la Moscova. Nu este aici locul să insist asupra conferințelor mele la Moscova. Trebuie totuși să notez că am fost surprins să constat că subiectul pe care îl propuneam pentru aceste conferințe, adică relațiile Est-Vest, a trebuit să fie schimbat peste noapte în favoarea temei „Pluralismul politic”. Directorii acestor institute mi-au spus: „Nu, nu, tovarășe, nu ne pasă acum de relațiile Est-Vest. Pluralismul - asta e chestiunea la ordinea zilei în Uniunea Sovietică și noi știm că ai scris despre aceasta”. La MEMO, cel mai prestigios institut pentru economia mondială și relații internaționale, am vorbit timp de 45 de minute, dar discuția care a urmat a durat 3 ore. Ei au sărit chiar și peste cina de seară. Majoritatea celor din sală știau de la emisiunile în limba rusă ale „Vocii Americii” și „Radio Libertatea” că în luna august scrisesem un articol în publicația „World Paper” criticând decizia conducerii de partid sovietice:

„Liderul de partid, la fiecare nivel, va fi numit automat șeful sovietului local. Aceasta ne pune în față o împletire de sus și până jos a conducerii de partid și de stat fără precedent în U.R.S.S. România este singura țară socialistă care a realizat o asemenea

împletire în istoria recentă. Ca marxist român, sunt pur și simplu uimit că reformatorii din Moscova doresc să copieze acest model".

Lovisem în plin, căci nimic nu putea produce o sensibilizare mai ofuscată a conducerii sovietice decât acuzația că tinde să imite sistemul politic al lui Ceaușescu, socotit a fi antipodul lui Gorbaciov. Și cum emisiunile în limba rusă ale posturilor „*Vocea Americii*" și „*Radio Libertatea*" erau ascultate de clasa politică rusă cu asiduitate am fost surprins să constat că devenise subiect de discuție și în Kremlin. Anatolii Dobrinin, care fusese peste 21 de ani ambasador la Washington, din care 3 ani funcționase ca adjunct al Secretarului General al O.N.U. la New York, era bunul meu prieten. La New York, obișnuiam să petrecem week-end-urile împreună cu soțiile, ba la vila lor, ba la vila pe care o închiriasem noi în Long Island. Acum era secretar al Comitetului Central cu probleme externe și, la a doua întâlnire, mi-a spus că Gorbaciov ar dori să mă primească, dar cu o singură condiție: să nu pomenesc absolut nimănui de acest lucru. Iar dacă voi sufla un cuvânt, ei vor dezminți categoric că asemenea întâlnire a avut loc. Am acceptat și m-am ținut de cuvânt pînă acum, cînd socotesc că, dat fiind că Uniunea Sovietică nu mai există, iar Gorbaciov nu mai deține nici o funcție publică, angajamentul de atunci nu mai este operant.

Întîlnirea cu Gorbaciov

Întrevederea a fost neobișnuit de lungă - aproape, o oră - și a avut loc între patru ochi, plus interpretul de limbă engleză. Mihail Sergheevici avea în față un dosar cu câteva file în care se uita mereu. A precizat de la început că vom discuta trei puncte de agendă:

1. - Chestiunea reformei politice în U.R.S.S.
2. - Chestiunea articolului meu privind ținuturile baltice și
3. - Chestiunea răsturnării lui Ceaușescu.

Era clar că aparatul său îi pregătise dosarul, deoarece cunoștea bine articolul meu din „*World Paper*", ca și pe cel din „*The*

Independent", iar pentru punctul 3 fusese informat de Dobrinin despre intențiile noastre și „Scrisoarea celor 6”. Bănuiesc că în prima parte a dosarului se afla o scurtă biografie a mea întocmită de K.G.B.

La primul punct, am prezentat pe scurt cum funcționa în România, de 15 ani, împletirea funcțiilor de partid și de stat inițiată de Ceaușescu, subliniind trăsăturile negative ale sistemului: a) teoretic, această împletire însemna renunțarea la rolul transformator al partidului, ca și a existenței sale ca factor politic independent, deoarece, unindu-se cu statul, devine un factor conservator, interesat în perpetuarea puterii existente; b) împletirea contravine democrației, deoarece din moment ce conducătorii puterii locale sunt numiți de la centru ca secretari de partid, alegerile pentru organele locale ale puterii nu mai au nici un sens, devin o mascacadă; c) în practica de zi cu zi, dacă oamenii de jos, nedreptățiți, abuzați de organele locale ale puterii, se duceau înainte să se plângă la comitetul de partid, acum ei dau acolo peste același om care a inițiat nedreptatea sau abuzul.

Gorbaciov a consimțit, dar a remarcat că în articolul meu precisasem că la vârf, ca o excepție, se poate accepta pentru un timp limitat că persoana care e conducătorul partidului să exercite și funcția de președinte al republicii. Da - i-am replicat eu - dat fiind că este vorba de o nouă „revoluție de sus” care întâmpină rezistență în Parlament, cât și în aparat, factorul de decizie are nevoie de puteri excepționale pentru a iniția schimbarea. Cu asta s-a declarat satisfăcut. Îi convenea. Numai că atunci când a dispus de aceste puteri, nu le-a folosit pentru a schimba din temelii economia sovietică, iar când s-a decis în sfârșit să facă pași spre economia de piață, nu mai dispunea nici de putere, nici de popularitate. Vechiul aparat de partid și de stat, care rămăsese intact, l-a tocat sistematic, până nu a mai rămas nimic din puterea lui, iar în august 1991 a organizat și un puci ca să-l termine cu totul.

La punctul 2, m-a lăsat să argumentez propunerea din „The Independent” ca statele baltice să fie transformate într-un fel

de Hong-Kong al U.R.S.S. pe motiv că sunt perfect echipate pentru a juca un asemenea rol: ele se bucură de cel mai înalt nivel de dezvoltare din U.R.S.S. ca educație, nivel tehnologic și productivitate și produc bunuri industriale și agricole competitive pe piața mondială, iar aceasta constituie condiția principală pentru a face mai repede tranziția la economia de piață și a realiza o monedă convertibilă, mai ales dacă Banca Națională a U.R.S.S. i-ar acorda drept sprijin o rezervă de aur de care ea dispune cu prisosință. De data aceasta, Gorbaciov nu mai era ascultătorul atent și răbdător, dând semne vădite de enervare. Când am adăugat că alternativa folosirii presiunii și forței pentru a stăvili elanul naționalist în Țările Baltice este contraproductivă, m-a întrerupt brusc: „Construcția teoretică este ingenioasă, dar un străin nu poate înțelege specificul problemei naționale în U.R.S.S. Aici, dacă nu se menține unitar acest conglomerat național și mozaic etnic, totul se destramă”. Chiar așa s-a și întâmplat.

Am trecut, în sfârșit, la chestiunea care mă durea pe mine mai mult: România. Aici a deschis el discuția, dovedindu-se perfect în temă. De la început a declarat că este de acord cu acțiunea de răsturnare a lui Ceaușescu, cu condiția ca ea să fie concepută și realizată astfel încât să ducă la menținerea partidului comunist ca forță politică conducătoare în România. Aici era, într-adevăr, „călcâiul lui Ahile” pentru Gorbaciov și cred că tot aici a fost diferența specifică între U.R.S.S., unde partidul comunist a rămas în picioare în întreaga perioadă gorbaciovistă și țările est-europene, unde revoluția a zdruncinat din temelii, partidul comunist, chiar acolo unde inițiativa schimbării a venit de la aripa reformistă din partid, cum a fost cazul Ungariei sau al Bulgariei. Este diferența dintre original și copii scoase cu indigoul.

M-am gândit puțin și i-am răspuns: „Totul va depinde de comportarea celor din organul conducător al partidului, Comitetul Politic Executiv, și un test apropiat îl va constitui reacția lor la „Scrisoarea celor 6”. Trebuie ținut seama, tovarășe Gorbaciov, de aceea că toți semnatarii Scrisorii sunt oameni importanți, dar niciunul nu deține putere în momentul de față. Cheia este în mâna

celor care ocupă funcții esențiale în partid, în stat, în armată și Securitate, iar până acum, toți au făcut zid în jurul lui Ceaușescu și de aceea el și-a putut face de cap."

Gorbaciov a fost de acord, dar repeta aproape mecanic mereu: „Partidul trebuic să rămână în picioare, altfel va fi haos”. În același timp, a ținut să declare categoric că nu se va amesteca în treburile interne ale României, așa cum nu a făcut-o în celelalte țări est-europene. „Pentru mine - a subliniat el -, neintervenția este o chestiune sfântă.” Și a adăugat: „Uite, am ezitat multă vreme să recunosc public că intervenția sovietică împotriva «Primăverii de la Praga» a fost o greșeală, deși mi-am dat seama că aceasta ar fi ajutat enorm reformiștii din partidul cehoslovac, tocmai pentru că era o problemă internă sensibilă acolo. De aceea, nu vă așteptați la nici un fel de ajutor din partea noastră, deși noi dorim să vedem sfârșitul regimului ceaușist”.

A adăugat, însă, că la insistențele lui Dobrinin vor găsi o formulă potrivită pentru a-mi apăra securitatea mea personală care „noi știm că este periclitată”.

Într-adevăr, au găsit o modalitate ingenioasă, comunicându-i corespondentului „Pravdei” la București, Stanislav Petuhov, să mă viziteze regulat, semnalând altfel autorităților române interesul sovietic în securitatea mea personală.

În '88, Gorbaciov mai gândea încă să acționeze ca lider al partidului comunist. În conferințele mele la Moscova, eu am atras atenția că atâta timp cât partidul comunist rămâne forța politică dominantă, nici restructurarea economică, nici cea politică nu vor putea face pași înainte. Democrația și economia de piață sunt incompatibile cu hegemonia partidului comunist. Credința lui Gorbaciov că asemenea noțiuni antagoniste pot fi integrate în același sistem s-a dovedit o iluzie periculoasă și el va plăti un preț greu pentru această naivitate politică.

Este adevărat că în acel moment mai păstram opinia că pluralismul în U.R.S.S. ar trebui să încapă în însuși partidul comunist, prin acceptarea și egalizarea fracțiunilor și argumentam că monolitismul este acela care a făcut partidul represiv în interior

și în afară. Însă eu puneam în gardă că „dacă părțile constitutive ale societății nu pot să-și apere interesele și să-și exprime vederile în singurul partid care există, atunci apariția unor partide politice alternative este nu numai inevitabilă, dar și perfect legitimă.” Este exact ce s-a întâmplat în întreaga Europă de Est.

De la Moscova am zburat la Viena, unde am acordat interviuri pentru Europa Liberă”, „Vocea Americii” și B.B.C. despre vizita mea la Moscova, informând pe compatrioți și autoritățile române la fel cum am făcut-o la Londra și la Washington. Bineînțeles nu am pomenit despre întâlnirea cu Gorbaciov. Aceasta era mica mea strategie pentru a preveni o reacție brutală, poate fatală, a Securității, la care mă așteptam în momentul când planurile noastre se vor materializa. Vizita de la Moscova se va dovedi cea mai importantă din acest punct de vedere. Călătorind de la Viena cu trenul, în momentul când am ajuns la frontieră, la Curtici, ofițerul mi-a luat pașaportul și mi-a cerut să cobor împreună cu bagajele. Aceasta se întâmpla pe la miezul nopții, la sfârșitul lui noiembrie, în sala de așteptare a gării, la o temperatură de îngheț. Eram singurul în sală și unica metodă pentru a rezista la îngheț a fost aceea de a păși de la un perete la altul întreaga noapte. La 3 dimineața, colonelul comandant de grăniceri a venit și s-a scuzat pentru neînțelegere, m-a invitat în biroul său încălzit, mi-a oferit o ceașcă de ceai și mi-a spus că mă vor pune în trenul următor spre București. Colonelul era un tip înalt; cam aspru, complet neobișnuit să fie gentil și jucându-și rolul, pe care primise ordin să-l joace, cu vădită stângăcie. I-am spus că familia mea va fi speriată să descopere la Gara de Nord că nu sunt în tren și a ordonat imediat secretarei să cheme familia mea și să comunice că sosesc cu trenul următor, la ora 6 după-amiază. La București am aflat că ordinul de a fi oprit la graniță fusese dat înainte de vizita mea la Moscova.

"Scrisoarea celor 6"

..."La 10 martie 1989, la ora 20,47, Silviu Brucan a fost chemat de la distanță din Londra de către Misha Glenni, de la B.B.C.:

- Alo, profesorul Brucan?
- Da, eu sunt.
- Am primit acum o scrisoare semnată de dumneavoastră și alte 5 personalități. Este o scrisoare adresată șefului statului român și mă întrebam dacă puteți confirma că ați semnat-o?
- Da, domnule.
- Știi cumva dacă ceilalți semnatori sunt bine sănătoși?
- Da, sunt bine sănătoși.
- Considerați că este posibil ca alți comuniști să urmeze exemplul dumneavoastră?

- Desigur.

În acest moment, conversația a fost întreruptă și am luat măsuri, ulterior, să lăsăm să continue pentru a vedea ce mai au de spus".

Acesta este textul unui raport trimis de Securitate lui Ceaușescu în aceeași noapte.

Eram fericit. Dădusem lovitura. Textul scrisorii a fost transmis de toate stațiile radio în limba română și publicat în marile ziare internaționale. Era "big news".

"Președintelui Nicolae Ceaușescu

În momentul în care însăși ideea de socialism, pentru care noi am luptat, este discreditată de politica dumneavoastră și când țara noastră este izolată în Europa, noi ne-am hotărât să luăm poziție. Ne dăm perfect de bine seama că făcând aceasta ne riscăm libertatea și poate chiar viețile noastre. Dar simțim că e datoria noastră să apelăm la Dvs. pentru a schimba cursul actual înainte de a fi prea tâziu.

7. Comunitatea internațională vă reproșează nerespectarea Actului final de la Helsinki, pe care l-ați semnat. Cetățenii români vă reproșează nerespectarea Constituției, pe care ați jurat să o respectați. Iată faptele:

a) Întregul plan de sistematizare a satelor, adică «modernizare» prin distrugerea actualelor clădiri și evacuarea forțată a țăranilor în blocuri cu 3 etaje este contrară art. 36 din Constituție, care apără dreptul de proprietate personală a gospodăriei, cu anexele ei și cu pământul pe care este situată;

b) Decretul care interzice cetățenilor români să aibă contacte cu străinii nu a fost niciodată votat de un corp legislativ și nu a fost niciodată publicat. De aceea este lipsit de putere legală. Cu toate acestea, cetățenii noștri sunt amenințați de a fi concediați, urmăriți, arestați și condamnați pentru aceasta;

c) Centru civic din București, investiția cea mai mare, de multe miliarde de lei, făcută vreodată în România, nu dispune de un buget public și este construită cu violarea tuturor legilor existente privitoare la construcții și finanțarea lor. Costul acestei clădiri imense s-a triplat din cauza schimbărilor pe care le faceți în fiecare lună în interiorul și exteriorul acestei clădiri;

d) Securitatea, care a fost creată pentru a apăra ordinea socialistă împotriva claselor exploatatoare, este acum dirijată împotriva muncitorilor, care își cer drepturile, împotriva vechilor membri de partid și împotriva intelectualilor cinstiți care își exercită dreptul de petiție – articolul 34 – și libertatea cuvântului – articolul 28 – garantate de Constituție;

e) Fabricile și instituțiile au primit ordin să-și forțeze angajații să lucreze duminică, împotriva articolului 19 al Constituției și Codului Muncii;

f) Poșta este violată sistematic, iar convorbirile noastre sunt întrerupte prin violarea articolului 34 care le garantează.

Pe scurt, Constituția a fost virtualmente suspendată și nu dispunem în momentul de față de un sistem legal. Trebuie să admiteți, domnule președinte, că o societate nu poate funcționa dacă autoritățile, începând cu cele de la vârf, manifestă lipsă de respect față de lege.

2. Planificarea nu mai funcționează în economia românească. Ședințele Comitetului Politic Executiv sunt toate orientate spre trecut, făcând apel la muncitori să realizeze planurile neîmplinite ale anilor dinainte, ale semestrelor dinainte sau ale lunilor precedente. Un număr crescând de fabrici sunt lipsite de materii prime, energie sau piese.

3. Politica agricolă este de asemenea în derută. Măsuri administrative aspre sunt luate împotriva țăranilor, care, potrivit datelor furnizate chiar de dumneavoastră, produc 40% din legumele țării, 56% din fructe, 60% din lapte și 44% din carne, deși ei dețin numai 12% din suprafața arabilă. Dar, desigur, ceea ce este predominant acum în sate este teama de a fi «sistemizate», 7 sau 8000 de sate fiind amenințate de a fi rase de pe fața pământului. În afară de obiecțiunile economice, culturale și umanitare ale lumii civilizate față de acest program, se ridică o chestiune legitimă: de ce să urbanizezi satele când nu poți asigura condiții decente de viață urbană în oraș, adică încălzire, luminare, transport, pentru a nu mai vorbi de hrană? Un guvern care timp de 5 ierni la rând nu a fost în stare să soluționeze asemenea probleme vitale pentru populație se dovedește incompetent și incapabil să guverneze. De aceea, nici nu punem accent pe acest lucru în cererile noastre.

4. Însuși faptul că nemții, ungurii și evreii emigrează în masă arată că politica de asimilare forțată trebuie să înceteze.

5. În sfârșit, suntem îngrijorați profund că poziția internațională a României și prestigiul ei scad cu repeziciune. După cum știți, aceasta este demonstrată în mod concret de deciziile unai număr de țări de a închide ambasadere lor la București. Cel mai alarmant este că ambasadere, ca cele ale Danemarcei, Norvegiei și Portugaliei, au fost deja închise și altele ar putea să urmeze. Izolarea noastră crescândă afectează nu numai relațiile diplomatice. Am pierdut statutul de națiune favorizată în comerțul cu S.U.A. Și, ca urmare, o serie de fabrici textile nu mai au comenzi. C.E.E. (Comunitatea Economică Europeană) nu mai vrea să extindă acordul ei comercial cu România, ceea ce va afecta în mod negativ alte sectoare ale economiei. Dumneavoastră ați susținut întotdeauna că întâlnirile la nivel înalt sunt decisive în îmbunătățirea relațiilor între state. Dar cum să îmbunătățești relațiile externe ale României când toți liderii țărilor comuniste din Europa refuză să se întâlnească cu

dumneavoastră? România este și rămâne o țară europeană și ca atare trebuie să avanseze pe linia Procesului Helsinki, nu să se întoarcă împotriva lui. Ați început să schimbați geografia satelor, dar nu puteți muta România în Africa.

Pentru a frâna aceste procese negative interne și internaționale care fac să sufere națiunea noastră, facem apel la dumneavoastră, ca un prim pas, să luați următoarele măsuri:

1) Declarați în mod categoric și în termeni lipsiți de echivoc că ați renunțat la planul de sistematizare a satelor.

2) Restaurați garanțiile constituționale privind drepturile cetățenilor. Aceasta vă va permite să respectați deciziile Conferinței de la Viena privind drepturile omului.

3) Puneți capăt exportului de alimente care amenință existența biologică a națiunii.

Din momentul în care aceste măsuri vor fi luate, noi suntem gata să participăm într-un spirit constructiv la un dialog cu guvernul cu privire la căile și mijloacele de a depăși prezentul impas.

GHEOGHE APOSTOL, fost membru al
Biroului Politic și președinte al sindicatelor,
ALEXANDRU BĂRLĂDEANU, fost membru
al Biroului Politic și președinte al C.S.P.,
CORNELIU MĂNESCU, fost ministru al
afacerilor externe și președinte al Adunării
Generale a O.N.U.,
CONSTANTIN PĂVULESCU, membru
fondator al P.C.R.,
GRIGORE RĂCEANU, veteran al P.C.R.,
SILVIU BRUCAN, fost redactor șef adjunct
al „Scânteii”.

Ceea ce a făcut impresie în România și în străinătate era statura politică a semnatarilor: doi foști secretari generali ai partidului comunist, un membru al Biroului Politic, un fost ministru de externe care fusese președinte al Adunării Generale O.N.U. și fostul redactor șef adjunct al „Scânteii”, fost ambasador la Washington. Un protest public al unor lideri politici de asemenea

nivel era fără precedent. Tiranul era în culmea furiei. El se lăudase până atunci că întregul partid este unit în jurul lui și dintr-o dată „Scrisoarea celor 6” demonstra, în mod convingător, că acest lucru nu era adevărat.

A doua zi, pe la miezul nopții, trei mașini cu ofițeri de securitate au venit la mine acasă pentru a mă aresta și a mă duce în sinistra clădire din Calea Rahovei. Erau atât de furioși că nici nu puteau vorbi limpede și strigau tot timpul: „trădător”, „agent american”, „spion imperialist”, „un vierme ca tine merită să fie împușcat” - a țipat unul dintre ei. Violența verbală era așa de mare încât, pentru un moment, am crezut că mă vor ucide. Desigur, ei știau că eu am scris-o și tot eu am strecurat-o în străinătate. Dar cum? Doar mă urmăriseră la fiecare pas și tot timpul. Când am spus la cercetare că luni, 27 februarie, la ora 8,30 dimineața, am pus scrisoarea în cutia poștală de la oficiul de vis-à-vis de Hotelul „Intercontinental”, securistul investigator s-a uitat într-un dosar și a confirmat: „Da, între 8 și 9 erai în acel loc, dar prostănacul de agent al nostru a raportat că ai cumpărat mărci”, - ceea ce într-adevăr făcusem după ce am expediat Scrisoarea. Cutia poștală era într-un colț care nu se vedea din afară, iar eu știam acest lucru și contam pe el. Alesesem acel oficiu poștal deoarece m-am gândit că acolo se trimiteau multe scrisori în exterior de către clienții Hotelului „Intercontinental”, ceea ce făcea mult mai dificil pentru securitate să o identifice pe a mea.

Retrospectiv, critici anticomuniști blamau „Scrisoarea” pentru a fi avut un obiectiv limitat numai la „îmbunătățirea sistemului” sau preconizând „un socialism cu față umană”. Observația lor este justă, dar acești eroi de după război ar putea menționa cu greu un singur act politic de asemenea magnitudine și efect care să fi cutremurat dictatura comunistă în măsura în care a făcut-o „Scrisoarea” noastră. Oricine este familiarizat cu regulile politicii va înțelege ușor că un act politic pentru a fi eficace nu trebuie să meargă niciodată mai departe de nivelul de conștiință al societății la momentul dat. Într-o țară cu aproape 4 milioane de membri de partid care formează „la classe politique”, cea mai eficace

strategie era de a pricinui o breșă în partid prin separarea masei comuniștilor de odioasa conducere. Aceasta se putea face prin demascarea într-o manieră convingătoare a laturilor celor mai respingătoare ale tiraniei lui Ceaușescu, respingătoare chiar în ochii membrilor de partid. Cu asemenea ochi trebuie citită „Scrisoarea”, situând-o în acele timpuri, pentru că numai așa poate cineva judeca un act politic. „Scrisoarea” demască necruțător violarea Constituției și a drepturilor omului, dezvăluind natura ilegală a regimului ceaușist, denunță absurditatea și cinismul „sistemizării satelor”, abuzurile și crimele securității, demonstrează falimentul economiei planificate, stupiditatea politicii agrare și consecințele dezastruoase ale politicii de asimilare forțată a minorităților naționale și, în sfârșit, descrie izolarea flagrantă a României în Europa. Dureroasa penurie de alimente, întunecimea străzilor și temperatura de îngheț din apartamente și case completau tabloul devastator menit a ridica chiar pe membrii de partid împotriva lui Ceaușescu. Și cea mai bună dovadă este că, în decembrie '89, 80000 de membri de partid au participat la rebeliunea din Timișoara, iar la București sute de mii de comuniști au venit de pe platformele industriale în dimineața de 22 decembrie pentru a se alia la explozia populară din Piața Palatului. Tocmai informațiile furnizate lui Ceaușescu de elicopterul care zbura deasupra orașului, că vin muncitorii spre piață, l-a determinat pe Ceaușescu să fugă. Analiza ar putea să meargă mai departe, argumentând că toate principalele partide politice, aflate la putere sau în opoziție, care s-au format după revoluție numără foști comuniști în organele lor de conducere. Și în Uniunea Sovietică, cei mai aprigi lideri ai opoziției împotriva partidului comunist, în frunte cu domnul Elțin, au fost membri de partid, unii dintre ei proeminenți. S-ar putea comenta că pentru a deveni un anticomunist convins omul trebuie să treacă mai întâi prin experiența de partid. Ce stranie versiune modernă a Purgatoriului!

Securitatea: Garda Pretoriană a lui Ceaușescu

Am petrecut două luni, în 1989, în compania lor zilnică și, așa cum relevă unul din dosarele mele la Securitate, ofițerii și agenții Securității urmăreau îndeaproape toate mișcările mele, scrierile și lecțiile, încă din 1966, când am demisionat din guvern și am devenit astfel „suspect”. Chiar și cărțile mele publicate în engleză au fost traduse în limba română de către Securitate, bineînțeles fără drepturi de autor. De aceea cred că sunt calificat să scriu despre Securitate.

Să încep cu prima declarație, din 12 martie 1989, a șefului investigator, locotenent-colonelul Rădulescu Emil: „Nu numai că am urmărit fiecare mișcare pe care ai făcut-o, nu numai că ți-am citit toate cărțile și articolele (ce sarcină ingrată!), dar ți-am studiat și psihologia și atunci când generalul Vlad a propus să ți se dea pașaport pentru a călători în străinătate în speranța că nu te mai întorci, eu i-am spus: «Acest om se va întoarce cu siguranță și ne va mai da de furcă». Dacă ar fi ascultat sfatul meu, ai fi fost arestat cu multă vreme înainte și n-ar mai fi existat «Scrisoarea celor 6».

Lt. col. Rădulescu era șeful unei divizii speciale care veghea asupra ambasadelor străine din București și a contactelor lor cu cetățenii români. Era un profesionist adevărat, un investigator dur, care știa să pună chestiuni pertinente, bine pregătite. Se purta civilizat în cea mai mare parte a timpului, dar izbucnea în tirade brutale și lipsite de curtoazie atunci când venea de la întâlnirea cu un superior unde, probabil, fusese admonestat pentru că nu reușea să scoată de la mine declarațiile și recunoașterile care i se cereau. Atunci arunca noroi în mine, folosind epitețe ca „agent străin”, „trădător” etc. și amenințându-mă să mă arunce în beci, unde să-mi putrezească oasele. Violența verbală nu ducea însă niciodată la una fizică. N-am fost niciodată bătut sau torturat. Ei recurgeau însă la o metodă foarte ingenioasă care se numește „ne-dormire”, interogându-mă 24 sau 25 de ore în șir. Anchetatorii erau trei și se roteau în timp, eu eram unul și

atunci te apucă o dorință atât de puternică de a dormi încât ești tentat să spui orice numai să te lase să te culci. După două sesiuni de acest fel, am reacționat și eu cu metoda „tăcerii absolute”. În momentul în care mă simțeam obosit, le spuneam: din acest moment nu mai suflu nici o vorbă. Citiți buzele mele: nici, un răspuns! Aceasta a coincis, din fericire cu ordinul pe care l-au primit ca să mă ducă acasă noaptea și să mă ridice din nou în zorii zilei. Nu aveam week-end, dar puteam citi ziarele, asculta *Europa Liberă* sau B.B.C, în timpul nopții.

Generalul Vlad Iulian, șeful Securității, a declarat în câteva rânduri că Securitatea acționa numai potrivit legii și respecta cu strictețe standardele civilizate. Printre documentele securității pe care am reușit să pun mâna există o „Notă cu privire la măsurile ce se propun a fi luate în cazul Brucan Silviu”, semnată de șeful Direcției a III-a, general maior Mortoiu Aurelian. La punctul „D”, dl. general propune: „Să acționăm pentru schimbarea în mod legendat a locurilor de muncă ale fiicei și ginerelui lui Brucan Silviu”. „Legendat” înseamnă că fiica mea a fost concediată de la studioul de televiziune sub motiv că se fac reduceri de personal, iar ginerele meu, arhitectul Mircea Nicolae, a fost expedit la Călărași, sub motiv că trebuie întărit centrul de proiectare de acolo. La punctul „F”: „În eventualitatea că va fi surprins circulând noaptea pe jos pe stradă, să se organizeze o acțiune agresivă asupra lui, prilej cu care să fie jefuit”.

Dar lovitura de grație propusă de general este la un punct, „D”: „Va fi studiat comportamentul lui în timp ce efectuează cumpărături la magazinele pe valută în scopul de a stabili dacă într-o asemenea împrejurare i se poate strecura în burunar o bancnotă de 100 de dolari cu care să fie surprins la ieșire de organele de miliție care să-l cerceteze pentru deținere ilegală de valută”.

Atât despre metodele „legale” și maniera civilizată a Securității.

Aparatul Securității era enorm numeric și se extindea peste tot, pătrunzând în toate aspectele vieții românilor, în instituții și

întreprinderi, pe străzi și în case și chiar dormitoarele oamenilor erau căptușite cu „ciripitori”. Dacă în timpul regimului fascist al lui Antonescu eram observat și urmărit de un singur agent al Siguranței, în timpul arestului la domiciliu din anii '80 Securitatea mobilizase doi ofițeri de miliție care străjuiau intrarea, plus 5 agenți care mă urmăreau când ieșeam din casă, o manifestare tipică a risipei forței de muncă în sistemul comunist. Am calculat că simpla supraveghere a mea în oameni și două mașini costa statul român circa 200000 lei pe lună. Îmi venea să mă simt fudul că guvernul cheltuia atât de mult cu mine, într-un moment când salariul mediu al muncitorilor era de 2500 lei pe lună.

Securitatea dispunea de aproape 700.000 de informatori, „ochii și urechile lui Ceaușescu”, și circa 10.000 de agenți de stradă, numai în București. Puteai să-i vezi pe așa-numiții „băieți” cu un trench-coat negru și pălărie la fiecare 50 de metri pe Calea Victoriei sau pe Calea Dorobanți, pe unde trecea motorcada prezidențială în mare viteză. Trei mașini de poliție în față și trei în spatele limuzinei prezidențiale în albastru: el - pe la 8 dimineața, ea - pe la 10, în propriul ei Renault 18 și cu cei doi labradori în spate - un aspect tipic al scenei bucureștene de zi cu zi. Din punct de vedere tehnologic, Securitatea era „la zi” și punctul ei forte era electronica. Obişnuiam să mă plimb cu Apostol în Parcul Herăstrău peste lac, fără a vedea vreo ființă umană pe o distanță de un kilometru, simțindu-ne astfel siguri că putem vorbi despre planurile noastre. Când am fost arestat, investigatorul a citat frânturi din conversațiile noastre, din fericire neînregistrate în întregime.

Odată, am vizitat un prieten care locuia într-un imens bloc de apartamente pe Calea Victoriei, la etajul 5. Nu-l văzusem de ani de zile. Era un om bătrân care nu se interesa de politică, trăind într-o izolare aproape totală cu soția sa. De la un telefon public, l-am anunțat că îl voi vizita. Am stat acolo aproape un ceas și am discutat în special chestiuni bănești. Ei bine, la interogatoriu, ei mi-au arătat stenograma întregii noastre discuții, înregistrată pe

bandă. I-am felicitat: „Sunteți, tehnologic, în anul '90, dar politic în 1950!”

Dosarul meu era plin de transcrieri de benzi traduse din engleză - convorbirile mele cu ambasadorii american, britanic, francez la reședințele lor, inclusiv conversații convenționale la dineuri. Chiar și la cocktailuri și recepții care, de obicei, sunt foarte zgomotoase, Securitatea era în stare să izoleze tehnic de restul conversațiilor dialogul meu cu diplomați occidentali. Într-o zi, am luat masa de prânz la restaurantul chinezesc cu atașatul de presă britanic Alper Mehmet. Șeful de sală ne-a oferit o masă, dar eu credeam că-l păcălesc alegând alta. Ei bine, întreaga noastră conversație a fost înregistrată perfect. Doi scriitori disidenți, binecunoscuți - Mircea Dinescu și Dan Deșliu -, au făcut senzație descoperind la un prânz la Uniunea Scriitorilor că farfuria era „încărcată” electronic, pentru a înregistra convorbirea lor. Deșliu a luat farfuria și a fugit cu ea, urmărit de agenii disperați care căutau să recupereze „farfuria magică”.

Dar cea mai mare surpriză a mea a fost să descopăr că Securitatea avea o „cârțiță” în Ambasada Americană. Am auzit vocea lui spunând contactului său din Securitate că eu dădusem o copie a „scrisorii celor 6” lui Michael Parmley, consilierul politic al ambasadei americane. Era adevărat. În momentul când am ajuns la o concluzie cu Apostol cu privire la punctele ce trebuiau dezvoltate în „Scrisoare”, am scris textul în limba engleză, în două copii, și le-am trimis *par avion* pe adresele particulare din Londra și Viena pe care le-am stabilit în timpul vizitei mele din '88 - una pentru B.B.C., cealaltă pentru *Associated Press*. În mod evident, nu mi convenea să menționez aceste agenții pe plic pentru că Securitatea ar fi dat ușor peste ele. Dar când am văzut că trece o săptămână și nimic nu mișcă nici la Londra, nici la Viena, mi-a fost teamă că scrisorile au fost interceptate și că voi fi arestat fără să-mi fi îndeplinit misiunea. Așa încât am scris o a treia scrisoare în engleză și, folosind prilejul unui cocktail într-o luni seara, i-am dat-o lui Michael Parmley și i-am spus atât consilierului britanic, cât și ambasadorului olandez despre acest lucru. Între timp,

„Scrisoarea” a ajuns la Londra, iar B.B.C.-ul a transmis-o, iar când am fost arestat mi-au pus în față, după un timp, două dintre cele 3 copii pe care le scrisesem de mână. Cea de la B.B.C. fusese subtilizată de un agent acoperit care lucra la secția română și care a trimis-o înapoi, în copie, prin bunele oficii ale ambasadei noastre din Londra. Cea de a doua era cea pe care i-o dădusem lui Michael Parmley. Deși i-am atras atenția în mod expres că trebuie întâi dactilografiată și distrus originalul scris de mâna mea, Michael s-a grăbit să facă fotocopii ale „Scrisorii” și să le distribuie la mai multe ambasade occidentale. Nu i-a fost dificil „cârțiței” să pună mâna pe o copie de acest gen și să o transmită prin contactul său de la Securitate. De fapt neglijența lui Michael a constituit argumentul meu decisiv în respingerea acuzației că el era contactul meu cu C.I.A.: un profesionist - am argumentat eu - nu putea face niciodată o greșeală atât de grosolană. Fapt este că „cârțița” furniza Securității fotocopii ale tuturor rapoartelor politice transmise de Parmley Departamentului de Stat la Washington. Mai târziu am aflat că „cârțița” fusese recrutată cu ajutorul unei „brunete” atrăgătoare, cu care fusese fotografiat în pat și apoi șantajat că vor arăta fotografiile soției sale, moștenitoarea unei mari averi în S.U.A. Contactul zilnic al „cârțiței” era foarte ingenios: prin curierul Ministerului Afacerilor Externe, care aducea în fiecare zi poșta la Ambasada S.U.A. Un aranjament perfect, care ar putea să stârnească invidia oricărui scriitor de romane de spionaj.

Lăsând la o parte acest aspect profesional, Securitatea era o instituție monstruoasă și abominabilă. Imensul ei aparat nu era numai un instrument efectiv de teroare care a speriat, torturat și ucis sute de oameni al căror nume nici măcar nu este cunoscut. O divizie specială se ocupa cu dezinformarea, semănând informații false și zvonuri bazate pe tehnicile cele mai moderne ale războiului psihologic, în cazul de față dus de un tiran împotriva propriului său popor. Controlul Securității asupra națiunii era așa de omniprezent și tentacular încât apărea ca un fel de Frankenstein cu

o forță considerabilă în a menține pe toți oamenii înfricoșați și încovoiați.

Securitatea era deosebit de brutală și sălbatică când era vorba de greve și demonstrații muncitorești. După greva minerilor din Valea Jiului, din '77, ca și după demonstrația muncitorilor din Brașov din noiembrie '87, Securitatea nu numai că a atacat mulțimea cu trupe care acționau în mod sălbatic, dar minerii și muncitorii au fost mutați cu forța, în masă, în alte regiuni, iar conducători lor trimiși în locuri îndepărtate, de unde nu se mai auzea nimic despre ei. Era schimbată întreaga structură și compoziție a forței de muncă și, după mai mulți ani, vizitatorii se găseau într-un mediu social total diferit.

Securitatea era câinele de pază credincios al lui Ceaușescu. Dar, în mod paradoxal, ea era singura instituție din România căreia i se permitea, de fapt era încurajată, să informeze pe dictator despre situația reală din țară, despre starea de spirit a poporului și despre adevărata imagine a României în străinătate. Chiar și unele comentarii ostile ale *Europei Libere* erau raportate dictatorului cu mențiunea „Strict secret” și „exemplar unic” pe copertă. Îndeosebi după grevele din Valea Jiului, Ceaușescu și-a dat seama că era esențial pentru el să aibă un tablou real cu privire la starea națiunii. Așa încât credința unora, că el nu știa ce rău o duc oamenii, era inspirată tot de Securitate. În '89, când el s-a lăudat că are o recoltă de 60 milioane tone de cereale el știa foarte bine că în silozuri sunt numai 17 milioane. Ceaușescu este, probabil, unul dintre cei mai mari mincinoși din istorie. Eu sunt unul dintre cei care am reușit să pun mâna pe dosarele mele de Securitate. Este o poveste care merită să fie relatată. În ziua de 12 ianuarie 1990, un număr de ofițeri de Securitate au scos arhivele secrete în curtea clădirii din Calea Rahovei, le-au așezat ca un stog de fân și le-au dat foc. Dar flacăra a fost așa de înaltă, încât un general care privea pe fereastră s-a alarmat și le-a dat ordin să stingă imediat focul, să încarce arhivele într-un camion și să le ducă la Fabrica Scăeni de lângă Ploiești pentru a le topi. Dar camionul a ajuns seara târziu, când fabrica nu mai lucra, și atunci au descărcat arhivele și le-au

adăpostit într-un depozit cu gândul de a le topi în ziua următoare. Pe la miezul nopții, unuia dintre muncitori, care observase întreaga scenă și care avea cazier de spărgător, nu i-a fost greu să deschidă lacătul și să pătrundă în depozit; cu o lanternă, a început să lumineze și, din fericire, primul dosar pe care l-a observat purta numele Silviu Brucan. El s-a uitat împrejur cu ajutorul lanternei și a strâns cele 6 dosare care aveau acest nume pe el. A doua zi dimineața le-a băgat în portbagaj și a venit cu mașina la București, direct la Palatul Victoria, unde i-a spus ofițerului de gardă că vrea să mă vadă și de ce. Aceste documente sunt fantastice. Sunt atât de complete și detaliate, încât mi-au adus aminte de multe întâmplări din viața mea pe care le uitasem de mult. Cel mai important este, fără indoială, dosarul de aproape 100 de pagini care se ocupă de arestarea mea și interogatoriile din '89.

Trebuie să precizez de la început că descrierea interogatoriului și a conținutului răspunsurilor mele este destul de corectă. Veți întâlni adjective ca „ostil”, „dușman”, „prefăcut” etc. când e vorba de declarații critice la adresa lui Ceaușescu și a politicii sale, dar esența poziției mele este totdeauna formulată corectă. De aceea am dat dosarul „1989” săptămânalului „Expres Magazin” ca să-l publice în extenso, în serial, fiind primul document original complet care dezvăluie atât metodele, cât și scopurile acestei instituții monstruoase.

Trebuie să admit că strategia interogatoriului era elaborată profesional și că investigatorii erau foarte buni din acest punct de vedere. În prima lună, interogatoriul a fost concentrat asupra relațiilor și convorbirilor mele cu diplomații americani și oficiali ai Departamentului de Stat, despre care strânseseră numeroase dovezi. Vizitele mele în Statele Unite, care trec de 40 de-a lungul anilor, prietenii americani, politicienii, profesorii și academicienii care protestau ori de câte ori nu primeam pașaport sau eram persecutat de autoritățile române, inclusiv cele 4 cărți pe care le-am publicat în S.U.A., toate acestea erau menite a dovedi că eram un agent american recrutat de C.I.A. încă de când am fost ambasador la Washington. Cazul mea era într-adevăr unic potrivit

standardelor românești. Există chiar o declarație care protesta împotriva măsurilor represive luate împotriva mea în '87 semnată de George Bush, pe atunci vicepreședinte al S.U.A.

Pe baza tuturor acestor documente, ei au trecut, în luna a doua, la strategia intimidării și înfricoșării, cu amenințarea că voi fi judecat și condamnat ca spion american, pentru a mă determina să reneg public „Scrisoarea”, să recunosc că am greșit și să-i cer lui Ceaușescu să fiu iertat. În cursul acestei a doua luni, ei m-au supus la întreaga gamă de amenințări și presiuni morale „specialitatea casei”: de la amenințarea iminentă a unui proces și a unei sentințe de condamnare la moarte ca agent american, la umilirea publică în fața unor mitinguri muncitorești înscenate, evacuarea familiei într-un oraș izolat ca Zimnicea, pe Dunăre (unde te vor mânca de viu țăntarii), ruperea familiei în două, cu fiica mea rămasă șomer, forțată să-l însoțească pe soțul ei la Călărași, confiscarea economiilor mele bănești și a celor în dolari ș.a.m.d. Într-adevăr, ei s-au gândit la toate. Madam Ceaușescu era foarte pricepută la așa ceva și, după cum a recunoscut unul dintre investigatori, ea s-a ocupat direct de cazul meu.

Momentul culminant a venit când lt. col. Rădulescu m-a supus la ceea ce numea el „testul suprem”. A pregătit acest moment cu multă grijă și cu arta unui psihiatru. Într-o joi dimineață, m-a avertizat că duminică după amiază voi fi confruntat cu un șoc, adăugând că îi era teamă să nu am un atac de cord care ar putea să-mi fie fatal. El a repetat avertismentul vineri seara, adăugând că toți prietenii din străinătate m-au dat uitării, că nici presa occidentală, nici *Europa Liberă* nu mai menționează numele meu, iar sâmbătă seara mi-a spus că toți tovarășii mei, toți 5, s-au disociat de activitățile mele criminale și nu vor să aibă de-a face cu un spion american. În sfârșit, duminică după amiază am fost escortat în „Camera Philips”, plină de aparate și instalații electronice. St. col. Rădulescu mi-a spus „Acum ascultă cu atenție!” și a pus în priză un magnetofon. Era o voce care citea tare

un text. Și am recunoscut imediat vocea lui Gheorghe Apostol. Am avut într-adevăr un șoc. El mă acuza ca trădător de patrie, vândut imperialiștilor americani și declara că am scris „Scrisoarea celor 6” la ordinul C.I.A. și de aceea ar trebui să fiu judecat și condamnat pentru trădare și, în mod specific, menționa articolele din Codul Penal care trebuiau aplicate în cazul meu - o indicație clară că citea un text pregătit de Securitate. În dosar, scena din Camera Philips este descrisă laconic:

„În timpul anchetei am prezentat banda magnetică cu înregistrarea declarației lui Apostol Gheorghe prin care acesta îl demască că a furnizat informații economice și politice unor diplomați spioni americani, englezi, olandezi, că este un trădător de patrie care trebuie judecat cu toată asprimea. A ascultat cu cea mai mare atenție conținutul înregistrării, dând semne de maximă nervozitate atunci când se pronunțau cuvinte ca «trădător», «vândut imperialiștilor americani», în final concluzionând că nu are nici un dubiu cu privire la autenticitatea acesteia. A menționat însă că de-abia acum își dă seama că Apostol Gheorghe este un om slab, fără personalitate, care, dacă ar fi fost prins și anchetat de siguranță, în mod sigur și-ar fi trădat tovarășii de luptă. A subliniat că este convins de faptul că Apostol Gheorghe va putea lua atitudine împotriva lui atât pe timpul unei eventuale confruntări, cât și într-un proces public. Apreciază declarația drept un adevărat rechizitoriu care ar putea impresiona opinia publică. A renunțat la ideea de a fi confruntat cu Apostol Gheorghe întrucât nu poate contrazice un om care este în slujba autorităților și care conform convingerii lui a devenit «omul Securității». A adăugat însă că Apostol este terminat ca om politic”. Pe pagina următoare, dosarul spune: „Brucan Silviu a subliniat totodată că el nu-și va schimba poziția chiar dacă toți semnatarii «Scrisorii» îi vor cere în cor acest lucru”.

Aici ar trebui să pomenesc ultima și cea mai neașteptată declarație a investigatorului șef deoarece avea o notă umană: „Prof. Brucan, după toate aceste zile, vă respect”. Este adevărat că n-am găsit

această declarație în dosar „într-o singură copie” pentru Ceaușescu.

Adevăratul spion american

Unul dintre laitmotivele pe care investigatorii mi le aruncau mereu în față era: „Uite, Mircea Răceanu a admis că este agent american. De ce nu admiți și tu? De ce?” Da, este o istorie foarte interesantă. Răceanu servise în anii '70 ca consilier la Ambasada română din Washington. După aceea, el a deținut poziții importante, ca director adjunct pentru America de Nord și de Sud în Ministerul Afacerilor Externe. „*The New York Times*” l-a numit „superb diplomat” și, într-adevăr, așa a fost, numai că până la arestarea mea nu mi-am dat seama care era adevăratul substrat al acestei aprecieri. Îl cunoșteam foarte bine și aș putea spune că eram prieteni. În multe împrejurări, el m-a ajutat și informat despre diferitele intervenții ale Departamentului de Stat (secretarul Haig, în '83, și secretarul Schultz, mai târziu), ca și ale unor instituții și personalități americane, ori de câte ori aveam greutate în obținerea pașaportului, pentru a călători în America. Îl întâlnisem destul de des în anii '80, la diferite evenimente sociale ale Ambasadei Americane. În seara de 31 ianuarie 1988, el a fost arestat în timp ce conducea mașina, cu soția sa, Mioara, spre o recepție la reședința ambadorului american. Arestarea lui a fost prin surprindere. Două mașini ale Securității i-au barat drumul și a treia i-a venit din spate. Doi securiști i-au luat pe Mircea și pe Mioara în mașina lor, în timp ce alți doi au început să cerceteze fiecare compartiment al mașinii. Ei fuseseră probabil informați că el ducea un document secret ambadorului american, Au fost apoi duși în Calea Rahovei, unde Mioara a fost cercetată „până la piele”.

În momentul când am aflat despre arestarea lui Mircea, am trimis *par avion* un raport la contactul meu de la Viena pentru *Associated Press*. Vroiam să testez canalul, să vedem dacă lucrează.

Spre marea mea decepție, nu a ieșit nimic și i-am spus lui Michael Parmley despre aceasta. Dar el m-a consolât: „Nu te îngrijora, raportul tău a ajuns la *Associated Press*, dar ei m-au întrebat la telefon pentru a verifica știrea și eu le-am cerut să nu o dea mai departe”. Aceasta m-a făcut bănuitor și când mi s-a cerut să înmânez Mioarei Răceanu un plic în care erau 50.000 de lei mi-am dat seama că toată chestiunea e suspectă și am refuzat. Totuși, investigatorii m-au torturat cu întrebări despre Răceanu. Le-am spus că nu cred că este spion și atunci mi-au arătat dovezile. În declarații scrise de mână și altele înregistrate pe bandă, Mircea Răceanu recunoștea că fusese recrutat în '74 de un om al C.I.A. care se numea Bruce Primmer, în timp ce el servea la Ambasada din Washington. În '75, Primmer l-a „pasat” unui alt ofițer C.I.A. - Tom Harvey, cu care a menținut contactul până în '78. Aranjamentul era destul de ispititor: 2.000 de dolari depozitate lunar pe numele său la o bancă americană și 5.000 de lei la București. Rechemat acasă, în minister, Răceanu a stabilit contactul cu Tom Witecki, la ambasada americană din București. Dar ori de câte ori Răceanu zbura la Washington, în misiune oficială, el se întâlnea cu Tom Harvey. Dovezile erau covârșitoare, așa încât Răceanu a trebuit să-și recunoască vinovăția la procesul său de două zile din iulie, unde și martorii au depus în acest sens în fața unui tribunal militar care l-a condamnat la moarte. De altfel, mi-am dat seama că Ceaușescu nu ar fi procedat la arestarea și judecarea unui funcționar oficial atât de bine cunoscut în S.U.A. dacă nu ar fi dispus de dovezi solide cu privire la activitatea sa. Intervențiile de la Washington în favoarea lui Răceanu nu au făcut decât să confirme vinovăția lui. În avangardă a fost trimis rabinul Arthur Schneier din New York, renumit a fi cel mai bogat rabin din lume, care era și președintele influentei organizații „*Appeal of Conscience*” și ca atare avea acces direct la președintele Ceaușescu, foarte sensibil la finanța evreiască din America. Rabinul a argumentat că mitingurile muncitorești care cereau condamnarea la moarte a lui Răceanu stricau relațiile

româno-americane și ar putea avea consecințe negative. Rabinul nu a reușit însă să explice de ce intervenea în cazul unui neevreu (gentil în America). După pronunțarea sentinței de condamnare la moarte, însărcinatul cu afaceri al S.U.A., Henri Clark, a prezentat Ministerului Afacerilor Externe o notă telegrafică adresată președintelui Ceaușescu care venea direct de la Casa Albă:

„Vă cer să nu executați sentința de condamnare la moarte a lui Mircea Răceanu”. Semnat George Bush, președintele S.U.A.

Suna ca un ultimatum și Ceaușescu l-a luat în serios. Nu l-a executat pe Răceanu.

De aceea, am considerat oarecum lipsit de decență pretenția lui Mircea Răceanu de a fi fost un disident persecutat de Ceaușescu și condamnat pentru că tatăl său semnase „Scrisoarea celor 6”. Mai întâi, povestea nu corespundea cronologic. El fusese arestat la 31 ianuarie 1988, cu mult înainte ca „Scrisoarea” să ajungă într-o formă finală, iar tatăl său a fost de acord cu Apostol să semneze „Scrisoarea” tocmai pentru că Ceaușescu îi refuzase cererea de audiență. Povestea servea, de fapt, tacticii perfide a lui Ceaușescu de a face o legătură între cele două: Scrisoarea și cazul de spionaj, cu scopul de a discredita actul nostru politic. Să ne amintim că, în interviurile sale, Ceaușescu declarase că semnatarii „Scrisorii” erau agenți ai S.U.A., Marii Britanii, Franței și Uniunii Sovietice (nici nu mai știam care, cum și ce!). De aceea, eu subliniam mereu corespondenților străini că Răceanu și cazul său nu au nimic comun cu „Scrisoarea” noastră. Dar atât de mulți hoți, spărgători și delapidatori, care au fost amnistiați în ianuarie '90 au pozat ca disidenți și revoluționari, încât nu mă surprinde că un spion și-a încercat și el norocul. Din păcate, unii ziariști au luat în serios pretenția lor și au publicat poveștile și fotografiile lor pe prima pagină. În cazul lui Răceanu, eu m-am gândit totuși să acționez. Eram într-o situație imposibilă: pe de o parte nu vroiam să ambarasăm Washingtonul, pe de altă parte nu îl mai puteam aduce pe Răceanu în Ministerul de Externe. De aceea, am aranjat o

întâlnire cu numărul 2 de la ambasada americană, dl. Naper, consilier politic, pe care l-am considerat omul potrivit de a rezolva cazul. Într-adevăr, el a înțeles perfect situația și a acceptat sugestia mea că cea mai bună soluție ar fi un aranjament discret prin care Răceanu și familia sa să plece în S.U.A. Două săptămâni mai târziu, chestiunea a fost aranjată. Și probabil că, în prezent, economiile lui Răceanu la banca americană, plus dobânzile care s-au acumulat de-a lungul anilor, sunt suficiente pentru a-i asigura o viață decentă în America.

Timișoara - scânteia care a aprins vâlvătaia

Totul a început la Timișoara, la mijlocul lui decembrie '89. Europa de Est era într-o stare de mare agitație. În iunie, «Solidaritatea» câștigase alegerile în Polonia. În Ungaria chiar și bătrânul reformist Kadar era trântit de la putere, în Ceho-Slovacia, Vaclav Havel devenea președinte, iar în Bulgaria Todor Jivkov era înlocuit. Rareori în istorie, o întreagă regiune geografică s-a schimbat într-un timp așa de scurt. Fantoma se apropia de noi și românii ascultau cu speranță emisiunile de radio străine. Trebuia să vină și la noi! Iar când știrile despre rebeliunea din Timișoara au spart liniștea nopții, fiecare a exclamat: „A venit!”

Cum a început rebeliunea, nimeni nu știe cu exactitate. Rebeliunile sau exploziile populare niciodată nu au un punct precis de plecare sau, în orice caz e greu de identificat. Se pare că zvonul că miliția urmează să evacueze pe popularul pastor local, Laszlo Tokes din casa sa a atras un grup de credincioși ai săi hotărâți să oprească „deportarea” lui. Zvonul s-a răspândit repede în oraș, încât, la 16 decembrie, mulțimea strânsă în fața casei lui Tökés a devenit foarte numeroasă, incluzind femei și copii. În aceeași noapte, ei au mășăluit spre centrul orașului, strigând la început lozinci în favoarea lui Tökés, apoi, foarte curând, s-a auzit „Jos cu Ceaușescu!” Dar, spre deosebire de Brașov '87, forțele represive erau gata să răspundă. La început, forțe de miliție și

pompieri, cu furtunuri și gaze lacrimogene, au înconjurat pe demonstranți, dar mulțimea era zgomotoasă și sfidătoare. Muncitorii din fabricile industriale au pornit în marș asupra primăriei, care era și sediul comitetului local de partid, au pătruns în clădire și au repetat performanța Brașovului: dosarele au fost distruse, portretele lui Ceaușescu au fost aruncate afară pe geam și o pală înaltă de foc s-a înălțat în mijlocul pieții. De data aceasta, trupe regulate ale armatei și forțele securității, cu tancuri și care blindate, au deschis focul și au trecut peste bărbați și femei, copii și bătrâni.

Actul cel mai dramatic, păstrându-se în memoria timișorenilor până în zilele noastre, a fost scena militarilor care strângeau cadavrele, ducându-le departe, fără nici o urmă. „Dați-ne înapoi morții!” va rămâne o lozincă disperată și furioasă strigată de familiile și prietenii celor dispăruți. Știrile despre represiunea sângeroasă din Timișoara din noaptea de 16 decembrie s-au răspândit peste tot în România și în străinătate. Mișcări rebele au izbucnit în aceeași noapte în Arad, Sibiu, Cluj. Încăpățânat, Ceaușescu și-a menținut planul de a face o vizită în Iran în ziua următoare, dar, chiar în noaptea plecării, noaptea de 17 decembrie, el a convocat o ședință specială a Comitetului Politic Executiv care va rămâne în istorie ca cea mai scelerată și cinică comportare a tiranului, gata să pornească un război împotriva propriului popor. Dezbaterile au fost înregistrate, constituind astfel dovada incontestabilă că ordinul de a trage în mulțime a fost al lui Ceaușescu și nimeni în jurul acestei mese fatidice nu a îndrăznit să i se opună. În această ședință a avut loc o competiție între cei doi tirani, fiecare încercînd să-l întrecă pe celălalt în cinism. Criticînd Sfînta Treime a represiunii (generalul Vasile Milea, ministrul Apărării, Tudor Postelnicu, ministrul de interne, și generalul Vlad Iulian, șeful Securității) pentru a nu fi executat ordinele sale de a trage în demonstranți, Ceaușescu a spus cu furie: „N-am crezut că veți trage cu gloanțe oarbe. Asta e ca o ploaie. Cei care au pătruns în clădirea partidului nu ar fi trebuit să iasă din clădire în viață!” Și el a adăugat: „Huliganii ar trebui uciși, nu doar bătuți, Nu

înfrângeți un dușman cu predici popești, ci dându-i foc!" Elena era tot așa de neiertătoare: „Trebuia să-i împiedicați și să-i aruncați în beci. Nici unul nu trebuia să mai vadă lumina zilei!"

La început, Milea, Postelnicu și Vlad au încercat să argumenteze lui Ceaușescu, dar după aceea au devenit docili când el a strigat: *„Ca comandant suprem, consider că ați comis o trădare: împotriva intereselor naționale ale țării, împotriva intereselor poporului și împotriva intereselor socialismului. Știți ce am să fac cu voi? Am să vă trimit în fața plutonului de execuție!"*

Tipic pentru instinctul său politic, care nu îl lăsa niciodată, el privea atent pe fiecare din jurul mesei, notând cu atenție reacțiile și fizionomia lor, punând astfel la încercare hotărârea și devotamentul lor prin întrebări provocatoare. Dar ei îl știau bine și îi cunoșteau trucurile. Așa încât toți au fost de acord că cei trei au acționat cu slăbiciune. Când, în mod succesiv, Postelnicu, Milea și Vlad s-au angajat în ritualul comunist al autocriticii și și-au luat angajamentul ca pe viitor să acționeze în mod decisiv, Ceaușescu, cu o voce bine calculată, a spus: *„Ei, ce spuneți tovarăși, să mai încercăm o dată?"* Ca de obicei, aprobarea a fost unanimă.

Pentru analiștii politici, această ședință istorică este o mană cerească. Lăsând la o parte chestiunea principală, represiunea aspră și asasinatul în masă ordonat de Ceaușescu și aprobat de organul suprem al partidului, două puncte caracteristice manipulării politice comuniste merită a fi subliniate.

Mai întâi modul în care Ceaușescu a folosit „Cazul Tökés" pentru a argumenta că el a fost doar un pretext pentru rebeliune, când de fapt în spatele întregii afaceri se afla „amestecul cercurilor străine, al agențiilor de spionaj începând cu Budapesta". Evreii lui Stalin, ca țapi ispășitori ideali, erau înlocuiți de Ceaușescu prin iredentiștii unguri". În al doilea rând, mediul internațional căutarea unui „inamic" ca fiind cadrul politic necesar pentru justificarea represiunii: *„Atât în Est, cât și în Vest - a spus Ceaușescu în declarația sa inițială -, toți spun că lucrurile trebuie să se schimbe în România și ei folosesc orice mijloc la dispoziția lor... În acest moment în Europa există o tendință de capitulare de a semna pacte cu imperialismul*

cu scopul de a elimina socialismul". Numai el, Nicolae Ceaușescu, se ridica drept salvator al socialismului, salvator al României. Aceasta era imaginea pe care el vroia să o comunice națiunii.

Revoluția la și prin Televiziune

În ziua de 22 decembrie 1989, mă aflu în căsuța de tip rural din cartierul Dămăroaia, unde fusesem evacuat cu familia din luna mai. În zori, m-am dus la Piața Pajura să cumpăr cartofi și ceapă, însoțit, bineînțeles, de doi agenți în civil ai Securității. Unul dintre ei adulmecase ceva în aer. S-a făcut și el că vrea să cumpere ceapă, s-a apropiat de mine și mi-a șoptit să nu audă celălalt: „Tovarășe Silviu (ca să sune mai intim), cred că ai observat că eu am căutat mereu să vă ajut. De câte ori venea bere la Alimentara din colț vă anunțam prin milițianul de la poartă să veniți cu sticle și o dată v-am și ținut rândul la coadă. Că dacă nu eram eu, nu mai apucați să luați bere, că țiganii de vis-à-vis luau câte 30-40 sticle”. Și-mi face cu ochiul: „Cred că o să mă aveți în vedere dacă se schimbă lucrurile!” Încercăi eu să-l descos: „Adică cum să se schimbe?”. Zice el: „Păi n-ai auzit ce a fost aseară la Intercontinental? Se dărmă șandramaua, tovarășe Silviu, cam asta a transpirat azi dimineață la raport”. (Știam de la el că dimineața, înainte de a pleca pe teren, se prezentau în Rahovei pentru a primi instrucțiuni de la șeful „operativilor” de teren unde și cum să acționeze).

Pe la ora prânzului, cei doi milițieni în uniformă din fața casei (trei schimburi de câte 8 ore) dispăruseră fără ca eu să fi observat. Vecinii au năvălit în curte strigând: „A fugit Ceaușescu!”, și au început să bată în ușă, în geamuri. Am ieșit afară, ne-am sărutat, ne-am îmbrățișat, era o veselie de nedescris. Au vrut să mă ia pe sus, ca la fotbal, la sfârșitul meciului. Tocmai atunci a sosit cu mașina un vechi prieten, Stan Eduard, care locuiește pe strada Pangrati, lângă Televiziune. Mi-a spus că acolo se strângea

mulțimea și m-a dus acolo cu peste o sută de kilometri, pe oră. A parcat mașina și ne-am îndreptat spre studio. O masă compactă de oameni înconjura turnul principal. Era un vacarm extraordinar, o însuflețire și o agitație de nedescris: se strigau lozinci, se cânta Olé, olé, *Ceaușescu nu mai e!*, se aplauda, răsunau urale. M-am emoționat până la lacrimi, atunci când prietenul Stan strigând numele meu (cunoscut de la posturile de radio *Europa Liberă*, *Vocea Americii* și *B.B.C.*) s-a deschis un culoar și oamenii de ordine m-au dus până la intrarea în turn, unde un ofițer mi-a spus să urc cu liftul la etajul XI, la cabinetul președintelui.

Acolo i-am întâlnit pe Iliescu, Roman, generalul Militaru și alții. A fost un moment emoționant. Pe Iliescu îl cunoșteam de mulți ani și-I revăzusem doar în treacăt, cu un an în urmă: oprise mașina pe strada Herăstrău, invitându-mă să urc, dar eu am trecut pe trotuarul celălalt, făcându-i un semn că sunt urmărit. Pe Roman îl văzusem doar ca student în casa lui Valter Roman, iar despre Militaru știam multe de la generalul Ioniță, dar regulile conspirației ne interziceau să ne întâlnim.

Apoi, m-am trezit înconjurat de cei de la Televiziune cu care lucrasem pe vremea când răspundeam de ea ca vicepreședinte al C.R.T. (1962-66). Alte revederi aducătoare de amintiri! Când m-am întors din serviciul diplomatic, mi s-a încredințat sarcina de a pune pe picioare Televiziunea. Era o muncă de pionierat care mă atrăgea, aveam mână liberă și o experiență de peste șapte ani ca observator al televiziunii americane. Însă când a venit la putere Ceaușescu, am demisionat. Muncisem de câteva ori cu el și mi-am dat seama că nu voi putea munci sub el.

Redactorii televiziunii m-au dus imediat în Studioul 4, unde i-am întâlnit pe Mircea Dinescu și pe Ion Caramitru și unde am făcut și eu o scurtă declarație. M-am întors apoi sus, unde, împreună cu ceilalți, am decis să convocăm o ședință mai largă, la ora 5 după masă, la C.C. pentru a discuta formarea unui guvern provizoriu și programul său.

Între timp, Iliescu, Roman și Militaru au plecat la Ministerul Apărării Naționale. Eu am rămas cu Petre Constantin la

Televiziune, ca să punem puțină ordine în funcționarea postului și a programului, având de făcut față unui asalt formidabil al celor care dădeau din coate ca să apară pe micul ecran.

Aici trebuie să fac o paranteză și să observ că, dintre bravi tineri care s-au dovedit foarte buni în conducerea luptelor de stradă în decembrie, nu toți au și calități de conducători politici, de oameni de stat. Una este curajul și chiar spiritul de sacrificiu necesar în stradă și alta este capacitatea de a gândi, organiza și administra pe care o cere activitatea de guvernare, pentru a nu mai vorbi de cunoștințele pe care le presupune această activitate. Am stat de vorbă cu mulți tineri la Televiziune, iar ulterior mi-am dat seama că nu făceau această deosebire și, de aceea, erau decepționați că meritele lor în revoluție nu i-au proiectat direct în guvern.

Ne-am întors de la întâlnirea de la C.C. pe seară. Începuse să se tragă atât în clădirea C.C., cât și în Televiziune. După zăpăceala primelor ore iscată de fuga neprevăzută a celor doi dictatori cu elicopterul, trăgătorii din unitățile de elită ale M.A.I. pregătiți și antrenați pentru ipoteza unei revolte populare au început să tragă atât din clădirile dimprejurul C.C., cât și din casele din jurul Televiziunii. Era limpede că ei cunoșteau nu numai obiectivele strategice, dar și clădirile din jurul acestora, care urmau să fie ocupate. Acolo, ei și-au instalat puștile mitralieră prevăzute cu mecanisme infraroșii pentru tirul de noapte. Din punctele întunecoase, de la etajul XI, vedeam clădirile din care se trăgea asupra Televiziunii și mijloacele neadecvate cu care răspundeau unitățile Armatei, care trăgeau din tancuri și T.A.B.-uri, cu o lipsă evidentă de precizie în ce privește ținta focului. În mai multe rânduri, am văzut mobilitatea ce o demonstau teroriștii, mutându-se cu repeziciune din casa reperată de Armată într-o casă vecină, de unde reluau imediat focul. Era evident că ei cunoșteau bine poziția cabinetului președintelui de la etajul XI, deoarece tocmai asupra acestuia se concentrase tirul, sute de gloanțe pătrunzând prin geamuri și înfigându-se în partea de sus a peretelui din fund. Aceasta ne obligă să circulăm pe brânci până la

nivelul ferestrelor, iar uneori am fost nevoit să scriu întins pe covor. Îmi aduc aminte, de asemenea, că, pe drumul spre Studioul 4, era un coridor de sticlă deosebit de expus tirului din exterior, unde, de asemenea, eram obligat să circul pe brânci.

În seara și în noptea lui 22 decembrie, au fost dese momente de panică în Televiziune. Îmi amintesc că o fată tânără, de altfel foarte drăguță, care făcea pe liftiera, venea mereu cu vești despre teroriști pătrunși la diferite etaje. Într-un moment când reușise să stârnească o panică generală, m-am răstit foarte aspru la ea și am avertizat-o că dacă nu-și stăpânește nervii vom pune pe altcineva la lift. S-a potolit.

Dintre cei care se aflau acolo, îl cunoșteam pe Dumitru Mazilu, pe care-l întâlnisem în jurul unor mese rotunde la ADIRI (Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale) sau în alte locuri. Am întâlnit de asemenea pe Dan Marțian, Sergiu Nicolaescu, Gelu Voican, pe căpitanul de rangul I Emil „Cico” Dumitrescu și pe căpitanul Mihai Lupoi, care mă adusese cu mașina lui de la C.C. Erau și numeroși tineri, băieți și fete, dar nu-mi amintesc numele lor. Trebuie să precizez că, fiind ocupat cu treburile Televiziunii și colaborând în special cu Petre Constantin și Alexandru Stark pentru a introduce oarecare ordine în hărmălaia și harababura din clădire, eu n-am participat direct nici la alcătuirea listei membrilor Consiliului F.S.N., nici la redactarea primei versiuni a textului Comunicatului către țară, primul Manifest al Frontului, care s-a făcut într-un birou alăturat, ferit de gloanțe. Participasem doar la o discuție prealabilă, în care se fixaseră principalele puncte programatice ale documentului.

Dat fiind că s-a ivit o controversă în jurul acestui document al revoluției, iscată și de un articol din presa olandeză care a alterat spusele mele, iar domnul Mazilu a declarat că eu am „cenzurat” textul înainte de a fi citit, cred că cea mai bună soluție este să reproducem textul documentului în facsimil, al cărui original am avut buna inspirație de a-l păstra. Aici se vede exact contribuția mea.

Îmi aduc aminte că, în acea noapte, Mazilu a venit la mine cu două pagini de text scrise de mână și abia atunci am intervenit eu în redactarea textului, așa cum se vede din facsimil. În primul rând, dat fiind că nu exista o frază introductivă, am scris următoarele

„Cetățeni și Cetățene,

Trăim un moment istoric. Clanul Ceașescu, care a dus țara la dezastru, a fost eliminat de la putere. Se deschide o pagină nouă în viața politică și economică a României”.

Apoi am înlocuit în text „Forumul Cetățenesc Național” cu *Frontul Salvării Naționale*. La punctul 5 privitor la agricultură,¹² am

¹² P.S. - Am fost criticat și hulit „ca vechi stalinist” (ceea ce e adevărat) pentru că în noaptea de 22 decembrie am modificat textul Manifestului Frontului Salvării Naționale și am scris eu mâna mea

Art. 5 - „*Restructurarea agriculturii prin sprijinirea micii producții țărănești și oprirea distrugerii satelor*” în locul textului inițial, care preconiza schimbarea proprietății agrare. Așa a rămas atunci și, dacă rămânea și acum, n-am fi fost nevoiți ca în țara cu cel mai bun pământ din Europa de Est să importăm grâu și porumb. Socoteala era simplă: în 1974-'75, Ceașescu recunoscuse că loturile individuale ale membrilor C.A.P. plus țărani particulari, deși aveau numai 12% din suprafața arabilă, dădeau 40-50% din producția națională de carne și lapte, legume și fructe. Tiranul s-a apucat să distrugă mica producție ca să demonstreze superioritatea agriculturii socialiste. Dar dacă noi sprijineam și lărgeam această formă de mică producție eram siguri că vom obține recolte îmbelșugate. Aplicând această politică, Decretul 42/II/90 prevedea lărgirea suprafeței loturilor individuale până la 30% din suprafața arabilă, adică de două ori și jumătate mai mult. Dar, imediat, s-a dezlănțuit taifunul ideologie al dreptului sfânt la proprietate”, lansat de țărâniști, care i-a cuprins și pe FSN-iști în vârtejul lui și, iată, așa s-a ajuns la „Legea fondului funciar”. Ideologia s-a dovedit un prost sfătuitor în agricultură. Comuniștii au nenorocit-o prin „colectivism” iar reformatorii de azi prin „dreptul sfânt al proprietății”. Adică un criteriu ideologic, dar invers. Iar acum toți descoperă, sfântul proprietar” nu poate să-și permită să închirieze un tractor, cât despre cumpărare nici vorbă la prețul actual. Deci, înapoi la plugul cu boi.

Criteriul organizării agriculturii trebuie să fie eficientă, randamentul, și nu biblia. Am cunoscut îndeaproape agricultura americană și mi-am

scris: „sprijinirea micii producții țărănești și oprirea distrugerii satelor“, la punctul 8, am înlocuit cuvintele care mi s-au părut prea tehnice cu fraza: „În acest scop vom pune capăt exportului de produse agro-alimentare, vom reduce exportul de produse petrolifere, acordând prioritate satisfacerii nevoilor de căldură și lumină ale oamenilor“, iar la punctul 9, privitor la politica externă, am adăugat: „integrându-se în procesul de constituire a unei Europe unite, casă comună a tuturor statelor europene. Vom respecta angajamentele internaționale ale României, în primul rând cele privitoare la Tratatul de la Varșovia“. În sfârșit, am șters „Așa să ne ajute Dumnezeu“, deoarece ne adresăm întregii populații a țării și nu numai creștinilor.

Revenind la „manifest“, să adaug doar că, în ultimul moment, s-a pus chestiunea că ar trebui marcată participarea maselor și tineretului, precum și meritele disidenței, dar această frază introdusă în primul paragraf a fost scrisă pe o notiță separată și de aceea nu apare în acest document. Precizez că nu a existat nici un moment un text dactilografiat. Nu era timp pentru așa ceva. De aceea Iliescu a citit acest text în fața micului ecran. Ulterior, la sugestia juriștilor, s-a adăugat un paragraf cu caracter politico-

dat seama că, în ce privește cultură cerealelor, știința și tehnologia modernă cer suprafețe întinse, în schimb creșterea animalelor, legumele și fructele se împacă mai bine cu mica producție, cu condiția să nu fie prea mică. Toate statisticile internaționale demonstrează acest lucru, iar cei care citează cazul României antebelice exportatoare de cereale, trebuie să țină seama că exportul era realizat de marile moșii, de sute de hectare, care foloseau tractoare. De ce atunci am desființat C.A.P.-urile cum a fost cea de la Dor Mărunt (județul Călărași, care producea an de an 11000-11500 kg porumb boabe la hectar) sau de la Țigănești (județul Iași) care producea regulat 10000-10500 kg porumb la hectar? Ce să mai vorbim de grajdurile și instalațiile moderne care au costat miliarde de lei, iar acum au fost împărțite la metru pătrat. Nu era mai logic ca C.A.P.-urile productive să fie transformate în adevărate cooperative, în care deciziile să fie luate de țăranii cooperatori și nu de stat sau de partid? În întreaga Europă Occidentală funcționează asemenea cooperative și nimeni nu se gândește acolo să le desființeze, deși proprietatea privată se află la loc de cinste și în Franța, și în Marea Britanie sau Danemarca.

juridic privind demiterea tuturor organelor vechi ale puterii și instituirea noii puteri la nivel central și local.

Pentru a încheia cu Televiziunea, trebuie să spun că poate mai covârșitor decât atacurile teroriștilor era formidabilul asalt al celor care vroiau să-și forțeze drumul până în Studioul 4 pentru a apărea în fața micului ecran. Întreaga națiune era lipită de ecranul televizorului: era o ocazie unică și ei erau pregătiți să facă orice pentru a profita de ea. Într-adevăr, Televiziunea a fost factorul decisiv al revoluției. Fiecare act important al ei a fost văzut direct pe micul ecran, de la explozia populară din Piața Palatului până la judecarea și executarea Ceaușeștilor. Chemările cele mai pasionate adresate poporului pentru a se ridica și a participa la revoluție au răsunat pe micul ecran, iar oamenii au răspuns cu miile sau zecile de mii și au venit în apărarea revoluției. A fost prima revoluție din istorie efectuată prin și la Televiziune.

Frontul Salvării Naționale

La ora 5 după amiază, o ședință importantă fusese convocată la Comitetul Central și am reușit să ajung acolo la timp. S-a făcut mult caz de ședința care a avut loc acolo, la etajul 1, la care au fost prezenți Iliescu, Roman, Bărlădeanu, generalul Militaru și cei doi generali care își asumaseră comanda tuturor activităților armatei: Gușe Ștefan, șeful de stat major, abia întors de la Timișoara, și generalul Vlad Iulian, șeful Securității, plus alți civili.

De fapt, nimic important nu s-a decis în această ședință, dintr-un motiv foarte simplu și anume că foarte mulți foști demnitari ceaușiști erau prezenți, încercând să intre în noul guvern, lucru la care eu m-am opus cu fermitate de la început. Singurul lucru demn de menționat s-a produs de la o bandă video ai acelei ședințe pe care au transmis-o rețeaua franceză de televiziune *Antenne 2* și în care generalul Militaru sugera ca noul guvern să fie numit Frontul Salvării Naționale, deoarece „el a existat de 6 luni“. De fapt, generalul Militaru se referea la o

scrisoare adresată celui de-al XII-lea Congres al P.C.R. și semnată Frontul Salvării Naționale care fusese transmisă de Europa Liberă în iunie 1980. Scrisoarea fusese scrisă de un profesor de la Universitatea din București, Alexandru Melian, care nu îl întâlnise și nu îl cunoscuse personal nici pe Iliescu, nici pe Militaru. Roman nu fusese niciodată implicat în activități politice și deci era în afara problemei, iar eu fusesem sub supraveghere strictă în Dămăroaia. Din acest șoarece, presa franceză a făcut un elefant și așa s-a născut povestea loviturii de stat. La o conferință de presă din 4 ianuarie '90 spuneam: „Sunt uimit că ziare seriase din Occident au putut să înghită o poveste atât de grosolan fabricată. Nu am crezut niciodată că ziarele occidentale sunt așa de vulnerabile”. După care am adăugat: „Dacă ar fi fost un complot care l-a răsturnat pe Ceaușescu, sigur că noi ne-am fi lăudat cu aceasta și am fi făcut capital politic dintr-o asemenea faptă în fața poporului român. Modestia nu este punctul cel mai tare al politicianilor”. („*Libération*”, 5.I.1990).

Constituirea organului suprem al Frontului Salvării Naționale a avut loc mai târziu, în forma următoare:

COMITETUL EXECUTIV:

Președinte - *Ion Iliescu*

Prim-vicepreședinte - *Dumitru Mazilu*

Vicepreședinți - *Cazimir Ionescu și Károly Király*

Secretar - *Dan Marțian*

Membri: *Bogdan Teodoriu, Vasile Neacșa, Silviu Brucan, Gheorghe Manole, Ion Caramitru și Nicolae Radu*

COMITETE DE LUCRU

Constituțional : Legal : Drepturile Omului : *Dumitru Mazilu*

Afaceri externe : *Silviu Brucan*

Reconstrucția economică : *Bogdan Teodoriu*

Învățământ și Știință : *Gheorghe Manole*

Minorități naționale : *Károly Király*

Organizații administrative: *Nicolae Radu*

Tineretul: *Vasile Neacșa*

Mediul înconjurător : *Cazimir Ionescu*

Cultura : *Ion Caramitru*

Probleme organizatorice : *Mihai Montanu*

Relații cu publicul și cu presa : *Dan Rădulescu*

Din cei 11 membri ai Biroului Executiv, 4 aparțineau generației tinere, 3 aveau între 40 și 50 de ani și 4, mai vârstnici, deținuseră poziții importante în partidul comunist și se opuseseră, într-o formă sau alta, politiciii lui Ceaușescu.

În ceea ce privește opțiunea pentru Iliescu ca președinte, a existat unanimitate, după care, respingând diferite propuneri, eu am declarat categoric că nu vreau să dețin nici o poziție în stat.

Războiul de guerilă urbană

A doua zi, 23 decembrie, ne-am mutat cu toții la Ministerul Apărării Naționale. Aici, prima problemă pe ordinea de zi era formarea guvernului și, cu această ocazie, a apărut primul conflict cu Iliescu, cu care nu aveam nimic personal (ne apreciam și admiram reciproc), dar aveam vederi diferite atât cu privire la revoluție, cât și la orientarea politică a Frontului Salvării Naționale.

Ion Iliescu a fost totdeauna considerat de noi, adversari ai lui Ceaușescu, ca omul cel mai bun pentru a-l înlocui pe acesta la conducerea partidului comunist. Inteligent și cultivat, având o viziune modernă a societății contemporane, deschis la toate noutățile aduse de revoluția științifico-tehnice, el îmi apărea ca un om echilibrat pentru o poziție de putere. Eram perfect conștient de limitele sale, care-l determinaseră să acționeze politic *numai în cadrul sistemului*, respectând cu strictețe regulile de partid. Chiar și opoziția sa față de politica lui Ceaușescu o susținuse totdeauna numai în cadru organizat - cum spuneam noi - al partidului, niciodată în afara lui. Și bineînțeles că din acest punct de vedere

concepția mea era diferită, deoarece în ultimii ani eu activasem în afara regulilor partidului, care erau astfel stabilite încât nimeni să nu poată afecta cu nimic nici puterea, nici conducerea lui Ceaușescu.

Revoluția din decembrie dobândise, însă, un caracter anticomunist, deoarece oamenii îl identificau pe Ceaușescu cu partidul comunist tocmai pentru că în partid nu se produsese nici o mișcare suficient de puternică de contestare a politicii și poziției sale. Pentru noi, toți cei cu trecut comunist, care fuseserăm educați și modelați mental de către partid, se punea problema unei adaptări rapide la noua situație. Era vorba de o adaptare foarte dificilă și dureroasă, în special pentru aceia care, ca Iliescu, fuseseră activiști de partid, deci supuși zilnic ritualurilor mașinării politice. Timp de 30 de ani, el a fost prelucrat de această mașinărie și modelat în mod corespunzător. De aceea, simțea o atracție aproape irezistibilă pentru foștii săi tovarăși de partid și prima lui opțiune pentru prim-ministru a fost Ilie Verdeț, fost prim-ministru al lui Ceaușescu în anii '70, care, la 22 decembrie, manevra foarte agresiv în acest scop în clădirea Comitetului Central. Dându-mi seama de pericolul unei asemenea opțiuni, eu i-am supus propunerea numirii lui Petre Roman ca prim-ministru. Am argumentat că, deși era foarte tânăr și lipsit de experiență pentru asemenea post, aceasta, în condițiile date, se transforma într-un atu cu condiția ca să învețe repede. În al doilea rând, el nu avea balastul unui trecut comunist, iar în al treilea rând, ca unul care pătrunsese printre primii în clădirea Comitetului Central și proclamase din balcon sfârșitul Erei Ceaușescu și începutul unui regim popular, Petre Roman era o figură reprezentativă a revoluției. I-am spus și atunci și am repetat-o și mai târziu, atât în scris cât și la televiziune că principalul pericol care îl păștea era acela ca funcția de premier să i se urce la cap. Deși propunerea mea a întâmpinat oarecare rezistență, până la urmă a fost acceptată.

Am insistat, de asemenea, ca decizia pe care o luase Iliescu în ziua precedentă de a-l numi pe generalul Stănculescu ministru

al apărării să fie anulată. Argumentam că am toată încrederea în voința lui Stănculescu de a rupe cu trecutul și de a se alătura revoluției, dar toți oamenii informați știu că el fusese foarte aproape de cei doi tirani și ar apărea foarte ciudat ca generalui care fusese numit de Ceaușescu în dimineața lui 22 decembrie ca ministru al apărării să fie numit de Iliescu seara, în același post. Am susținut, în schimb, ca ministru al apărării pe generalul Nicolae Militaru cunoscut a se fi opus dictatorului și a fi organizat un comitet militar de rezistenței împotriva dictatorului.

Am acceptat o singură excepție de la principiul înlocuirii vechilor activiști și anume menținerea lui Paul Niculescu-Mizil ca responsabil cu aprovizionarea populației. El cunoștea bine depozitele de alimente ale Comitetului Central, ca și pe cele ale Securității, și avea în mână întreaga rețea de distribuție a bunurilor alimentare. Într-adevăr, magazinele alimentare s-au umplut peste noapte cu bunătăți pe care românii nu le văzuseră de ani de zile: curcani și tot felul de carne, brânzeturi, salamuri și alte delicatese rare, ca grapefruit, portocale, banane, cafea și ciocolată, care se găseau înainte numai în magazinele speciale ale nomenclaturii. Ele au fost puse toate la dispoziția consumatorilor înfometați și trebuie să spun că aparatul lui Mizil funcționa mult mai bine decât cel care se ocupa cu aprovizionarea în momentul de față și, fără îndoială, se fura mai puțin. Noi am reușit chiar să încălzim mai bine apartamentele înghețate și să punem apă caldă la dispoziția populației. Românii aveau în sfârșit un guvern care pune la inimă nevoile lor elementare, în contrast vădit cu atitudinea cinică a lui Ceaușescu, căruia nu-i păsa în nici un fel de bunăstarea poporului.

În acele zile pline de euforie, Frontul Salvării Naționale a hotărât, de asemenea, eliberarea tuturor prizonierilor politici, a decretat o largă amnistie, a eliminat interdicția de avort și prețul înalt al gazului și electricității impuse de tiran. Deși unele din aceste măsuri aveau un caracter populist și chiar demagogic, întregul pachet a avut drept efect câștigarea unei imense popularități pentru Front.

Dar, între timp, orașul era în fierbere. Grupurile teroriste erau peste tot în ofensivă. Tabloul pe care mi l-a făcut un martor ocular dintr-o clădire centrală este foarte elocvent: „În acest moment, o rafală de împușcături se aude afară și lumea din hol se dispersează în panică. Am fugit și eu. Oamenii din stradă forțează porțile caselor, scrâșnesc pneurile automobilelor și șoferii fug după adăpost. Se sparg geamurile lovite de gloanțe. Dar de unde vin împușcăturile? Inamicul este invizibil. Soldații dintr-o baracă alăturată aleargă pe drum, se ascund după copaci, după felinare și trec dintr-o ascunzătoare în alta, încercând să se apropie de locul de unde se trage. La câteva sute de metri în față se vede o piață goală cu un camion abandonat. Geamul din față este străpuns de un glonte, șoferul are capul căzut, iar aparatul de radio continuă să transmită cântece de Crăciun. Un troleibuz, căruia îi căzuse troleul, a rămas încremenit în mijlocul străzii. «Vino încoace, mă cheamă câțiva civili înarmați, ascunși într-un coridor al unei case mari. Vino să-ți arătăm ceva!» Mă conduc sus, pe scări, într-un birou mare, dar intunecat, cu fotolii de pluș în stil stalinist. Un soldat aleargă la geam cu o pușcă mitralieră Kalașnikov, trage de trăgaci că aproape mă asurzește. O fi nimerit? Mă aplec puțin în față peste rama geamului și nu văd nimic. Teroriștii Securității par invizibili. Toate gloanțele noastre nimeresc în gol”.

Noaptea Generalilor

Pe acest fundal, imaginați-vă că operațiunile militare ale armatei împotriva teroriștilor se aflau în mâinile a doi generali: Gușe Ștefan, care abia se întorsese de la Timișoara, unde fusese trimis de Ceaușescu ca să înece în sânge rebeliunea, și Vlad Iulian, șeful Securității. Când, ajungând la Ministerul Apărării, mi-am dat seama de acest lucru, am avut un șoc. Mi s-a spus că generalul Vlad se alăturase revoluției și că ar coopera perfect cu generalul Gușe, ceea ce nu mă mira: amândoi fuseseră membri ai Comitetului Central, bucurându-se de încrederea lui Ceaușescu. Dar să lași soarta revoluției în mâna acestora doi, mi s-a părut un lucru

incredibil. Doar îl cunoșteam bine pe generalul Vlad, din timpul celor două luni de arest și investigație la Securitate. El era de departe cel mai inteligent și mai șiret general, cu un cap deasupra celorlalți. De aceea am spus că trebuie să testăm loialitatea lui, cerându-i să facă o declarație publică care să conțină un ordin explicit dat trupelor sale să înceteze focul și să se predea armatei. El a făcut această declarație la radio; la televiziune nu s-a mai dus, dar deși eu scrisesem cu mâna mea un bilet în care era această frază-cheie: „Încetați focul și predați-vă armatei”, generalul Vlad a omis să o menționeze în declarația sa. În aceste condiții, am cerut a doua zi, duminică, 24 decembrie, să aibă loc seara un consiliu de război, în care să am o confruntare directă cu generalul Vlad Iulian. Am întâlnit oarecare rezistentă printre camarazii din Front. Dar eu socoteam că chestiunea este crucială, încât trebuia să o pun în termeni de DA sau NU. I-am spus atunci lui Iliescu că, dacă cererea mea pentru o confruntare nu este acceptată, „Dragă Ioane, eu îmi iau pălăria și plec. Eu nu pot coopera cu șeful Securității. Dacă tu poți, este privilegiul tău.” Am spus același lucru și generalului Militaru și, în acest fel, ședința a fost convocată pentru seara, la ora 7. Mi-am dat seama că sunt poate în fața a celui mai greu test din viața mea și m-am pregătit serios pentru această ședință. Ședința a început la timp, în prezența a 7 sau 11 generali plus Iliescu, Roman și cu mine.

Ea a început cu un raport al generalului Gușe despre situația militară. Raportul era sumbru. Teroriștii erau peste tot în ofensivă, atacând noi obiective strategice, inclusiv clădirea Ministerului Apărării Naționale, și se auzeau în acele momente gloanțele care loveau peretele exterior. În zorii zilei, avusese loc un atac asupra studioului de televiziune pornind din trei părți și, dacă nu ar fi existat masa de 3-4000 de tineri care formau un zid viu în jurul clădirii televiziunii, cred că inamicul ar fi pătruns înăuntru. Armata era total nepregătită și impropriu echipată pentru un război de tip guerilă urbană și nu putea controla situația.

Apoi a început dialogul nostru dramatic. Prima mea întrebare a fost: „Domnule general Vlad, de ce în declarația pe care ați

avut-o la posturile de radio ați omis fraza-cheie pe care noi am considerat-o esențială și anume să dați un ordin expres tuturor operativilor de sub comanda dv, să înceteze focul și că se predea armatei? De ce n-ați dat acest ordin?” Generalul Vlad, demonstrându-și o dată mai mult șiretenia lui binecunoscută, a încercat să se eschiveze de la un răspuns direct, susținând că declarația lui era categorică în ce privește trecerea de partea revoluției. Dar eu am revenit la întrebare și i-am cerut să dea un răspuns precis - de ce a evitat să dea ordin operativilor săi? El s-a înfuriat și a răspuns mânios că este pentru prima dată când cineva îi pune la îndoială loialitatea lui față de revoluție într-un moment în care el își consacră zi și noapte întreaga energie acestei revoluții. La care, i-am spus: „De ce sunteți așa de surprins că eu am îndoieli cu privire la sinceritatea dv.? Oare nu vă aduceți aminte că ne-am mai întâlnit? Nu vă mai amintiți metodele brutale și perfide pe care le-ați folosit să mă înfricoșați și să mă faceți să repudiez «Scrisoarea celor 6» către Ceaușescu?” „Nu cred că aceasta este relevant aici, a spus generalul Vlad, maestru al tacticii. Acum suntem angajați într-o bătălie și trebuie să ne unim pentru a o câștiga”.

Am trecut deci la a doua chestiune și i-am spus „Domnule general Vlad, din toate datele pe care le avem până acum, reiese o pregătire minuțioasă a teroriștilor operativi ai Securității în ce privește obiectivele strategice pe care trebuie să le atace, clădirile din jurul lor, din care trebuie să tragă, locurile unde se întâlnise și de unde pornesc în acțiune, locurile unde își împropătează muniția, mijloacele de comunicare atât între ei cât și cu centrele de unde primesc instrucțiuni, mijloacele de transport civile și militare pe care le folosesc, inclusiv tunelurile subterane ale Capitalei, prin care intră și ies tot timpul. Nu se poate ca asemenea acțiuni, locuri și mijloace complexe să nu fi fost știute dinainte într-un plan pentru organizarea unor operațiuni de tip guerilă urbană. De ce, în momentul în care ați trecut de partea revoluției, nu ați pus la dispoziția conducerii armatei acest plan? De ce nu ați dezvăluit nici unul din locurile de unde acționează teroriștii și nici datele necesare pentru a cunoaște mijloacele lor de comunicare și transport? De ce nu ați pomenit niciodată despre tunelurile subterane prin care se deplasează acești teroriști?

Toată lumea din jurul mesei a putut vedea cum generalul Vlad s-a înroșit, a cerut un pahar cu apă pentru a lua niște pilule, după care a negat categoric existența unui asemenea plan. Strâns cu ușa, a declarat apoi că, dacă există un asemenea plan, atunci acesta nu se află asupra sa și nu știe de el. Am replicat că este de neconceput așa ceva și am pus direct generalilor din jurul mesei următoarea întrebare: „Este posibil, domnilor generali, ca un comandant să nu cunoască planul operativ al trupelor de sub comanda sa? Toți, în cor, au răspuns negativ.

Acesta era de fapt obiectivul acestei ședințe, ca generalii să-și piardă încrederea în loialitatea lui Vlad, iar el și-a dat seama de acest lucru și a început să spună că unele unități erau sub comanda directă a lui Postelnicu, ministrul de interne, și a cerut, și i s-au acordat, - încă 24 de ore ca să dovedească practic, că este cu adevărat de partea revoluției. A promis că va elabora un plan pentru a doua zi în care va prevedea o serie de acțiuni de natură să ducă la capturarea unui număr mare de teroriști din subordinea sa. Generalii prezenți au fost de acord să-i se acorde această ultimă șansă, dar întrucât acțiunile promise de el nu s-au materializat, conducerea armatei a hotărât arestarea lui. Și cu aceasta s-a încheiat cel mai primejdios capitol din istoria revoluției, când conducerea armatei se afla în mâna șefului Securității.

Analizând mai atent stratagema generalului Vlad, am ajuns la concluzia că, spre deosebire de generalul Stănculescu, care trecuse în mod hotărât de partea revoluției, generalul Vlad făcea un joc dublu, care mi se părea firesc la un om care de zeci de ani era legat prin toate fibrele sale de instituția Securității. Dacă revoluția câștiga bătălia, el putea demonstra că a trecut de partea ei și deci avea dreptul să se aștepte la o judecată mai puțin aspră a activităților sale criminale din trecut. Dacă ar fi câștigat cealaltă parte - și cred ca el mai conta în acel moment pe cartea lui Ceaușescu -, el ar fi putut să-i argumenteze acestuia că a fost nevoit să recurgă la acest șiretlic pentru a pătrunde sus, la conducerea operațiunilor, și a putea să zădărnicească de acolo acțiunea armatei.

Procesul de Crăciun. Moartea Ceaușeștilor

În aceeași noapte, noi, cei din conducerea Frontului, am ținut o nouă ședință cu un punct fatidic pe ordinea de zi: Procesul lui Nicolae și al Elenei Ceaușescu. A durat 3 ore și, retrospectiv, pot spune că a fost, de departe, ședința cea mai controversată a conducerii Frontului. Au fost puse în discuție considerente politice, juridice și militare. Bineînțeles că ar fi fost de dorit să aibă loc un proces public, care să fie televizat direct și în care să fie denunțate crimele, abuzurile și consecințele dezastruoase ale politicii lui Ceaușescu. Într-un asemenea proces, puteau să fie prezentate în mod dramatic viciile fundamentale ale sistemului comunist și valoarea lui educațională pentru români ar fi fost enormă. Au fost și argumente juridice în favoarea unui asemenea proces deschis, care citau Procesul de la Nürenberg. Pe de altă parte, au rămas cunoscute în istorie judecățile sumare ale revoluției franceze și chiar și judecățile sumare din țările care au fost ocupate de hitleriști, după înfrângerea acestora. Legalitatea nu a fost niciodată punctul cel mai tare al revoluțiilor. Până la urmă au prevalat considerentele militare. Însăși soarta revoluției era echivocă. Primiserăm informații în cursul serii că au fost unele atacuri împotriva cazărmii din Târgoviște unde se aflau Ceaușeștii. Dacă trupele de Securitate ar fi reușit să pătrundă înăuntru și să-i elibereze pe cei doi Ceaușești, iar un dement ca Ceaușescu ar fi preluat comanda acestor trupe, s-ar fi ajuns la o baie de sânge. În zilele revoluției, cuvântul meu cântărea greu, deoarece toți cunoșteau statele mele de serviciu în lupta împotriva dictaturii, știau că nu sunt repezit și că dovedisem spirit de prevedere. Toți au fost de acord ca, a doua zi, 25 decembrie, să se organizeze procesul celor doi, iar sentința să fie executată imediat. Generalul Victor Stănculescu fusese însărcinat, în prealabil, să organizeze Procesul, pentru care el făcuse deja pregătiri sistematice. Cu două elicoptere, el a efectuat transportul la Târgoviște al membrilor tribunalului militar, procurorului și avocaților; Gelu Voican-Voiculescu și Virgil Măgureanu i-au însoțit ca observatori ai F.S.N. la proces.

Procesul a durat 55 de minute, luni 25 decembrie. Am văzut seara filmul într-o formă brută. Ceaușeștii stăteau într-un colț, procurorul și avocații se aflau în dreapta lor, președintele și asesorii la mijloc, iar observatorii pe o bancă în stânga. Dar în filmul dat la televiziune nici unul din aceștia nu era arătat: așa fusese aranjamentul, deoarece toți erau înfricoșați că vor fi uciși de teroriști și, într-adevăr, unul dintre avocați, Nicu Teodorescu, a fost rănit după aceea. Procedura avea toate caracteristicile unui proces de război și, de fapt, Bucureștii erau încă în stare de război.

Nicolae Ceaușescu a adoptat de la început o atitudine demnă, refuzând să fie atras în orice fel de dezbatere și declarând că nu accepta decât o judecată a Marii Adunări Naționale. Deși el a respins dreptul tribunalului de a-l judeca, în câteva ocazii el nu a putut rezista impulsului său temperamental și la un moment dat chiar a formulat următoarea frază: „Vorbind ca un cetățean obișnuit, pot să spun că pentru prima dată în viața lor muncitorii au avut 200 de kilograme făină în fiecare an și multe beneficii în plus. Tot ce pretindeți dumneavoastră este minciună. Ca un cetățean obișnuit, pot să vă spun că niciodată în istoria României nu a existat un asemenea progres”.

Întregul proces a reflectat urgența cazului. Procurorul și-a documentat acuzațiile foarte scurt, interogatoriul a fost telegrafic și avocatul apărării a vorbit maximum 5 minute. Ceaușeștii erau sfidători, până când s-a dat citire sentinței de condamnare la moarte. Și în momentul când cei 4 oameni veniți special au început să le lege mâinile la spate și au realizat pentru prima dată că aveau să moară în curând, moralul lor s-a prăbușit subit.

Probabil că cel mai remarcabil moment al acestui episod a fost atitudinea soldaților plutonului de execuție, în momentul când ofițerul a cerut ca un număr de 5 soldați din pluton să facă un pas înainte și să tragă, toți soldații au tras când au auzit ordinul și peste 100 de gloanțe au fost găsite în cele două cadavre.

Iustețea deciziei noastre a fost pe deplin confirmată a doua zi, după ce filmul cu procesul a fost arătat la televizor; grosul teroriștilor s-a predat imediat unităților militare și luptele de stradă au încetat aproape complet. Este interesant de menționat că

unul dintre trăgătorii de elită a refuzat să vorbească pe motiv că el jurase să-l apere pe Ceaușescu atâta timp cât era în viață și nu văzuse la televizor că el este mort. O mărturie vie a fanatismului îndochinat de regim în aparatul Securității. De aceea, a doua seară, corpurile pline de gloanțe ale celor doi, așa cum arătau după execuție, au fost prezentate la televizor și numai după aceea omul nostru a început să vorbească. Odată cu executarea Ceaușeștilor, toate speranțele unei reveniri a lor fuseseră spulberate.

Cine au fost teroriștii și de ce nu mai sunt?

Această întrebare rezumă cea mai incredibilă și mai ciudată fațetă a revoluției din România. Și mai probabil este faptul că nici măcar istoricii viitorului nu vor fi în stare să o lămurească. Toate urmele au dispărut și nici măcar un singur terorist nu mai există pentru întrebări sau proces. Am bătut chiar și istoria clasică a asasinării președintelui Kennedy, în care toți indivizii suspecti au fost asasinați și toți martorii potențiali au murit sau dispărut, cei mai mulți fiind lichidați chiar în închisoare, ceea ce demonstrează că înseși organele C.I.A. și F.B.I. erau implicate. Toată lumea știe că teroriștii din România au împușcat și omorât oameni, dar nu există niciunul care să recunoască sau să nege vinovăția lui. Pur și simplu, au dispărut, deși ca oameni vii ei funcționează, probabil, ca respectabili antreprenori sau oameni de afaceri, ofițeri superiori sau chiar miniștri.

Totul a început cu Ordinul secret nr. 2600 al ministrului de interne Tudor Postelnicu, semnat în 1988. Și lucrul cel mai extraordinar este că această linie de cercetare nu a fost niciodată urmărită în mod serios, deși Ordinul 2600 a fost menționat de mai multe ori în procesele organizate de tribunalele militare. Postelnicu a fost condamnat la închisoare pe viață pentru „participare la genocid”, un genocid care nu a existat, dar niciodată nu a fost întrebat de acest ordin special. În închisoare, de asemenea, a fost intervievat de ziariști și a vorbit despre orice, numai despre

Ordinul 2600 nu a suflat nici un cuvânt. Pe scurt, Ordinul 2600 este tabu.

Istoriceste, Ordinul își are originea în rebeliunea din noiembrie 1987 de la Brașov, când autoritățile au fost luate prin surprindere și au reacționat foarte târziu, așa încât Ceaușescu i-a dat ordin lui Postelnicu să studieze chestiunea și să facă propuneri pentru a se organiza forțe adecvate, și a se elabora căile și metodele pentru a se reprima în mod eficace asemenea mișcări populare împotriva regimului. Este știut că dictatorul nu lăsa niciodată asemenea acte îndreptate împotriva sa fără a lua măsuri pentru a le zădărnici. După atentatul reușit împotriva lui Sadat, la Cairo, ca și după atentatul nereușit împotriva președintelui Reagan, la Washington, Securitatea a studiat îndeaproape cazurile și s-au luat măsuri de prevenire a unor asemenea atentate la București. De exemplu, tribuna din Piața Aviatorilor, la parada din 23 August, a fost mutată mult mai departe de coloana în marș și a fost înălțată mult mai sus, ca un eventual glonț din mulțime să nu-l atingă pe dictator.

În toate cele 38 de pagini ale sale, Ordinul 2600 vorbește despre unități de luptă „antiteroriste”. Schimbați numele lor în „unități teroriste” și veți găsi cheia problemei.

Articolul 11 prevede: *„În cazul când ordinea publică a fost grav tulburată, la ordinul șefului inspectoratului județean al Ministerului de Interne, pe baza prevederilor planului unic de acțiune, participă la restabilirea ordinii publice și subunitățile de apărare antiteroristă, precum și alte unități de Securitate-intervenție disponibile”. Documentul precizează că asemenea planuri unice de acțiune trebuie să fie elaborate în fiecare județ și în București. Articolul 29 precizează clar metoda: „Intervenția propriu-zisă se realizează prin surprindere, cu fermitate, folosind forme și procedee specifice de acțiune, precum și mijloacele din dotare împotriva celor care s-au dedat la acte de*

dezordine anarhice, pătrunderi în forță în obiective, atacuri asupra unor persoane sau distrugeri de bunuri pentru neutralizarea acestora”.

În sfârșit, articolul 57 stabilește unitățile de elită speciale care vor fi echipate și antrenate pentru acest gen de război tip guerilă urbană: a) formațiunea de ordine și intervenție din structura organizatorică a miliției municipiului; b) plutonul de intervenție miliție de la sectoarele I și VI miliție din Capitală; c) subunitățile de intervenție miliție constituite la școala militară de ofițeri activi a Ministerului de Interne și la școala militară pentru perfecționarea ofițerilor de miliție București; d) subunitățile disponibile din cele două batalioane de securitate-miliție din municipiul București; e) alte subunități ale trupelor de Securitate”. Iar articolul 74 precizează „Departamentul Securității Statului va verifica tot timpul inspecțiilor și controalelor viabilitatea planurilor întocmite, gradul de pregătire, capacitatea combativă și de intervenție a unităților și organelor mai sus menționate.

Oricine a studiat și a cunoscut cât de puțin sistemul operativ al dictaturii ceaușiste știe foarte bine că asemenea ordine și măsuri se respectau cu cea mai mare strictețe. De altfel, au existat liste întregi de grupuri largi de teroriști arestați de unități ale armatei, capturați de grupuri civile sau care s-au predat. Numai în București, ei erau de ordinul a sute de oameni. Toți au fost eliberați fie de către ofițeri de miliție, fie de ofițeri din Securitate, integrați în armată, conform unui ordin de care vom vorbi mai târziu și aceasta explică de ce, în prezent, nu mai există nici unul.

Îmi aduc aminte că unii dintre ei au fost găsiți cu două cărți de identitate și chei la două apartamente și că investigația inițială a descoperit acolo haine civile și militare, muniție, frigidere pline de alimente și desigur, un pașaport fals. Nici din asta nu a ieșit nimic. O revoluție atotiertătoare!

Sarcina nerezolvată a Revoluției

Retrospectiv, bilanțul strategiei breșelor în cele trei piloane ale dictaturii nu arată prea onorabil. În partidul comunist, conducerea a rămas loială lui Ceaușescu până în ultimul moment și numai la bază zeci de mii de comuniști au participat activ la revoluție. În armată, activitatea disidentă a fost mai rodnică: la începutul lui 1989, Comitetul Militar de Rezistență număra peste 20 de generali și numeroși ofițeri în fiecare garnizoană, inclusiv în forțele aeriene și în marină. De aceea, dacă este adevărat că la Timișoara, București, Sibiu și Cluj forțe ale armatei conduse de generali loialiști au tras în mulțime, la 22 decembrie s-a produs o cotitură în rândurile ofițerilor și soldaților, cei mai mulți refuzând să tragă și fraternizând cu revoluționarii, iar în momentul când generalul Militaru a preluat conducerea Ministerului Apărării și întregul lanț de comandă a trecut în mâinile generalilor devotați revoluției, lozinca „Armata e cu noi!” a căpătat un conținut real. Oricine crede că o schimbare atât de radicală în forțele armate ar putea să se producă spontan nu înțelege ce înseamnă o structură militară care a fost consolidată în peste două decenii. Pe scurt, activitățile disidente din armată și-au dovedit pe deplin utilitatea lor politică.

Cu cel de-al treilea pilon al puterii - *Securitatea* - problema apare mult mai complicată. Străpungerea din ultimul moment a rândurilor lor a avut mari avantaje, dar și consecințe funeste. Să precizăm mai întâi că o distincție clară trebuie să fie făcută între cele trei componente ale sale :

1. *trupele regulate ale Ministerului de Interne* de circa 25000 de soldați;
2. *unități de elită speciale* formate din trăgători de elită și luptători instruiți în războiul de tip guerilă urbană;
3. *aparatul represiv propriu-zis.*

Strategia breșei a avut succes în rândul ofițerilor comandanți ai trupelor regulate și astfel, la 22 decembrie, aceste trupe s-au alăturat revoluției.

Unitățile speciale erau formate din :

1. *Academia militară a securității de la Băneasa*, condusă de generalul Nicolae Andruța Ceaușescu (circa 2000 de ofițeri);
2. *U.S.L.A. (unități speciale pentru luptă antiteroristă)*, condusă de colonelul Ardeleanu (circa 800);
3. *Direcția a V-a*, condusă de generalul Neagoe, având ca însărcinare securitatea lui Ceaușescu (circa 450);
4. *Securitatea București*, condusă de colonelul Goran (circa 600).

Și, desigur, au existat unități mici în Timișoara, Cluj, Brașov, Iași etc. Tocmai acestea sunt unitățile prevăzute în Ordinul 2600. Și mi se pare logică concluzia că dacă nu în întregimea lor, atunci elemente din sânul lor au acționat ca teroriști în zilele revoluției.

Așa cum am mai arătat, lor li s-au alăturat circa 30 de studenți și ofițeri arabi care se aflau la instrucție în Academia Militară a lui Andruță. Unul dintre ei a fost ucis, iar câțiva răniți, dar cadavrul a dispărut de la morgă, iar răniții, după ce au fost operați sau bandajați la spital, au fost luați de către camarazii lor și toți au părăsit Bucureștii cu un avion libian care adusese hrană și ajutor umanitar din Libia. Pentru a conchide, să spunem că bilanțul este ambivalent. Pe de o parte, trupele regulate, care puteau participa la o baie de sânge, au fost neutralizate, fiind integrate în armată, pe de altă parte, decizia fatală, așa cum reiese din decretul de mai jos, explică întreaga evoluție viitoare a ceea ce a fost Securitatea.

ROMÂNIA

**CONSILIUL
FRONTULUI SALVĂRII NAȚIONALE**

DECRET

**PRIVIND TRECEREA ÎN COMPONENTA MINISTE-
RULUI APĂRĂRII NAȚIONALE A DEPARTAMEN-
TULUI SECURITĂȚII STATULUI ȘI A ALTOR ORGANE
DIN SUBORDINEA MINISTERULUI DE INTERNE**

*CONSILIUL FRONTULUI SALVĂRII NAȚIONALE
decretează :*

Art. 1. – Pe baza prezentului decret trec în componența Ministerului Apărării Naționale, Departamentul Securității Statului, Comandamentul Trupelor de Securitate împreună cu organele și unitățile din subordinea acestora. Sunt incluse în acestea, structura, bugetul, personalul, armamentul, muniția, tehnica din dotare, fondurile fixe, precum și activul și pasivul din țară și din străinătate.

Pentru direcțiile, unitățile asimilate și serviciile comune, efectivele, tehnica, fondurile fixe, precum și bugetul se defalcă proporțional cu atribuțiile ce le îndeplinesc.

**PREȘEDINTELE
FRONTULUI SALVĂRII NAȚIONALE**

Ion Iliescu

București, 26 decembrie 1989
Nr. 4

Sensul acestui decret este clar. La 26 decembrie, nu numai trupele regulate, dar și unitățile de elită și aparatul represiv al Securității au fost înglobate în armată și în acest fel ele au căpătat un statut legal și respectabil, într-un cuvânt au fost integrate în noul sistem.

Problema nu a fost niciodată discutată în Biroul Executiv al Frontului, unde, desigur, eu m-aș fi opus și, așa cum știu foarte bine, și alții ar fi adoptat aceeași poziție.

Al doilea Decret, nr. 33 din 30 decembrie 1989, care desființa Departamentul Securității de Stat, a fost emis doar de ochii lumii, deoarece Departamentul fusese deja integrat în armată.

Rezultatele deciziei din 26 decembrie le-am văzut cu toții. Generalul Vlad Iulian, șeful Securității, și câțiva dintre aghiotanții săi au fost judecați și condamnați la ani de închisoare nu pentru activitatea lor ca șefi ai celei mai monstruoase instituții a dictaturii ceaușiste, ci pentru acuzații privind activitatea lor în numai 5 zile din decembrie: 17-21, dinainte de revoluție. Activitățile lor ca șefi ai Securității în anii regimului ceaușist nu au fost niciodată anchetate și judecate. De aceea, această instituție ca atare nu a fost condamnată de către noul regim. Pe scurt, Securitatea a rămas sarcina nerezolvată a revoluției.

*
* *

Este fapt istoric că, în prima fază a revoluției, faza în care au mai existat lupte armate, singura forță politică în stare să-și asume conducerea țării a fost Frontul Salvării Naționale. În această fază nimeni nu a contestat nici legitimitatea noii puteri, nici justetea programului revoluției pe care Frontul l-a prezentat în fața țării în noaptea de 22 decembrie 1989. Abia în ianuarie s-au constituit partidele cu trecut istoric, care nu au putut funcționa ca atare în timpul dictaturii comuniste, împreună cu zeci de partide noi. Se infiripa în România noua viață politică bazată pe un sistem multipartid.

Într-un interviu acordat ziarului „România Liberă”, la 31 ianuarie 1990, am declarat că, din moment ce Frontul participă la alegeri, el nu poate fi și arbitru și jucător în jocul politic și că deci trebuie găsită o soluție pentru a separa activitatea Frontului Salvării Naționale de cea a organelor puterii executive și legislative.

În aceea zi, 31 ianuarie 1990, Biroul Executiv al Frontului Salvării Naționale a hotărât să inițieze discuții cu celelalte partide politice pentru găsirea formulei instituționale privind crearea unui parlament provizoriu. S-a ajuns astfel la înființarea Consiliului Provizoriu al Unității Naționale - CPUN -, care a adoptat noua lege electorală și a supravegheat aplicarea ei pînă la alegerile din 20 mai 1990.

În aceste condiții, în ședința Biroului Executiv din 4 februarie 1990, mi-am prezentat demisia din conducerea Frontului, considerând că misiunea mea fusese îndeplinită și că trebuie să las locul unor oameni mai tineri, fără trecut comunist.

ROMPRES. Primit din partea domnului Silviu Brucan următoarea scrisoare:

„Azi, 4 februarie, am decis să mă retrag din conducerea Frontului Salvării Naționale, deoarece consider misiunea mea îndeplinită.

Frontul Salvării Naționale participă la alegeri pentru a-și duce pînă la capăt lupta pentru realizarea sarcinilor pe care și le-a asumat prin declarația de la 22 decembrie 1939.

Consiliul Provizoriu al Unității Naționale este astfel constituit încât poate asigura

a) stabilitatea politică și economică a țării absolut indispensabilă procesului de democratizare și

b) obiectivitatea desfășurării alegerilor de la 20 mai 1990. Am încredere că toți camarazii de luptă vor împărtăși convingerea mea că o opoziție puternică este esențială unei adevărate democrații.

Rămân îngrijorat din cauza a trei slăbiciuni ale noii noastre vieți politice:

1. Oamenii cinstiți rămân acasă, nu se angajează în lupta pentru democrație și nu-și spun cuvântul în marile probleme care confruntă țara, lăsând ca arena politică să fie dominată de ambiții personale, carierism și lichelism politic;

2. În campania electorală, care a început, accentul nu cade asupra ciocnirilor de idei, discuțiilor programatice, opțiunilor de politică economică și strategiilor de viitor ale României, ci asupra incriminărilor personale și compromiterii adversarilor, amenințând să reducă nivelul competiției politice la cele mai coborite tradiții ale alegerilor din perioada antebelică;

3. Neliniștitor pentru formarea opiniei publice este faptul că mentor al ei s-a erijat un om care a condus timp de peste 15 ani două oficine ale propagandei care se întreceau în promovarea cultului lui Ceaușescu, un om care a fost desemnat de dictator să fie membru al Comitetului Central al P.C.R. și deputat în Marea Adunare Națională, instituții în care aplauzele frenetice erau obligatorii. Deși acest om nu se simte obligat să dea cont de activitățile nefaste de mai sus, el a reușit să manipuleze studenți și intelectuali și să preia conducerea a două publicații importante azi.

În sfârșit, țin să declar că, ori de câte ori Frontul va apela la cunoștințele și experiența mea, voi fi gata să servesc. Intenția mea este să mă întorc la masa de scris și la cercetările sociale și politice."

SILVIU BRUCAN

Capitolul X

CAZNA LUI SISIF

Profesorul Silviu Brucan, eminența cenușie a Frontului Salvării Naționale, a fost întrebat de o redactoare a televiziunii americane cum ar putea poporul să aibă încredere într-un guvern care-și schimbă părerea în fiecare zi. „În fiecare zi - este o exagerare”, a răspuns el cu un zâmbet ironic. „Noi ne schimbăm părerea numai în fiecare săptămână”.

„The Times”, 23 ianuarie 1990.

La ședința Biroului Executiv al F.S.N. din februarie 1990, la care mi-am prezentat demisia, Ion Iliescu, care prezida, a acceptat-o imediat. Era fericit să scape de mine. Ceilalți n-au fost de acord și atunci am propus soluția de compromis: voi rămâne ca membru al Frontului până la alegerile din 20 mai și, abia după aceea, mă voi retrage. De fapt, fusesem singurul care încă din zilele revoluției declarasem că Frontul va participa la alegeri, în timp ce Iliescu trăia în nori și vorbea doar de „consens național”.

Am participat deci activ la formularea strategiei în campania electorală. Mi-am dat seama că populația țării era traumatizată de violența și tensiunea din zilele revoluției și că sentimentul ei dominant, în mai 1990, va fi dorința de liniște și stabilitate pentru a se putea bucura de noile drepturi și libertăți cucerite după atâtea decenii de dictatură, represiune și teroare. De aceea, lozinca electorală „*Un președinte pentru liniștea noastră*” mi s-a părut cea mai potrivită.

Forțele de opoziție, în frunte cu cele două partide istorice - P.N.L. și P.N.Ț. - nu și-au dat seama de această realitate. Ele pierduseră trenul revoluției și încercau să recupereze terenul prin supralicitarea anticomunismului și o strategie a străzii, cu accent pe marșuri și demonstrații, culminând, în momente critice, cu atacarea violentă a clădirii guvernului și încercarea de a pătrunde înăuntru cu forța. În fond, era o strategie de cucerire a puterii cu forța.

Fenomenul „Piata Universității” reprezenta forma cea mai organizată a acestei strategii, urmărind blocarea circulației în centrul orașului și afirmarea, în acest mod, a unei a doua puteri în stat e „zona liberă de comunism”. Am considerat de la început acest fenomen ca o manifestare legitimă a sentimentului de ostilitate față de odiosul regim ceaușist, care răvășise conștiința intelectualității și studențimii în anii '80 și care, în sfârșit, dobânda puțința de a răbufni și a se manifesta nestânjenit. Bineînțeles că printre participanți se aflau numeroși foști membri de partid cu conștiința lor încărcată de culpa unei afiliere politice care se dovedise pe cât de oneroasă, pe atât de traumatică.

„Piața Universității” era și agora în care se făcea auzit strigătul de durere al intelectualității române, durere pentru o culpabilitate rânduită în mai multe grade - colaborarea cu dictatura și chiar elogiarea odiosului, beneficiar egoist al unor avantaje materiale și promovări profesionale sau, pur și simplu, pasivitatea și conformism, ca formulă de adaptare la situație. Pare paradoxal și totuși explicabil psihologic că cei mai incisivi și mai necruțători militanți ai momentului 1990 (care în decembrie 1989 nu riscaseră să iasă în stradă sub ploaia de gloanțe) erau colaboraționiștii de gradul 1. Eu i-am numit „disidenții retroactivi”, cei care acum, când nu mai era nici un risc, își ridicau glasul sau penița împotriva puterii arborând bravura celui care nu se temea de nimic și de nimeni. Obişnuiți și antrenați în practica calculului politic, ei au elaborat o strategie pe cât de ingenioasă, pe atât de subtilă: fiindcă ocupaseră funcții importante și bine cunoscute în „epoca de aur”

sau închinaseră articole, poeme sau programe de televiziune Ceaușeștilor până în preziua revoluției, direcția principală a atacului lor a fost îndreptată spre începuturile comunismului în România, spre perioada Gheorghiu-Dej. Semnalul noii strategii a fost dat de Octavian Paler, fost șef al Televiziunii timp de aproape un deceniu și apoi redactor șef al ziarului „România Liberă”, adică pilon al propagandei ceaușiste vreme de 20 de ani. El și-a îndreptat focul împotriva lui Silviu Brucan, fostul ideolog stalinist al epocii Dej. Toți colegii din presă și literatură ai lui Paler au înțeles mesajul și s-au pus pe treabă, iar refrenul lor era același: n-a fost numai o revoluție împotriva lui Ceaușescu, ci o revoluție împotriva comunismului și, de aceea, trebuie să ne axăm asupra introducerii lui în România și asupra crimelor și fărâdelegilor săvârșite în prima perioadă. Strategia convenea de minune Securității, rămasă în picioare, dacă nu cumva ideea a pornit chiar din rândurile ei, deoarece, în acest fel, ieșeau basma curată toți șefii Securității ceaușiste. Așa se explică de ce întreaga rețea de informatori și dezinformatori ai Securității din presă, radio și televiziune și-au unit forțele cu „disidenții retroactivi” și s-au mobilizat pentru asigurarea succesului strategiei Paleriste. Și, bineînțeles, ținta lor favorită era Brucan. Toți deveniseră peste noapte democrați înversunați și intransigenți.

„Stupid people”. Cei 20 de ani până la democrație

Într-un interviu pe care l-am acordat redactorului șef al ziarului „Le Figaro”, afirmasem că românii vor avea nevoie de 20 de ani pentru a învăța democrația, după ce timp de jumătate de secol trăiseră sub dictatură. Imediat, Paler a etichetat declarația mea ca „antipatriotică” și toți emulii săi din presă au sărit pe mine. Unul m-a dat chiar în judecată pentru „ofensă la adresa demnității poporului român”.

După alegerile din 20 mai, care au însemnat o victorie răsunătoare a Frontului Salvării Naționale (66% din votul popular) și a președintelui Iliescu (85%), aprecierile cu privire la declarația mea au suferit o transformare surprinzătoare: „Să știi că Brucan a avut dreptate”, iar liderii opoziției, care în alegerile prezidențiale luaseră câteva procente devastatoare, au venit la mine să-mi spună că estimația mea li se pare moderată și că, probabil, va fi nevoie de mai mult de 20 de ani.

Mare caz s-a făcut și de un interviu al meu apărut în ziarul „The Independent”, în care un corespondent de origine maghiară mi-a atribuit o expresie care a intrat în folclorul politic românesc: „stupid people”. De fapt, eu îi vorbisem despre tema ultimei mele cărți apărute în engleză (ulterior și în limba română) și anume că, drept rezultat al revoluției tehnologice, ponderea muncitorilor în societate scade numeric, inclusiv ca statut și prestigiu social, în timp ce ponderea intelectualilor crește, iar rolul lor în societate devine strategic. Într-o prezentare simplistă și răuvoitoare, corespondentul afirma că eu împart societatea în două categorii - deștepți și proști -, primii urmând a conduce, iar ceilalți a fi conduși. Ziarul „România Liberă”, care fusese oficiosul de stat al lui Ceaușescu și își păstrase conducerea și chiar titlul după revoluție, a retipărit articolul din ziarul britanic pe prima pagină cu titluri mari și apoi a lipit afișe în tot orașul, în special în stațiile de metrou, în care eu eram acuzat că am etichetat poporul român drept „stupid people”. Zadarnic am încercat să explic a doua zi că aceasta era interpretarea deformată a corespondentului și că eu n-am folosit niciodată expresia incriminată. Aria calomniei cântată de Goebbels (Repetă, repetă, că tot va rămâne ceva) a prins și în România și astfel am rămas autorul unei expresii pe care n-am folosit-o niciodată.

Este drept că proștii din presă au sărit ca arși și simțindu-se vizați direct nu mi-au iertat ofensa și au protestat cu maximă vehemență, socotind, probabil, că în felul acesta scapă de însem-

nele de pe frunte. Cum proștii nu știu limba engleză, ei au acreditat ideea că „stupid people” se referă la întreg poporul pentru care în S.U.A. și Anglia se folosește mai curând cuvântul „nation”.

Alegerile din 20 mai 1990 și Frontul

În mai 1990, structura socială formată și consolidată de puterea comunistă, definită simplist și idilic de tripticul stalinist (două clase, muncitori și țărani, plus o categorie – intelectualii) era încă în vigoare. Muncitorii industriali, reprezentând grosul populației ocupate, dominau centrele urbane și-și puneau nădejdea în Frontul Salvării Naționale, care-i cultiva și îi alintase cu săptămâna de 5 zile lucrătoare (decretată în mod demagogic și iresponsabil) și cu majorări de salarii în vădit contrast cu producția în scădere. Țărănimea dobândise 30% din suprafața arabilă ca loturi individuale și libertatea de a produce și vinde fără restricții, ceea ce o făcea fericită după anii de viață grea ai dictaturii lui Ceausescu, care-și impunea dura politică agrară cu ajutorul miliției.

Cu circa 40% muncitori, 28-29% țărani și sub 20% în servicii, România se înscria în categoria țărilor subdezvoltate, iar F.S.N. era beneficiarul politic al acestei subdezvoltări. De fapt, Frontul avea aceeași bază socială pe care conta partidul comunist, dar Ceaușescu îi înșelase și îi dezamăgise pe muncitori și țărani, iar Frontul îi cultivase și le satisfăcuse cerințele după revoluție.

Am scris atunci un articol „*Democrația în România începe cu democrația în Front*” (revista „22” din 8 iunie 1990) și am avut un interviu la televiziune în care am declarat: „Rezultatul alegerilor de la 20 mai este de asemenea natură încât răspunderea decisivă în privința continuării procesului de democratizare cade asupra Frontului Salvării Naționale”, iar „F.S.N. este total nepregătit pentru acest rol”.

Susțineam atunci că pentru a face față sarcinilor formidabile ale construirii unei democrații la nivelul civilizației

europene, Frontul trebuie să se transforme, din organizația eterogenă ieșită din revoluție, într-un partid politic cu o *ideologie, structură internă și conducere* bine definite.

Totodată, am formulat atunci prima critică publică a lui Ion Iliescu, denunțând faptul cu s-a înconjurat de lingușitori, de yesmeni și sicofanți, că niciunul din ei nu are curajul să-i spună președintelui: „Aici ați greșit sau sunteți pe punctul de a greși”, ceea ce înseamnă că șeful statului este lipsit de principala linie de apărare împotriva unor decizii eronate. Eu am făcut-o de câte ori a fost cazul. Și uneori am reușit să barez decizii greșite ale președintelui, dar, după aceea, el a început să se ferească și să ia decizii fără știința mea, cum a fost cazul integrării Securității în armată, știind desigur că eu mă voi opune.

Amintind de clasicul avertisment „puterea corupe”, am încheiat: „Să veghem, oameni buni, ca așa ceva să nu se mai repete în România”.

Presa Frontului a dezlănțuit o furibundă campanie de calomnii împotriva mea, mergând până la a relua acuzația ceaușistă că sunt spion în slujba C.I.A., adăugând însă și K.G.B.-ul și Mossad-ul, adică un triplu spion, performanță cu totul ieșită din comun și, după știința mea, fără precedent.

În schimb, principalul ziar ul opoziției, „Dreptatea”, organ al P.N.Ț.C.D., a publicat articolul „Vă mulțumesc sincer, domnule Brucan” (5 iunie 1990), iar „România Liberă” (2 iunie 1991) a publicat articolul „Cutremurul Brucan”.

Să reamintesc, oare, aici că, în martie 1991, cu o întârziere de aproape un an, Frontul Salvării Naționale a convocat o Convenție Națională și a făcut exact ceea ce am preconizat eu: a devenit partid politic, și-a declarat o ideologie social-democrată și a ales drept lider național pe Petre Roman. De ce a fost însă nevoie de ploaia de înjurături cu care m-a acoperit presa Frontului, când am propus să devină partid?

Să menționez, totuși, că articolul meu „F.S.N. Partid Politic” („Adevărul”, 19 martie 1991) se încheia cu următorul avertisment: „Primul test serios după Convenție este 1 aprilie. Faza

a doua a liberalizării prețurilor trebuie concepută nu ca o acțiune birocratică izolată a guvernului, așa cum a fost prima; ci ca o acțiune politică la care partidul participă alături de guvern. Și, bineînțeles, faza a doua trebuie pregătită temeinic, nu în pripă ca prima, deoarece dacă rezultatele din primăvară vor fi la fel de proaste ca cele din toamnă, toate mișcările, cuvântările și inovațiile de la Convenție nu vor putea salva Frontul de la un mare eșec politic”.

Din păcate, avertismentul meu a nimerit într-o ureche surdă și s-a întâmplat exact ce am prevăzut.

Dacă nu, va cădea un cap!

La 17 septembrie 1990, miniștrii de externe ai Comunității Economice Europene urmau să discute la Madrid problema României. Țara noastră avea un statut de stagiar în Europa, în special datorită mineriadei fierbinți din iunie, ale cărei isprăvi prin facultăți și pe străzi fuseseră vizionate cu oroare pe micile ecrane din toată lumea. Avea prioritate absolută inițierea la București a unor acte politice răsunătoare menite a duce la ridicarea sancțiunii de țară exclusă din programele C.I.E. pentru ajutorarea Europei de Est.

Am încercat mai întâi cu binișorul, într-un interviu publicat în ziarul „Adevărul”, să atrag atenția guvernanților noștri că trebuie să întreprindă ceva în direcția amintită. Dar nici președintele Iliescu, nici premierul Roman n-au mișcat. Atunci m-am hotărât să apăs mai tare pe pedală și, într-un interviu TV, am declarat apăsător că, dacă președintele Iliescu nu iese din cercul restrâns al sectarismului, invitând la o discuție constructivă pe șefii opoziției pentru a găsi împreună calea depășirii izolării internaționale, iar premierul Roman nu întreprinde ceva pentru a pune în mișcare privatizarea, pe care am asemuit-o cu un cal priponit, atunci: Va trebui să cadă un cap!

Interviul a avut efectul unui trăznet. Chiar a doua zi președintele Iliescu a convocat pe șefii opoziției la Cotroceni, iar premie-

rul Roman a dat pîteni privatizării, ambii avînd grijă ca iniţiativele lor să ajungă la cunoştinţa agenţilor de presă internaţionale. Miniştrii de externe ai C.E.E. au decis la Madrid deschiderea negocierilor cu România, aşa încît n-a mai fost cazul să cadă în cap.

Teroştii – enigma cea mare

În octombrie 1990, aflîndu-mă la New York într-un tur de conferinţe, am citit în ziare uluitoarea ştire din Bucureşti: „Tribunalul Militar a hotărât să suspende judecarea generalului Vlad Iulian, fostul „şef al Securităţii, în lipsa unor suficiente probe de vinovăţie!” Am chemat imediat Bucureştii la telefon şi mi s-a spus că nici un ziar n-a reacţionat la decizia Tribunalului.

Trebuia să acţionez rapid. Am pus mîna pe telefon şi am chemat pe dl. Claude Erbsen, vicepreşedinte al agenţiei Associated Press, şi l-am rugat să transmită urgent o declaraţie a mea: „Hotărîrea Tribunalului Militar din Bucureşti de a suspenda procesul intentat lui Iulian Vlad, fostul şef al Securităţii în timpul dictaturii comuniste, este un scandal internaţional. Este vorba de omul care a condus cel mai brutal şi monstruos aparat de represiune din Europa de Est. Şi pentru ce este dat în judecată? Numai pentru 4 zile din decembrie 1989, pentru aşa-zisa „complicitate la genocid”. Cred că această aberaţie politică şi juridică este o sfidare strigătoare la adresa poporului român, în primul rînd a nenumăraţilor luptători împotriva dictaturii, care au fost urmăriţi, chinuiţi, torturaţi şi uneori chiar ucişi de Securitate. De la început limitarea forţată a răspunderilor şi culpabilităţii generalului Vlad la acele 4 zile din decembrie era menită să scoată basma curată Securitatea şi rolul ei în statul totalitar ceauşist, să ignore total activităţile ei criminale. Este absurd, este cusut cu aţă albă, este o mascaradă judiciară. Dacă generalul Iulian Vlad va fi pus în libertate, aceasta va confirma cele mai grave suspiciuni privitoare la atitudinea regimului actual din România faţă de securitatea lui Ceauşescu”.

Când m-am întors acasă, am cercetat colecția ziarelor din Capitală: niciunul nu protestase împotriva deciziei Tribunalului. De ce oare?

La 9 ianuarie 1991, ziarul „Adevărul” a publicat o scrisoare lungă de 28 pagini trimisă de generalul Vlad Iulian din închisoare. Ea se răfuia cu o singură persoană, avea o singură țintă: Silviu Brucan.

Scrisoarea lui Vlad Iulian este binecunoscută, la timpul ei a fost citită de toți cei interesați în evenimentele din decembrie 1989, așa încât nu are rost să mai insist asupra conținutului ei. Aș remarca doar două puncte principale: (1) Generalul Vlad prezintă evoluția situației lui începând cu ședința Consiliului de Război din seara zilei de 24 decembrie 1989, când a avut loc confruntarea Brucan - Vlad, și până în momentul elaborării scrisorii sale, ca și cum eu aș fi fost singurul personaj politic de care s-a izbit și se izbește mereu după revoluție și (2) Firul roșu al întregii lui demonstrații rezidă în negarea sistematică a participării unităților speciale ale Securității și M.A.I. la acțiunile teroriste din decembrie 1989, încercare de a bagateliza Ordinul 2600 despre care recunoaște însă că „s-a inspirat din reglementările cu caracter similar dintr-o serie de țări”. Concluzia logică ce se degajă din scrisoarea generalului Vlad - dar din motive lesne de înțeles el se ferește să o formuleze în scris - este că de fapt în zilele fierbinți ale revoluției s-au ciocnit între ele unități ale armatei, că soldații s-au omorât între ei și tot ei au ucis revoluționarii de pe stradă. Linia trasată de generalul Vlad în scrisoarea sa din 30 ianuarie 1990 va deveni ulterior tema favorită a întregului aparat din presă, radio și televiziune de care dispunea faimoasa Direcție a Dezinformării din cadrul Departamentului Securității Statului. Nu e nevoie de listele agenților informatori și dezinformatori a Securității care se mai află sau nu se mai află în mâinile S.R.I.-ului. Luați colecția publicațiilor din 1991, strângeți semnăturile celor care în presă, la radio și TV au susținut tezele formulate de generalul Vlad și veți avea în față, în carne și oase, rețeaua de dezinformatori ai Securității!

S-a vorbit mult despre meritele pe care și le-a câștigat Direcția Dezinformării în serviciul Ceaușistilor. Dar cea mai mare performanță a ei a fost atinsă după revoluție, când a reușit să răs-pândească o confuzie totală în jurul chestiunii teroriștilor, încât să nu mai știe nimeni nimic. Desigur, remarcabila performanță nu ar fi fost posibilă dacă Procuratura Militară n-ar fi evitat cu grijă cercetarea modului în care a fost aplicat Ordinul 2600 implicit activitatea fiecărui ofițer sau subofițer din unitățile speciale „antiteroriste” prevăzute în acel ordin și mai concret și specific „*Tabelele cu teroriștii reținuți și predați în garnizoane*” ale unităților M.A.N., dintre care unul l-am publicat eu în „*Adevărul*”, la 30 ianuarie 1991, și în care stăteau scrise, negru pe alb, *Data, Numele unității, Cine i-a predat, Unde au fost predați, Cine i-a primit și Observații*. Numai în acel tabel era vorba de 301 (din care 2 decedați) teroriști predați între 23 decembrie 1989 - 2 ianuarie 1990.

Singurul punct tare al generalului Vlad decurge din faptul că nu a fost „păstrat” nici măcar un singur terorist pentru a se dovedi adevărul asupra existenței și originii teroriștilor, dar aceasta se datorește faptului că toți teroriștii care au fost arestați ori s-au predat au fost ulterior eliberați de către ofițeri ai trupelor de Securitate sau Miliție integrați în Armată. Procuratura militară n-a investigat în mod serios nici cine au fost teroriștii, nici cum și nici cine i-a eliberat, așa cum m-am convins cu ocazia vizitei pe care mi-a făcut-o, încă din decembrie 1990, șeful ei, Mugurel Florescu: l-am văzut în uniformă cu grad de maior în zilele revoluției, iar în 1991 era general. (Numai Ilie Ceaușescu a făcut saltul de la maior la general într-un timp atât de scurt.) Merite excepționale! Dar care sunt ele și cine le-a apreciat, iată întrebări care ar putea să ne conducă la sursă și astfel la găsirea cheii întregii afaceri - încrengătura celor aflați la putere, care aveau interesul sau obligația de a ascunde adevărul.

După trei ani, dacă așa stau lucrurile, au dispărut probabil și documentele și dovezile care ar putea arunca lumină asupra acestei mari enigme a revoluției. Și interesul public în această privință s-a estompat, așa cam au demonstrat alegerile din septembrie-octombrie 1992.

Terapia de șoc n-are șanse în România

Când guvernul Roman a trecut de la evoluția graduală spre economia de piață la terapia de șoc, partidele liberal și național-țărănist, au aplaudat discursul premierului în Parlament, iar Fondul Monetar Internațional a fost fericit. Eu, însă, am avut îndoieli și pe măsură ce liberalizarea prețurilor reducea masiv puterea de cumpărare a muncitorilor, pensionarilor și tuturor celor cu venituri fixe, ajungeam la concluzia că ne așteaptă zile grele și, mai ales, conflicte sociale. Terapia de șoc a eșuat și în Polonia, în sensul că a dus la sacrificarea lui Mazowiecki, premierul atât de lăudat de presa occidentală, urmată de adunarea Solidarității și chiar de manifestații ale muncitorilor ostile fostului erou - președintele Walesa. Cu atât mai mult mi se părea o opțiune strategică nepotrivită în România, cu cât, în anii 1980, românii trecuseră deja printr-o perioadă lungă de suferință și privațiuni și nu erau dispuși să accepte o a doua rundă. În plus, guvernul Roman a căzut în iluzia liberalismului și a lăsat prețurile să crească potrivit legilor pieței și, mai cu seamă, ale speculanților fără nici un control de stat. Întâlneam în fiecare dimineață bărbați și femei în piețele bucureștene decepționați și amărâți cu prețurile la carne deveneau prohibitiv pentru cei cu venituri modeste. « E mai rău ca înainte » - începea să se audă în piețe.

La 30 iulie 1991, când guvernul pregătea o nouă reducere a subvențiilor de stat la alimente, ceea ce avea să ducă la scumpirea lor, am scris un articol „Roman, nu treceți pe roșu”, în care atrăgeam atenția că există un prag psihologic al masei, o limită a privațiunilor și suferințelor pe care poporul este dispus să le îndure, iar acest prag nu trebuie trecut. Tranziția la economia de piață are dimensiuni sociale și politice tot atât de importante ca și dimensiunea economică.

Din păcate, avertismentul meu n-a fost luat în seamă. Curajul premierului Roman de a iniția liberalizarea prețurilor și a înfrunța nemulțumirea populară n-a fost egalat de grija politică de a explica muncitorilor rostul măsurilor drastice și de a obține sprijinul lor în realizarea reformei economice. Încântat de elogiile occidentale pentru terapia de șoc, Roman a subapreciat intensitatea ostilității muncitorilor și sindicatelor, care a culminat cu mineriada violentă și brutală din septembrie și care l-a doborât de la putere. Este cred semnificativ că, după articolul meu de avertisment, Petre Roman n-a mai vrut să stea de vorbă cu mine.

Guvernul format de omul politic independent Theodor Stolojan, în care au intrat ca miniștri reprezentanți ai Partidului Național Liberal, s-a dovedit la înălțimea situației. Deși avea un mandat limitat, de a organiza alegeri generale în 1992, Stolojan a reușit performanța extraordinară de a-și asigura atât sprijinul partidelor politice, cât și cooperarea, mai de voie, mai de nevoie, a sindicatelor. Dovedind o mare stăpânire de sine, politețe și tact, dar totodată fermitate în apărarea cursului său și continuare neabătută a reformei economice, Stolojan a reușit să învingă pe generalul Iarnă, spaima românilor în ultimul deceniu de lipsuri alimentare, de penurie de electricitate și căldură în apartamente, și să organizeze alegerile locale din martie și pe cele generale din septembrie în condiții de libertate și corectitudine recunoscute atât pe plan intern, cât și pe plan internațional.

În contrast cu Roman, Stolojan a transformat negocierile cu sindicatele într-o practică instituționalizată ceea ce explică faptul că de-a lungul termenului său de un an n-au existat greve importante. Deși a tăiat în carne vie, efectuând măririi de prețuri foarte dureroase pentru grosul populației, el a fost și a rămas același popular om politic al anului 1992. Franchețea și transparența interviurilor și conferințelor sale de presă a impresionat pe români, neobișnuiți cu oameni politici de asemenea calibru.

De ce centru-dreapta?

În articolele și interviurile mele de presă (deoarece la televiziune devenisem persoana non grata), am argumentat că față de alegerile din mai 1990 au avut loc schimbări de structură în economia României și în peisajul social și este deci firesc ca ele să se reflecte acum și în sfera politică. Întreaga experiență a societăților postcomuniste a arătat că transformările economice și sociale cauzate de întoarcerea la capitalism au mers mai repede și mai lin decât schimbările în structura, practicile și ritualurile din sfera politică. De fapt, filosofia tranziției la democrație și economie de piață rezidă în identificarea cursului firesc, natural, al procesului evoluției și adaptarea, în fiecare etapă, la momentul sau poziția la care a ajuns acest proces. Orice încercare de a abate cursul la dreapta sau la stânga, de a-i accelera sau încetini ritmul firesc, va ricoșa, provocând convulsii sociale și politice. Terapia de șoc a fost exact o asemenea încercare: în esență, ea este o strategie de accelerare a reformei economice fără a ține seama de efectele sociale: creșterea bruscă a șomajului, inflația galopantă, scăderea rapidă a puterii de cumpărare a celor ce muncesc și trăiesc din venituri fixe.

Care este în prezent etapa la care a ajuns cursul firesc al procesului evolutiv? Avem deja un sector privat în agricultură, comerț, servicii, construcții și un început în industrie. Au fost adoptate o Constituție modernă pentru un stat democratic de drept și o legislație care oferă baza legală pentru crearea în economie a unui sector privat dominant. Pe plan social, a apărut o clasă mijlocie care crește rapid. Cu alte cuvinte, se refac structurile capitaliste, apar inegalitățile sociale tipice: la un pol - noii milionari și chiar miliardari, la celălalt pol - șomerii, numeroase familii care trăiesc sub pragul sărăciei, elemente declasate etc. Am pășit, deci, în etapa în care economia de piață își poate declara numele ade-vărat: restaurarea capitalismului în România.

Ce fel de guvern poate efectua mai firesc o asemenea transformare a societății românești? Mi se pare că există un singur răspuns: un guvern de centru-dreapta și motivul este simplu - nici stânga, nici centru-stânga nu pot gira în mod firesc și cu autoritate restaurarea capitalismului în România. Dacă este vorba de sinceritate și adevăr, aceasta este platforma Convenției Democratice și nu cea pe care ținea dl. Emil Constantinescu să o comunice electoratului pentru a-i obține votul, de candidat al sărăcimii. Asta-i ceea ce înțelege domnia sa prin integrarea economică, politică și militară a României în Europa occidentală, iar o asemenea integrare este necesară tocmai pentru a înlesni restaurarea capitalismului în România și nu pentru a ajuta sărăcimea.

Dacă ne uităm înapoi, singurele guverne care reușesc să controleze cu succes procesele economice ale acestei etape sunt la Budapesta și Praga, iar ambele sunt de centru-dreapta.

Știam că în cursa pentru președinție, Iliescu este imbatabil în special datorită popularității sale la sate și, atunci, am socotit că soluția cea mai bună ar fi o împărțire a puterii: Iliescu - președinte; iar guvernul condus de un prim ministru al Convenției Democratice și am scris în „Adevărul” un articol „Spre împărțirea puterii” (5.IX.1992). M-am întâlnit cu Iliescu și i-am spus și lui ca dacă C.D. nu va conduce guvernul, rămânând în opoziție, țara va fi răvășită de convulsii sociale și politice. L-am avertizat chiar că grevele și demonstrațiile ar putea lua o turnură atât de gravă, încât el însuși ca președinte, va fi periclitat.

Dar dacă, în mai 1990, subdezvoltarea României a dictat victoria Frontului Salvării Naționale, în septembrie 1992, aceeași subdezvoltare a determinat electoratul să refuze a sprijini formarea unei majorități omogene de centru-dreapta și în aceasta rezidă esența crizei politice care confruntă România la finele anului 1992.

Dar ce înseamnă în România de azi noțiuni ca stânga și dreapta?

Există definiții teoretice care nu se aplică în prezent țării noastre în actuala fază de dezvoltare. Principalele partide politice se îmbulzesc toate spre centru, unde li se pare că se află grosul votului, deși la noi clasa mijlocie se află abia în curs de înghebare. Din această cauză lipsește pe arena politică o ciocnire dramatică între poziții diametral opuse și nici dreapta, nici stînga nu se afirmă deschis cu programe radicale ale reformei economice sau politice, conform ideologiei respective. Nici nu avem partide care să aibă curajul de a se declara de stînga sau de dreapta, primele din cauza eșecului dezastruos al socialismului, cele de dreapta din cauza curentului ideologic dominant în Europa de azi care condamnă pozițiile extremiste pe plan social sau național, în special șovinismul și antisemitismul. Și atunci se poartă doar centru-dreapta și centru-stînga. Aș putea spune că la centru-dreapta se află partidele politice care, așa cum afirma Caius Dragomir, cred puternic în capitalism și, deci, în restaurarea fără rezerve a capitalismului în România și în succesul său, iar la centru-stînga se situează forțele politice care cred că trebuie menținut un puternic sector de stat, care să permită guvernului să intervină eficace în economie, în special în distribuirea mai echitabilă a venitului național sub formula economiei sociale de piață.

Principala temă a opoziției în 1990 și 1991 - de la Piața Universității la „procesul comunismului” - și-a pierdut virulența și chiar sensul din moment ce din cei 6 candidați la președinție, 5 au fost membri ai P.C.R., iar unul chiar al P.C.U.S., diferența între ei fiind de grad și nu de gen.

Naționalismul extremist, deși virulent, are un ecou limitat în România. Românii văd în fiecare seară pe micul ecran unde a dus în fosta Iugoslavie lozinca *Serbia Mare*, vizând cucerirea tuturor teritoriilor locuite de sârbi, iar în fostul imperiu sovietic lozinca *Rusia Mare*, vizând menținerea controlului în toate teritoriile locuite de ruși. Deci, au toate motivele să nu dorească implantarea pe plaiurile țării noastre a ororilor umane și distrugerilor

incalculabile de dragul lozincii *România Mare*, vizând toate teritoriile locuite de români. Dar cel mai puternic le ascute vigilența națională chemarea la o Ungarie Mare care răsună la Budapesta, deoarece ea vizează în modul cel mai direct ruperea a două județe din centrul Transilvaniei, adică inima României, sub masca „Autonomiei Regiunii maghiare”. Extremismul naționalist constituie în Europa de Est sursa celor mai mari nenorociri ce se pot abate asupra unei națiuni.

România a reușit până acum să evite conflictele etnice și religioase care sângerează și torturează o mare parte a estului Europei și problema ei nr. 1 este să păstreze cu orice preț pacea socială și națională pe teritoriul ei.

EPILOG

Nimeni nu îndrăznește astăzi să vorbească despre atracțiile și meritele idealului comunist, despre compasiunea pentru săraci sau pentru oameni oprimați și spiritul de abnegație pe care l-a generat pe întregul glob. Acest ideal a avut puterea să pună în mișcare mintea, să înfierbânte sângele și să facă pe oameni să-și dea viața. Dar ceea ce a ieșit din acest ideal în practica socialei și în realitatea politică este atât de departe de el și atât de străin spiritului său, încât ezitarea de astăzi de a-l menționa apare perfect justificată. În multe privințe, ceea ce eu am numit „socialism de stat”, cu precizarea că era mai mult stat decât socialism, a fost exact inversul a ceea ce a înțeles Marx prin comunism.

Mai întâi, a început în locul cel mai nepotrivit. Desigur, înapoiata Rusie țărănească era atât de departe de modelul sociologic al societății industriale a lui Marx, încât se poate ușor înțelege de ce istoricii sovietici n-au îndrăznit sau nu li s-a permis să scrie despre ea. Eu cred că istoricii viitorului vor descrie Revoluția din octombrie 1917 ca o reacție antisistemică împotriva dominației Occidentului industrial, mai curând decât o confruntare între socialism și capitalism. Rusia și, mai târziu, țările puțin dezvoltate din Europa de Est au fost toate confruntate cu formidabila sarcină a industrializării cât mai rapide într-un mediu internațional ostil. Această sarcină s-a dovedit atât de covârșitoare, încât se poate spune că *strategia depășirii subdezvoltării*, mai curând

decât principiile socialiste, și-a pus amprenta pe trăsăturile economice, sociale și politice ale acestor societăți. Stalinismul nu a fost altceva decât strategia de a învinge subdezvoltarea prin forță și represiune. Cu alte cuvinte, poziția structurală a Europei de Est în sistemul economic mondial este un factor mult mai important în definirea caracterului și comportării societăților comuniste decât condițiile lor interne. Moștenirea țaristă a adăugat doar particularități feudale la ceea ce a devenit sistemul sovietic.

Am considerat necesar să subliniez acest punct deoarece esența tranziției care are loc astăzi în Europa de Est este de la socialism subdezvoltat la capitalism subdezvoltat. Pe scurt, fundalul permanent a fost și rămâne *subdezvoltarea*. Economia mondială este un sistem ierarhic în care capitalismul occidental deține o poziție de comandă, care îi permite să dicteze regulile jocului pe piața mondială. C.A.E.R. ocupa în anii '80 o poziție marginală în acest sistem, așa cum se vede în următoarele 3 cifre: circa 30% din producția industrială mondială, dar numai 11% din comerțul mondial și doar 9% din tranzacțiile financiare mondiale.

Aceasta ilustrează poziția inferioară și subordonată a membrilor săi în economia mondială. Și cea mai bună dovadă că aceștia erau în mod egal supuși mecanismelor Nord-Sud este predominanța mașinilor industriale și know-how-ului în comerțul Vest-Est și datoria lor externă crescândă față de băncile occidentale. În realitate, conflictul Est-Vest nu era decât un conflict Nord-Sud, iar marxism-leninismul era doar masca ideologică a acestuia. Eșecul fundamental al comunismului rezidă în aceea că după 70 de ani, în U.R.S.S., și 40 de ani, în Europa de Est, de planificare centrală, locul pe care aceste națiuni îl ocupă în structura sistemului economic mondial a rămas aproape același: ne aflăm cu 10-15 ani în urma Europei Occidentale și suntem de trei sau patru ori mai săraci. De aceea, trebuie să o luăm de la început și să încercăm același lucru prin alte mijloace, de data aceasta fără vreo ambiție ideologică. Trebuie doar să construim o economie de piață. Acesta este marele obiectiv. Desigur, un ideal cam terestru și lumesc, care nu are puterea să-ți pună mîntea în mișcare și să-ți

înfierbânte sângele și, desigur, nimeni nu își va da viața pentru economia de piață. Ceea ce umple acum vacuumul ideologic este democrația, cu inspiratele ei libertăți și drepturi ale omului, aflată în competiție cu naționalismul pentru acapararea minților și inimilor oamenilor în societățile postcomuniste.

În euforia generată de revoluțiile succesive din Europa de Est, noi ne închipuiam că cele două mari sarcini - stabilirea democrației și tranziția spre economia de piață - vor merge mână în mână. Întrucât ambele erau considerate obligatorii, s-au elaborat programe idilice în întreaga Europă de Est, care promiteau un avans rapid al ambelor reforme în perfectă armonie. Trei ani după aceea, noi descoperim, spre marea noastră decepție, că între aceste două sarcini există, de fapt, o contradicție flagrantă. Oamenii din Europa de Est au apucat cu amândouă mâinile noile libertăți și drepturi aduse de democrație și au început să le exercite cu entuziasm, fără disciplina și simțul de responsabilitate inoculate în cetățenii din Occident de atâtea decenii de practicare a democrației. În România, au apărut peste 100 de partide politice, sindicate libere au prins cheag în fiecare lună, iar numărul ziarelor și săptămânalelor a crescut de la mai puțin de 100 la aproximativ 2000. Chestiunea este că oamenii folosesc noile lor libertăți și drepturi, în special libertatea de a demonstra pe străzi și dreptul de a face grevă, în scopul de a protesta împotriva prețurilor ridicate ale bunurilor de consum și împotriva suferințelor și privațiunilor pe care le aduce faza inițială a economiei de piață. Prima victimă politică a acestei contradicții între piață și democrație a fost premierul polonez Mazowiecki, omul serios al reformei, lăudat în tot Occidentul pentru curajoasa lui terapie de șoc, iar a doua victimă a fost premierul României, Petre Roman, răsturnat de la putere de tăvălugul mineriadei.

De fapt, într-o perspectivă istorică, apariția economiei de piață în faza capitalistă a trecut prin trei regimuri clasice autoritare: Cromwell - în Anglia, Napoleon - în Franța și Bismarck - în Germania. Capitalismul occidental a avut nevoie de aproape două secole pentru a ajunge la actualul echilibru între piață și democrație. De aceea, terapia de șoc ar putea fi definită ca o

încercare cutezătoare de a realiza, în trei sau patru ani, ceea ce capitalismul occidental a realizat în două secole.

În timpurile moderne, cei patru „tigri din Pacific” Coreea de Sud, Taiwan, Singapore și Hong-Kong au reușit să construiască o economie de piață eficientă numai sub regimuri autoritare, unele din ele recurgând la metode și mijloace foarte brutale.

Muncitorii – marii perdanți ai Revoluției

Ceea ce face tranziția la economia de piață în Europa de Est mai efervescentă este schimbarea subită a statutului social al muncitorului. Nici un lider politic din Est nu îndrăznește să admită public că economia de piață împreună cu asimilarea noilor tehnologii sunt, de fapt, îndreptate împotriva intereselor a ceea ce noi numeam clasa muncitoare dominantă. Adevărul crud și amar este că muncitorii sunt marii perdanți ai revoluției: li se cere să muncească mai repede și mai bine, ceea ce nu le place, pentru că nu sunt obișnuiți cu așa ceva. Ei sunt confrunțați cu spectrul șomajului, pe care nu l-au experimentat niciodată și acesta îi sperie și îi irită. S-au dus siguranța locului de muncă și oportunitățile speciale de educație și carieră politică de care s-au bucurat în trecut. Pe deasupra, ei văd că adevărații beneficiari ai revoluției sunt noii oameni de afaceri și antreprenori, care câștigă repede averi și beneficiază de toate bunătățile și privilegiile societății. Nu e de mirare că toate acestea îi fac pe muncitori să organizeze greve nu numai pentru revendicări economice, ci și pentru scopuri politice.

În sfârșit, conflictele tradiționale etnice și naționale din imperiul habsburgic și imperiul rus sau sovietic, care au fost ținute în congelatorul istoriei, ies acum la suprafață într-o erupție naționalistă care cuprinde întregul Est, dând naștere la demonstrații violente, lupte armate și intervenții militare, mișcări secesioniste și declarații de independență.

Pe scurt, partea estică a Europei este lovită de declin economic și inegalitate, de tulburări sociale și conflicte etnice, toate

acestea într-un moment când noile instituții democratice nu sunt suficient de puternice și experimentate ca să le facă față în mod efectiv. Ca urmare, tendința spre un regim mai autoritar se impune tot mai mult. În Polonia, în noiembrie '91, la primele alegeri parlamentare libere de după cel de-al doilea război mondial, rezultatele au arătat că masa largă a poporului este nemulțumită de reforma de piață. Președintele Walesa cu greu a putut numi un premier care să formeze un guvern stabil și, de aceea, pentru a ține situația sub control, el a devenit din ce în ce mai autoritar. Curând, Boris Elțin i-a urmat exemplul, cerând parlamentului rus să-i acorde puteri excepționale și, imediat ce le-a primit, a lansat o serie de decrete care liberalizează prețurile și elimină controalele la import și export. Unii analiști spun acum că Gorbaciov ar fi trebuit să înceapă cu Perestroika și numai după aceea să permită Glasnostul. În toate noile state independente, președinții sunt nevoiți să guverneze autoritar.

Concluzia finală este evidentă: întregul proces de tranziție în Europa de Est cere un regim politic mai autoritar. Dar ce fel de regim, ținând seama de ostilitatea populației împotriva dictaturii acumulate de decenii de conducere brutală comunistă? Trebuie, de asemenea, ținut seama că Europa Occidentală ar opune veto oricărei încercări de a stabili un regim dictatorial în zona noastră și nici una din societățile postcomuniste nu-și poate permite să ignore punctul de vedere al Consiliului Europei. Atunci, ce?

Teoretic se poate concepe un guvern ales în mod popular cu mandatul de a realiza schimbări economice și a cărui autoritate să fie bazată pe o corectă împletire între respectul pentru libertăți fundamentale și o aplicare dură a legii și ordinii. „*Dura lex sed lex*” - spuneau românii. Democrația, tocmai pentru că e lipsită de căi și mijloace represive trebuie să fie mai exigentă în ce privește respectarea legilor de către toți cetățenii - de sus și până jos. Este vorba, de fapt, de un stat de drept în care puterea judiciară devine o sursă principală de autoritate. Dar poate un asemenea sistem politic să funcționeze în țări care nu au cunoscut democrația de jumătate de secol? - asta este chestiunea.

SUMAR

TEȘU SOLOMOVICI: Memoriile lui Brucan..... 5

INTRODUCERE..... 9

Capitolul I

CE L-A FĂCUT PE CEAUȘESCU SĂ FUGĂ?..... 15

Capitolul II

ORIGINEA REVOLTEI SOCIALE: TATĂL FALIT 21

1. Meditator al unor progeneruri de oameni bogați.... 23
2. Creșterea fascismului..... 25
3. Primi pași în „ Mișcare” 28
4. Ucenicie la un ziar de seară..... 29

Capitolul III

**UN ACT ISTORIC UNIC: REGELE ÎN CONSPIRAȚIE
CU PARTIDUL COMUNIST..... 32**

1. Pătrășcanu și Bodnăraș 35
2. În Palatul Regal prin ușa din dos 39
3. Arestarea Conducătorului..... 40
4. Baronul Killinger intră în scenă..... 44
5. Ora 22: Regele cheamă la arme..... 47

Analiza de fondament

1. Scopul analizei de fondament este de a stabili...

2. Scopul analizei de fondament este de a stabili...

3. Scopul analizei de fondament este de a stabili...

4. Scopul analizei de fondament este de a stabili...

5. Scopul analizei de fondament este de a stabili...

6. Scopul analizei de fondament este de a stabili...

7. Scopul analizei de fondament este de a stabili...

8. Scopul analizei de fondament este de a stabili...

9. Scopul analizei de fondament este de a stabili...

10. Scopul analizei de fondament este de a stabili...

11. Scopul analizei de fondament este de a stabili...

12. Scopul analizei de fondament este de a stabili...

13. Scopul analizei de fondament este de a stabili...

14. Scopul analizei de fondament este de a stabili...

15. Scopul analizei de fondament este de a stabili...

16. Scopul analizei de fondament este de a stabili...

17. Scopul analizei de fondament este de a stabili...

18. Scopul analizei de fondament este de a stabili...

19. Scopul analizei de fondament este de a stabili...

20. Scopul analizei de fondament este de a stabili...

Tiparul executat la **S.C. LUMINA TIPO s.r.l.**
str. Luigi Galvani nr. 20 bis, sect. 2, București
tel./fax 211.32.60; tel. 212.29.27
E-mail: **office@luminatipo.com**
www.luminatipo.com



Brucan a simțit că-i dator cu o explicație sie însuși, lumii de azi, posterității: cum a fost posibilă drama trăită de generația sa, “generația irosită” cum o numește el, prinsă în mijlocul a două revoluții, cea comunistă (din 1944-1948) și cea decembristă (1989).

Ce s-a întâmplat cu atâția oameni cu capul pe umeri care au devenit fanatici slujitori ai totalitarismului comunist și cum și-au dat seama, unii dintre ei, că “au apucat-o pe o cale greșită”.

Drama acestei “Generații irosite” al cărui reprezentant de frunte a fost Silviu Brucan, este tema acestor “Memorii”.

Confesiunile sunt ale unuia care a fost ACOLO, unde se petreceau evenimentele și unde se luau deciziile majore, ale unui martor al Istoriei, dar și al unui făuritor de Istorie.

TEȘU SOLOMOVICI

ISBN 978-973-1765-07-5

